

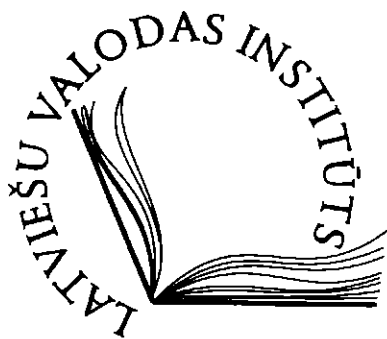
LINGUISTICA

6

LETTICA

2000

LINGUISTICA ILETTICA

LATVIEŠU VALODAS INSTITŪTA ŽURNĀLS

2000

RĪGA

6

Dibinātājs
LU Latviešu valodas institūts
Reģistrācijas apliecība Nr. 000311118

Redakcijas kolēģija
Aina BLINKENA, Ojārs BUŠS, Ina DRUVIETE, Ilga
JANSONE, Jānis VALDMANIS, Andrejs BANKAVS
(franču val. red.), Agris TIMUŠKA (vācu val. red.),
Andrejs VEISBERGS (angļu val. red.), Baiba KANGERE
(Zviedrija), Aksels HOLVUTS (Lietuva)

Redakcijas adrese
Akadēmijas lauk. 1, 902. ist., Rīgā, LV-1050,
Tālr. 7227696, fakss 7227696, e-pasts <latv@lakis.lza.lv>

Mākslinieks J. Riņķis

ISSN 1407 – 1932

© LU Latviešu valodas institūts, 2000

SATURA RĀDĪTĀJS

Aina BLINKENA. Valodniecība Rīgas Latviešu biedrībā	5
Iriņa DIMANTE. Тенденции языкового развития (контрастивный аспект)	21
Jānis ROZENBERGS. Līvi latviešu klasiskajās tautasdziesmās	40
Brigita BUŠMANE. Aizguvumi <i>bačiņas, batviņi, botva</i> un to leksikogrāfisks interpretējums	64
Ineta KURZEMNIECE. Aizgūtas cilmes zedeņu žogu nosaukumi latviešu valodā	87
Māra ŠNĒ. Putnu nominācija pēc to balss skaņām	111
Inese ĒDELMANE. Tautas sarunu valodā lietotie augu nosaukumi Talsu rajonā	118
Laimdota OLDERE. Adjektīvu <i>labs</i> un <i>jauns</i> semantiskie lauki un to attieksmes	135
Dorisa ŠNĒ. Noliegto substantīvu un adjektīvu semantika latviešu valodā	142
Maija BRĒDE. Barbarismi rakstos par kultūru latviešu presē	146
Gunta LOČMELE. Valoda izglītībā: uzzīņu literatūra bērniem	161

Andrejs VEISBERGS. Mutiskā tulkošana un latviešu valoda (valodiskie aspekti)	168
Andra KALNAČA. Opozīcija <i>dzīvs / nedzīvs</i> mūsdienu latviešu valodā	178
Irena KRUOPIENĒ. Lietuvių kalbos veiksmāžodžio šakņu struktūriniai modeliai	188
<i>NO VALODAS ARHĪVA</i>	207
Ella LĀCE. Kalncempju izloksnes materiāli.	
<i>HRONIKA</i>	
Terminologu un leksikogrāfu konference Kauņā (Regīna Kvašīte)	219
Šauļi – tekstoloģijas pilsēta (Regīna Kvašīte)	221
Valodnieki atkal tiekas Liepājā (Ieva Ozola)	226
Starptautiskā konference "Baltijas reģiona valstu intergrācijas problēmas ceļā uz Eiropas Savienību" Rēzeknes augstskolā (Anna Stafecka)	229
Pasaules Lituānistu asociācijas konference Viļņā (Laimute Balode)	231
<i>LATVIEŠU VALODNIECĪBA 1999</i>	233
<i>ZIŅAS PAR AUTORĪEM</i>	284

Aina BLINKENA**Valodniecība Rīgas Latviešu biedrībā**

Rīgas Latviešu biedrības nozīmi un reizē programmu latviešu valodas izpētes un kopšanas laukā labi formulējis Kārlis Graudiņš savā Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas (RLB ZK) darbības aprakstā 1894. gadā RLB ZK 9. Rakstu krājumā:

"Kad 1868. gadā latvieši gribēja nodarboties ar gara gaismas izplatīšanu, tad vispaprīekšu vēl nadzīgi vajadzēja piekopt pašu valodu, to kuplināt un izdaiļot, vajadzēja rūpēties par izglītības izplatīšanos latviešu starpā un par visām lietām vajadzēja gādāt, ka rastos labi daudz mācītu darbinieku, kuriem būtu spēja un patikšana savus spēkus ziedot tēvijas labklājībai."

K. Graudiņš arī apcer tālaika situāciju latviešu valodā un izsaka vērtējumu līdzšinējam biedrības veikumam: "Visupirms bija jāmodina tautā cenšanās uz garīgu darbību un jāgādā par derīgiem rakstiem. Bet kā lai to izdara, kad valoda neizkopta, kad paprīekšu vēl jāķeras pie rakstu valodas nodibināšanas? Rakstniekiem pārāk bieži trūka vārdu, īpaši priekš abstraktiem nojēgumiem; rakstu valoda, kāda viņa tolaik bija, mudzēja no dažnedažādiem barbarismiem. Vajadzēja vārdus sameklēt pa visām Latvijas malām un no daudziem rakstniekiem; vajadzēja savākto materiālu stingri sijāt un izpētīt, kas labs un derīgs. Šis darbs bija ļoti svētīgs. Komisijas locekļi sapulcējās, pārsprieda viena vai otra sameklētus vārdus, caur ko viņi paši sīki ar tiem iepazinās un vēlāk, runās un rakstos tos izlietodami, darīja labu, pamācošu iespaidu uz tālāk stāvošiem, īpaši jaunākiem rakstniekiem. Caur Zinību komisijas priekšnieka B. Dīriķa izdoto "Baltijas Vēstnesi" stāvēja ar komisijas darbiem sakarā visi krietnākie viņu laiku rakstnieki. Lai arī daudzi no viņiem nepiederēja pie Zinību komisijas, tomēr viņu gara iespaids tur parādījās, sevišķi pie valodas izkopšanas. Visi viņi jo silti pabalstīja komisijas cenšanos. Lai šos pūliņus un viņu panākumus varētu pareizi cienīt un atzīt, mums vajaga tikai palasīt viņu laiku rakstus un tos salīdzināt ar šiem laikiem. Mums vajaga iedomāties tanīs laikos, kur latvieši bija tikai ļaužu kārtā,

nevis tauta, kur latviešu valoda bija tikai šīs "mīļās zemnieku kārtas" valoda. Kad no tagadējiem laikiem to visu pārlūkojam, tad gan ļoti daudz kas izliekas pats par sevi saprotams. Bet tā jau arvien iet. Kad pēc ilgiem pūliņiem kāds darbs ir izdarīts, tad drīz aizmirstam, cik sviedru tas maksāja. Kad pēc ilgās pārdomāšanas ko neko sasniedzam, tad paši daudz reizes par to brīnāmies, ka tik vienkāršas lietas dēļ vajadzēja tik ilgi galvu laužīt. Tāpat bija ar šo Zinību komisijas valodas piekopšanas darbu."(65. lpp.)

RLB Zinību komisijas veiktais darbs latviešu valodas laukā ir plašs un daudzveidīgs. Šajā rakstā to aplūkošu tikai lielās līnijās un galvenokārt pieskāršos tās darbībai līdz 1940. gadam, kaut arī atjaunotajā biedrībā par latviešu valodu runāts ne reizi vien.

Tālaika apstākļiem, kad ar lielām grūtībām tika iegūta atļauja Rīgas Latviešu biedrības dibināšanai, turklāt to atbalstīja nevis kā nacionālu sabiedrisku organizāciju, bet kā praktisku labdarības biedrību, latviešu valodas pacelšana līdz oficiāli lietojamai valodai (kaut vai tikai biedrības darbības ietvaros) bija nozīmīgs solis. Atskatoties uz RLB 25 darba gadiem, kā svarīgs fakts tika minēts tas, ka 1868. gada 4. augustā (biedrību dibināja 5. martā) rakstīts pirmais RLB protokols latviešu valodā arhitekta Jāņa Baumaņa dzīvoklī, un piezīmēts, ka Palīdzības biedrība protokolus bija vedusi vācu valodā, tāpēc ka tur piederēja daži nelatvieši un tādi latvieši, kas teicās latviešu valodu vairs neprotam. Dots arī šā protokola teksta paraugs:

Pirma sapulcinaschanas

**eeksch Latweeschu draugu beedribas darrischanam
tannî 4=tā Augusta 1868. gaddā pee architekta Baumann.**

**Klaht buhdami beedri: P. Tiedemann, E. Stahlberg,
J. Hümüller, J. Baumann, R. Thomson, cand. theol. Berg,
Hofrath Dierik.**

Tālāk teikts: "Lai gan latviešu valoda un viņas rakstība tais laikos kā jau īsais protokola gabaliņš rāda, salīdzinot ar tagadējo, bijusi diezgan celmainīga, tomēr šādi šķēršļi sirdīgos strādniekus neatbaidīja. Valodas grūtumi izrādījās arvienu lielāki, jo sīkākī sāka pārrunāt dažādas biedrības lietas. Še un te trūka nosaukuma jeb, ja arī tāds bija, tad tomēr biedri, kas ilgus gadus bij dzīvojuši starp vāciešiem, nezināja vairs derīgo vārdu priekš zināmā

priekšmeta latviešu valodā, tā ka nereti vajadzēja lietot vācu valodu. Pārrunāja arī, piemēram, ka būtu lietderīgi, ja biedri vingrotu, bet, tā kā neviens no biedriem nezināja, kā šādu darbību varētu nosaukt latviešu valodā, tad ierakstīja protokolā, ko toreiz par "protokolle" sauca, "unter anderem auch tumen" (starp citu arī vingrošanu)"

Kad 1869. gada 4. maijā nodibināja Zinātnības komisiju (to 1878. gada 12. aprīlī pēc Aleksandra Vēbera priekšlikuma pārdēvēja par Zinību komisiju, 1932. gadā par Zinātņu komiteju), valodas jautājumi tika aplūkoti kārtējās sēdēs starp visiem citiem jautājumiem. Par to, kas šajās sēdēs spriests, varam gūt ziņas no ikgadējiem RLB darbības pārskatiem, kas iespiesti RLB ZK Rakstu krājumos, kā arī no bagātīgās informācijas preses izdevumos, īpaši "Baltijas Vēstnesī". Tālaika prese arvien uzmanības lokā ir turējusi RLB un jo sevišķi tās Zinību komisijas darbību, popularizējusi apspriestos jautājumus un atziņas. Turklāt latviešu valodas jautājumi arvien ir atraduši vietu, piemēram, "Baltijas Vēstneša" pirmajā lapā, tātad uzskatīti par ļoti svarīgiem. Iepazīstoties ar sniegto informāciju, redzam, ka dažkārt izteiktas arī kritiskas piezīmes, piemēram, "Baltijas Vēstnesis" 1902. gada 9. augustā raksta, ka RLB vasaras sapulcēs "priekšlasītāju kungi nav uzņēmušies pūles iz sava lasāmā vai sakāmā izlobīt kodolu, bet sniedz to dažkārt ar visām čaumalām, patētiskām krāsām, daudzkārt jo plašākām zobgalībām un nepiedienīgiem citu aizskārumiem." 1902. gada 17 septembrī A. Vēbers, recenzējot 13. ZK Rakstu krājuma valodnieciskos rakstus, izsaka vēlējumu, "lai jaunais zinību vīrs Endzeliņš arī paskaidrotu populārā valodā tautai savus pētījumus", jo ne visiem bija saprotami Endzeliņa lietotie specifiskie termini.

Tomēr Zinību komisijas darbības vistiesākais un paliekamākais darba atspoguļojums ir RLB Zinību komisijas Rakstu krājumi, kas iznāk kopš 1876. gada līdz pat biedrības slēgšanai 1940. gadā. Katrā no šiem rakstu krājumiem ietverti arī raksti par latviešu valodu un valodniecību, un šo rakstu atziņas valodnieki izmanto joprojām. Tai laikā aktuālākie jautājumi bija divi latviešu rakstība un vārdu krājuma paplašināšana un nozīmju precizēšana resp. latviešu terminoloģijas izveide.

ievērojot kopīgās resp. literārās valodas nepieciešamību. Tāpēc jau pirmajā Rakstu krājumā ir Bernharda Dīriķa raksts par latviešu rakstību; apcerēti arī vārdi, kas nav atrodami K.Ulmaņa vārdnīcā vai kam tur nav dotas īstās nozīmes. Starp Ulmaņa vārdnīcā neminētiem, bet vajadzīgiem vārdiem minēti, piemēram, *avīze, burts, dzeja, dzejnieks, izstāde, jūrniecība, karalis, ķermenis, lapene, loksne, luga, pārskats, pilnvara, saturs, tiesība, veids* u.c., kuri jau valodā tolaik bija radušies, lielākoties Ata Kronvalda darināti. Minēts arī, ka Zinību komisija vēl nav devusi spriedumu par vārdiem *ārvārds* 'Fremdwort', *atkalīgs* 'nochmalig' (vārdu *atkārtot* vēlāk deva Blaumanis), *atskola* 'Repetitionschule', *rīcība* 'Disziplin', *klaudzis* 'līdzskanis', *iekava, tikumīgs, tvaikons* u.c.

Plašs pētījums par latviešu rakstības attīstības gaitu ir ZK 2. Rakstu krājumā 1884. gadā publicētais A. Vēbera (Varaidošu Zandera) raksts par latviešu rakstību, kurā iesaka pieņemt latīņu alfabētu "ar vajadzīgiem pārgrozījumiem" Šo priekšlikumu plaši apsprieda un uz tā pamata vēlāk pieņēma t.s. Zinību komisijas ortogrāfiju, kurā iespieda arī vairākus Zinību komisijas Rakstu krājumus. Tai laikā latviešu rakstības izveide atbilstoši latviešu valodas skaņu un formu apzīmēšanas vajadzībām bija viens no aktuālākajiem jautājumiem, jo, kā raksta A.Vēbers, vācu mācītāji "raudzija ērmīgā vīzē piepasēt tolaik ierasto vācu ortogrāfiju pie latviešu vārdiem." Tāpēc par vienu no pirmajiem uzdevumiem ZK atzina "rakstu valodas nodibināšanu", proti jaunas ortogrāfijas izveidošanu.

Attīstoties civilizācijai un kultūrai, valodas līdztekus mutvārdu formai iegūst jaunu izpausmes veidu rakstu. Tas palīdz vārdam nostiprināties laikā un telpā un kļūst par kultūrtautas valodas nozīmīgu daļu. Tāpēc katra valoda meklē visracionālākos rakstības paņēmienus un rakstu zīmes. Arī latviešu valodas rakstība veidojusies vairāk nekā 450 gadu gaitā un no sākotnējā haosa un nejaušībām izveidojusies par vienu no pilnīgākajām rakstībām pasaulē, jo mūsu rakstu zīmes iespējami pilnīgi atbilst latviešu valodas fonēmām.

Latviešu rakstības sākotnējie veidotāji bija vācu mācītāji, kuri latviešu rakstībai par pamatu izvēlējās viduslejasvācu rakstības

paraugu. Te nopelni bija G. Mancelim, K. Fīrekeram, H. Ādolfijam, G. F. Stenderam un citiem. Īpaši pieminama 1683. gada Bībeles redakcijas konference Jelgavā, kura ilga veselu mēnesi un izveidoja ortogrāfiju, t.s. kurzemnieku ortogrāfiju, kas ar pavisam nelielām izmaiņām pastāvēja gandrīz 200 gadu. Tomēr šī ortogrāfija, kas izmantoja t.s. gotu jeb fraktūrburtus, pēc vācu rakstības parauga lietotus "čupu burtus" un līdzskaņu dubultojumus, daudzus neapmierināja.

1833. gadā notika Karla Kristjāna Ulmaņa organizētā diskusija par ortogrāfiju, bet tā atrisināja maz. Ļoti nozīmīgs bija latvieša, ārsta Jura Bāra raksts "Magazinās" (IX, 1847), kurā viņš iesaka latīņu (antīkvas) burtus un jaunu /ie/ un /uo/ atveidojumu: *ia* un *ua*.

Ortogrāfijas jautājumu risināšanā aktīvi iesaistījās jaunlatvieši, kas rakstību un ortogrāfiju cieši saistīja ar latviešu valodas vispārīgo attīstību. J. Alunāns savās "Dziesmiņās" (1856), apcerot latviešu valodu, dod arī jaunās ortogrāfijas paraugu, kurā izmantoti antīkvas burti un diakritiskās zīmes. Par ortogrāfiju piemin arī Atis Kronvalds "Sētas, dabas, pasaules" (1873) priekšvārdā: "Mūsu nolūks ir, caur šo grāmatiņu daudz maz pie ortogrāfijas pārlabošanas piepalīdzēt. Ka mūsu līdzšinīgā ortogrāfija nevar ilgi turēties, to paredz ikkatrs, kas lēnā prātā par šo lietu māc spriest." (Kronvalda Atis. Kopoti raksti, I. R., 1937, 333. lpp.)

Šai laikā savas domas par latviešu ortogrāfiju izteicis arī Augusts Bīlenšteins: "Ja kāda tauta svešas rakstu zīmes pati pārņēmusi, tā vairāk vai mazāk veiksmīgi tās pielāgojusi savai valodai, bet, ja rakstu zīmes kādai tautai tiek uzspiestas, pielāgošanās neizdodas tik labi. Ar to izskaidrojama latviešu nesimpātiskā burta "h" lietošana patskaņu garuma apzīmēšanai." (A. Bīlenšteins. Kāda laimīga dzīve. R. 1996, 202. lpp.) A. Bīlenšteins noraida ne vien kirilicas izmantošanu latviešu rakstībā, bet izsaka savas pārdomas arī par kirilicas lietderību krievu valodas rakstībā: "Es nevaru šeit noklusēt, cik ļoti nožēloju, ka neesmu agrāk realizējis domu uzrakstīt kaut ko par krievu alfabēta (kirilicas) reformu. Tagad jau ir par vēlu. Ir nodarīts liels jaunums krievu tautai un tautām, kas, atrodoties

=====

zem krievu cara sceptera, spiestas krievu valodu apgūt, lai gan zina un lieto arī Rietumeiropas valodas. Ļoti slikti ir tas, ka krievu burti, no vienas puses, atšķiras no Eiropas rakstu zīmēm, no otras puses, daļēji ir tādi paši pēc izskata, bet ar pavisam citu nozīmi – un tas ir tas jaunākais." (Turpat.)

Kad ar 1868. gadu par latviešu valodas un valodniecības centru kļuva Rīgas Latviešu biedrība, arī ortogrāfijas jautājumu risināšana nonāk šās biedrības rokās. Zinību komisija apsprieda daudzus priekšlikumus. Viens no galvenajiem strīdus jautājumiem bija grafētikas (iespiesto burtu veida) izvēle – vai nu tradicionālie fraktūrburti, vai arī antikva resp. latīņu burti. (Skat. arī A. Bergmane, A. Blinkena. Latviešu rakstības attīstība. R., 1986, 18. skk. lpp.)

Krišjānis Barons 1864. gadā rakstīja: "No katras labas ortogrāfijas jeb riktīgas rakstīšanas vīzes ir sevišķi pagēramas divas lietas: 1) tai nebūs nepatiesi būt grūtai caur pārākiem bokstābiem un veltīgiem likumiem un 2) tai jāgādā, ka pie visiem vārdiem un teikumiem ir pienākama izšķirība, lai jukšana nevar celties. Tādēļ ne par daudz zīmju, bet arī ne par maz zīmju pie katras derīgas ortogrāfijas vajadzīgs." (K. Barons. Raksti, I. R., 1928, 298. lpp.)

Starp karsti diskutētajiem bija jautājums par patskaņu garumu apzīmēšanu un par divskaņu /ie/ un /uo/ apzīmēšanu. Tālaika rakstībā atkarībā no patskaņa funkcijas un pozīcijas vārdā garumu apzīmēja vai nu ar sekojošu burtu *h* pēc vācu rakstības parauga, vai arī ar jumtīņu vai gravi. Ar *h* aiz burta *o* apzīmēja arī divskani /uo/, piemēram, vārdā *lohps*. Vēl 60. gadu sākumā pēc vācu rakstības parauga uz iepriekšējā patskaņa īsumu norādīja sekojošā līdzskaņa dubultojuums: *matti, lassa*. (Šādas rakstības atavisms vēl tagad vērojams dažu personu vārdu rakstībā, kā *Motte, Spekke, Otto*.)

1873. gadā ortogrāfijas jautājumus apspriež RLB Vasaras sapulcē. Par to Matīss Kaudzīte toreiz rakstīja: "Neviens toreiz neparedzēja, ka pilnīga iznākuma šai lietā nesasnies ne vien pēc 40, bet varbūt ir pēc 100 gadiem tādā ziņā, ka visas latviskas grāmatas būs izdodamas vienā pareizrakstībā, kā tas bija līdz

iepriekšējā gadsimta vidum." (Atmiņas no tautiskā laikmeta. R., 1994., 222. lpp.)

19. gs. 90. gados izveidota t.s. Zinību komisijas ortogrāfija – antīkvas burti, šņaceņu un svelpeņu apzīmējums ar diakritisku komatveida zīmi zem burta, garumzīmes g.k. tikai vārdu saknēs, turklāt ne visās. Tajā iespiesti vairāki Zinību komisijas Rakstu krājumi un citi iespaiddarbi.

Arī šā ortogrāfija izraisa daudzus iebildumus, tomēr Krišjānis Valdemārs latviešu ortogrāfijas reformas vērtē ļoti atzinīgi: "Tādēļ uzrādīšu še īsumā uz vienu lietu, kas liekas maza, bet nebūt nav tāda, kad to labi ievēro. Tā ir latviešu ortogrāfijas uzlabošana mūsu dienās, ar ko patiesi pie mums tik žigli un veikli steigjas uz priekšu, cik vien tik tauta var panest. Vēl, zināms, daudz īstas pārlabošanas nav pilnīgi ievestas, bet taču ir pilna cerība, ka ievēšana izdosies.

Šinī lietā latvieši sāk lielu soli pakāpt tālāk nekā dažas lielas tautas. Mazs laiks pagājis, kur vēl rakstīja par *Riemeriem*, *Englenderiem*, *Estreiķeriem* un citiem tādiem derriem un nerriem, kas nemaz tādi nebij pēc mūsu valodas dabas, bet kas taču iesākumā pat valodas pratējiem izlikās kā neizdzenami viesi, jo kas varēja cerēt, ka mazā rakstnieku pulciņā atradīsies diezgan dūšas un vienības gara uzņemt un laimīgi galā vest to grūto karu pret pašu un citu veciem ieradumiem sev nastu uzlikt, lai pēcāk visiem un visai rakstniecībai caur to labums celtos. Un tagad – ne vien tie, bet arī jau dubultnieki ir aizraidīti, un pat "lops" ar tik daudz burtiem, cik tam kāju ir, rakstīts; garo *h*-asti vairs neliek cienā un godā, kad arī tā daudz resnāka un kuplāka būtu, nekā vecu laiku "lohpam" bij. Šinī lietā pieder "Baltijas Vēstneša" redakcijai it liela slava, jo tādas svarīgas pārgrozīšanas var tikai ievest, kad papildam izplatītas avīzes tās sāk izlietāt, nebīdamies par lielu darbu iesākumā un par tām daudz pretestībām lielākā, visvairāk maz mācītu lasītāju starpā pirmajā laikā." (Baltijas Vēstnesis, 1874, 21. apr.)

Diskusijas turpinājās. Tajās iesaistījās arī valodniecības speciālisti. 1894. gadā K. Mīlenbahs paceļ jautājumu teorētiskā līmenī, izvirzot problēmu par vēsturisko un fonētisko rakstību (raksta tā, kā pagātnē runāja, vai tā, kā tagadnē runā), par

etimoloģijas nozīmi ortogrāfijā, par svešvārdu rakstības principiem. Jau sākumā Mīlenbahs uzskata, ka svešvārdi, resp., svešie vārdi latviešu valodā rakstāmi tā, kā tos izrunā ar latviešu valodas skaņām, piemēram, *komisija*, *gramatika*, nevis *kommissija*, *grammatika*, kā būtu jāraksta, sekojot oriģinālam: tāpat *eu* būtu atveidojams ar *ei*, kā vārdā *Eiropa*. (Man nekad nav bijis saprotams, kamdēļ šo ciemiņu neietērpj latviešu uzvalkā.) K. Mīlenbahs atzīst: "Neviena ortogrāfija pasaulē nav tik pilnīga, ka viņā būtu apzīmēti visi valodas smalkumi. Pietiks, ja mūsu ortogrāfija izšķir ne visas latviešu valodas skaņas, bet tikai praktiski izšķiramas skaņas vienu no otras, kurām nozīmējuma ziņā ievērojams svars." (Austrums, 1894, 6.) Šī doma ir spēkā, pieņemot jauno ortogrāfiju 1908. gadā, kad arī nošķirta zinātniskā ortogrāfija no praktiskās.

No jauna diskusijas saasinās 1900. gadā, kad jāizraugās rakstība gatavojamai Konversācijas vārdnīcai. K. Mīlenbahs aizstāvēja antīkvu un garumu apzīmēšanu visos celmos un galotnēs, tautu nosaukumu rakstību ar mazo sākumburtu un divpunktu (diarēzi) svešvārdos *Taīti*, *Abraāms*, *diēta*. (Baltijas Vēstnesis, 1903, 13. janv.) Tomēr vairums turējās pie konservatīviem ieskatiem, un vārdnīcu iespieda fraktūrā.

Tā kā joprojām nebija panākta vienprātība ortogrāfijas jautājumā, 1908. gada sākumā Zinību komisija izveido īpašu Ortogrāfijas komisiju, par kuras priekšsēdētāju ievēlēja K. Mīlenbahu; tajā darbojas J. Endzelīns, P. Šmits, J. Kalniņš, M. Ārons, F. Trasuns, V. Maldonis un citi. Komisijas uzdevums ir "izstrādāt priekšlikumu jaunai latviešu ortogrāfijai, piemērotai tagadnes ikdienišķās dzīves prasībām, kā arī rūpēties par viņas ieviešanu dzīvē" Darbības 1. pusgadā 18 sēdēs komisija izstrādāja praktisko (ikdienišķo) ortogrāfiju. Šajā laikā tika veikta plaša sabiedrības aptauja – pirmā latviešu valodniecības vēsturē. 21 % respondentu bija par fraktūras saglabāšanu, 36,56 % vēlējās tūlītēju antīkvu ieviešanu, bet 42,43 % bija par pakāpenisku antīkvu ieviešanu. Apspriešanās iesaistīja arī avīžu un grāmatu izdevējus un tipogrāfiju darbiniekus. Reformas projektu apsprieda un pieņēma Zinību komisijas Vasaras sapulcē 1908. gada 17. un 18. jūnijā. ZK Vasaras sapulces protokolā

1908. gada 18. jūnijā teikts, ka V Maldonis ziņo par Ortogrāfijas komisijas darbību un S. Paegle – par komisijas nolēmumiem. (Avoti Rīgas vēsturē. Mišņa bibliotēkas fonds Nr. 1230). Projekta apspriešanu vadīja J. Endzelīns, kurš vasaras sākumā ieradies Rīgā no Harkovas un darba pienākumu dēļ visās sēdēs nebija varējis piedalīties. Šo projektu 5000 eksemplāros piesūtīja visām biedrībām, laikrakstu redakcijām, pagastu valdēm, tipogrāfijām, skolotājiem u.c. Par ortogrāfijas reformu informēja laikrakstā "Latvija" 1908. gada 9. (22.) jūnijā, minot galvenos grozījumus: ieviest antikvu, "čupu burtu" vietā lietot grafēmas *š, ž, č, dž*; ieviest burtu apzīmējumus *v* un *z*; *ee* vietā lietot *ie*, arī divskani /*uo*/ apzīmēt ar *o*; atmest *h* kā garuma zīmi un tā vietā lietot gulošu svītriņu virs burta (lokatīvā atstājams jumtiņš). Vēlāk vienojās arī par t.s. zinātnisko ortogrāfiju.

Tas bija vēsturisks pagrieziens, taču jaunais projekts praksē nostiprinājās tikai pamazām to kavēja gan lietotāju konservatīvisms, gan arī izdevēju ekonomiskie apsvērumi (nepieciešamas jaunas burtu garnitūras). Oficiāli jauno ortogrāfiju izsludina tikai 1919. gadā, bet daži izdevumi, piemēram, "Jaunākās Ziņas", uz jauno ortogrāfiju pāriet tikai 30. gadu vidū. Kaut arī dažādo iespieddarbu ortogrāfijā ilgi nav vienotības un lielāki vai mazāki grozījumi šajā t.s. jaunajā ortogrāfijā notikuši visā 20. gadsimta laikā, šī ortogrāfija pastāv jau 90 gadus un vienmēr saistīsies arī ar Rīgas Latviešu biedrības vārdu.

Latviešu valodniecības vēsturē Rīgas Latviešu biedrība paliks arī ar saviem Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas Rakstu krājumiem. Zinību komisijas Rakstu krājumi bija nozīmīgi divējādi – 1) tie, aplūkodami dažādu nozaru zinātnes problēmas, papildināja vārdu krājumu, īpaši zinātnisko terminoloģiju, un citus valodas zinātnes stila izteiksmes līdzekļus; 2) tie veicināja latviešu valodniecības attīstību, jo krājumos tika publicēti daudzi nopietni pētījumi par latviešu valodu un tās vēsturi. Literārās valodas attīstībā nozīmīgs ir ikvienas nozares raksts, jo tajā veidojas un nostiprinās latviešu terminoloģija un pilnīgojas zinātniskais stils. Taču mūs var īpaši interesēt tie raksti, kas tieši

attiecas uz latviešu valodas izpēti un literārās valodas normu veidošanu.

Zinību komisijas 2. Rakstu krājumā nozīmīgs ir J. Ilstera apcerējums par botāniskiem nosaukumiem – pirmais zinātniskais botānikas terminoloģijas pētījums. ZK 2. Rakstu krājumā doti 500 botānisko nosaukumu, 3. Rakstu krājumā 150 nosaukumu.

ZK 3. Rakstu krājumā (1886.) interesants ir Kažoku Dāvja (Dāvida Pelca) raksts par vietu nosaukumiem. Tas uzskatāms par vienu no pirmajiem mēģinājumiem Latvijas senatnes pētīšanā izmantot vietvārdus. 4. Rakstu krājumā (1888.) iezīmīgs ir Kārļa Brīvkalna raksts "Vispārīgi pamata likumi svešvārdu rakstīšanai latviešu valodā", jo aizskar jautājumu, kas tiek diskutēts līdz pat šai dienai. Kā svešvārdu, tā svešo (citvalodu) īpašvārdu rakstība arvien ir piesaistījusi valodas kopēju un normētāju uzmanību, un joprojām tiek meklēts labākais veids, kā šos vārdus adaptēt mūsu valodā un rakstībā. Laubes Indriķis, piemēram, savā apcerējumā "Mūsu laiku raksti" (1872.) raksta: " Baltijas Vēstnesis" mēdz svešus vārdus tā rakstīt, kā tie savā valodā top rakstīti, un tā vārdi iz Angļu, Franču, Itāliešu valodām citādi rakstāmi nekā lasāmi, par provi: *Wight* (Angļu v.) lasi "Veit", *Beauvais* (Franču v.) lasi "Bove" *Reggio* (Ital. v.) lasi "Redžo" Kas no Franču, Angļu un Itāliešu valodām nekā nezina, tas arī tādus vārdus nezina lasīt; tādēļ "Balt. Vēstnesim" būtu šādi vārdi tā rakstāmi, kā tie lasāmi, un pie vārdiem, kur jukšana varētu notikt, viņu pašu rakstība klāt pieliekama, par provi: *Ņuten(s)* /Newton/. Ja "Balt. Vēstnesis" pie savas svešu vārdu rakstības paliks, tad viņš Latviešu rakstību tāpat sajauks, kā Vācu rakstība sajaukta, tā ka tie, kas valodu lietās nav labas skolas baudījuši, nemāk svešus vārdus Vācu rakstos riktīgi lasīt." (27. lpp.)

Laubes Indriķis atzīst par nepieciešamu svešo īpašvārdu atveidē ievērot latviešu gramatikas likumības un pievienot šiem īpašvārdiem latvisko galotni: "Jo vairāk jāievēro, kā "Balt. Vēstnesis" cilvēka vārdus raksta un pie tam pret mūsu valodu grēko. Vispirms viņš raksta šādus vārdus, tā sakot, "bez astes", par provi: viņš raksta: *Allunan*, bet būtu jāraksta *Alunans*, viņš raksta *Dihriķ*, un būtu jāraksta *Dihriķis*, viņš raksta *Bismarck*, un būtu jāraksta *Bismarks*." (Turpat.)

Plašu rezonansi izraisīja Kažoku Dāvja raksts "Mūsu rakstu valoda un mūsu tēvu valoda" ZK 8. Rakstu krājumā 1893. gadā. Autors atzīst, ka "Mūsu rakstu valoda stipri maitāta un mūsu tautas valoda stipri sajaukta." (21. lpp.) Par paraugu viņš iesaka tautas dziesmu valodu, kas ikvienam jāpazīst. Iespējams, ka šis ir pirmais raksts, kas izmanto latviešu valodas statistiku, jo dod katra Āronu Matīsa sastādītajā tautas dziesmu krājumā lietotā prievārda skaitu. Kažoku Dāvis izvirza jautājumu par valodas variantu iespējām un lietderību, par svešvārdu un pēc citu parauga lietotu konstrukciju lietošanu. Viņš uzskata: "Nav arī liela nelaime, ka vēl laba daļa svešu vārdu palikusi un vēl paliks – tie mūsu valodas nespēj samaitāt, tāpat kā krēsla zaglis nevar veikala ievest bankrotē. Bet svešas formas un konstrukcijas milzīgi kaitē valodai." (20. lpp.)

Teorētiski interesants ir Jāņa Kauliņa raksts "Par nozīmes maiņu mūsu valodā" ZK 8. rakstu krājumā 1893. gadā. Autors pievēršas vēsturiskās valodniecības vispārīgiem jautājumiem, iepazīstina ar E. Hermaņa, F. Bopa, J. Grimma, A. Šleihera u.c. atziņām, rāda valodas materiāla lielo lomu vēstures notikumu izprašanā. "Skaņu likumus pazīstot, valodnieki var ar neatspēkojamu stingrību noteikt, kuri vārdi ir tapināti, no kuras valodas tie pieņemti, ziņas, kas kultūras vēsturniekam saldākas par medu. Nevienā kronikā nav rakstīts, ka latvieši no vāciešiem mācījušies *šņabi brūkēt, pīpi smēķēt, pēc modes gērbties, vestes, paletavus, hūtes, elsiņus* nēsāt, ar *deķiem segties*, uz *ķiseņiem gulēt*, ar *vāģiem braukt*, ar *gapelēm, telēķiem, glāzēm, pannām* un simtu citām lietām rīkoties, *būmaņu, dišleru, cimernaņu, šleseru, vēveru* rīkus cilāt un *amatus* strādāt; nevienā kronikā nav teikts, ka krievi latviešiem mācījuši *grēkus* pazīt un *baznīcā* tos atzīt, *muižas* būvēt, *valstis, pagastus, robežas* nokārtot, *kalpus* atšķirt no citiem cilvēkiem, *karmanščikiem kulakas* rādīt, *bulkas, pīrāgus* ēst un *svētkus svētīt*. Visas šīs ziņas ir valodā kā kaltin iekaltas; viņas var būt tūkstošiem gadu vecas un vairāk nekā kroniku blāķi, kurus bieži vien lišķi viltojuši un neprašī sarakstījuši, kas gan par kariem ko neko pastāsta, bet kurām ļaužu iekšķīga dzīve sveša. No filoloģijas puses aust vēsturniekiem gaisma." (71. lpp.) J. Kauliņš uzsver etimoloģijas

lielo lomu valodas izpratnē un arī to, ka valoda ir mainīga. Viņš pat saka: "Varenāku domu par tām, ka pasaulē viss attīstās, cilvēka gars nav izdomājies. Šis ir jaukākais zieds, kas plaucis atziņas dārzā." (Turpat, 68. lpp.)

Valodas zinātniskajā izpētē īpaši nozīmīgs ir 1895. gadā iznākušais ZK 13. Rakstu krājums, kur publicēti Kārļa Mīlenbaha raksti "Par svešvārdiem", "Par galotni *-ums*", "Par neitra jeb nekatras kārtas likteni latviešu valodā" un Jāņa Endzelīna raksti "Kā cēlies un lietojams latviešu valodas debitīvs", "Instrumentālis", "Par latviešu valodas refleksīvām formām" Te arī ir K. Mīlenbaha un J. Endzelīna raksts "Latviešu valodas izloknes, teksti un apraksti", kur teikts: "Iekams neesam pamatīgi iepazīnušies ar savas valodas dažādajām izloksnēm, nevar rasties ne pilnīga vārdnīca, ne zinātniska gramatika." Tāpēc RLB Zinību komisija nospriedusi 1900. gadā "izrīkot ekskursijas izlokšņu pētīšanai" Šīs ekskursijas (=ekspedīcijas) vada Aleksandra ģimnāzijas virsskolotājs Kārlis Mīlenbahs un cand. phil. Jānis Endzelīns. "Ekskursijās" iegūtie materiāli un atziņas regulāri publicētas "Baltijas Vēstnesī" un izmantotas J. Endzelīna un K. Mīlenbaha "Latviešu gramatikā" (1907.).

Valodai un valodniecībai Rīgas Latviešu biedrībā tika veltīta arvien lielāka uzmanība, tāpēc 1904. gada 3. aprīlī nodibināja īpašu ZK Valodniecības nodaļu. Tās pirmais vadītājs bija K. Mīlenbahs, vadītāja vietnieks F. Brīvzemnieks. Nodaļas mērķis bija rūpēties par latviešu valodas pareizību un pētīšanu. Par tuvākiem uzdevumiem dibinot uzskatīja K. Mīlenbaha gatavotās "Latviešu valodas vārdnīcas" materiālu apspriešanu un psiholoģijas, ķīmijas, valodniecības, botānikas u.c. terminoloģijas izstrādāšanu. Aicināja talkā arī darbiniekus no laukiem, kas pārzinātu dažādu tautā lietotu terminu nozīmes. Terminoloģija īpaši svarīga bija arī tāpēc, ka pirmo reizi tika gatavota Konversācijas vārdnīca. Radās jauni termini, no kuriem ne visi tādā izpratnē vai formā, kādus lietojam patlaban, piemēram, *vēverniecība* 'aužama rūpniecība'; *veikals* – 'katras gribas piepildījums, kura tiešais mērķis attiecas uz cilvēku satiksmi'; joprojām lietojam terminu *dīgļlapas*, ko agrāk sauca par *asnu lapiņām*; *šūnas* agrāko *kanniņu* vietā; *protoplazma* –

agrākā *šķidra sula* vietā. Apsprieda V. Maldoņa izstrādātos psiholoģijas terminus, kā arī gramatikas terminus. Kā ziņo "Baltijas Vēstnesis", 1902. gada 4. janvārī RLB ZK nolēmusi sasaukt sapulci, kuras uzdevums būs apspriest latviešu gramatikas terminoloģijas jautājumus un vienoties viņas dažādos nosaukumos. Izvērtēta 7 gramatikās (H. Spalviņa, A. Stērstes, J. Skujas, A. Laimiņa, J. Kalniņa, R. Cukura un K. Mīlenbaha gramatikā) lietotā terminoloģija. Tur refleksīvais vietniekvārds saukts par *atdarošo, atdarītāju, atejošo, atgriezenisko* vietniekvārdu, par *apzīmētāju* saukts gan objekts, gan atribūts, 'adverbiem causale' saukts *cēloņa* jeb *sprieduma biedrotājs, slēdzošs biedrotājs, slēdzams saišķis, nodibinātājs, biedrotājs, nodibinošs biedrotājs, nodibinams saišķis* u.tml. Par gramatikas terminiem referējis Pēteris Abuls, un viņa referāts iespiests 100 eksemplāros. "Baltijas Vēstneša" informācijas autors P. Gt. ar nožēlu piebilst, ka "Ar eventuelu balsu vairākumu sastādītu terminoloģiju nevarēs uztipt nevienam skolotājam, kas citādās domās."

K. Kļaviņš rakstā "Par kādiem divu sajēgumu apzīmējumiem" ZK 7. Rakstu krājumā 1892. gadā apcer terminus *rakstvedis* un *tiesmeklis*. Autors uzskata, ka neskan labi forma *rakstveža*, tāpēc labāk būtu izvēlēties formu *rakstveds* (kā *mežsargs, brūtgans, cūkgans*), bet vislabāk būtu *rakstvedējs*. Autors kritizē arī Baltijas tiesu reformas laikā lietot sākto terminu *tiesmeklis*; tad būtu jāsaka arī *vietmeklis, teātru apmekļi*; iesaka *tiesas izmeklētājs*. Tāds termins nostiprinājies arī mūsdienu juridiskajā terminoloģijā.

Par latviešu mūzikas terminiem sprieda Mūzikas komisijā, kur darbojās Jāzeps Vītols, Jurjānu Andrejs u.c.

Paplašinoties biedrības darbībai, variējas RLB Zinību komisijas darba formas. Ar 1874. gada 5. septembri aizsākas t.s. jautājumu izskaidrošanas vakari, kuros dažādu nozaru speciālisti atbild uz interesentu jautājumiem, arī par valodnieciskiem jautājumiem. No 1910. gada interesenti pulcējās ik ceturtdienu, lai iztīrātu mazāk pazīstamu vārdu nozīmes. Šis ceturtdienu valodniecības sēdes bija ļoti populāras un notika līdz pat 1940. gadam. Atskatoties uz RLB darbības 70 gadiem, pārskatā teikts:

=====
"Ik ceturtdien 6-8 vakarā biedrības sēžu zālē interesenti J. Endzelīna vadībā, F. Adamovičam protokolējot, pulcējas un noskaidro dažādu vārdu formas, izrunu, nozīmi. Ir prieks redzēt, ar kādu nopietnību te dara darbu! Dalībnieku starpā redz zinātniekus un rakstniecībā pazīstamus vīrus, kas atrod laiku un patiku šim darbam nodoties, lai tā arī no savas puses cik necik veicinātu prof. Endzelīna godbijībā veicamo darbu – Latviešu valodas vārdnīcas izdošanu."

Rīgas Latviešu biedrības darbs bija ļoti populārs, un tajā iesaistījās daudz profesionāļu un interesentu. Īpaši aktīvs un tautā populārs bija Zinību komisijas darbs; 12. Rakstu krājumā, piemēram, teikts, ka 1897. gadā Zinību komisijā bijuši 169 biedri, bet tāgada "Vasaras ārkārtīga sapulce bij apmeklēta no 300 personām, to starpā 200 viesiem." (1898, 93.lpp.) Šajā Vasaras sapulcē, kas notika 18.-19. jūnijā, Jānis Purapuķe nolasīja referātu par mātes valodu tautas skolā; tas tajā laikā latviešu sabiedrībā bija ļoti aktuāls jautājums. Vasaras sapulcēs referēja daudzi ievērojami kultūras darbinieki, starp tiem vairākkārt K. Mīlenbahs, J. Endzelīns, P. Šmits. Ne velti 1914. gada 18. jūnijā Vasaras sapulces protokolā teikts, ka "visrosīgāki darbojusies Valodniecības nodaļa zem K. Mīlenbaha vadības."

Pēc K. Mīlenbaha nāves (1916.) Valodniecības nodaļas vadību uzņemas valodnieks orientālists un folkloras pētnieks Pēteris Šmits. Padziļinās Rakstu krājumu saturs, tajos apcerēta arī latviešu vecāko rakstu pieminekļu valoda; publicēti, piemēram, P. Šmita raksti par Glika Bībeles valodu (14. RK), par vārdiem no Elversa vārdnīcas, par J. Langes vārdnīcu (16. RK). RBL 70 gadu darbības vērtējumā ir teikts: "Pēdējie Zinātņu komisijas Rakstu krājumi varētu pēc līmeņa it labi rādīties arī lielāku kultūras tautu zinātniskajā literatūrā. Te lieli nopelni komisijas priekšniekam P. Šmitam.

1938. gadā par Zinību komisijas priekšnieku ievēlēja Jāni Endzelīnu. Līdztekus darbam Latvijas Universitātē un Filologu biedrībā valodnieks atrod laiku arī raženai darbībai Rīgas Latviešu biedrībā. Šajā gadā, apcerot RLB 70 gadu darbu, teikts: "Kā priekš kara valodniecības nodaļai dzīvo dvēseli iepūta K. Mīlenbahs, tā tagad Valodniecības nodaļā visur valda prof.

Endzēlīna gars, un līdz ar to šī nozare top par sevišķi zaļu lapu biedrības vainagā. Darbs šinī nozarē norit sevišķi noteikti un klusi, un tāpēc par viņu atklātībā zināms samērā maz; totiesu lielāka ir viņa paliekamā vērtība, un viņā izpaužas viens no biedrības pamatnolūkiem: kopt tautas garu un valodu."

Rīgas Latviešu biedrības loma latviešu valodas, vēstures, literatūras un kultūras pētīšanā un attīstīšanā arvien vērtēta ļoti augstu. Fricis Adamovičs 1939. gada 23. maijā Zinību komisijas sēdē saka: "Pirmkārt, Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija bija pirmā latviešu kolektīvā organizācija latviešu zinātnes nodibināšanai un izkopšanai un savā darbībā lika pamatus latviešu zinātnieku emancipācijai no Baltijas vācu zinātnes virskundzības." (Latviešu zinātnes šūpulis Rīgas Latviešu biedrībā. Zinību komisija un Zinātņu komiteja. – 23. RK 1940, 14. lpp.)

Akadēmiķis Jānis Stradiņš raksta: "RLB Zinību komisijas darbībai un tās pasākumiem bija izcila loma latviešu nacionālo zinātņu tapšanā, tādēļ to ar pilnām tiesībām var uzskatīt gan par latviešu humanitāro zinātņu centru, gan par nacionālās Zinātņu akadēmijas aizmetni tomēr amatieru, nevis profesionāļu līmenī." (J. Stradiņš. Latvijas Zinātņu akadēmija: izcelsme, vēsture, pārvērtības. R., 1998, 59.lpp.) Vērtējot valodniecības darbu, droši var teikt, ka tur bija arī profesionāļu līmenis.

Tagad, kad Rīgas Latviešu biedrība ir nosvinējusi jau 130. gadadienu un pagājuši 90 gadu, kopš pieņemta jaunā ortogrāfija, ar pateicību varam pieminēt visu, kas šajā biedrībā darīts latviešu valodas labā. Darbs latviešu valodas izpētē un kopšanā ir nebeidzams, tāpat kā nebeidzama ir valodas attīstība. "Valodu, tāpat kā sauli, nevar apstādināt. Kad tās apstājas, tās mirst." /V Igo/

Die Sprachwissenschaft in der Rigaschen Lettischen Gesellschaft

Zusammenfassung

Die Rigasche Lettische Gesellschaft (1868) ist die erste nationale lettische Organisation, deren Hauptaufgabe die Vereinigung der Letten und die Entwicklung der lettischen Kultur und Sprache war. 1868 wurde die Kommission der Wissenschaften gegründet mit dem Ziel, die moderne lettische Orthographie herauszubilden und den Wortschatz zu erweitern. Unter der Leitung von K. Mühlenbach wurde 1908 die neue Orthographie angenommen, die mit einigen Vervollkommnungen bis heute besteht. Vieles wurde für die Ausarbeitung der lettischen Terminologie gemacht. Die Rigasche Lettische Gesellschaft war eine Grundlage für die Lettische Akademie der Wissenschaften.

Iriņa DIMANTE

Тенденции языкового развития (контрастивный аспект)

Исходя из данных этимологических словарей и анализа современного состояния балтийских языков, с учётом их исторического развития, можно предположить, что типологическое сходство, которое наблюдается в становлении, развитии и дальнейшей эволюции лексем наречно-предложного характера *через* (русск.), *caur* (лат.), а также *kiaur(ai)* (лит.) объясняется "этимологической памятью", т.е. свойством родственных языков сходным образом реализовывать генетически заложенные параметры своего далёкого предка.

Обратимся к фактам, подтверждающим это положение. В балтийских языках, вычленившихся на базе восточного (*латышский и литовский*) и западного (*утраченный прусский*) диалектов, можно обнаружить достаточное количество образований, для которых основа **ker-* со ступенью чередования **kir-*, а также её фонологические варианты (например, **cir-* как рефлекс палатализации) стали платформой для формирования разнообразного ряда корневых морфем, распространённых различными формантами. Так в словаре К. Карулиса приводится целый ряд латышских лексем, генетически связанных с этим корнем, следы которого можно обнаружить в санскрите, в древнеирландском языке и, со всей очевидностью, в немецком /Karulis 1992, I 160; II 356/. Обладая несомненным потенциалом в плане семантической дистрибуции, обозначившаяся древнейшая основа (в разных языках представленная соответствующей ступенью консонантного и вокалического чередования) сохранила, а также расширила в балтийских языках, помимо прочих значений, значения, связанные с понятиями 'резать; рубить; разделять'. Например, в литовском: *kirsti* – 'рубить; сильно бить'; *kirtis* – 'удар'; в латышском: *cirst* – 'рубить; сечь; ударить;

'захлопнуть' и др.; *nocirpt* – 'остричь; остригать'; *nocirpums* – 'настриг (шерсти)'; ср. также *cirta* 'локон; завиток' /Фасмер 1987, IV 349; Karulis 1992, I 160, 180; LLVV I 274/. Родственные образования можно обнаружить и в славянских языках. В Словаре М. Фасмера приводится глагол *черести* в значении 'резать' с аналогами из древнерусского и церковнославянского языков, соответственно: *очерести* 'установить границу' и *чрѣсти* 'резать'; а также примеры из словенского и чешского, соответственно: *črtati* 'корчевать; царапать' и *čertadlo* – 'лемех' /Фасмер 1987, IV 349/. Автор Словаря также указывает на аналогичные соотношения в древнеиндийском, авестийском, албанском и других языках /там же/. На основании этих фактов, на наш взгляд, в качестве вполне обоснованного можно рассматривать предположение относительно общей этимологии вышеназванных лексем с русскими (и другими славянскими) словами *черта* и *чертить*, семантика и фонетическое оформление которых наводят на мысль о возможности более детальных исследований в этом направлении (см. исследования Я. Эндзелена "Латышские предлоги", "Балто-славянские этюды").

Балтийские образования с начальным протетическим *s-*, давшим в ряде случаев *š-* (из *s-mobile*), стали восприниматься в качестве номинаций со значениями 'поперёк', а также 'дурно; плохо' /Фасмер 1987, IV 338/ и, кроме этого, 'криво, косо; колоть, разъединять'. Сравните: ~ в литовском – *skersai* (наречие и предлог) 'поперёк'; *skirti* (глагол) 'отделять; разлучать' и т. п. (всего 9 значений); *skirsti* (глагол) 'колоть; резать' и др. /LKŽ XII 819 – 840/; ~ в латышском – *šķērsām* (наречие) 'поперёк'; *šķirt* (глагол) 'отделять, разделять; разлучать; разъединять; разнимать; расторгать' и др.; *šķirti* (наречие) 'врозь; в разлуке; в разводе' /LLVV VII/2 375 – 381/.

Интересная параллель наблюдается, например, между латышским *šķirba* 'трещина, щель', связанного по происхождению с глаголом *šķirt* 'разъединять' на базе более древнего значения 'резать', литовским *skirbis* (с тем же

=====

значением, что в латышском), а также между русскими и другими славянскими лексемами: *щерб*, *щербина*, *ущерб*; *šěrba* 'зазубрина' словен. *šterba* 'зазубрина', 'царапина' чешск., *štrbina* 'трещина' словацк., *szczyrba* 'зазубрина', 'щербина' – польск. /Karulis 1992, II 355; Фасмер 1987, IV 503

504/ и др. которые генетически восходят к общей индоевропейской праформе **(s)ker- b(h)-* (> праслав. **ščyrba*). К этой же древнейшей основе восходят и другие параллели в различных индоевропейских языках, особенно заметные опять же в балтийских и славянских языках. Например, русское *скрести*, имеющее аналоги и в других славянских языках, и сходные или близкие по значению восточнобалтийские глаголы *skrabīnāt*, *skrāpēt* 'скрести', 'царапать' в латышском; *skrebeti*, *skrabeti* 'шуршать, шелестеть, хрустеть' в литовском. Кроме того, можно предположить, что сформировавшиеся в латышском и литовском идентичные с точки зрения фонетического облика лексемы *skramba* 'царапина; щепка, стружка; 'рана', *skrandas/* 'лохмотья, обноски; ключья и т. п.', а также заимствованное из немецкого *щрам* (*Schramme*) являются, по всей вероятности, отглагольными и также возникли на базе индоевропейского **(s)ker-*, осложнённого формантами, пройдя через ступени метатезы и инфиксации: 1) **(s)kerb(h)-* > балт. **skerb-* > **skreb-* > **skrenb-* > **skremb-* > *skramb-*; 2) **(s)kerd-* > балт. **skrend-* > *skrand-* (ср., однако, в нем. *Schrunda* 'щель, трещина и т.п.'). Хотя существует и другая точка зрения, по которой не исключается возможность заимствования некоторых лексем (например, *skramba*, *skrāpēt*) в балтийские языки из немецкого или же привнесение из него значений 'schramm' > 'skramba' /см. Karulis 1992, II 203 – 205/.

Следует отметить, что в целом ряде случаев начальный формант, выполняя функцию смысловозначительного аффикса (*s-/ š-*), привносит в семантику лексемы оттенок негативности. Например: *šķirsts* – в значении 'гроб'; *šķirtenis* 'разведённый (муж)' и *šķirtene* 'разведённая (жена)' от глагола *šķirties* 'разводиться' (*viņi šķiras* – они разводятся),

'расходиться' (*mūsu ceļi šķiras* – наши пути расходятся), 'расставаться' (*šķirties no dzīves* – уйти из жизни). Однако этот же самый глагол может иметь и положительные значения, например, 'спориться' (*viņai darbs šķirtin šķiras* – у нее работа спорится /горит в руках/ – или – *viņam valoda šķiras* – говорить он умеет).

В современном латышском языке можно обнаружить достаточное количество лексем относительно позднего происхождения не ранее 19-го века производных от глаголов *cirt* и *šķirt*, сохранивших изначальную этимологию 'рубить, колоть, разъединять и т.п.' (значительная часть из которых многозначна и является принадлежностью специальной лексики, нередко за счёт одного из значений), например: *cirsma* 'лесосека, делянка', *cirsnojums* 'лесосечный ряд', *cirtne* 'забой, лава'; *šķira* 'класс, сорт, разряд, род, вид', *šķirisks* 'классовый', *šķiriskums* 'классовость', *šķirnība* 'сортность, породистость' /см. LLVV/.

Слегка коснувшись тех аспектов этимологии, которые связаны с происхождением обозначенных в качестве объекта исследования наречно-предложных образований (поскольку, как уже было отмечено, в индоевропейских языках существует многочисленные генетически связанные с общей основой **kr- /r* слоговое/ **ker- *keur-* параллели, полное обозрение которых не входит в нашу задачу), со всей очевидностью можно прийти к выводам о том, что возникли они на базе единой индоевропейской праформы. Однако в основу формирования восточно-балтийских наречно-предложных лексем лёг фонологический вариант **keur-*, а в основу западно-балтийских и славянских **ker-*. Тем не менее, дальнейшая история их формирования уже на базе именных основ с точки зрения типологии процесса близка к полной аналогии. В балтийских и славянских языках (в частности в русском) в ходе исторического развития возникли семантически сходные знаменательные и служебные части речи. Так, например, в утраченном прусском языке, по мнению исследователей, сформировались лексемы *kērscha(n)*, *kirscha(n)* со

значениями 'через', 'пере-' /см. Фасмер 1987, IV 338/ Очевидно, что в восточно-балтийских языках на определённом историческом отрезке выкристаллизовались номинальные образования адвербиального характера, соответственно со значениями 'дырявый', 'сквозной', 'колотый', которые со временем в каждом отдельно взятом языке развили дополнительные значения (в некоторых случаях возможна модификация за счёт формантов), например, 'ажурный' в литовском. В современном латышском и литовском языках они представлены прилагательными, соответственно, *caurs* и *kiauras*.

В современном латышском языке адъектив *caurs* имеет в качестве основного значение 'дырявый' и в плане дополнительного 'бесперывный' /LLVV II 157/. Однако в составе фразеологических сочетаний это прилагательное приобретает особые значения, например, *хрупкий*, *пустоголовый*, *пустоцвет* и др. В современном литовском языке адъектив *kiauras* имеет девять значений, но, как и в латышском, основным является 'дырявый' и, кроме того, 'сквозной' /LKŽ V 704/. С данными адъективными формами в восточно-балтийских языках связано происхождение наречий, которые позднее стали базой для формирования предлогов. Латвийские учёные Я. Эндзелин, М. Рудзите, Д. Нитиня предполагают, что возникновение латышского предлога *caur* напрямую связано с сокращением наречия адъективного характера *cauri* /Endzelīns 1971, I 373; Rudzīte 1960, 219; Nītiņa 1978, 71/. Таким образом, этимологические данные, некоторые исследования и научные разработки, а также материалы литовских и латышских лингвистических словарей /см. указ. изд./ дают возможность предположить идентичность процесса формирования восточно-балтийских предлогов, суть которого можно свести к первоначальному употреблению адъективного по происхождению наречия в качестве служебной части речи, т.е. перенос функции адверба с последующими различиями в каждом отдельно взятом языке. В частности, в литовском языке присутствует фонетическое внешнее сходство наречия и предлога,

представленных словоформой *kiaurai*, и поэтому речь может идти о конверсии. В отношении латышского адверба *cauri* следует отметить, что, по мнению ряда латвийских учёных, он обладает предложной функцией, которая обнаруживается в латышских народных песнях (в ед. ч. с Акк.) и до сих пор сохраняется не только в народном фольклоре, но и в современной речи в определённых сочетаниях с Дат. пад. (нередко в качестве послелого – И. Д.), сравните:

Dzirnavu slūžām cauri {caur slūžām} lauzdamās, Dīvaļa šalca tik spēcīgi... [A. U. 7, 14] / sk. MLLVG I 701, 723, 742/.

Lielais Laika Pulkstenis, kas cauri gadu tūkstošiem skaita un skaita cilvēku paaudzes /Ezera 1966, 240/.

Однако, на наш взгляд, здесь можно было бы говорить не о предложной функции наречия *cauri*, а о транспозиционном образовании самостоятельного предлога, омонимичного адвербу и имеющего в качестве дополнительной функцию послелого. В своё время Я. Эндзелин отмечал наличие в латышском языке таких предложных форм, как *cauri* и *cauru* /Endzelīns 1971, I 373 – 374/. Также и в работе Д. Нитини о латышских предлогах эта словоформа именуется как "полупредложная" /Nītiņa 1978, 71- 76/.

Основное значение соответствующего адверба и в латышском и в литовском сводится к понятиям 'сквозь', 'насквозь', имеются также и другие значения типа 'напролёт', 'через', 'с одного конца до другого', 'указание на завершение процесса' и др. в каждом отдельно взятом языке. Поскольку латышская словоформа *cauri* до сих пор удерживается в языке также и в качестве предложной параллели, несмотря на сформировавшуюся служебную лексему *caur*, можно говорить о сравнении этого словообразовательного процесса с транспозиционным явлением, имевшим место также и в русском языке и связанным с трансформацией адверба *ч(е)рез*.

Следует заметить, что на формирование предложных конструкций этого типа в латышском языке оказывал влияние немецкий, точнее, употребление оборотов с

предлогом *durch*, имевшего сходные значения. Особенно это касается распространения предлога со значением указания на объект, способ или причину, посредством которого (чего) или благодаря которому (чему), или из-за чего совершается то или иное действие. Д. Нитиня отмечает, что до 19-го столетия предложные конструкции с *caur* с этим значением занимали до 90% /Nītiņa 1978, 73/. По мнению этого исследователя, латышские конструкции с темпоральными значениями вышеназванного предлога, возможно, также могли формироваться под влиянием немецкого /Nītiņa 1978, 75/.

В современной латышской лингвистической литературе зафиксировано только два значения этого предлога: локальное ('сквозь'), унаследованное от адверба, и позднее развившееся, судя по всему, из каузально-инструментального инструментальное ('посредством') /LLVV II 154; MLLVG I 743 744/. Как показывают исследования, некоторые другие значения были предлогом утрачены (распределительно-квантитативное, комитативное, каузальное) или встречаются только в народном фольклоре, поэтому их можно было бы маркировать как *архаичные или устарелые*. Сравните:

Bet kas tad, kad weselus skaitļus weenu caur otru dala?
 [Juhmeeka paliņgs... 1891, 4.l.

Un nu sahcām mehš weens caur ohtru sarunnatees... [Latwiska gadda-grahmata 1797, 23l.

Caur ko man sirds sāpēja [ME / sk. MLLVG I 743/l.

Cauri gahju, nebehdaju, caur ļautiņu walodam [Latwju dainas 1903, 9011, 4l.

Кроме того, следует отметить т. н. генетически заложенные возможности в семантике этого предлога, объясняющие возникновение особых словосочетаний идиоматического характера. Однако здесь не следует исключать и возможного влияния со стороны немецкого или русского языков. Причём некоторые устойчивые сочетания появились сравнительно недавно. Сравните, например, в русском языке – 'пробиваться сквозь жизнь'; в латышском –

=====
'iet, skriet, cīnīties *caur dzīvi*': *Tagad ar trešo ātrumu skrien caur dzīvi* [Indrāne 1963, 320]. В то же время представляется, что вряд ли является целесообразным теоретическое ограничение лексического потенциала современного предлога *caur* только двумя вышеназванными значениями. Вероятно, было бы целесообразным "сделать" его более многозначным, принимая во внимание такие особенности его семантической характеристики, как способность указывать на темпоральные и каузально-инструментальные отношения.

Итак, можно установить, что, исходя из логики диахронического развития (адverb > предлог), современные балтийские предлоги *kiaurai*, *cauri* и *caur* (в латышском языке отнаречным предлогам нередко присуща редукция конечного гласного) являются результатом отнаречной транспозиции, как и в русском языке. В связи с этим интересно пронаблюдать и дальнейшую эволюцию этих производных, т.е. перевод их в статус морфемы. И в литовском, и в латышском языках обнаруживается немалое количество лесем с начальными компонентами, соответственно: *kiaur(a)-*, *caur-*. Причём морфемный статус и семантика примарного компонента могут иметь различную идентификацию в зависимости от того, что легло в основу его формирования. Т.е. первая часть слова с одним из вышеназванных составляющих является выразителем формальных признаков и носителем лексических значений, в определённой мере унаследованных от непосредственного "предка" – именного или адвербиального образования, или же от наречного транспозита – предлога. В этом смысле в балтийских языках наблюдаются естественные различия, обусловленные дальнейшей самостоятельностью исторического развития каждого отдельного языка. Поэтому, несмотря на внешнюю аналогию некоторых отдельных примеров, можно прийти к различным результатам с точки зрения морфемного анализа лексических эквивалентов в литовском и латышском языках, типа:

=====
kiaurapūtis – *caurvējš* 'сквозной ветер', 'сквозняк'
kiaurapilvis *caurbira* 'обжора', в значении 'прорва'
kiaurasamīis – *caurduris* 'дуршлаг', буквально 'дырявый'
kiauražaizdē – *caurdurta brūce* 'сквозная рана'.

Кроме того, внутри самого языка, например, латышского, при кажущемся на первый взгляд морфемном сходстве составляющих у лексем этого типа могут наблюдаться существенные затруднения в плане определения статуса примарного компонента – как корневого или аффиксального в зависимости от его соотношения со служебной или знаменательной частью речи. Поэтому этот вопрос будет рассмотрен несколько подробнее. Кроме того, не следует игнорировать влияние немецкого языка, в какой-то мере предопределившего статус начальной морфемы в латышском языке.

Если обратиться к современному лингвистическому словарю латышского языка, то можно обнаружить 41 лексему с первым компонентом *caur-*: *caurasīnot*, *cauraust*, *caurmērs*, *caurplūde* и др. /LLVV II 154 – 160/. Однако их, несомненно, значительно больше, поскольку подобные лексемы встречаются и в научной литературе специального назначения /*caursite* 'пробой', *caursitnis* 'бородок', *caurvelce* 'протяжка'; см. также исследования В. Скуини/. С точки зрения частиречной принадлежности здесь наблюдается большее разнообразие, чем в русском языке, так как зафиксированы и номинальные, и глагольные словоформы, но только один адверб. Можно было бы сказать, что примарный компонент в большинстве случаев сохраняет адвербиальную семантику в основном её значении, т.е. "пересечение чего-либо (среды, пространства) с начала и до конца (с одного края до другого)" /LLVV II 155/. Именно с этой позиции комментируются многие лексемы с примарным компонентом *caur-*. Например: *caurdurts* 'izdurts no viena gala (vienas puses) līdz otram galam (otrai pusei); *cauridurts*' /LLVV II 155/; *caurplūde* 'process → plūst cauri' /LLVV II 157/. Однако сходной семантикой обладает и наречный транспозит предлог *caur*: 'Norāda, ka kas virzās vai tiek

virzīts (parasti, pārvarot šķēršļus) (kam) cauri' /LLVV II 154/. Поэтому только при внимательном рассмотрении можно прийти к выводам, что в основной своей массе образования с вышеназванным компонентом в первой своей части мотивированы адвербом *cauri*. В то же время эта часть слова целого ряда лексем не имеет столь выраженной наречной мотивации, например: *caurkomponents*, *caurmērs*, *caurslēdzams* и др. Это, в частности, является поводом для отказа от однозначного подхода в смысле рассмотрения подобных слов исключительно как сложных, как это предлагается, например, в лингвистическом словаре латышского языка /LLVV II 154/.

Как уже отмечалось, вероятнее всего, что многие из этих лексем, несмотря на отсутствие генетического родства соответствующих по значению германских и балтийских примарных компонентов [давших *durch-* в немецком и *caur-* в латышском] являются кальками с немецкого. В немецком языке *durch-* (<**ter-*) является частотной морфемой аффиксального характера, которая со времён др.-верх.-нем. языка в основном служила для глагольного словообразования. В связи со значительным влиянием немецкого языка на формирование латышского литературного языка на определённых исторических этапах можно говорить о возникновении в латышском языке соотносительных синтаксических конструкций и словообразовательных типов. Это, в частности, подтверждается сопоставлением словарных данных, где зафиксированы устойчивые словообразовательные параллели, соответственно с *durch-* и *caur-*. Несмотря на то, что в Словаре латышского литературного языка представлено 15 глаголов и 25 номинальных лексем, последние в основном являются отглагольными образованиями или мотивированы во второй своей части глаголами *caurkrišana*, *caurlaide*, *caurplūde*, *caursišana*, что также свидетельствует в пользу немецкого влияния. А поскольку в немецком языке данный компонент является морфемой в большей степени аффиксального свойства (на

наш взгляд, это префиксоид И. Д.), с которой зафиксировано множество лексем, образованных по устоявшейся модели, то, вероятнее всего, имело место непосредственное влияние этой конструкции на латышский язык, что в результате привело к воссозданию в нём собственного словообразовательного механизма по аналогии с немецким. Сравните:

caurauklots durchschnüpen (шнурованный, прошнурованный)

caurbraucējs – Durchreisende 'проезжий, проезжающий'

caurbraukšana – Durchfahrt 'проезд'

caurkrišana – Durchfall 'провал'

caurlaide – Durchlass 'пропуск'

caurlaidība – Durchlässigkeit 'проницаемость'

caurlūkošana – Durchsicht 'просмотр'

caurredzams – durchsichtig 'прозрачный'

caurspīdība – Durchsichtigkeit 'прозрачность'

caurskate – Durchsicht 'просмотр'

caurskaīt – durchleuchten 'просветить, просвечивать'

caursišana – Durchbrechen 'пробой'

caurstaigājams – Durchgangs- 'проходной'

cauršauts – durchgeschossen 'простреленный'

С другой стороны, наличие предлога *caur*, приближающегося по своим параметрам к аффиксу (общее свойство предлогов выступать в роли отделяемого префикса), также даёт возможность предполагать иную характеристику относительно вышеназванного примарного компонента. Это отражено, в частности, в Грамматике латышского языка, где эта морфема рассматривается в качестве «полупрефикса», т. е. по избранной нами терминологии – префиксоида /MLLVG I 192/.

ОБЩИЕ ВЫВОДЫ

Итак, родство русского и латышского наречий [*ч(е)рез* – *cauri*] и их предложных и префиксоидных транспозитов [*ч(е)рез*, *ч(е)рез-* *caur*, *caur-*] является генетическим, без выраженного обоюдного калькирования в последнем случае. Этот вывод подкрепляется наличием существования в обоих

=====

языках множества лексем, которые в ходе истории разошлись в семантике, но восходят к общему индоевропейскому корню *kr- (*r* - слоговой сонорный) : *ker- *keur- (древнейшие значения 'резать', 'отделять', 'поперёк'). Кроме того, в ряде случаев первоначальные основные значения одинаковым образом модифицировались в этих языках, сравните, например, семантические соотношения лишь некоторых лексико-грамматических образований:

чрѣсти – šķirt, šķērēt,

чресло – cirksnis,

червь – ķirmis, а также многих других (см. выше).

На основании проведённого сравнительного анализа исследуемых лингвистических сущностей из балтийских и славянских языков можно сделать вывод о несомненном типологическом сходстве словообразовательных процессов в плане структурно-семантического оформления выше-названных наречий и их транспозитов. Позитивное сравнение сходно развивающихся словообразовательных параллелей, в свою очередь, дало основание предполагать наличие недостающего звена в восточнославянском ответвлении, т.е. гипотетически существующего, но не зафиксированного ранними письменными памятниками, а затем и вовсе утраченного древнерусским языком. Опираясь на данные этимологии, исторические и современные письменные источники, различные лингвистические исследования и собственный анализ всего этого материала, нами была предпринята попытка восстановления этого недостающего звена – выведение именной лексемы, застывшая падежная словоформа которой явилась транспозитивом адверба ч(е)рез. Восполнение этой словообразовательной ступени позволяет с большей долей гипотетической объективности и вероятности воссоздать общую условную схему исторического формирования интересующих нас лингвистических сущностей, начиная от праиндоевропейской корневой основы и завершая конечным результатом эволюции – префиксоидом:

***kr-:** ***ker-** > (западнобалтийская и славянская транспозиционная параллель) ***(s)ker(ts)- / *(s)kir(is)- > *čersь > ч(е)pezь > ч(е)pez-**

***kr-:** ***keur-** > (восточнобалтийская транспозиционная параллель) ***k_iaur-/ *k_jaur-> *caur-> caur(s) > cauri > caur(i) > caur-**

Следует отметить, что приведённая схема является условным отображением эволюционного словообразовательного процесса, передавая его поэтапную суть, однако это не исключает параллельного функционирования или отмирания некоторых её звеньев. Кроме того, вычлняясь в доисторический период из общего семантического ядра ***kr-** в качестве корневой основы, наряду с другими фонологическим ответвлениями, ***ker-** и ***keur-** «самостоятельно формировали» свои семантические гнезда, оказавшиеся весьма масштабными с учётом всех модификаций.

Отталкиваясь от наречной формы как от фиксированного в славянской письменности транспозиционного ядра и сравнивая этот словообразовательный процесс в русском и латышском языках, также беря за основу (как исходное) латышский адverb, можно убедиться в типологическом сходстве на всех ступенях транспозиции по модели:

(*древняя именная праформа > *именная форма /исходный – гипотетический транспозитив/) → наречие /основной фиксированный транспозитив/ → предлог /примарный, производный транспозит/ → наречно-предложный префиксоид /секундарный, мотивированный транспозит/.

Не вызывает сомнений не только функциональное, но и семантическое сходство всех трёх составляющих этих эволюционных русско-латышских параллелей, поскольку доминирующие лексические значения транспозитов и примарных транспозитов совпадают в зоне локальных как доминирующих. В то же время, как уже отмечалось, является несомненным наличие семантической дистрибуции, обозначившейся ещё на генетическом уровне на стадии формирования этих лингвистических сущностей. Этим

=====
объясняется определённое расхождение в семантике транспозитива и транспозитивов в латышском и русском языках, в известной мере предопределившее их дальнейшую судьбу. Рассмотрим это положение несколько подробнее.

1. Транспозитив.

Русское наречие *через* отмечается в письменных источниках только с *локальными значениями*; в ходе истории оно утрачивается и на сегодняшний день маркировано пометой *устар.*

Латышское наречие *cauri* отмечается с *локальными, темпоральными (с оттенком образа действия) и финальными значениями*. В современном латышском языке этот адverb занимает устойчивое положение, т.е. ощутима доля его употребительности в современных текстах.

2. Производный транспозит.

Транспозитом наречия *через* является омонимичный предлог. От первых памятников русской письменности до настоящего времени происходило, с одной стороны, развитие значений или их оттенков (например, каузальное, инструментальное, некоторых оттенков темпорального значения), а с другой – их утрата (например, аблятивного, некоторых оттенков темпорального значения). В качестве доминирующих следует признать *локальное* и *темпоральное* значения. Исходя из того, что транспозит *через* в значительной мере развил и модифицировал генетически заложенные "семантические идеи", можно прийти к однозначному выводу относительно закрепления за этой словоформой статуса предлога и об устойчивости её позиции в качестве служебной части речи в системе современного русского языка.

В лингвистической литературе словоформа *cauri* традиционно определяется только в качестве наречия, имеющего также предложную функцию. Однако, на наш взгляд, здесь проигнорирован синтаксический принцип, т.е. принцип синтаксической сочетаемости. Как уже отмечалось, возможно рассмотрение лексемы *cauri* и в качестве предложного транспозита, перенявшего от адверба-

транспозитива *локальное* и *темпоральное* значения. Интересно, что утраченный в русском языке такой оттенок темпорального значения, как 'в течение или на протяжении какого-то промежутка времени', в латышском языке сохранился в качестве доминирующего в темпоральном значении предлога *cauri*. Следует также отметить, что одной из позиций "в защиту" предложного статуса (и, как секундарного, статуса послелога) этой словоформы является её осязаемая употребительность в текстах именно в этом качестве (см. LLVV I 155 – 156).

Что же касается словоформы *caur*, то её статус не подлежит никакому сомнению и в этом смысле исключает дискуссию. История функционирования этой лексемы связана с утратами некоторых значений (квантитативных, комитативных). Возможно, что это происходило из-за вытеснения из языка конструкций "немецкого образца" собственно латышскими с другими предлогами или беспредложными. Однако, как уже отмечалось, в плане значений этот предлог "несколько более многозначен", чем это принято отмечать в современной лингвистической литературе. Незаслуженно опускается *темпоральное* значение (и его оттенки) этой словоформы, и выделяются только два значения: *локальное* и *инструментальное*, укрепившееся за счёт влияния немецкого языка. В то же время следует отметить, что, как и в русском языке, наиболее устойчивым и распространённым, т.е. доминирующим у этого транспозита остаётся *локальное значение*.

3. Мотивированный транспозит.

Разница между производным и мотивированным транспозитом заключается лишь в том, что префиксоид, являясь конечным результатом транспозиционной эволюции, может быть мотивирован или наречием, или предлогом, т.е. мотивация, а не производность является его отличительной доминирующей характеристикой. Поэтому в данном исследовании в целях различения этих двух

=====
транспозитов в качестве условной нами принимается подобная номинация.

Значения префиксоидного русского транспозита *ч(е)рез-* можно представить как *локальное, превышение меры и степени (с оттенком элитивности) и темпоральное*. В то же время, необходимо отметить слабую словообразовательную активность этого компонента в русском языке, несмотря на то, что он встречался в составе композит уже в самых ранних письменных источниках. Однако со временем количество лексем с этой составляющей постепенно сокращается, и на сегодняшний день следует признать данный префиксоид непродуктивным и малочастотным.

Латышский префиксоид представлен с доминирующим *локальным значением с определёнными оттенками*. С точки зрения его распространённости в латышском языке следует, конечно, отметить "заслугу" немецкого языка. Однако, на наш взгляд, это слишком упрощённый подход при анализе этого словообразовательного явления. Представляется более объективным учитывать изначальную семантику, генетически заложенную в этом компоненте, или т.н. "этимологическую память", вызвавшую в латышском новую словообразовательную "способность" к образованию лексем именно с этим префиксоидом, пускай даже толчком к этому послужило влияние другого языка.

Столь пристальное внимание к именно к этим лингвистическим субстанциям обусловлено тем, что ни в российской, ни в латвийской лингвистической литературе, за исключением краткого комментария или некоторых замечаний попутного характера, не уделялось достаточного внимания лексемам *ч(е)рез* и *caur(i)* ни в синхроническом, ни в диахроническом аспектах.

Условные сокращения

LLVV – Latviešu literārās valodas vārdnīca

MLLVG – Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika

LKŽ – Lietuvų kalbos žodynas

Литература

Etymologisches Wörterbuch des Deutschen [1989]. 3 Bde. Hrsg. von Wolfgang Pfeifer u.a. Berlin.

Karulis, Konstantīns [1992]: Latviešu etimoloģijas vārdnīca. 1. 2. sēj. Rīga.

Latviešu literārās valodas vārdnīca [1972. – 1996]. 1. – 8. sēj. Rīga.

Lietuvų kalbos žodynas [1959]: 5, 12. Vilnius.

Словарь русского языка [1984]: Т. 4. Москва.

Фасмер, Макс [1987]: Этимологический словарь русского языка. Т. 4. Москва.

DUDEN [1984]: Grammatik der deutschen

Gegenwartsschprache. Hrsg. von Günter Drosdowsky u.a.

Mannheim/ Leipzig/ Wien/ Zürich.

Endzelīns, Jānis [1971]: Darbu izlase. 1. sēj. Rīga.

Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika [1959]: Fonētika un morfoloģija / 1. daļa. Rīga.

Nītiņa, Daina [1978]: Prievārdu sistēma latviešu rakstu valodā. Rīga.

Rudzīte, Marta [1960]: Latviešu valodas vēsturiskās gramatikas lekciju konspekts. Rīga.

Русская грамматика [1982]: Т. 1. Москва.

Ezera, Regīna [1966]: Mežābele. Rīga.

Indrāne, Ilze [1963]: Lazdu laipa. Rīga.

Juhrneeka palihs...[1891]: Sast. no J. Breikšcha. Rīga.

Latwju dainas [1894.-1915.]: Kr. Barona un H. Wissendorffa izdotas. 1. – 5. sēj. Jelgava – Peterburga.

Latwiska gadda-grahmata [1797]: Pirmais gaddagahjums. 1 Cettorksnis. Jelgawa.

Valodu attīstības tendences (kontrastīvais aspekts)

Kopsavilkums

Ir pierādīts, ka tālā senatnē baltu un slāvu valodās ir notikušas vairākas līdzīgas pārmaiņas, kas vēlākā posmā noteica līdzīgu procesu esamību abās valodu grupās, kā arī to atsevišķās valodās – latviešu un krievu.

Darba izpētes objekts ir sākotnēji lokāli temporālo denominālas cilmes adverbu veidošanās procesi un to tālākā evolūcija. Kā piemēru var minēt mūsdienu leksēmas *cauri* latviešu valodā un *ч(е)рез* krievu valodā, kuras ir izveidojušās no vienas indoeiropiešu pirmvalodas saknes **ker-/ *keur-*. Vissenākajos latviešu un krievu rakstos ir parādījušies arī no adverbjiem veidoti priedēkļi. Vēlāk ir sastopami arī salikti vārdi, kuros pirmais komponents ir saistīts ar adverbju vai ar priedēkli.

Šo evolūcijas procesu shematiski varētu parādīt sekojošā veidā: 1. ide celms vai sakne > 2. nomenu lokāmā forma vai adverbs > 3. prievārds > 4. morfēma, kas veic salikteņa pirmā komponenta funkcijas. Pie tam vairākas formas mūsdienās varētu funkcionēt paralēli. Protams, ka šāda tipa shēmu varam lietot tikai nosacīti, jo katrā valodā darbojas īpatnas lingvistiskās likumsakarības.

Entwicklungstendenzen der Sprachen (kontrastiver Aspekt)

Zusammenfassung

Die linguistischen Prozesse, von denen die Entwicklungstendenzen einer Sprache bestimmt werden, gestalten sich einerseits nur der betreffenden Sprache charakterischen Gesetzmäßigkeiten nach, andererseits äußern sich darin auch für verwandte Sprachen charakteristische Eigenschaften. Die genetische Nähe der russischen und der lettischen Sprache ist in der Verwandtschaft zwischen dem Urslawischen und dem Urbaltischen, die einen gemeinsamen genetischen Vorfahr haben, zu beobachten.

Zweifelsohne haben die urslawische und die urbaltische Sprache in der früheren Epoche eine Reihe von Veränderungen gemeinsam durchmacht. Jene Veränderungen bestimmten die Ähnlichkeit der

linguistischen Prozesse in den getrennt existierenden baltischen und slawischen Sprachen wie z.B. dem Russischen und dem Lettischen. In beiden Sprachen gibt es zahlreiche genetisch identische Lexeme, die gemeinsam entstanden und heutzutage als Ergebnis von historischen Veränderungen in der Entwicklung jeder konkreten Sprache vorhanden sind. In diesem Fall bildet das die Voraussetzung für die Verwendung der kontrastiv-vergleichenden Forschungsmethode, wobei wenig erforschte Lexemgruppen zum Objekt der linguistischen Analyse gewählt werden. Dazu gehören die sogen. temporalen Lokaladverbien: *cauri* im Lettischen und *4(e)pez* im Russischen, zurückzuführen auf eine gemeinsame Wurzel *-*ker-/ *keur-* in der indoeuropäischen Ursprache.

Im Laufe der Sprachentwicklung sind auf diesem Grund diverse semantisch verwandte Nomenformen entstanden, insbesondere Substantive, Adverbien und Präpositionen.

Später sind auch Komposita entstanden, bei denen die erste Komponente (also das erste Morphem) an den historischen Hintergrund gebunden ist.

Dieses Morphem funktioniert in verschiedenen Bedeutungen, mit jeweils unterschiedlicher Motivation: entweder als ein Stamm der Substantive und ein Adverb oder als eine Präposition.

Schematisch kann man die erwähnten Prozesse im Russischen und im Lettischen wie folgt veranschaulichen: ide. Wurzel bzw. Stamm der Nomina → Lokativ des Substantivs → Adverb → Präposition → Morphem als erste Komponente von Zusammensetzungen. Dazu könnten alle Formen (mit Ausnahme der ersten) heutzutage parallel existieren.

Freilich, beim Vergleich von anderen denominalen Präpositionen im Lettischen und im Russischen gilt dieses Schema nur bedingt, da in jedem Einzelfall ausschließlich dafür charakteristische linguistische Gesetzmäßigkeiten wirken.

Die angeführten Beispiele beweisen, daß im Russischen, Lettischen und Deutschen bzw. den slawischen, baltischen und germanischen Sprachen ähnliche Prozesse verlaufen, die als eine Desemantisierung von Adverbien zu nennen wären.

Jānis ROZENBERGS**Lībieši latviešu klasiskajās tautas dziesmās*****Ievadam**

Tā kā mums joprojām nav vispārīga latviešu tautas etniskās vēstures apskata un nav arī nekādu cerību, ka tas tik drīz parādīsies, tad, pagaidām veicot priekšdarbus, ir nepieciešami un svarīgi detalizēti izpētīt atsevišķas sīkākas etnisko sakaru un latviešu etnoģenēzes problēmas. Ka tieši šai nozarē ir daudz neatrisinātu, neskaidru un stipri strīdīgu jautājumu, uzskatāmi liecina ļoti saturīgs un vērtīgs K. Ancīša un A. Jansona pētījums "Vidzemes etniskās vēstures jautājumi"¹ Kaut arī šai monogrāfiska tipa darbā sastopama vesela virkne hipotētisku spriedumu, apstrīdamu minējumu un nepierādāmu pieņēmumu, tomēr tas pagaidām ir pats plašākais un nopietnākais pētījums par svarīgas latviešu tautas daļas etnisko vēsturi. Ja līdzīgas ievirzes un rakstura darbi turpmāk tiktu veikti arī par pārējo Latvijas kultūrvēsturisko apgabalu – Latgales, Kurzemes, Zemgales un Sēlijas jeb Sēļu zemes – etnisko vēsturi, tad tas jau būtu stingrs un drošs pamats, lai izstrādātu latviešu tautas sinkrētisku etniskās vēstures apskatu.

Tāpat kā etnisko piederību nevar noteikt pēc kādas vienas atsevišķas iezīmes, bet tikai pēc zināmu pazīmju kopuma, tā arī etniskās vēstures jautājumi pētījami kompleksā veidā, saskaņoti un mērķtiecīgi izmantojot antropologu, arheologu, vēsturnieku, etnogrāfu un valodnieku atzinumus. Visnotaļ pieņemts, ka etniskās vēstures un etnoģenēzes jautājumos ikviens spriedums iegūst neapstrīdama pierādījuma spēku vienīgi tad, ja to apstiprina vairāku vismaz divu – humanitāro zinātņu nozaru atzinumi.

*Raksta pamatā ir referāts, kas nolasīts akadēmiķa Jāņa Endzelīna 99. dzimundienas atceres sanāksmē 1972. gada 22. februārī.

¹ Ancītis K. Jansons A. Vidzemes etniskās vēstures jautājumi. Arheoloģija un etnogrāfija. V. R., 1963., 25.-68. lpp.

Līdz šim etnisko sakaru un etnoģenēzes problēmu risinājumā šāds kopdarbs vislabāk veicies arheologiem un valodniekiem un arī tad lielākoties tais gadījumos, kad arheologs juties pietiekami zinīgs valodniecības lietās, un otrādi, ja savukārt valodnieks izrādījies lietpratīgs arī arheoloģijas jautājumos. Piemēra dēļ te var minēt H. Mooras, P. Tretjakova, V. Toporova, O. Trubačova, V. Sedova, V. Meksejeva u.c. darbus, kur samērā plaši aplūkotas arī baltu etnoģenēzes problēmas. Kā labs un noderīgs paraugs, kur prasmīgi izmantota etniskās vēstures kompleksās izpētes metode, minams mūsu ziemeļkaimiņu zinātnieku kopdarbs "Igauņu tautas etniskās vēstures jautājumi" ("Вопросы этнической истории эстонского народа"²).

Maz vai tikpat kā nemaz latviešu tautas etniskās vēstures studijās pagaidām nav izmantotas folkloras materiālos atrodamās liecības, kā arī pašas folkloristikas atzinumi. Līdz šim galvenais šķērslis tam ir bijis noteiktas, daudz maz vienotas metodoloģijas trūkums folkloras kā savdabīga vēstures avota izpratnē un izpētē vispār un folkloras kā etniskās vēstures avota interpretācijā un izpētē it īpaši. Lai šos tīri metodoloģiskas dabas strīdus izšķirtu par labu tam vai citam viedoklim, vajadzīgi konkrēti pētījumi.

Vērtīgas, dažkārt pat neatsveramas liecības etniskās vēstures un etnoģenēzes studijām sniedz latviešu folkloras. Viens šāds jautājumu loks aptver etniskos sakarus un etniskos mijiedarbes procesus. Tos uz folkloras dotumu pamata var risināt divos visai atšķirīgos aspektos. Latviešu folkloristi līdz šim pārsvarā vairāk interesējušies par latviešu un cittautu folkloras kopīgiem vai tuvu radniecīgiem sacerējumiem, to sižetiem, kā arī par atsevišķu variantu, motīvu un tēlu idejiski tematisko vai māksliniecisko līdzīgumu. Daudz retāk uzmanība pievērsta etnisko procesu un kultūrvēsturisko sakaru otram, ne mazāk svarīgam aspektam. Proti: ko pati folkloras liecina, vēstī par tām etniskām grupām un tautībām, ar kurām dažādos vēstures posmos gan ciešāk, gan vājāk saaudušās latviešu tautas likteņgaitas. Šādā pavērsienā izmantojot folkloras materiālus, īpaši noderīgas izrādās tieši

² Вопросы этнической истории эстонского народа. Таллин, 1956.

=====
latviešu klasiskās tautas dziesmas. Kā tālākas pagātnes liecinieces tās saglabājušas senāka kultūrvēsturiska slāņa reminiscences nekā vairums rakstīto avotu. Šai ziņā tautas dziesmas var nosacīti salīdzināt ar arheoloģiskiem atradumiem, kas lieti noder agrīno sabiedriski ekonomisko formāciju saimnieciskās dzīves un netieši arī sociālo apstākļu rekonstrukcijai.

Viens tāds svarīgs un nozīmīgs etniskās vēstures avots etnisko procesu izpētes sakarā ir tautas dziesmās sastopamie etnonīmi – dažādu etnisko grupu un tautību nosaukumi. Etnonīmi kā jau visi vārdi, leksikas vienības, no vienas puses, pakļauti valodas likumbām un līdz ar to ir lingvistiskas izpētes objekts. No otras puses, etnonīmi kā tautas vēstures liecinieki no to cilmes, semantisko un etimoloģisko sakaru viedokļa savukārt ir noderīgi etnisko problēmu risinājumam, dažādu etnisko procesu labākai izpratnei.

Latviešu klasiskajās tautas dziesmās minēta vesela rinda ģeogrāfiskā izvietojuma ziņā tuvāku vai tālāku tautību, resp., tautu, un etnisko grupu, ar kurām latviešiem gan senākos, gan jaunākos vēstures periodos bijuši vairāk vai mazāk cieši un ilgi ekonomiskie, politiskie un kultūrdzīves sakari. Šīs tautas alfabētiskā secīgumā ir šādas: angļi (tautas dziesmās englenderi), čigāni, ebreji (tautas dziesmās žīdi, retumis arī jūdi), franči (spranči), holandieši (tautas dziesmās – olenderi), igauņi, kazāki, krievi, kurši (kursi, korsī), latvieši, lībieši (līv(j)i), lietuvieši (tautas dziesmās ar ļoti retiem izņēmumiem sastopams tikai kursisms leiši), poļi, prūši, sakši, sāmi, somi (tautas dziesmās – piņņi), tatāri, turki, vācieši (vāci) un zviedri.

No šīm tautām dziesmās visbiežāk apdziedāti vācieši, tad krievi, leiši un prūši, nereti arī poļi un igauņi. Ka dziesmās visvairāk daudzinašas tieši šīs tautas, tas ir labi saprotams, ievērojot attiecīgo tautu apdzīvoto zemju ģeogrāfisko stāvokli (krievi, leiši, prūši, igauņi un poļi jau izsenis bijuši latviešu tuvākie kaimiņi), kā arī paturot prātā gadsimtiem, pat gadu tūkstošiem ilgos saimnieciskos, politiskos un kultūrvēsturiskos sakarus (kā tas bijis ar krieviem, vāciešiem, leišiem, poļiem un igauņiem). Jau krietni retāk tautas dziesmās figurē turki (parasti

rekrūšu dziesmās), zviedri, franči un tatāri. Tikai kādā dziesmā vai pāris dziesmu variantos pieminēti holandieši, sakši, sāmi, somi un angļi.

Daudzām no nule aprādītajām tautām (etniskajām grupām un tautībām) bijusi lielāka vai mazāka loma tais etniskajos procesos, kas Latvijas teritorijā norisinājušies vairāk tūkstoš gadu garā periodā.

Tagadējās Latvijas teritorijā kopš II g. t. p. m. ē. tieši divu prāvāku etnisko grupu, resp., substrātu baltu un Baltijas somugru – saskare un mijiedarbe lielā mērā ir noteikusi daudzas turpmākās etniskās norises, sākotnēji ģinšu, cilšu un cilšu apvienību, vēlāk atsevišķu tautību izveidi, etnisko teritoriju noformēšanos, to izmaiņas laika tecējumā u.c. etniskos procesus. Tālab nav iespējams kaut cik pareizi izprast un daudz maz zinātniski pamatot virkni latviešu tautas etniskās vēstures un latviešu etnoģenēzes jautājumu bez stingrākas Baltijas somugrisko komponentu īpatsvara konstatācijas un dziļākas izpētes itin visās materiālās un garīgās kultūras nozarēs, itin visās tās attīstības pakāpēs.

Paturot prātā un zinot, ka lībieši, būdami seno Baltijas somugru tiešie pēcnācēji, kas kopš mūsu ēras sākuma mājojuši kaimiņos latgaļiem, sēļiem, zemgaļiem un kuršiem, pie kam nereti dzīvojuši ar tiem jaukti, varētu gaidīt, ka lībieši arī latviešu tautas dziesmās reprezentēti samērā bieži. Tūdaļ jāteic, ka tas tā nav, un tas ir sava veida izņēmums. Lībieši tautas dziesmās daudz zināti stipri retāk nekā to tuvākie radinieki, latviešu ziemeļkaimiņi igauņi. Kr. Barona "Latvju Dainās" leksēma *igauņi* konstatēta kādos 65 dziesmu variantos (nosacīti 18 dziesmu tipos)³, turpretī dziesmas, resp., dziesmu varianti par lībiešiem saskaitāmi uz abu roku pirkstiem.

No Baltijas somugriem latviešu klasiskajās tautas dziesmās biežāk pieminēti igauņi, stipri retāk lībieši, piņņi ar nozīmi 'somi' un dažos dziesmu variantos arī sāmi.

Domājot par lībiešiem, var rasties dibināts jautājums: kāpēc viņi, salīdzinot ar citām kaimiņtautām, tik maz tomēr daudz zināti

³ *Rozenbergs J.* Igauņi latviešu tautas dziesmās kultūrvēsturisko sakaru skatījumā. – Latvijas PSR ZA Vēstis. 1974., 4. nr., 122.-137 lpp.

tautas dziesmās? Varbūt tā ir nejausība, kādu arī klasiskajās tautas dziesmās ir ne mazums. Pagaidām tam ir tikai viens daudz maz pamatots izskaidrojums. Proti: t.s. tautas dziesmu ziedu laikmetā (t.i., pēc P Šmita pieņēmuma, no XIII līdz XVI gs.) tiklab ziemeļrietumu Kurzemē, bet it īpaši Vidzemes rietumdaļā lībieši daļēji bija jau pārlatvināti un līdz ar to zaudējuši savu nacionālo identitāti. Tolaik lībieši labi prata latviešu valodu un arī pēc sadzīves tradīcijām maz atšķīrās no latviešiem. Tieši tāpēc viņus latvieši arī neuzskatīja par svešiniekiem, kam būtu jāpievērš sevišķa uzmanība.

1.

Pati populārākā dziesma, kur sastopams etnonīms *lībieši*, resp., *lībji*, ir vairākās versijās un daudzās variācijās sazarojusies četrinde:

Es izgāju Lību zemi,
Smilgām šūti zābaciņi;
Cikreiz mani Lību meitas
Par kundziņu nepasauca.
Tirza Md LD 26387,1

Šo 26387. dziesmas tipu Kr. Barons "Latvju Dainās" ierindojis starp panāksnieku dziesmām, kas "stāsta par piedzīvojumiem svešumā" Starp citētās dziesmas 4 versijām un 28 variācijām etnonīms *lībji* (arī *līvji*) attiecīgās vārdkopās reprezentēts pavisam 4 reizes, t.i., atrodams dziesmas 4 variantos (1 versijā un 3 variācijās). Citos variantos bez *Lību* (arī *Lības*, *Līvu*) *zemes* un *lību* (arī *lības*, *līvu*) *meitām* minētas vēl šādas vārdkopas: *Prūšu zeme* un *prūšu meitas*, *Leišu zeme* un *leišu meitas*, *Sāmu zeme* un *sāmu meitas*, *Vību zeme* un *vību meitas*, *Cēsu zeme* un *Cēsu meitas* (arī *kungi*), *Rīgas meitas* (arī *kungi*, *mamzelītes*), *Ciesu zeme* (arī *ciems*) un *ciesu meitas*, *Dēļu zeme* un *dēļu meitas*, *sveša zeme* un *svešas meitas*, kādā variantā pat *Sēņu birze* un *sēņu meitas*: saliktenis *Līberzeme* un iedzīvotāju nosaukums *līberieši*, kā arī toponīms *Rīga*. Pārrunājamā temata sakarā mūs šoreiz interesē tieši vārdkopas *Lību* (arī *Lības*, *Līvu*)

=====

zeme un lību (arī lības, līvu) meitas. Vārdkopa *Lību zeme* darināta pēc tautas dziesmās parasto nominālo vārdkopu parauga ar substantīvu *zeme* kā centrālo un attiecīgās tautības nosaukumu, t.i., etnonīmu kā atkarīgo komponentu, piemēram: *Krievu zeme, Leišu zeme, Prūšu zeme, Poļu zeme, Vācu zeme, Sakšu zeme, Sāmu zeme, Zviedru zeme, Turku zeme, Sprancū zeme*. Tautas dziesmās tamlīdzīgas vārdkopas ar tautības nosaukumu, resp., etnonīmu atribūta lomā palaikam lietotas kā zināmas teritoriālas vienības (novada, zemes, arī valsts) apzīmējums. Vārdkopa *lību meitas* veidota pēc tiem pašiem principiem kā *Lību zeme*.

Tā kā dziesmas *Es izgāju Lību zemi* citos variantos figurē *Prūšu zeme, Leišu zeme un Sāmu zeme*, tad līdzīgas konstrukcijas vārdkopa *Lību zeme* būtu skaidrojama kā lībjiem (lībiešiem) piederīga zeme, novads, ko paši lībji (lībieši) arī apdzīvo.

Par vārdkopām *Lības zeme un lības meitas*, kas reģistrētas dziesmas *Es izgāju Lību zemi* vienā variantā (*Es izgāju Lības zemi; Cikreiz mani Lības meitas*), jārunā atsevišķi. Konstrukcijas ziņā *Lības zeme* salīdzināma ar tādiem toponīmiem kā "*lība*" – kalns netālu no Siguldas (to tagad parasts saukt par *līb(j)u* vai *lībiešu kalnu*⁴, bet vecākos avotos pazīstama arī forma *lība*⁵); *lība* tūrelis Misā; "*lihba*" pļava Veselavā ("Atbalss kalendārs", 1892, 56. lpp.). Aiz šīs pēdējās formas "*lihba*" J. Endzelīns "Latvijas PSR vietvārdos" licis jautājuma zīmi ar norādi uz iespējamo vienskaitļa nominatīva vai ģenitīva formu⁶ Tīri gramatiski *lība* varētu būt vienskaitļa ģenitīva forma bez *j* no nominatīva *lībīs*, līdzīgi kā vārdkopā *lību-valķs*² (Rendā); daudzskaitļa ģenitīva formu *lību* izlokšnēs izrunā bez *j* mīkstinājuma. *Lība* kā iespējams vienskaitļa ģenitīvs salīdzināms ar radnieciskas konstrukcijas vārdkopām: *vāca rati; vāca baznīcas kungs* (G. Mancelis). *Lībīs* kā mājvārds pazīstams Bunkā, Nīgrandā, Priekulē; nozīmes ziņā tas atbilst kādam citam

⁴ *Salnais V., Maldups A.* Pagastu apraksti. (Pēc 1935. gada tautas skaitīšanas metriāliem.) R. 1935, 59. lpp.

⁵ Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas Rakstu krājums. IV Jelgavā, 1888, 112. lpp.

⁶ *Endzelīns J.* Latvijas PSR vietvārdi. I daļa, 2. sējums. K-O. R., 1961, 313. lpp.

mājvārdam, arī vienskaitļa nominatīva formā, *lībietis*, kas reģistrēts Lēdurgā, Trikātā, Veselavā, Smiltēnē, Mežotnē, Gaiķos.

Ja vārdkopā "*lihba*" pļava, kas konstatēta Veselavā, "*lihba*" savukārt būtu vienskaitļa nominatīvs, kas teorētiski iespējams, tad tā konstruktīvi un semantiski varētu atbilst Ērgļos pazīstamam pļavas nosaukumam *libiete*², skat. arī *lībene* pļava Bātā; *lībenes-kakts* pļava Kastrānē. Bez tam *lība* tālāk salīdzināma ar *lībe*, kā saukta kāda muiža Vandzenē (pēc J. Plāķa ziņām, *lībs*-muiž); "*lībe*" upīte Sarkaņos; *lībes*-muiža Lubezerē; *lībes*-ciems² Gaujienā; *lībs*-pļava Popē. Formu *lībe* J. Endzelīns etimoloģiski skaidrojis, resp., pielīdzinājis formai *lība*, gan ar jautājuma zīmi⁷ *Lība* un *lībe* drīzāk uzlūkojamas par vienādas nozīmes paralēlformām, t.i. fonētiskiem variantiem. Tos var salīdzināt ar radnieciskas konstrukcijas paralēlformām vāca//vāce//vācs⁸; sal. *Lata*//*Late*⁹

Tautas dziesmu vārdkopai *Lības zeme* iespējama arī kāda cita etimoloģija, ko zināmu apsvērumu dēļ gribas īpaši izcelt.

Konstrukcijas *Lības zeme* pirmā komponenta pamatā var būt arī toponīms, t.i., zemes nosaukums *Lība*. Te vietā salīdzinājums ar Vāczemes nosaukuma senāko formu *Vāca*, ko J. Endzelīns sakās esam sastapis kādā latgaliešu dziesmā Vārkavas pusē tādās vārdkopās kā *vōcys kungi* (tātad *vācas kungi*) un *vōcys zemeitī* (tātad *vācas zemītē*). Arī kādā "Latvju Dainu" 2493. dziesmas variantā atrodama radnieciska vārdkopa *vācas kumeliņi* (*Poļu kungi brīnējās, Kādi Vācas kumeliņi* V, K, Z). Toponīmam *Vāca* kā zemes nosaukumam atbilst leišu *Vōkia* (*Vōķa*) ar nozīmi 'Vāczeme' Toponīms *Vāca* bijis zināms arī leksikogrāfam J. Langem. Pēc J. Endzelīna liecībām, Bērzaunē bijis pazīstams *vācas*² *gals*, Galgauskā *vāces*² *istaba*, kā dēvējuši kroģus labāko un tīrāko, vācu kungiem domāto galu vai istabu;

⁷ Endzelīns J. Min. darbs, 314. lpp.

⁸ K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. IV R., 1929.–1932, 490. lpp.

⁹ Endzelīns J. Min. darbs, 266. lpp.

Vecpiebalgā Kaudzītēm – *kruogi ar viņu "vācas" un "zemnieku" staduliem*; Kaldabruņā – *vāces² kapi*; turpat – *vāces² mātītājs*; Alūksnē – *vācs mēle*; Sunākstē – *vācs klase*.¹⁰ Visu šo vārdkopu pirmā komponenta *vācas/vāces/vācs* pamatā ir substantīvs, resp., toponīms *Vāca* ar nozīmi 'Vāczeme', 'Vācas zeme'. Līdz ar to savukārt etnonīms **vācis* (lei. *vókis*), dsk. *vāci* (tie reprezentēti arī tautas dziesmās) etimoloģiski saistāms ar kādas senas zemes nosaukumu *Vāca*.¹¹

Uz šīs paralēles pamata varētu spriest, ka tautas dziesmu vārdkopā *Lības zeme* pirmais komponents *Lības* ir vienskaitļa ģenitīva forma, kas ģenētiski atvedināma no kādas senākas vienskaitļa nominatīva formas **Lība* ar nozīmi 'Lībju zeme', 'Lības zeme', tātad zeme, ko apdzīvo lībji, t.i., lībieši. Tādējādi etnonīma *lībis, lībji* pamatā ir iespējams kāds senākas lībju apdzīvotas zemes vai novada nosaukums *Lība*. Līdzīgi kā *latvis, latvietis*, domājams, savu nosaukumu dabūjis no kāda sena hidronīma – upes vārda *Lata, Late* (arī *Latava, Latuva*); lei. *Latà, Latavà, Lātuva, Letà, Letanka*; po. *Łota*.

"Latvju Dainu" 26387. dziesmas 1. versijas variants ar vārdkopām *Lības zeme* un *Lības meitas* dzirdēts Rg Stukmaņos (Pļaviņās). Tā gan nav sena lībiešu zeme, bet par *Lības zemi* var būt dēvēts Aizkraukles lībiešu apdzīvotais novads, kas atrodas kaimiņos Pļaviņām. Balstoties uz arheoloģisko atradumu liecībām, secināms, ka Aizkrauklē pirms vācu krustnešu iebrukuma Baltijā lībieši mājjuši jaukti ar latgaļiem, iespējams, arī ar sēļiem. Tas tomēr nenozīmē, ka tur kādreiz agrāk nevarētu būt dzīvojuši lībieši vieni paši.

Šis pārspriedums par tautas dziesmu toponīma *Lības zeme* šādu iespējamo etimoloģiju pagaidām ir tikai hipotētisks

¹⁰ K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. IV R., 1929–1932, 490. lpp.

¹¹ Tuvākas ziņas par senformu *Vāca* un tās iespējamo etimoloģiju atrodamas J. Endzelīna trīs rakstos: "valodas sīkumi" (Dzimtenes Vēstnesis. 1911, 43. nr.); "Kā cēlies "vāciešu" vārds?" (Latvis. 1922, 210. nr.); "Zviedrija un Vāca" (Burtnieks. 1929, 7. nr.), kā arī K. Mūlenbacha un J. Endzelīna vārdnīcā (ME IV, 490. lpp.).

minējums, kura grodākam pamatojumam turpmāk meklējami vēl citi papildargumenti.¹²

Ka konstrukcijām *Lības zeme* un *Lības meitas* tautas dziesmās nav lokāla gadījuma raksturs, to netieši apstiprina kāda cita "Latvju Dainu" dziesma:

Es tev lūdzu, stūrmanīti,
 Stūrē Lības saliņā!
 Viena meita Lībiņai,
 Otra Doles vagaram.
 Zasa Jk LD 13260

Pēc Kr. Barona interpretācijas, tā ir senākas cilmes precību dziesma par tautu dēlu, kas dodas precībās tālu svešumā. Tā kā dziesma pierakstīta Zasā (Jk), tā varētu būt drosmīgo, bezbailīgo Daugavas laivinieku dziesma par braucienu precību nolūkā uz Rīgu. Iespējams, ka *Lības sala* ir kāds senāks tagadējās *Lībiešu salas* nosaukums. Tā ir viena no Daugavas salām Rīgas teritorijā, Latgales priekšpilsētā.¹³ Arheoloģiskie dotumi, kā arī rakstīto avotu ziņas apstiprina, ka jau sen pirms vācu krustnešu oficiāli dibinātās Rīgas (1201.), tur atradusies lielāka osta un tirdzniecības apmetne, kur jaukti dzīvojuši balti ar Baltijas somugriem, t.i., lībiešiem. Acīmredzot arī šai Daugavas salā kādreiz mājājuši lībieši, lībji, no kā sala dabūjusi savu nosaukumu – sākotnēji *Lības sala*, vēlāk *Lībiešu sala*. Toponīms *Lības sala* kā vārdkopa veidots pēc tiem pašiem principiem kā *Lības zeme*. Tālab *Lības salai* iespējams tāds pats

¹² Šo hipotēzi pirmoreiz esmu izvirzījis jau 1972. gadā. Tātad pagājuši 27 gadi, taču nekādus citus papildu argumentus diemžēl tā arī neesmu atradis. Raksta autors.

¹³ "*Lībiešu sala* – viena no Daugavas salām Rīgā, Maskavas rajonā. No labā krasta to atdala pa daļai aizbērtais Kojusalas grāvis. Salas D smaili ar upes labo krastu savieno Stadionas dambis, viena no vecākajām hidrotehn. būvēm Rīgā (XVIII gs.). L. s-lā paredzēts iekārtot lietišķo sporta veidu bāzi. Pēc Krasta ielas rekonstrukcijas Kojusalas grāvi aizbērs un sala saplūdīs ar Daugavas labo krastu. *V Apsītis*." (Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. II. R., 1968., 337. lpp.) Skat arī: Latviešu konversācijas vārdnīca. XII. R., 1935., 23273. sl.

etimologizējuma variants kā pirms tam iztīrītajai vārdkopai *Lības zeme*. Turklāt citētās tautas dziesmas deminutīvs *Lībiņa* (no kā pamatforma *Lība*) varētu pastiprināt pieņēmumu, ka *Lības zemes* un *Lības salas* pamatā iespējama kāda senāka substantīva forma *Lība*, kas lietota arī kā toponīms.

Tā kā, spriežot pēc tautas dziesmām, toponīmi *Lības zeme* un *Lības sala* pazīstami plašākā teritorijā gar Daugavu, tad, iespējams, ka *Lība* ir bijis sākotnējais Daugavas lībiešu apdzīvotās zemes vai novada nosaukums. Kā formas, tā nozīmes ziņā *Lība* atbilst Nestora hronikā "Pagājušo laiku stāsts" ("Повесть временных лет") fiksētajam etnonīmam *либь*. Hronikā lībji minēti kā meslu maksātāji Polockas kņazam. Ne mazāk svarīgs ir vēl kāds cits faktors. Proti: Nestora hronikā sastopamie Baltijas tautību nosaukumi, kā *чюдь*, *литва*, *зимигола*, *корсь*, *либь*, *лътъола*, vienlaikus ir gan etnonīmi, gan toponīmi, kas lietoti gan tautības, gan etniskās teritorijas nozīmē. Iespējams, ka šai pēdējai nozīmei saskatāma kāda paralēle starp krievu *Либь* un latviešu tautas dziesmu toponīmiem *Lības zeme* un *Lības sala*, arī *Lība*. Turklāt no vēstures zināms, ka tieši Daugavas lībji (lībieši) devuši meslus Polockas kņazam.

Kā šai sīkāk iztīrītajā, tā arī citās dziesmās pamītus sastopamas abas etnonīma *lībieši* paralēlformas, gan ar vārda saknes līdzskani *b*, gan ar *v*. Taču pēdējos gados daži pārlieku patriotiski noskaņoti lībieši (piem., Dainis un Helmī Stalti u.c.) nez kāpēc ir izteikuši viedokli, ka par vienīgi pareizo etnonīma *lībieši* formu atzīstami tikai tie varianti, kam vārda saknē ir līdzskanis *v*, kā *līvs*, *līvi*, *līvu* u.tml. Tāpēc šai gadījumā nebūtu lieki vērtīgi ieklausīties dažos somugristikas lietpratēja T.Karmas atzinumos, kas izklāstīti viņa rakstā "Lībieši vai līvi?" Autors saka:

"Kā *senie lībieši* sevi saukuši savā valodā, mēs nezinām, mums trūkst ziņu pat par to, kāda vispār bijusi Daugavas un Gaujas lībiešu valoda. Vecākie valodnieku konstatētie lībiešu pašnosaukumi ir tikai no 1846. gada. (Tie publicēti A. J. Šēgrēna un F. J. Vīdemaņa lībiešu vārdnīcā Pēterburgā 1861. gadā.) Lībieši tanī laikā vēl dzīvoja gan Vidzemē, gan Kurzemē.

Kurzemes lībiešu visvairāk izplatītie pašnosaukumi *rāndali* un *rāndakēļ* mūsdienās ir kļuvuši par poētismiem, tāpat kā radu tautas igauņu un viņu valodas kādreizējie pašapzīmējumi *maarahvas* "zemes tauta" un *maakeel* "zemes valoda"

Etnonīmiem (tautas nosaukumiem) *rāndalist*, *kalāmī'ed* un *rāndakurālist* nav vajadzīgs īpašs skaidrojums. Pārējo izcelsme nav zināma, un diez vai to kādreiz uzzināsim. Nav arī skaidrs, vai tiem pamatā ir kādreizējais lībiešu pašu nosaukums vai citu tautu dots apzīmējums, kā igauņu tagadējam pašnosaukumam *eestlased*.

Kā jau teikts, etnonīma saknes *līb-* / *līv-* etimoloģija nav skaidra. Nav arī īsti skaidrs, kurš ir vecāks variants – ar *b* vai ar *v*. Spriežot pēc līdz šim izklāstītā, šķiet, ka vecāks varētu būt pirmais (ar *b*) un *ka otrs variants* (ar *v*) ir sekundārs. Skaņu *b* un *v* (arī *f*) mija dažādās valodās ir visai parasta. Un, ja nu šis etnonīms vācu valodā parādījies tieši *v* variantā, tad izskaidrojums var būt tas, ka vācieši, kas pirmie te ieradās, runāja lejsvācu valodā, kur *b* vietā mēdz būt *v* (piem., augšvācu *leben* vietā *leven* 'dzīvot'; sal. arī angļu *live* 'dzīvot' un *life* 'dzīve!').

Latviešu literārajā valodā Latvijas otra pamattauta saukta trejādi: *lībieši*, *lībji* un *līv(j)i*. Pārējiem apzīmējumiem ir gadījuma raksturs, tiem pamatā mēdz būt kāda izlokšnes forma, piem., *lībats* (RPI studentu sastādītajā vārdnīcā 1914. g.) vai *lībiets* (K. Valdemāra vārdnīcā 1890. g.). Dundagas izlokšnē dzirdēti *zveiniks* un *lībets*.

Pirmajā konversācijas vārdnīcā (1911. g.) ir *lībieši jeb lībi* (t.i., *lībji*), bet lielajā konversācijas vārdnīcā (1935. g.) – *lībji*, *lībieši*. Vēlākajās enciklopēdijās ir *lībieši*. Zinātniskajā un mācību literatūrā vienmēr bijis *lībieši*.

Var teikt, ka latviešu literārajā valodā visos laikos dominējuši *lībieši* kā neitrāla stila vārds.

Blakus tam latviešu literārajā valodā sastopams arī variants ar *v* – *līvi* (vai, ja vsk. nom. ir *līvis*, tad dsk. nom. *līvji*).

Tas, kādu etnonīma variantu kādā valodā izvēlēties, ir šīs valodas runātājas tautas kompetence, nevis tās tautas kompetence, ko etnonīms apzīmē. Vai izvēlēties etnonīmu *lībieši* vai *līvi*, ir latviešu, nevis lībiešu valodas jautājums. Jāsaka, abi

vārdi ir pareizi. Jautājums ir tikai, kādu kurā gadījumā lietot. Domāju, ka latviešiem nav pamata atnest ne tradicionālo **neitrālā stila** vārdu *lībieši*, ne arī **poētismu** *līvi*, tāpat kā nav pamata atnest kādu no stilistiski analogiskiem vārdiem *latvieši* un *latvji*. Katrs ir savā vietā neaizstājams.

Man nav īsti skaidrs, ko iegūtu latviešu valoda vai arī lībieši, ja viņus latviski sāktu saukt tikai par līviem. Tādā gadījumā būtu jāmaina arī atvasinājumi: *lībiete*, *lībisks*, *lībiski*, *lībisms* vietā tad būtu jālieto *līve* vai *līvieta*, *līvisks*, *līviski*, *līvisms*. Un vai ar tradīcijas laušanu mēs nekaitēsim dzejai un dziesmai?"¹⁴

Kuru no etnonīma *lībieši* formām (ar *b* vai *v* vārda saknē) uzskatīt par "pareizāko", tas lai paliek katra lasītāja ziņā. Tomēr jāatzīst, ka somugrista T. Karmas apsvērumi ir visnotaļ zinātniski pamatoti.

2.

Tālāk īsi par pārējām lībiešu tematikas tautas dziesmām. Vispirms par pāris apdziedāšanās dziesmām. Pēc senas tradīcijas apdziedāšanās dziesmās visas lietas un parādības tiek atainotas no komiskās, neparastās puses, tajās dominē spilgtas, spēcīgas hiperbolas, improvizēti, groteski dzejas tēli un asi, negaidīti salīdzinājumi, kariķēts izsmejamā objekta ārējā un iekšējā tēla atveids. Apdziedāšanās dziesmās ikviens, gan savējais, gan svešinieks, dabū savu "tiesu" pēc ierasta principa: jo trakāk, jo labāk. Tālab apdziedāšanās dziesmu saturs nav uztverams, saprotams tieši. Tas pats sakāms par tām divi dziesmām, kur groteskā tēlojumā aprakstīti *lībenieki*:

Lībenieki badakāši
 Kuņa kāra kārklīnā.
 Nebij kuņa puspuvusi,
 Tek taudiņus slapināt;
 Cits ar bīšķi, cits ar kruķi,
 Cits ar maizes garoziņu.

¹⁴ *Karma Tenu*. Lībieši vai līvi? – Labrīt. 1994. gada 26. janvārī.

Kas gribēja vairumiņu,
 Tas ar vecu tupelīti.
 Ventspils LD 12825v.

Otra dziesma ir līdzīga stila četrinde:

Zūreniekus arklā jūdzu,
 Užavniekus ecēšos;
 Tos nabagus Lībeniekus
 Paturēju plēsumos.
 Ventspils LD 12684,3

Abām dziesmām ir daudz variantu, kur figurē dažādu novadu, pagastu vai apdzīvotu vietu iemītnieki. Citētie varianti nāk no Ventspils, tos pierakstījis Krišus Dinsbergs. Tā kā vienā no aprādītajām dziesmām lībenieki minēti kopā ar zūreniekiem un užavniekiem, tad lībeniekiem, domājams, vajadzētu mājot netālu kaimiņos zūreniekiem vai užavniekiem. Pēc toponīmas liecībām, bij. Užavas pagastā arī atrodas kāds *lībciems*, kur kādreiz acīmredzot dzīvojuši lībji, lībieši. Tātad "Latvju Dainu" divi dziesmās, resp., variantos, apdziedātos *lībeniekus* varētu identificēt ar šī Užavas *lībciema* iedzīvotājiem. Ziemeļkurzemes vietvārdos *lībciems* reģistrēts vēl Zirās un Ventspils Sarkanmuižā; savukārt mājvārds *lībnieki* bijis Ēdolē.

Užava ir sensena Kurzemes lībiešu zeme. Turienes toponīmikā etnonīms *lībji*, *lībieši* varēja ieviesties tad, kad lībieši jau bija pamatos asimilējušies (kuronizēti vai pārlatvināti). Nebija jēgas nosaukt kādas mājas vai apdzīvotu vietu par *lībiešiem* vai *lībciem*, kad turpat kaimiņos arī dzīvoja lībieši. Vienīgi tad, kad, kuršiem pamazām virzoties uz ziemeļiem, lībieši savā senajā teritorijā bija palikuši vairs atsevišķu salu vai saliņu veidā kuršu vidū, etnonīms *lībji*, *lībieši* varēja kļūt par toponīmu.

Vēl kādā citā "Latvju Dainu" dziesmas variantā etnonīms *lībieši* arī interpretējams toponīma nozīmē:

Kā gulbiši man bāliņi,
 Kā tauriši kumeliņi,
 Tikko pāri nepārskrēja

Par Lībiešu būdiņām.
Gatarta C LD 19037v.

Dziesma dzirdēta Gatartā, to pierakstījis M. Dandens. "Latvju tautas daiņās", kuras rediģējis J. Endzelīns, pie šī paša varianta sastopama rediģētāja piezīme, ka *Lībieši* ir mājvārds Gatartā.¹⁵ Toponīmikas dati *lībiešus* Gatartā kā mājvārdu arī apstiprina. Gatarta ietilpst seno latgaļu teritorijā, kālab lībieši tur var būt vēlāki ienācēji no Vidzemes lībiešu apgabaliem, kā vērojams pēc 1638. gada Vidzemes arklu revīzijas materiāliem, vietumis diezgan sena cēluma.

Interesanti atzīmēt, ka 1945. gadā M. Kazeka Gatartā pierakstījusi četrindī, kur arī apdziedāti Lībiešu mājas iedzīvotāji:

Visapkārt gaiji dzied,
Lībiešos nedziedāja;
Kā dziedās Lībiešos,
Putraimīna nedabūši.
Gatarta C FS 1758,24

Teicēja M. Kazeka paskaidrojusi, ka Lībieši esot Gatartā labi pazīstams mājvārds.

Kā toponīms, resp., mājvārds lietots arī nosaukums *Kolla Līves* (Kalna Līves), kas atrasts kādā četrindē, kuru 30. gados Dūrē (Vlk) pierakstījusi filoloģe M. Putniņa:

Kolla Līvu druviņas
Driķīšiem noziedeis's;
Kolla Līvēs vacas meitas
Driķu putras ādājiņas.
Dūre Vlk FS 527,19996

Kādā apdziedāšanās dziesmā, kuru 1953. gadā Cēsīs dzirdējusi folkloriste V Greble, vārdkopa *Līvu muiža* arī

¹⁵ Latvju tautas daiņas. Rediģējis prof. J. Endzelīns, sakārtojais R. Klaustiņš. II. R., 1928., 52. lpp. Skat. arī: Endzelīns J. Min. darbs, 313. lpp.

funkcionē kā toponīms. Senāk netālu no Cēsīm atradies *Līvu* pagasts, kur it kā "esot dzīvojuši lībieši"¹⁶ Līvu pagasts 1935. gadā pievienots pie Cēsu pagasta.¹⁷ Šai kādreizējā Līvu pagastā varēja būt arī kāda *Līvu muiža*:

Līvu muižai cauri gāju,
Lāga meitu neredzēju:
Cita klība, cita greiza,
Citai kupris mugurā.
Cēsis FS 1900, 1612

K. Ancītis un A. Jansons izvirzījuši hipotētisku minējumu, ka vietumis Vidzemes lībiešiem varētu būt kāds ģenētisks sakars ar Lejasciemā pazīstamajiem *līviem* (*leiviem*), kādu senāku Baltijas somugru, iespējams, arī lībiešu, etnisko grupējumu. "Ja "leivus" ir kāds pamats turēt par seniem iedzīvotājiem," raksta autori, "tad jādomā, ka arī šur tur citur būs bijuši šādi "līvi" Tie var būt sen pārlatvināti, bet līvu vārds tiem var būt palicis, un uz tā pamata latvieši tos varēja saukt par lībiešiem."¹⁸ Kaut arī Lejasciema *līvu* (*leivu*) etniskā piederība nav droši noskaidrota, tomēr dibinātāks pagaidām šķietas uzskats, ka tie ir igauņi, kas dzimtniecības laikos tur ieceļojuši no Dienvidigauņijas.

Šķiet, ka etnonīma nozīmē būtu skaidrojams dažās dziesmās apdziedātās *līvenieces* (vienā dziesmas tekstā arī *līvenieku*) vārds. Šīs dziesmas dzirdētas Strutelē, kur tās 30. gados pierakstījusi Jelgavas Skolotāju institūta audzēkne A. Matveja:

Es paņēmu līvenieci,
Kad man pašam smiekli nāca:
Šķelti priekšu, puspelēku,
Pūkainām kājiņām.
Strutele Tk FS 929, 35671

Ko lielies, līvenieci,
Kas jau tevi nepazīna:

¹⁶ Endzelīns J. Min. darbs, 324. lpp.

¹⁷ Latviešu konversācijas vārdnīca. XII. R. 1935., 23917. sl.

¹⁸ Ancītis K., Jansons A. Min. darbs, 43. lpp.

Šorīt tevi saimnieks kūla,
Pie matiem turēdams.
Strutele Tk 929, 35665

Ak tu, skaista līveniece,
Tavu skaistu dziedāšan'!
Man iztrūka biksām pogas,
Tavu dziesmu klausoties.¹⁹
Strutele Tk FS 929, 35667

Līvenieki, šurp braukdami,
Gribēj' dziesmas padziedāt;
Cits dziedāja teļa balsi,
Cits pērnā siventīņa.
Strutele Tk FS 929, 35666

Kādā dziesmā par dziedāšanu, kur pieminēti lībieši, saglabātas dažas Kurzemes lībiskajām jeb tāmnieku izloksnēm raksturīgas valodas pazīmes:

Kas tie man's lab's dziesams,
Tās divreiz pārcaļē;
Kas tie tād's šņips-šņaps,
Tos atdev' Līb'shem.
Ārlava TI LD 1004

Ka citam atvēl mazāk vērtīgo, sev nederīgo un nevajadzīgo, tā ir diezgan parasta parādība, pat vispārcilvēciska rakstura īpašība, par ko nebūtu ko brīnīties. Sliktāk jau tad, ja kāda negatīva iezīme gūst pārsvaru. Kā apstiprina dzīves pieredze un pati folklorā, latvieši palaikam ir bijuši stipri nenovīdīgi un skaudīgi. Iespējams, ka nule citētajā tautas dziesmā saskatāma kāda netieša, dzejas gleznās paslēpta liecība, kas varētu aplinkus raksturot latviešu attieksmi pret lībiešiem kopumā.

Tagad mēdz sacīt, ka lībiešu un to priekšteču Baltijas somugru asimilācija, kas Latvijas teritorijā sākusies līdz ar mūsu

¹⁹ Sal. LD 382, 6 – 382, 7.

ēru un kas šaurā Kurzemes ziemeļu un ziemeļrietumu piekrastes joslā vēl turpinās pašlaik, ir bijusi vēsturiski nosacīts process, kas noritējis lielākoties mierīgā ceļā. Tiešām, senlatvieši ar lībiešiem savstarpēji karojuši nav, izņemot līdz XIII gs. raksturīgos sirojumu jeb laupījumu karus, bet to nolūks nebija pakļaut svešas zemes un pārtautot iedzīvotājus. Runājot par vācu feodālās verdzības gadsimtiem, kā galvenais lībiešu izmires un straujākas asimilācijas faktors tiek uzrādītas stihiskas nelaimes, piemēram, mēra epidēmijas, kā arī daudzie kari, īpaši 1. un 2. pasaules karš, baltvācu muižnieku un mācītāju pret lībiešiem apzināti vērstie spaidi. Toties nekas noteiktāks netiek bilsts par pašu latviešu (Kurzemē sākotnēji kuršu, Vidzemē latgaļu) lomu lībiešu asimilācijā un par latviešu attieksmi pret lībiešiem dažādos vēstures posmos. Vai šī nostāja vienmēr bijusi tikai laba, pozitīvi vērtējama? Ir saglabātas dokumentāras liecības arī par cita veida attieksmi pret lībiešiem. No jaunākiem laikiem ziņas par to sniedzis O.Looritss lībiešu tautas dziesmu krājuma ievadā ("Volklieder der Liven" 1936.). Taču tas jau ir citas, plašākas apceres temats.

Un beidzot – divi dziesmas, kur raksturotas tieši lībiešu un vāciešu attiecības:

Lībiešam, vāciešam
 Sūdu vezmis apgāzās.
 Sauc strādniekus, sauc sulaiņus,
 Lai uzceļ sūdu vezmu.
 Kastrāne Rg LD 31879

Otrai četrindei piemīt atšķirīgs nobeigums:

Lībiešam, vāciešam
 Sūdu vāģi apgāzās.
 Lībiets saka: cel augšā!
 Vāciets saka: lai paliek!²⁰
 Pāle VIm,
 Liezere Md,V,K,Z LD 31880

²⁰ Sal.:

Tās abas ir tipiskas dzimtbūtniecības laiku dziesmas, kad lībiešiem, tāpat kā latviešiem, nācās kalpot vācu kungiem muižās kļaušu darbos.

Šīs četrriņdes apstiprina, ka lībiešiem kā pakļautās un apspiestās tautības pārstāvjiem dzimtniecības garajos gadsimtos nav bijušas labas un draudzīgas attiecības ar iekarotājiem un paverdzinātājiem baltvācu muižniekiem. Pagaidām nav izdevies rast kaut cik dibinātu izskaidrojumu, kāpēc šai kontekstā vācieši minēti kopsakarā ar lībiešiem.

Minama vēl kāda četrriņde, kur arī lībieši apdziedāti kopā ar vāciešiem:

Vāciešam, lībiešam
Suns izkoda perdamo.
Nu jāiet pie kalēja,
Lai kaļ jaunu perdamo.
Valmiera FS 542, 1289

Tas tad arī viss, kas pagaidām apzināts un izlobīts par lībiešiem latviešu tautas dziesmās. Maz. Taču arī šai mazumā atrodamas dažas vērtīgas liecības latviešu tautas etniskajai vēsturei un latviešu valodniecībai.

Secinājumi

Noslēgumā secinājuma veidā vēl izsakāmi daži vispārīgas ievirzes apsvērumi par lībiešu etnonīmiem lībiešu, latviešu u.c. valodās un šo dažādo nosaukumu ģenētiski etimoloģiskajiem sakariem.

Kurzemes lībieši (īpaši piekrastes ziemeļrietumu daļā) tagad parasti dēvē sevi par "jūrmalniekiem" – *rāndali* (dsk. *rāndalist*) vai (sevišķi piekrastes ziemeļaustrumu daļā) par "zvejniekiem" –

Vācietim, lībietim,
Mēslu vezums apgāzies.
Vāciets saka: celsim augšā!
Lībiets saka: parauj velns!
Puikule VLM FS 168, 16

Latviešu folkloras krātuves fondos apzināti 5 šīs dziesmas varianti, kas dzirdēti 20. un 30. gados (Vlm-2, C-2, Kurzemē-1 var.)

kalāmīez (dsk. *kalāmi'ed*), vai arī par "kuršiem" – *kurāli* (dsk. *kurālist*). Savukārt Sāmsalas igauņi, kam ar Kurzemes lībiešiem izsenis pastāvējuši cieši un noturīgi kultūrvēsturiskie sakari, lībiešus sauc par "kuršiem" – *kuralased* vai "jūrmalniekiem" jeb "jūrmalas tautu" – *rāndlased* jeb *rannarahvas* un viņu valodu par "jūrmalnieku valodu" – *rannakeel*. Igauņu literārajā valodā lībieši saucas *liivlased*.

Balstoties uz šiem novērojumiem, Lauri Ketunens²¹ spriež, ka Vidzemes, resp., Salacas lībiešiem pazīstamais nosaukums *līb*, *lībe* (dsk. *lībist*) un Kurzemes lībiešu lietotais *līve* un *lībe* neesot nemaz pašu lībiešu izraudzīts nosaukums, t.i., lībiskas cilmes pašnosaukums. *Lībe* esot aizgūts no latviešiem, turpretī *līve* – no igauņiem. Jau krietni pirms L.Ketunena līdžīgu domu bija jau izteicis F.J.Vīdemanis²², norādīdams, ka lībiešus, tāpat kā pārējās somu tautas, nesauc tai vārdā, kādu tie paši sev devuši.

Šai sakarā izsakāmi daži apsvērumi. Pirmkārt, tagadējais Kurzemes lībiešu parasti lietotais nosaukums *jūrmalnieki* vai *zvejnieki* ir relatīvi stipri jaunāka parādība nekā latviešiem un citām tautām pazīstamais *lībju*, *lībiešu* vai *līvju* (*līvu*) vārds. Sākotnēji lībieši apdzīvoja daudz lielāku un plašāku teritoriju, viņu aizņemtās zemes iesniedzās patālu Kurzemes un Vidzemes iekšienē. Citiem vārdiem: XIII gs. un agrāk lībieši nedzīvoja tikai samērā šaurā un neauglīgā zemes joslā gar Kurzemes un Vidzemes jūrmalu. Tāpēc arī tolaik nebija nekāda pamata, reāla priekšnosacījuma lībiešiem sevi dēvēt par jūrmalniekiem (vismaz tiem, kas mājāja tālāk no jūras zemes iekšienē). Tāpat sākumā lībieši nodarbojās ne vien ar zvejniecību, bet arī ar lopkopību un zemkopību (īpaši tie, kas dzīvoja dziļāk zemes iekšienē). Lopkopības un zemkopības nodarbi lībieši cītīgi apguva no saviem kaimiņiem – kuršiem un latgaļiem. Tieši tādēļ tolaik nebija lielas jēgas lībiešiem sevi saukt par zvejniekiem (kaut vai tiem, kam pamatnodarbe bija lopkopība vai zemkopība).

²¹ Kettunen Lauri. Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. Helsinki, 1938, 199. lpp.

²² Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben.. bearbeitet und mit einer historisch-ethnographischen Einleitung versehen von Ferdinand Joh. Wiedemann. St. Petersburg, 1861, XIX lpp.

Vienīgi tad, kad, asimilācijas procesam pastiprinoties, lībieši aizvien vairāk tika pārlatvināti un pamazām padzīti no savām agrākajām dzīves vietām dziļāk zemes iekšienē un norobežoti samērā šaurā joslā gar jūru Vidzemes rietumos un Kurzemes ziemeļos un ziemeļrietumos, radās arī pamats lībiešiem sevi dēvēt par jūrmalniekiem, t.i., jūrmalas iedzīvotājiem. Līdzīgi kā tad, kad, dzīvojot neauglīgajos piejūras smilšainajos apvidos, lībiešiem par galveno, nereti arī vienīgo, arodu kļuva zvejniecība, līdz ar to arī radās jēga lībiešiem sevi saukt par zvejniekiem. Taču tas varēja notikt samērā vēlu, krietni pēc XIII gs., tātad vairākus gadsimtus pēc tam, kad skandināviem, krieviem, vāciešiem, latviešiem un igauņiem lībiešu etnonīms jau sen bija labi pazīstams. Tādējādi tagadējais Kurzemes lībiešu nosaukums *jūrmalnieki* vai *zvejnieki* gan apstiprina, kā lībieši sevi dēvē jaunākos laikos, bet nekā neliecina par to, kā lībieši saukušies sākotnēji, t.i., kāds varētu būt bijis viņu pašnosaukums. Turklāt nav nekādu ziņu, vai Vidzemes lībieši arī sevi dēvējuši par jūrmalniekiem vai zvejniekiem.

Otrkārt, tagadējais Kurzemes lībiešu nosaukums *jūrmalnieki* vai *zvejnieki* nekā neliecina par iedzīvotāju etnisko piederību, bet raksturo tos vienīgi pēc dzīves vietas vai nodarbes pamatveida. Šo nosaukumu lietojumam lībiešu valodā acīmredzot piemīt tāds pats neetniskais raksturs kā vārdiem *zemes ļaudis* vai *arāji*, kā lībieši savukārt mēdza dēvēt tos kurzemniekus, kas dzīvoja dziļāk zemes iekšienē un nodarbojās lielākoties ar zemkopību.

Treškārt, tā kā latvieši vēlāk vispārināto *igauņu* nosaukumu aizguvuši no kādas dienvidigauņu cilts un tās apdzīvotā novada apzīmējuma *ugauni*, *Ugaunia*, etnonīmu *krievi* no austrumslāvu cilšu apvienības nosaukuma *кривичи* un *vācu*, *vāciešu* vārdu no kādas senākas ziemeļģermāņu cilts nosaukuma Zviedrijas dienvidaustrumos, tāpat arī lībiešu etnonīmu latvieši, resp., latgaļi, domājams, drīzāk gan būs aizguvuši no pašiem lībiešiem, t.i., no kādas lībiešu etniskās vienības nosaukuma. Ka vismaz Vidzemes lībiešiem jau XII gs. bijuši vairāki atšķirīgi etniskie grupējumi, to apstiprina no vēstures avotiem mums zināmās 4 Vidzemes lībiešu zemes jeb novadi: 1) Daugavas lībieši, 2) Turaida (Thoreida), 3) Metsepole

un 4) Idumeja (Ydumea). Idumeja aptver tagadējo Straupes novadu, un tur lībieši dzīvoja jaukti ar latgaļiem. Par varbūtējām Kurzemes lībiešu etniskajām grupām un turienes lībiešu zemēm jeb novadiem līdz šim zināmie rakstītie vēstures avoti klusē.

Sakarā ar rošīgi izmantoto Daugavas ūdensceļu skandināvi, iespējams, jau vikingu varenības laikmetā iepazinās ar Daugavas novada lībiešiem. Arī krieviem, resp., krivičiem pastāvēja ciešāki ekonomiskie sakari tieši ar Daugavas lībiešiem. Domājams, ka Kijevas Pečoru lielklostera mūka Nestora hronikā "Pagājušo laiku stāsts" ("Повесть временных лет"), kas sarakstīta XII gs. sākumā, minētais lībiešu etnonīms *либы//любы* arī attiecināms uz Daugavas lībiešiem. Pirmie, kurus pie Daugavas sastapa vācu misionāri, bija turienes lībieši. Vācieši sākumā pat centās apgūt lībiešu valodu, jo pirmie kristietības sludinātāji (piem., Meinhards) sprediķoja lībiski. Tas mudina domāt, ka etnonīmu *lībieši* visas šīs minētās tautas būs aizguvušas tieši no Daugavas lībiešiem.

Ceturtkārt, ir diezgan drošs pamats spriest, ka skandināvi, krievi, vācieši un latvieši, neatkarīgi viens no otra, analogiski nosaukuši lībiešus. Tas varēja notikt tikai tad, ja šiem nosaukumiem bijis viens kopīgs avots. Citiem vārdiem: visas pieminētās tautas šo etnonīmu laikam būs dzirdējuši no pašiem lībiešiem kā viņu pašnosaukumu.

Šie vairāk vai mazāk pamatotie apsvērumi nepārprotami runā par labu pieņēmumam, ka Vidzemes un Kurzemes lībiešiem pazīstamais *līb, lībe*, kaut arī jaunākos laikos mazāk populārs, tomēr cilmes ziņā ir autentisks lībiešu valodas vārds, ko jau sākotnēji lībieši (vismaz kāds no viņu etniskajiem grupējumiem) lietojuši kā pašizraudzītu etniskās piederības apzīmējumu, resp., etnonīmu. Tātad, latviešu *lībji, lībieši*, senkrievu *либы*, vācu *liven*, viduslaiku latīņu *livi, livones* etimoloģiski būtu saistāmi un skaidrojami ar lībiešu *līb, lībe*.

Daži šeit nosauktie apsvērumi var arī dot zināmus pieturas punktus tautas dziesmās sastopamā etnonīma *līb(j)i, lībieši, līv(j)i* etimoloģiski ģenētiskai analīzei.

Rakstā lietotie saīsinājumi

LD	– <i>Barons Kr.</i> Latvju Dainas. I. Jelgavā, 1894., II-VI. Pēterburgā, 1903.-1915.
FS 740,4894	– LZA Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves rokrakstu fonda materiāli. Pirmais cipars apzīmē iesūtītāja manuskripta, resp., kolekcijas numuru, otrs – folkloras varianta kārtas numuru kolekcijā.
ME	– K.Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis <i>J.Endzelīns</i> . I-IV R., 1923.-1932.
dsk.	- daudzskaitlis
lei.	– leišu valoda
po.	– poļu valoda
v., arī var.	– variants, resp., folkloras vienība
vsk.	– vienskaitlis
V	– Vidzeme
K	– Kurzeme
Z	– Zemgale

Apriņķa nosaukumu saīsinājumi

Kurzeme	Zemgale	Vidzeme	Latgale
Azp - Aizputes	B-Bauskas	C - Cēsu	Ab - Abrenes
Kld - Kuldīgas	Jg - Jelgavas	Md - Madonas	D - Daugavpils
Lp - Liepājas	Jk - Jēkabpils	Rg - Rīgas	Ldz - Ludzas
Tl - Talsu	Il - Ilūkstes	Vlk - Valkas	Rz - Rēzeknes
Vp - Ventspils	Tk - Tukuma	Vlm - Valmieras	

Livs in Latvian folksongs

Summary

It is impossible to speak about ethnicity taking some isolated features as a base, it is possible having a set of features; and the same is true about the history of ethnoses. Researchers should take into account discoveries of anthropologists, archeologists, linguists etc. Each conclusion about certain questions of ethnic history or genesis may be considered correct only having some theoretical bases, elaborated by at least two different scholars representing different branches of social sciences.

In Latvian scholarship collaboration of linguists and archeologists is frequently mentioned. It is a rarity for the folklore material to be used as the evidence for investigation of ethnic history of Latvians, the same could be said about studies of folkloristics. It is due to the lack of well-known investigation methods in this field.

A lot of important historical evidences have been found in various genres of Latvian folklore which might be used to study ethnic history. First, they can be found when studying the processes of the mutual relations and interactions between the Latvians and non-Latvians, especially those peoples and ethnic groups mentioned in Latvian folksongs.

Being the most ancient part of Latvian folklore, folksongs should be considered as important as archeological artifacts.

Therefore it is worth studying all materials of Latvian folk songs, where ethnonyms are mentioned. They can bring about some forgotten ideas due to the specifics of poetic language of folk songs.

For about four millenia the Baltic area belongs to the Balts and Baltic Finns. The social sciences have to consider these two components, their interaction through all the social and mental processes within this region.

The neighbours of Latvians during the last ten centuries have been Baltic Finns -Estonians and Livs. So it is expected that Livs, being even a part of mixed Livian-Latgalian and Livian-Curonian populations, are the ethnic group most often mentioned in Latvian folk songs. But, in fact, Estonians are mentioned more often: Estonians have been mentioned in 65 song variants, Livs – have been mentioned less.

The problem arises as to why Livs are mentioned so rarely in folk songs. It may be due to the Latvianizing process: Latvian speaking Livs are not considered being a separate nationality.

After examining all the songs on Livian theme some conclusions can be made. The nearest neighbours in Estonia in Saaremaa island call Livs of Latvia *Kuralased*, Livs call themselves 'seashorers' – *rāndalist* or 'fishers' – *kalāmi`ed* or 'Curonians' – *kurālist*, so the name of an ancient Latvian tribe Curonians is used.

Some scientists (L.Kettunen and F.J. Wiedemann) consider, that the names used today among Livs of Latvia – *lib*, *libe*, *live* are not their own name – *libe* may be the loan word from Latvian, *live* – a loan word from Estonian.

Today Livs occupy a small territory along the seashore, therefore *rāndalist* and *kalāmi`ed* have a logical foundation. But it is not logical for 13th – 14th centuries, when Livs occupied a larger territory, so these names should not be the ancient, previous self-denotation of Livs.

These denotations *rāndalist* and *kalāmi`ed* of Livs should be of non-ethnic character.

According to the historical sources, there were a lot of smaller groups with their own areal – land or region, for example, four groups in Vidzeme, each group having its own denotations. Equally to *krievi* from the name of tribes union *кpивичи* and *igauni* from the name of Estonian border region *Ugaunia*, Livs may be considered to be a self-denotation of some smaller group.

The history of christianizing of Baltic area gives evidence that the first people the German priests met there, were Livs – *Daugavas libieši*. According to Latin word *livi*, *livones* for the inhabitants of Livonia together with *либь* mentioned in the Russian chronicle makes sure, that this name of Livs of the Daugava got popular among Livs and non-Livs beginning from the 13th century.

It is known, that the Germans, Russians and Latvians began to use the same name approximately in the same period, so this self-denotation of one small Livian group became known as a widely used denotation of this nation.

Thus it is possible to conclude, that the background of ethnonym Livs may be the self-denotation of one Livian group – *Daugavas libieši* – *lib*, *libe*.

Brigita BUŠMANE

**Aizguvumi *bačiņas, batviņi, botva* un to
leksikogrāfisks interpretējums**

Latviešu valodas izlokšņu leksikā ir sastopamas daudzas tematiskas grupas, kuras pārsvarā veido aizguvumi. Pie tām pieder arī bietes un biešu ēdienu nosaukumi, kas pa lielākajai daļai ir aizgūti no slāvu valodām (dažos gadījumos ar iespējamu lietuviešu valodas starpniecību), retāk no ģermāņu valodām.

Augšzemē un lielā daļā Latgales izplatīts aizguvums *batviņi*, bet Zemgalē, Austrumkurzemē *bačiņas* un tā varianti. Leksēmām *batviņi, bačiņas* raksturīga izlokšņu ēdienu leksikā bieži sastopamā semantiskā sazarošāšanās un arī variatīvs, kā pamatā ir dažādi valodiski un arī nevalodiski cēloņi.

Vārdu *batviņi, bačiņas* s e m a n t i k a lielā mērā saistīta ar tautas materiālo kultūru resp. attiecīgo ēdienu (ēdieniem).

Ēdienu pamatproduktu, gatavošanas, arī aizdara izvēlē gan plašākā areālā, gan dažkārt nelielā apvidū ir vērojamas atšķirības.

Zemgalē, Dienvidaustrumkurzemē, Augšzemē un Latgalē parasti vāra biešu lapas resp. kātus (piemēram, Ceraukstē, Cērē, Iecavā, Irlavā, Lielplatonē, Naudītē, Raņķos, Rudbāržos, Līvānos, Mazzalvē, Zalvē), arī runkuļu lapas (piemēram, Elejā, Līvbērzē, Vecsaulē, Dignājā, Mēmelē, Neretā, Sērenē), retāk cukurbiešu lapas (piemēram, Bebreņē, Bikstos), kāpostu lapas (piemēram, Daudzesē, Secē, Sēlpilī), kāļu lapas (piemēram, Sunākstē¹), balandas (piemēram, Jaunpilī, Kabilē, Remtē, Snikerē), arī nātres (piemēram, Preijos). (Sk. 1. attēlu. Piebilstams, ka tajā atsevišķo produktu, piemēram, kāļu, kāpostu lapu, balandu, nātru, izmantojums ēdiena gatavošanā ir atspoguļots ar atšķirīgām zīmēm, lai gan nereti zupā vienlaikus vārītas dažādas lapas, augi, piemēram, Mežotnē.)

¹ *Vīksne I.* Ziņas par sunākstiešu ēdieniem // Filoloģijas materiāli. (Turpmāk Fil. mat.) – R., 1933. – 187 lpp.

Galvenokārt Dienvidaustrumkurzemē, Zemgalē zupā vārīti arī putraini, retāk grūbas, un tā aizdarīta ar pienu, krējumu vai sviestu (piemēram, Blīdenē: *Novirina jaunas biešu lapas, sagriež smalkas, pieliek putrainus un pienu. Vāra visu. Ēdot liek klāt sviestu*², Džūkstē, Jēkabniekos, Kursišos, Lielaucē, Saldū, Šķībē, Vilcē, Zantē, Zebrenē: *Sašķina biešu vai runkuļu lapas, kamēr tās nav pāraugušas; nomazgāja, sagrieza smalkas, lika katlā vārīties, piebēra nedaudz miežu putrainus, sāli. Beidzot pielēja pienu, uzvārīja*³, Zvārdē).

Dažkārt zupa gatavota arī ar tauku aizdaru (piemēram, Jaunpilī, Lielvircaivā) vai gaļas piedevu (piemēram, Bauskā, Bikstos, Birzgalē, Sesavā, Stelpē, Taurkalnē, Tumē, Vecumniekos, Rudzētos: *Nošķin batviņu (biešu) lakstus, sagriež smalki, aplej ar vārošu ūdeni un ļauj izsust. Tad ūdeni nosūc, liek podā, vāra kā kāpostus, ar un bez gaļas* VME 2856, 55).

Austrumlatvijā – Augšzemē un Dienvidrietumlatgalē – pēc ēdiena gatavošanas un lietošanas veida izšķir biešu vai runkuļu lapu resp. kātu auksto zupu un zupu, ko ēd siltu. Zupām lapas resp. kāti novārīti vai aplieti ar vārošu ūdeni, pēc tam parasti šķidrums atdalīts – nosūkts. Zupa, ko ēd siltu, aizdarīta ar pienu, krējumu vai taukiem (piemēram, Bebreņē). Tā vārīta arī ar gaļu (piemēram, Sunākstē Fil. mat. 187, Asarē, Dignājā, Elkšņos, Mazzalvē, Ritē).

Gatavojot auksto zupu, lapas resp. kāti nereti nedaudz ieskābēti, pievienojot rudzu miltus vai skābu pienu (piemēram, Bebreņē VME 2776, 13, Prodē VME 2776, 59, Lašos, Līvānos). Pievienotas arī dažādas citas piedevas, piemēram, vārītas olas, gurķi, dilles, loki (piemēram, Aknīstē VME 1982, 41), sīpoli, krējums, retāk sūkalas (piemēram, Kalupē⁴, Līksnā).

² Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem // "Dienas Lapas" pielikums. (Turpmāk Etn. z.) – I. – R., 1891. – 57. lpp.

³ Latvijas Vēstures muzeja Etnogrāfijas nodaļas bijušās Pieminekļu valdes materiāli (turpmāk VME), 2933, 342.

⁴ *Reķēna A.* Slāvismi Latgales dienvidu izlokšņu ēdienu leksikā // *Dialektālās leksikas jautājumi.* (Turpmāk Reķēna.) – 2. sēj. – R., 1986. – 66. lpp.

Dažās izloksnēs (piemēram, Bebrenē, Gārsenē) vārdam *batviņi* reģistrēta arī nozīme 'biešu vai runkuļu lapas'.

Pārsvarā Ziemeļaustrumkurzemē, vietām Zemgalē, kā arī Vidzemē – Pļaviņās – ēdiens *bočiņas* (vai *bačiņas* u. c.) gatavots no biešu, retāk runkuļu (piemēram, Jaunsvirlaukā, Stendē) saknēm, kas palaikam vispirms ieskābētas, tad sasmalcinātas pievienotas parasti gaļas zupai (piemēram, Bukaišos: *Nomizoja zaļas, nevārītas sarkanās bietes. Veselas ielika baļļiņā, aplēja ar karstu ūdeni. Klāt lika ķimenes. Virsū uzlika vāku, ieskābēja. Sakapātas lika gaļas zupā, pielika tumi. Kad zupa gatava, pielēja skābu pienu vai etiķi, drusku krējuma* VME 1981, 1738 b; Pļaviņās Etn. z. I 18, Īlē, Penkulē, Sēmē, Sņikerē, Zajeņiekos).

Areāla perifērijā – Dundagā – par *bočiņiem* sauc arī galda biešu salātus, kas gatavoti uzglabāšanai, zupu vārīšanai. Latgales vidienē (piemēram, Nautrēnos, Varakļānos) izvārītas, sasmalcinātas un ieskābētas bietes – *botva* ir bijis gavēņa ēdiens. Ieskābētas bietes ēstas pie kartupeļiem, arī maizes.

Atsevišķu areālu austrumos no novada, kur vārds *batviņi* apzīmē ēdienu, tas ir, Latgales centrālajā daļā, vietām ziemeļos un dienvidaustrumos, veido vārds *batvinis* (dsk. *batviņi*) vai tā variants ar nozīmi 'galda biete' (piemēram, Barkavā, Galēnos, Nautrēnos, Ozolainē). Retāk (piemēram, Asūnē VME 2857, 169, Rēznā, Zvirgzdenē) vārdu *batvinis* lieto arī lopbarības bietes apzīmēšanai. Par to, ka šajā apvidū *batvinis* ir parasts galda bietes nosaukums, liecina izloksnēs (piemēram, Varakļānos) reģistrētais salīdzinājums *sofškòns kaī ba'vīnīc*, kam piemīt nicinājuma nokrāsa.⁵

Nozīme 'galda bietes' fiksēta arī vārdam *bočiņi* Talsos (Pastendē).

Piezīmējams, ka vietām vārdu *bačiņas*, *bočiņas* areālā ir reģistrēti atšķirīgi nosaukumi ēdienam no bietēm un ēdienam no biešu lapām (piemēram, Ārlavā). Bet dažās izloksnēs teicēji ir minējuši tikai nosaukumu, neskaidrojot to vai arī atzīstot, ka tā nozīme ir piemirsta, piemēram, *bačiņas* Kandavā, Lutriņos, *bačiņi* Skaistkalnē, *bočiņi* Zentenē.

⁵ *Latkovskis L.* Daži latgaliešu ēdieni. – R., 1937. – 5. lpp.

Pēc izlokšņu dotumiem tādā vārdam *bačiņas* vai *batviņi* (un to variantiem) var izdalīt vairākas nozīmes: 'galda bietes (augi)', 'lopbarības bietes runkuļi (augi)'; 'bietes (saknes)', 'runkuļi (saknes)'; 'biešu vai runkuļu lapas', 'sautētas vai vārītas biešu lapas'; 'biešu, runkuļu, retāk cukurbiešu, kāpostu, kāļu lapu, arī balandu, nātru zupa (ar putraimjiem, piena vai tauku, gaļas piedevām)', 'ēdiens no skābeņu lapām', 'aukstā biešu, runkuļu vai cukurbiešu lapu (kātu) zupa'; 'biešu zupa'; 'vārītas, sasmalcinātas, ieskābētas bietes, retāk kāļi; ēdiens no šiem dārzeņiem', 'biešu salāti'.

Vārdi *bačiņas* un *batviņi* (un to varianti) ir sastopami dažādās izlokšņu grupās visai kompaktos areālos: *bačiņi* – leļzemnieku izlokšnēs Kurzemē un Zemgalē, *batviņi* augšzemnieku izlokšnēs Augšzemē un Latgalē. Atsevišķus areālus dažkārt var izdalīt arī m o r f o l o ģ i s k ā un f o n ē t i s k ā skatījumā. (Sk. 2. attēlu.)

Ēdiena apzīmēšanai Augšzemē un Dienvidrietumlatgalē lieto galvenokārt daudzskaitļa formu *batviņi*, piemēram, ar nozīmi 'biešu lapu zupa' Ābeļos, Asarē, Biržos, Elkšņos, Mazzalvē, Slatē, Zalvē, Zasā, 'skābētu biešu lapu zupa' Prodē VME 2776, 59, 'biešu lapu vai nātru zupa' Preiļos, 'biešu vai kāpostu lapu zupa' Sēlpilī, 'aukstā biešu lapu (kātu) zupa' Līvānos, Nīcgalē, Vārkavā. Tā minēta K. Mīlenbaha vārdnīcas papildinājumos ar nozīmi 'in Milch oder Fett gekochte Beetenblätter' no Aknīstes⁶, kā arī Kalupes vārdnīcā ar nozīmi 'aukstā biešu zupa' KIV I 168.

Vienskaitļa forma *batviņš* pagaidām fiksēta Bebreņē vārdkopnosaukumā *saltais batviņš*, kas minēta etnogrāfu materiālos VME 2776, 13. Valodnieku pierakstos šajā izlokšnē savukārt kopš 20. gs. 20. gadu beigām konstatēta tikai daudzskaitļa forma *batviņi*.

⁶ *Endzelīns J. Hauzenberga E.* Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai. (Turpmāk EH.) – 1. sēj. – R. 1934–1938. – 206. lpp.

Forma *batviņš* (līdzās *bačviņš*) 'dem russischen *бурак*, Beetensuppe' reģistrēta 19. gs. sākuma rakstu avotā.⁷

Ķīo-celma vienskaitļa forma *batvinis* ar nozīmi 'galda biete', retāk 'runkulis' sastopama daudzviet Latgalē, lai gan, kā liecina vākumi izloksnēs, biežāk tiek lietota daudzskaitļa forma *batviņi*. Arī ME I 266 ar nozīmi 'Beeten, rote Rüben' no Latgales un J. Jaunsudrabiņa apkopotajiem materiāliem minēta forma *batviņi*, bet EH I 206 šķirklī *batviņi* norādīts, ka Aulejā reģistrēta arī vienskaitļa forma *batvinis*. Fonētiskais variants *bacvinis* fiksēts Dienvidaustrumlatgalē, piemēram, Asūnē, Pildā, Rēznā.

Retāk izloksnēs konstatēta ģā-celma daudzskaitļa forma *batviņas*, piemēram, ar nozīmi 'runkuļu vai biešu lakstu zupa' Aizkalnē VME 2856, 49, ar nozīmi 'biešu, kāpostu lapu zupa (ar gaļas, putrainu piedevu)' Daudzesē. EH I 206 forma *batviņas* 'eine Speise aus jungen Beeten-, Schnittkohl- und Kohlblättern' dota no Sunākstes un ar nozīmi 'gestowte Beetenblätter' no Neretas.

Vienskaitļa forma *batviņa* 'biešu lapu zupa' fiksēta Viļakā.

Galda bietes nosaukums – ē-celms *batvine* – reģistrēts dažās Ziemeļlatgales izloksnēs, piemēram, Šķilbēnos (dsk. ak. *batvīnēs*)⁸, Baltinavā, *batvene* Balvos.

Tā kā gatavota gan aukstā zupa, gan arī zupa, ko ēd siltu, Augšzemes izloksnēs palaikam sastopami diferencējoši nosaukumi vārdkopnosaukumi ar substantīvu *batviņi* neatkarīgajā komponentā un adjektīvu atkarīgajā komponentā, piemēram, *saltie batviņi* Aknīstē VME 1982, 41, Bebrēnē, Dignājā. Piezīmējams, ka vārds *salts* ar nozīmi 'auksts' izplatīts visā Latgalē, Augšzemē, kā arī Dienvidaustrumvidzemē.⁹

⁷ Magazin / Herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft. – III, 1. – Mitau, 1831. – S. 109.

⁸ *Reidzāne B.* Mantotā zemkopības un lopkopības leksika Šķilbēnos. R., 1970. – 32. lpp.

⁹ Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. – R., 1999. – 83. B karte, 192. lpp.

20. gs. 70. gados Bebreņē ir fiksēts semantiskā skatījumā līdzīgi darinātais nosaukums *āukstie batviņi*, kura pirmais komponents acīmredzot skaidrojams ar literārās valodas ietekmi.

Sporādiski izlokšnēs ir reģistrēti ar substantīvu *batviņi* darināti saliktie siltās zupas nosaukumi, piemēram, *siltie batviņi* 'biešu, runkuļu, arī cukurbiešu lapu (kātu) zupa' Bebreņē, *karstie batviņi* 'runkuļu lapu zupa' Rubenē.

Nosaukumi *saldēnie batviņi* un *saldie batviņi* 'biešu lapu zupa (ar piena piedevu)' sastopami Neretā, *saldēnie batviņi* 'runkuļu lapu zupa' Mēmēlē. To pirmajā komponentā ietvertā norāde uz būtisku ēdiena īpašību diferencē ēdienus: lapu zupa ar piena piedevu, kam raksturīga salda garša, pretstatā zupai ar gaļas piedevu.

Ķā-celma forma *bačiņas* ir izplatītākā Zemgalē (izņemot daļu Austrumzemgales izlokšņu) un Dienvidaustrumkurzemē, piemēram, ar nozīmi 'biešu lapu zupa (ar piena piedevu)' Zvārdē VME 3089, 40, Aizupē, Dobelē, Saldū, 'biešu lapu vai balandu zupa (ar piena piedevu)' Džūkstē, Kabilē, 'runkuļu lapu zupa (ar piena piedevu)' Šķibē, 'biešu lapu zupa (ar piena vai gaļas piedevām)' Bērzē, Birzgalē, 'biešu, cukurbiešu lapu zupa (ar piena vai gaļas piedevām)' Bikstos, 'biešu lapu zupa' Anneniekos, Bauskā, Iecavā, Irlavā, Kursīšos, Raņķos, 'runkuļu lapu zupa' Elejā, Vecsaulē, 'biešu lapu vai biešu zupa' Zaļeniekos, 'ieskābētu biešu zupa (ar gaļas piedevu)' Bukaišos VME 1981, 1738 b, Ilē, Penkulē, 'ieskābētu runkuļu zupa' Jaunsvirlaukā. Forma *bačiņas* reģistrēta arī vairākās sēliskajās izlokšnēs, kur nereti līdzās sastopams nosaukums *batviņi*, piemēram, 'runkuļu lapu kāposti' Sēlpilī¹⁰, 'kāpostu vai runkuļu lapu zupa' Secē.

Nosaukums *bačiņas* minēts jau 19. gs. beigu rakstu avotos, piemēram, 'biešu lapu zupa (ar piena piedevu)' Blīdenē Etn. z. I 57, 'skābi biešu kāposti' Dzirciemā Etn. z. III 130. Tas ietverts arī K. Mīlenbaha vārdnīcā un tās papildinājumos: 'ein Essen aus Beeten' Auros, Pļaviņās, 'ein Essen aus Beetenblättern' Blīdenē vai 'aus Sauerampferblättern' Kursīšos ME I 247, Bēnē, 'in Milch

¹⁰ *Krastiņa A.* Zemnieku uzturs Vidzemē 19. gs. otrā puse – 20. gs. Arheoloģija un etnogrāfija. – V. – R., 1963. – 237. lpp.

gekochte Beetenblätter' Saldū, 'eine Speise aus Beeten- und Meldenblättern und Grütze' Džūkstē EH I 197.

Vienskaitļa forma *bačiņa* 'biešu vai runkuļu lapu zupa (ar piena piedevu)' reģistrēta etnogrāfu vākumos Zebrenē VME 2933, 342.

jo-celma daudzskaitļa forma *bačiņi* ir izplatīta Austrumzemgalē, paralēli formai *bačiņas* to sastop arī Dienvidrietumzemgalē, piemēram, ar nozīmi 'biešu lapu zupa (ar piena piedevu)' Ceraukstē, Sņikerē, 'biešu lapu zupa (ar gaļas vai tauku piedevu)' Īslīcē, 'biešu lapu zupa' Bārbelē, Bauskā, Bruknā, Iecavā, Panemunē, 'runkuļu lapu zupa (ar gaļas piedevu)' Codē, Taurkalnē, 'biešu lapu vai biešu zupa (ar gaļas piedevu)' Jaunsaulē, 'biešu lapu vai biešu zupa' Mežotnē, Ukros, Vecsaulē, 'biešu zupa' Lielplatonē, Sņikerē. Forma *bačiņi* 'izvārīti, skābēti runkuļi' fiksēta arī Mēmelē. EH I 197 vārds *bačiņi* 'Beetensuppe' minēts no Augstkalnes.

Vienskaitļa forma *bačiņš* konstatēta Cērē. ME I 247 tā dota no Šķēdes (Vārmes).

Biešu, retumis biešu lapu zupas nosaukumi – kā *jo*-, tā *jā*-celma formas – ar patskani *-o-* saknē sastopami galvenokārt Kurzemes lībiskajās izloksnēs, piemēram, *bočiņi* 'biešu zupa' Laidzē, Nogalē, Sēmē, Spārē, Upesgrīvā, 'biešu zupa', 'galda bietes' Talsos, 'biešu salāti' Dundagā, *bočiņas* 'biešu zupa' Laucienē, Lībagos, Strazdē, 'biešu vai runkuļu zupa' Stendē, *bočiņa* 'biešu zupa' Ārlavā, Lubezerē, *bočiņa* 'biešu zupa' Engurē.

Domājams, ka tie ir vārdu ar *bač*- fonētiski varianti, jo šajās izloksnēs sastop blakus formas ar *o* un *a* saknē, piemēram, *bak:s* Kandavā – *bok:s* Laidzē 'bakas'¹¹, *čařb* Kandavā – *čořb* Laidzē 'drupana zeme', *čoļet* Laidzē 'čalot'¹²

Par fonētisku variantu, šķiet, uzlūkojams arī Dzirciemā (līdzās nosaukumam *bačiņas*) reģistrētais vārds *bučiņi* 'skābi biešu kāposti' Etn. z. III 130. Patskanis *u*, iespējams, skaidrojams ar to,

¹¹ *Graudiņa M.* Laidzes un Kandavas izloksne // Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Valodas un literatūras institūta raksti. – VIII. – R., 1964. 259. lpp.

¹² Turpat, 261. lpp.

ka *bučiņi* fiksēts vārdu ar *bač-* un *boč-* areālu sadūrā resp. to perifērijā. Varētu būt, ka *u*-skaņa aizstājusi *o* resp. *a*, lai gan lībiskajās izloksnēs vērojama pretēja parādība, proti, *o* dažkārt tiek lietots tādos gadījumos, kur citās izloksnēs sastop *u*.¹³ Vārdu *bučiņi* 20. gs. 70. gados minējis arī viens teicējs Zemgalē – Ilē, kur izplatītāki ir nosaukumi *bačiņas*, *bačiņi*.

Izloksnēs, kur sastop nosaukumu *bačiņas* vai tā variantu, dažkārt reģistrēti arī vārdkopnosaukumi, retāk salikto nosaukumi ar šo vārdu vai tā variantu neatkarīgajā komponentā resp. otrajā daļā. To pirmajā daļā parasti ietverta norāde uz izejproduktu – lapām, bietēm (saknēm), no kā ēdiens gatavots, piemēram, *lapu bačiņas* 'biešu lapu zupa' Augstkalnē¹⁴, 'biešu vai runkuļu lapu zupa' Bukaišos, Jaunaucē, *lapu bačiņi* Svētē, *lapu bočiņi* 'biešu lapu zupa' Laidzē, *biešu bačiņas* 'ieskābētu biešu zupa (ar gaļas piedevu)' Lielaucē, 'biešu vai runkuļu zupa' Bukaišos, *bīēšbočiņi* 'biešu zupa' Engurē, *bīēšbučiņi* 'biešu zupa' Lubezerē, *biešu bočiņi* 'biešu lapu zupa (ar piena piedevu)' Spārē, *sakņu bačiņi* Svētē.

Dažkārt (it īpaši, ja ēdiens apvidū gatavots gan no biešu lapām, gan no citiem augiem) saliktais nosaukums diferencē dažādus ēdienus, piemēram, Kursīšos *biešu bačiņas* 'biešu lapu zupa (ar piena piedevu)' un *bačiņas* 'ēdiens no skābeņu lapām'.

Retumis izloksnēs fiksēti salikti nosaukumi, kuru neatkarīgais komponents ir substantīvs *zupa*, bet atkarīgajā komponentā resp. pirmajā daļā ir vārda *bačiņas* (vai varianta) locījuma resp. celma forma, piemēram, *bačiņu zupa* 'biešu lapu zupa (ar piena piedevu)' Blīdenē, Zebrenē, *bočiņzupa* 'biešu zupa' Dundagā, Lubezerē, Nogalē. Tie ir relatīvi jaunāki ēdiena apzīmējumi izloksnēs.

Upesgrīvā, kur izplatīts nosaukums *bočiņi* 'biešu zupa', reģistrēts arī svaigu vai skābētu galda biešu apzīmējums

¹³ Par to sk., piemēram, *Endzelīns J.* Latviešu vārdi ar īsu patskani *o* no *u* // Filologu biedrības raksti. – 4. sēj. – R., 1924. – 5.–6. lpp.; *Endzelīns J.* Latviešu gramatika. – R. 1951. – 53. lpp.

¹⁴ *Jansons A.* Kādās Mežamuižas mājās norādītie ēdieni // Ceļi. – VIII. – R., 1937. – 231. lpp.

bočiņbiētes. Pagaidām tikai no Puzes zināms ieskābētu biešu zupas nosaukums *biešu boču zupa*.

Tātad latviešu valodas izloksnēs līdzās vārdiem *batviņi*, *bačiņas* sastopami pārsvarā celmu varianti, atsevišķās izlokšņu grupās arī fonētiski varianti. Ēdiena apzīmēšanai lieto galvenokārt daudzskaitļa formas.

Latviešu valodas izloksnēs izplatītajiem aizguvumiem *bačiņas*, *batviņi* ir plašs ārējais areāls kā slāvu valodās, tā arī lietuviešu valodā. Tā apzināšana var palīdzēt raksturot iekšējo areālu, precizēt vārdu cilmi.

Vārds *ботвинье* 19. gs. – 20. gs. sākumā ir raksturīgs Latgalē dzīvojošo krievu tautības iedzīvotāju leksikā – tas apzīmē auksto biešu zupu.¹⁵ Rēzeknes rajonā vārdam *ботвінья* bez nozīmes 'холодный суп из столовой свёклы' līdzīgi kā vārdam *batvinis* latviešu valodas izloksnēs ap Rēzekni – reģistrēta arī nozīme 'столовая свекла'.¹⁶ Nozīme 'суп из столовой свёклы или свекольной ботвы (холодное или горячее блюдо)' vārdam *ботвінья* konstatēta krievu tautības iedzīvotāju valodā kā Latvijā, tā Lietuvā, bet nozīme 'столовая свёкла' tikai Latvijā.¹⁷

Substantīvam *ботвінья*, kas izplatīts austrumslāvu valodās¹⁸, krievu valodas Pleskavas izloksnēs, piemēram, sastopamas nozīmes: 'огородное растение свекла', 'столовая свёкла' un 'холодное кушанье из кваса и зелени'.¹⁹ Šajā apvidū reģistrēti arī nosaukumi *ботвина* 'стебель и листья огородных

¹⁵ Заварина А. А. Русское население восточной Латвии во второй половине XIX – начале XX века. – Рига, 1986. – Стр. 230.

¹⁶ Материалы для словаря русских говоров Латвийской ССР. Рига, 1971. – Стр. 5.

¹⁷ Немченко В. Н. Синица А. И., Мурникова Т. Ф. Материалы для словаря русских старожильческих говоров Прибалтики. Рига, 1963. – Стр. 34.

¹⁸ Шанский Н. М. Этимологический словарь русского языка. – Т. I, вып. 2. – Москва, 1965. – Стр. 178.

¹⁹ Псковский областной словарь с историческими данными. – Вып. 2. – Изд. Ленинградского университета, 1973. – Стр. 134.

растений', 'огородное растение свекла'²⁰, kā arī semantiski tuvais pamatvārds *ботва́* (*ботві́нья* < *ботвина* < *ботва*; *ботва* acīmredzot izplatīts visā slāvu areālā²¹): 'стебель и листья огородных растений', 'огородное растение свекла' un arī 'холодное кушанье из кваса и зелени'.²²

Semantiski sazarotāka struktūra šiem vārdiem ir citās krievu valodas izlokšņu grupās, taču, kā liecina krievu izlokšņu daudzsējumu vārdnīcas dotumi, izplatītākās ir nozīmes, kas saistās ar augiem, ēdienu, kas gatavots no tiem, piemēram, *ботва́* (*бо́тва*) 'стебли и листья свеклы, картофеля и некоторых других овощей', 'свекла', 'холодный суп из свеклы с огурцами и луком; свекольник' u. c. *ботві́на* 'ботва свеклы', 'ботва картофеля', *ботві́нья* 'ботва', 'свекла', 'квас из свеклы'.²³

Baltkrievu valodā izplatīts ir biešu kātu un lapu nosaukums *бацві́нне*²⁴, kas ir arī literārās valodas vārds. Retumis (galvenokārt austrumizloksnēs) ar šo nozīmi sastop vārdu *батва́*²⁵ Izloksnēs vārdu *батва́* (*ботва́*) lieto arī citu dārzeņu, sakņaugu kātu, lapu, lakstu apzīmēšanai.²⁶ Gan baltkrievu literārajā valodā, gan izloksnēs vārds *бацві́нне* apzīmē arī ēdienu – zupu, kas, kā norāda L. Molčanova, vārīta vasarā no biešu kātiem un lapām.²⁷ Tas reģistrēts, piemēram, Baltkrievijas rietumdaļā Zelvenščinas izloksnēs²⁸, *ботві́ньне*, *ботві́нне*,

²⁰ Тургат, 133., 134. lpp.

²¹ Шанский Н. М. Op. cit. – 178. lpp.

²² Псковский областной словарь. Стр. 133.

²³ Словарь русских народных говоров. – Вып. 3. – Ленинград, 1968. – Стр. 133, 134.

²⁴ Дыялекталагічны атлас беларускай мовы. – Мінск, 1963. – Карта № 282.

²⁵ Тургат.

²⁶ Sk., piemēram, Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Том 1. – Мінск, 1978. – Стар. 328; Крывіцкі А. А., Цыхун Г. А., Яшкін І. Я. Тураўскі слоўнік. – Том 1. – Мінск, 1982. – Стар. 76.

²⁷ Молчанова Л. А. Материальная культура белорусов. Минск, 1968. – Стр. 197.

²⁸ Сцяцко П. У. Народная лексіка. – Мінск, 1970. – Стар. 41.

бацвінне 'борщ из свекольной ботвы' Pojesjes izloksnēs²⁹, батва́ 'бурачник' un батвіна, батвіння, бацвінэ, бацвіння 'бурачник', 'борщ'³⁰

Vairākas nozīmes vārdam *boćwina* (*botwina*) fiksētas arī poļu valodā, piemēram, 'burak', 'nać buraków, liście od nich', 'nać buraków zakwaszona na zime', 'potrawa gotowana z kwaszonej boćwiny'³¹

Vārds *batvinis* (dsk. *batviniai*) izplatīts arī lietuviešu valodā. Formu *batvinis* 'biete' sastop kā literārajā valodā, tā izloksnēs, piemēram, ar nozīmi 'raudonasis burokas (*Beta rubra*)' tā reģistrēta Druskininkos³², ar nozīmi 'burokas, runkelis (*Beta vulgaris*)' Akmenē, Anīkšču, Kretingas un Plūņģes rajonā³³ ar nozīmi 'raudonasis burokēlis' arī Zietelā³⁴ Piebilstams, ka etnogrāfs V Miļus pētījumā par lietuviešu uzturu minējis divas biešu šķirnes ar atšķirīgiem nosaukumiem, secinot, ka "praėjusiamе šimtmetyje maistui buvo vartojami ruožuotieji burokai (*batviniai*), vēliau juos išstūmė raudonieji burokėliai (*cvikliai*)"³⁵

Pēc Lietuviešu valodas atlanta 22. c komentāra dotumiem, plašus, bet nošķirtus areālus veido daudzskaitļa forma *batviniai* ar nozīmi 'biešu zupa': tas izplatīts Austrumlietuvā un Žemaitijas ziemeļos, bet variants *bacvīnai* Dzūkijā.³⁶ Komentāra ievadā

²⁹ Вешторн Г. Ф. Названия пищи в говорах Полесья // Лексика Полесья. – Минск, 1968. – Стр. 370.

³⁰ Слоўнік беларускіх гавораў паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. – Том I. – Мінск, 1979. – Стар. 174, 175.

³¹ Słownik języka polskiego ułożony pod redakcją Jana Karłowicza. T. I. – Warszawa, 1900. – S. 180.

³² Naktinienė G. Paulauskienė A., Vitkauskas V. Druskininkų tarmės žodynas. – Vilnius, 1988. – P. 31.

³³ Lietuvių kalbos žodynas. (Turpmāk LKŽ). – I. – Vilnius, 1968. – P. 684.

³⁴ Vidugiris A. Zietelos šnektos žodynas. – Vilnius, 1998. – P. 78.

³⁵ Milius V. Maistas ir namų apyvokos daiktai // Lietuvių etnografijos bruožai. – Vilnius, 1964. – P. 389.

³⁶ Lietuvių kalbos atlasas, I. Leksika. (Turpmāk LKA.) – Vilnius, 1977. – P. 83–84.

norādīts, ka ēdiens gatavots gan no biešu saknēm, gan lapām, ar gaļu vai bez gaļas, ar piena piedevu vai bez tās. Bieži šī zupa vārīta kopā ar citiem dārzeņiem, īpaši kartupeļiem. Izlokšņu pieraksti liecina, ka Lietuvas ziemeļrietumos un dienvidaustrumos parasti vārīta biešu sakņu zupa, bet ziemeļaustrumos biežāk biešu kātu un lapu zupa. Taču jāpiezīmē, ka no daļas izlokšņu, kur vārds reģistrēts, nav ziņu par ēdiena gatavošanu.

Zupas nosaukums fiksēts arī vārdnīcās, piemēram, *batviniai* 'raudonųjų burokų sriuba' Druskininkos³⁷, 'burokų (barščių) rūgštis' Rokiškų un Kupiškų rajonā, 'virta iš burokų rūgšties sriuba; batvinių lapų sriuba' Anīkščos, Mažeikōs, Užventē LKŽ I 684, 'burokų lapų sriuba' Lazūnā³⁸, *batvinis* 'burokėlių sriuba' Zietelā.³⁹

Lietuviešu izlokšnēs turklāt sastopamas arī no vārda *batvinis* darinātas hibrīdformas auga daļas, ēdiena, vietas apzīmēšanai, piemēram, *batviniēnis* un *batviniēnojas* 'batvinio lapas', *batvinōjas* 'batvinių lapas, stiebas' LKŽ I 684, *batvinlapis* 'buroklapis'⁴⁰, *batvinynē* 'sriuba iš batvinių ir bulvių' LKŽ I 684, *batviniēna* 'žemē, kur batviniai buvo' LKŽ I 684.

Latviešu izlokšņu dotumu salīdzinājums ar slāvu valodu un lietuviešu valodas materiālu tādējādi atklāj visai tuvu aplūkoto vārdu semantiku. Var piebilst, ka slāvisms *botvinja* reģistrēts arī igauņu valodā, bet ar atšķirīgu semantiku, proti, 'die aus Dünnbier, Fisch, gekochtem Obst u. s. w. hergestellte Suppe'.⁴¹

Nemot vērā vārdu *bačiņas* un *batviņi* plašos areālus, ir ticams, ka bijuši vairāki aizguvuma avoti. Acīmredzot tāpēc J. Endzelīns šo vārdu cilmi skaidro atšķirīgi. Atzīstot, ka latv. *batviņi* līdz ar

³⁷ *Naktinienė G., Paulauskienė A., Vitkauskas V* Op. cit. – P. 31.

³⁸ *Petrauskas J., Vidugiris A.* Lazūnų tarmės žodynas. – Vilnius, 1985. – P. 33.

³⁹ *Vidugiris A.* Zietelos šnektos žodynas.. P. 78.

⁴⁰ *Vitkauskas V.* Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas. Vilnius, 1976. – P. 43.

⁴¹ *Mägiste J.* Estnisches etymologisches Wörterbuch. – I. – Helsinki, 1983. – S. 136.

liet. *batvyniai* ir aizgūts no slāvu valodām, J. Endzelīns tuvāku tā aizguvuma avotu nenorāda ME I 266. Var pievienoties A. Reķēnas dotajam šī vārda cilmes precizējumam, proti, atziņai, ka latv. *batviņi* ienācis no krievu izloksnēm vai baltkrievu valodas Reķēna, 66. Jāpiezīmē, ka par liet. *barvīniai* aizguvuma avotiem tiek minēti baltkrievu *бацвінне*, *batvina* un poļu *boćwina*.⁴²

Problemātiskāka šķiet vārda *bačiņas* cilme. Pēc J. Endzelīna domām, latv. *bačiņas*, *bačviņi* tieši vai ar liet. *bačvīniai* 'ein saures Gericht von gehackten roten Rüben' ir aizgūts no baltkrievu *бацвінне* 'свекольные листья и щи, составленные из них' ME I 247. Piebilstams, ka vārds *bačviņš* izloksnēs pēdējos gadu desmitos nav konstatēts, bet ir reģistrēts 18. un 19. gs. vārdnīcās, piemēram, G. F. Stendera vārdnīcās ar skaidrojumu 'die Blätter der rothen Rüben, die zum Essen zubereitet werden' un piebildi, ka tas ir lituānisms (1761., 20. lpp.), un 'ein Kohl von Beetenblättern' (1789., 17. lpp.), K. Ulmaņa 1872. gadā izdotajā vārdnīcā (27. lpp.) līdzās vārdam *bačiņas* arī ar nozīmi 'Kohl von Beetenblättern'. Arī fonētiski atbilstošie lietuviešu *bačvīniai*, *bačvynys* ir fiksēti senākās vārdnīcās un bez norādes uz izplatību (sk. LKŽ I 540).

Nenoliedzot iespējamo lietuviešu *bačvīniai* starpniecību, lielāku uzmanību nekā baltkrievu *бацвінне* saista poļu *boćwina*. Vedas domāt, ka vēsturiskie apstākļi 16., 17. gs. varēja veicināt tieši poļu *boćwina* ietekmi. Jāatzīst, ka vārda *bačiņas* areāls ir visai tuvs Kurzemes hercogistes teritorijai (1561.–1795.), bet Kurzemes hercogiste bija Polijas lēņu valsts, kuras muižniekiem kaimiņattiecības un sakari ar Poliju bija ļoti izdevīgi. Lai gan nav precīzi datēts biešu audzēšanas sākums Latvijas teritorijā, var pieļaut, ka 16., 17. gs. ir laiks, kad šo augu intensīvāk sāka kultivēt un lietot uzturā. Kā zināms, Krievijā biešu audzēšana aizsākusies 11. gs., un no turienes bietes no 11. gs. līdz 16. gs. izplatījās Polijā un Baltijā, bet galda biešu un lopbarības biešu selekcija notika galvenokārt 18. gs.⁴³ Tas ir arī viens no

⁴² Sk., piemēram, *Fraenkel E.* Litauisches etymologisches Wörterbuch. – Heidelberg–Göttingen, 1955–1965. – S. 36; LKA, p. 83.

⁴³ Latvijas padomju enciklopēdija. – 2. sēj. – R., 1982. – 16. lpp.

galvenajiem cēloņiem, kas nosacījis slāviskas cilmes aizguvumu samērā lielo skaitu biešu un biešu ēdienu nosaukumos latviešu valodas izloksnēs. Par poļu materiālās kultūras resp. valodas ietekmi rosina domāt arī J. Langes vārdnīcā (18. gs.) vārdam *bačviņi* dotais skaidrojums – 'der Polen Beetenkohl'.⁴⁴ Tāpēc ir pieļaujams, ka latv. *bačiņas* < *bačviņš* < poļu *boćwina* (ar liet. *bačviniai* starpniecību?). Fonētiskā skatījumā, liekas, līdzskanis *c* vārdā asimilējies sekojošam š. Iespējams, ka drošākus argumentus par vārda cilmi var sniegt vēstures arhīva materiāli.

Piebilstams, ka lielākā daļa izlokšņu dotumu par aplūkoto tematu savākta 20. gs. 70., 80. gados, apzinot ēdienu nosaukumus un ar ēdieniem saistīto leksiku. Ir jāatzīst, ka plašāku informāciju par vārdu semantiku, to variantiem un izplatību iespējams gūt, iztaujājot teicējus tieši par kādas konkrētas tematiskas grupas leksiku. To apliecina pētījumi arī par citām tematiskām grupām⁴⁵, kā arī Latviešu valodas dialektu atlanta leksikas daļa.

Vispusīgi, detalizēti apzināts leksikas materiāls ir nepieciešams vārdnīcu izstrādē, arī perspektīvā paredzētās daudzskējuma "Latviešu izlokšņu vārdnīcas" veidošanā⁴⁶ Šķirkļu *bačiņas*, *batviņi*, *botva* izstrāde uz samērā plašā, sistematizētā materiāla pamata balsta dažas atziņas, kas saistās ar topošās vārdnīcas gatavošanu.

1. Ir lietderīgi vienā šķirklī apvienot tuvus (piemēram, ar atšķirīgām sufiksālām galotnēm darinātus) morfoloģiskus variantus, vispirms minot izplatītāko variantu (piemēram, *bačiņas*, *bačiņi*; *batviņi*, *batviņas*).

⁴⁴ Lange J. Vollständiges deutschlettisches und lettischdeutsches Lexicon. – Oberpahlen–Mitau, 1773–1777. – T. 2. – S. 51.

⁴⁵ Bibliogrāfiju sk. piemēram, Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. – R. 1999. – 20., 21. lpp.

⁴⁶ Par to sk., piemēram, Kagaine E. Apvienotās latviešu izlokšņu vārdnīcas veidošanas problēmas // Valodas aktualitātes – 1984. R., 1985. – 64. – 86. lpp.

2. Dažkārt atsevišķā šķirklī būtu izdalāmi varianti, kas atšķiras ar vārda izskaņu, it īpaši, ja šie varianti sastopami nelielā vai kompaktā areālā (piemēram, *batvene*, *batvine*).

3. Ja izloksnēs konstatēts kā vienskaitļa, tā daudzskaitļa formu lietojums, šķirklī vispirms minama biežāk sastopamā skaitļa forma, aiz tās norādot retāk reģistrēto skaitļa formu (piemēram, *bačiņas*, *bačiņi*, vsk. *bačiņa*, *bačiņš*).

4. Fonētiskie varianti, ja tie veido kompakus areālus, būtu izdalāmi atsevišķos šķirkļos (piemēram, *bačiņas*; *bočiņas*).

5. Etnogrāfiskām reālijām, arī ēdieniem veltītajos šķirkļos būtu vēlams iekļaut plašāku ilustratīvo materiālu, kas dotu pilnīgāku priekšstatu par attiecīgo reāliju. Piezīmējams, ka dažkārt šī informācija ir iegūta tikai no vecākās paaudzes teicējiem.

Šķirkļu paraugi *

bacvinis subst. 1. Galda biete (augš). *išām dāudži bacvīņu* Pildā. □ *bacvīņu lapu kāpusti* – biešu lapu zupa. *bacvīņu lopu kūopusty lopys izmozgūo, izvūorā, sagrýžā. cytā vūoriētā iūd'inī satyku sagrýstūs lopys i pavūorā. b'eļā ài kryejumu* Pildā.

Sal. *batvene*, *batviņi* 1.

2. Galda biete (sakne). *bacvīņus apt'èirā, izmozgūo, sagrýžā is pušís. tyka kùka kubul'enī, aplā ài soltu iūd'inī i irāudžā. iūd'inī vosorā džāra, a bacvīņus vūorā kūopustūs* Pildā. // Runkulis (sakne). *jir sořkoņi bacvīni i bøl't'i bacvīni* Asūnē; *žimā gūvòm pībaròi bacvīņus* Rēznā.

Sal. *batvene*, *batviņi* 2, *bočiņas* 2.

bačiņas; *bačiņi*, vsk. *bačiņa*, *bačiņš* subst. 1. Biešu vai runkuļu lapu (retāk balandu) zupa (ar putraimiem, piena, krējuma vai gaļas piedevām). *bačiņi ir biēšu lapu zupa. nuošķiņ lapas, sakapā. uzlēja vāruošu ūdeni, nuoplaucēja* Ceraukstē; *nuo biēšu*

* Pirmajā redakcijā šķirkļus izstrādājusi E. Kagaine.

lapâm vârija zupu. tuō saūca bačiņas lecavā; mâte vasarā bačiņus biēži vârija. bačiņi ir zupa nuō biēšu lapâm. smeķīgāka ir, kamēr lapiņas vel̃ nau pāraūgušas lecavā; bačiņi ir zupa nuō biēšu lapâm. mâte bačiņuošs vârija žāvētu ribiņu. ja bačiņiēm piēlika krējumu, tad ninuō-ēstiēs Bauskā; biēšu lapu zupu vâra ar piēnu vai krējumu, sauc par bačiņâm. lapâm uzleī vâruošu ūdeni, siki, siki sagriēž. kad putraimi miksti, bef klât Zantē; bačiņas, biēšu kâpuosti – nuo sařkanuō, luōpu biēšu lapâm savârija zupē. citi ar gaļu, cic pieliek kâdu putraimiņu, pielej piēnu Sesavā; bačiņas vâra nuo luōpu biēšu lapâm, putraimi, piēns klât Šķibē; bačiņas gařsīgāks ne-kas nevař bût. sašķiņ biēšu lapiņas, nuopucē, nuoplucina, sagriēž, nuovâra, iskârš. grāpī putraimus iēbef. ka tiē miksti, liēk iēkšâ tās biēšu lapiņas, lei piēnu klât, uzvâra. vis-labāk luōpu biēšu lapas Džukstē; biešu lapu zupu sauca arī biešu kâpuosti, bačiņš Cērē; [galda biešu] lapas ar vârija bačiņuošs, kamēr apakšas nibij. piēliēk vel̃ luōpu biēšu lapiņas. citi vel̃ balaņdes piēlika Mežotnē; kamēr vel̃ nebija [biešu lapu, biešu], vârijâm bačiņus [no balandâm]. sagriēza tās lapas. nuōkveļdināja vel̃ bišķi. tâda saļda, saļda tã zupele Sņikerē. □ lapu bačiņas – biešu lapu zupa. Augstkalnē Ceļi VIII 231, biešu vai runkuļu lapu zupa. Bukaišos, Jaunaucē. □ lapu bačiņi biešu lapu zupa. lapu bačiņus nuo lapâm ar piēnu [vâra], citi jau ar svaīgu gaļu a vâra Svētē. □ biešu bačiņas – biešu lapu zupa. zupē isvâra putraimus mikstus, lapas nuovâra acsevišķi. a nazi tâ sakapâ, liēk iēkšâ, piēlei piēnu – tās i biēšu bačiņas Kursišos. □ (biešu) bačiņu zupa – biešu lapu zupa (ar piena piedevu). Blīdenē, Zebrenē.

Sal. *batviņi* 4.

2. Zupa no (skābētām) bietēm vai runkuļiem. *luōpu biētes skābēja, samala. vârija bačiņas. grūbus, gaļu klât Jaunsvirlaukā; sařkanās biētes nuoluōbija, uzlēja vâritu, adzēsētu ūdeni, pielika klât jāņuoģu zarus, ieskābēja. vasarā vârija bačiņus Sņikerē;*

bačiņas ir nuo biēšu lapām zupa. nuo [biešu] saknēm arī: biētes lika [vispirms] skābēt, [tad] gēlđinā sakapāja Za|eniekos. □ sakņu bačiņi – runkuļu zupa. ruļķuļus izvārija, skābēja, ta vāra bačiņus – sakņu bačiņus Svētē. □ biešu bačiņas – ieskābētu biešu zupa (ar gaļas piedevu). Lielaucē. // Biešu vai runkuļu zupa. Bukaišos.

Dienvidaustrumkurzemē, Zemgalē, vietām Augšzemes rietumos, Pļaviņās. Sk. 1., 2. attēlu.

ME I 247 *bačiņas* ein Essen aus Beeten (ēdiens no bietēm) Auros, Pļaviņās, aus Beetenblättern (no biešu lapām) Blīdenē, (Šķēdē Vārmē *bačiņš*) oder aus Sauerampferblättern (no skābeņu lapām) Kursišos; EH I 197 Bēnē, Saldū (hier: in Milch gekochte Beetenblätter 'šeit: pienā vārītas biešu lapas'), Džūkstē (hier: eine Speise aus Beeten- und Meldenblättern und Grütze 'šeit: ēdiens no biešu un balandu lapām un putrainiem'), *bačiņi* Beetensuppe (biešu zupa) Mežamuižā – Augstkalnē.

Sal. *bočiņas* 1, *bočiņzupa*.

Aizgūts; *bačiņas* < *bačviņš* < poļu *boćwina* (ar iespējamu liet. *bačviniai* starpniecību). Sk. arī ME I 247.

batvene; *batvine* subst. Galda biete (augš, sakne). Balvos *batvene*, Baltinavā, Šķilbēnos *batvine*.

Sal. *bacvinis*, *batviņi* 1, 2, *bočiņas* 2.

batviņi; *batviņas*, vsk. *batvinis*, *batviņa* subst. 1. Galda bietes (augi). *es kotru godu sēju batviņus* Medņos; *nuošķin batviņu (biešu) lakstus, sagriež smalki, aplej ar vāruošu ūdeni un ļauj izsust. tad ūdeni nuosūc, liek puodā, vāra kā kāpuostus, ar un bez gaļas* Rudzētos VME 2856, 55; *vosorā nu bat'viņu lapēņom vūorēi bōršču vōi kolodņiku* Ozolainē.

Sal. *bacvinis* 1, *batvene*.

2. Galda bietes, retāk runkuļi (saknes). *nu bat'vīnim vār vūorēit' zupu, tāiseit' salātus. bat'viņus skuōb'ēi kūka traukā, kluōt l'ik čymynus* Barkavā; *bat'viņus skuōb'ā toža. bat'viņus pi kūopustu toža l'ik* Nautrēnos; *bat'vīnč nūvūorēj. vār āšt' ar*

tup'eñis i *kriėjum* Galēnos; *tys sořkòns kaì bat'vinić* Varakļānos Latkovskis 5. *batvinis* 'runkulis' Asūnē, Rēznā, Zvirgzdenē.

ME I 266 *batviņi* Beeten, rote Rūben (bietes, sarkanās bietes) Latgalē; EH I 206 arī *batvinis* Aulejā.

Sal. *bacvinis* 2, *batvene*.

3. Biešu, retāk runkuļu lapas. *karstās* [vārītās] *bietes ieliek trāuka dibēnā. tad liek kārtām bietes un batviņus* Gārsenē; arī Bebreņē.

EH I 206 *batviņas* gestowte Beetenblätter (sautētas biešu lapas) Neretā.

4. Biešu, retāk runkuļu, kāpostu lapu vai nātru zupa (ar gaļas vai krējuma piedevām). [no biešu lapām vai nātrēm] *vosorys suòkumā vār izvòofēit' bat'viņč* Preiļos; *ba:tvini – pu:trām^us izvā^o rīj ūdēnie un tē sāliek tā's nuòbrucynāitās lo:pās – bie'šu ij kàpustu lo:pās* Sēlpilī. □ *siltie batviņi* – biešu, runkuļu vai cukurbiešu lapu (kātu) zupa. Bebreņē. □ *karstie batviņi* – runkuļu lapu zupa. Rubenē. □ *saldēnie batviņi* – biešu vai runkuļu lapu zupa (ar piena piedevu). Mēmelē, Neretā. □ *saldie batviņi* – biešu lapu zupa (ar piena piedevu). Neretā. // *Aukstā biešu, runkuļu vai cukurbiešu lapu (kātu) zupa. vosarā, ka bat'viņu pītāisòm, to lobuòka iēd'ina navā. ka paaūk buruòceņi* [bietes], *lopys nuòbrāuka, kuòc sagrīš, iūd'inī izvařt, iūd'inīe ikūļ rudzu mýltu, sal'ik vydā buruòku kuòt'ēņč, iškuòpst bat'vini. bat'viņč skuòb'ie mairiis bāļgiē. ka at bat'viņč, dal'ik kriējuma, pigrīš jaūnūs aguŕceņu i šēipūlu* Kalupē Reķēna, 66; *ka sořkoni buruòceņi paaūk, tot lopys nuòbrāuka, kuòt'iņč sagrīš gabaļeņūs i l'ik vīřt' ka izvyruš, tot acsolāda, dagrīš vyřtys ūtys, aguŕks šviš:, krops, šēipūls, dal'ik kriējuma i at ar kořt'im bŭl'vim. d'eļ skuòbuma daļai pīna sulys vai bat'viņč skuòb'ei* Liksnā. □ *saltie batviņi*, arī *saltais batviņš* – aukstā biešu, runkuļu vai cukurbiešu lapu (kātu) zupa. *so:řt'i ba:tvini – tūs ar ga:ļu navo^o řeja. t'im l'ika putro^o mus kló^ot. izvò^o řeja* [lapas] *ouđ'inī paškidrus, addžisīnava, l'ika*

křejumu kló^ut ùn ěde. tagat l'ik d'il'es, ulas, šenò^ak jòu nĕ. so:ltús ba:tviņus ěd'e vo:sorà Dignājā; arī Aknīstē VME 2776, 13, Bebrenē. saltais batviņš Bebrenē. □ aukstie batviņi – aukstā biešu, runkuļu vai cukurbiešu lapu (kātu) zupa. Bebrenē. Sk. arī 1., 2. attēlu.

EH I 206 *batviņi* in Milch oder Fett gekochte Beetenblätter (pienā vai taukos vārītas biešu lapas) Aknīstē, *batviņas* eine Speise aus jungen Beeten-, Schnittkohl- und Kohlblättern (ēdiens no jaunām biešu, kāļu un kāpostu lapām) Sunākstē; KIV I 168.

Sal. *bačiņas* 1.

Aizgūts no kr. izloksnēm vai bkr. val. Reķēna, 66; sal. kr. *ботві́нья*, bkr. *бацві́нне, батві́ння*.

bočiņas; bočiņi, vsk. *bočiņa, bočiņš* subst. 1. Izvārītas, sasmalcinātas, ieskābētas bietes; biešu salāti. *bočiņ ir sagriēzts un izvārts sārknēs biētiņš. no bočiņem vār sārknē biētiņ jeb bočiņzup.* vis:labak, ka *bočiņš tāis borciņš. tād bočiņ stāu ilg. kad vaig, bočiņš var ģst tāpat un var no bočiņem vārt zup ē Dundagā. // Zupa no (skābētām) bietēm, parasti ar gaļas piedevu. bočiņ – biēc un gā:ļ [vāra] Dundagā; [zupu vārija] a saŕkaniem biētem. tuo jau sauc pa tuo boč:iņ Engurē; nuo biēš lapem a vāri zup, rāciņ klāt. ta vāri a piēn nuo tiēm lapem. bočiņ sauc, ka nuo biētem, ka laps klāt, tad biēš zup Ārlavā; bočiņi arī Laidzē, Nogalē, Sēmē, Spārē, Upesgrīvā, Talsos, bočiņas Laucienē, Lībagos, Strazdē, bočiņa Lubezerē. // Biešu vai runkuļu zupa. bočiņas Stendē. □ biešu bočiņi – biešu lapu zupa (ar putrainiem un piena piedevu). Spārē. □ biešu bočiņa – biešu zupa. Engurē. □ lapu bočiņi – biešu lapu zupa (ar piena piedevu). Laidzē.*

Sal. *bačiņas, batviņi* 4, *bočiņzupa*.

2. Galda biete. *bočiņi* Talsos (Pastendē).

Sk. 1., 2. attēlu.

bočiņbiēte subst. Galda biete; skābēta biete. Nogalē, Upesgrīvā.

bočiņzupa subst. Zupa no (skābētām) bietēm. *ka vār bočiņzup no joūn rā:ž, sārknēs biētiņš sīk, smālk sagriēž vo sarīvē bez*

vāršen eprīēks. biētiņš ātēr izvārēs reīžē a putrēmēm un gaļškēliņ. ta bočiņzupē pelej piēn un uzvār Dundagā; arī Engurē, Lubezerē, Nogalē.

Sal. *bačiņas 2, bočiņas 1.*

botva subst. Vārītas, sasmalcinātas, ieskābētas bietes, retāk kāļi; ēdiens no šiem dārzeņiem. *botvāi izvūorēi batvīņus i grīziņus, laupēitus vūorā, sakopuojā, škeīstumu, kūr vūorā b'it'is, sal'ājā vīersā keidā kvāšneit'ī. ityka maitis gorūzys, lai skuoptu. šeņoik gavieņi botvu ādā Nautrēnos; botva – taisā nu sōrkonūs bat'vīneišu. sōrkonūs bat'vīņus izvūorā i satyka keidā kvāšnī cī kubulā. l'ā tū pošu sulu vīersā, kūr bat'vīnī vya. tūlaiķēn skuōb'ā. ka iskuōba, l'ā sulu šk'ēivī, vydā grīzā bat'vīņus i ād'ā. ād'om ai buļvōm, i kluōt pīkūd'ā maiti. ād'ā sposnījā d'inā gal'is d'inā najād'ā Rēznā; botva izvūorēi apt'ēiryētūs bacvīņus. sagrīš cī sakopoj. sab'ēr mūola pūdā, il'ēi tū iūd'īni, kīmā bacvīn'i vūoryēty. ib'ēr cukra, l'ik sylvā vītā, lai podryūkst. ād'ā ai maiti Pildā; arī Varakļānos Latkovskis 5; Barkavā, Bērzgalē, Mērdzenē, Sakstagalā, Zvirgzdenē. Sk. 1. attēlu.*

Aizgūts; sal. kr. *бoméа* '(sakņaugu) lapas; laksti', bkr. *бамбá*.

Die Entlehnungen *bačiņas*, *batviņi*, *botva* und ihre lexikographische Interpretation

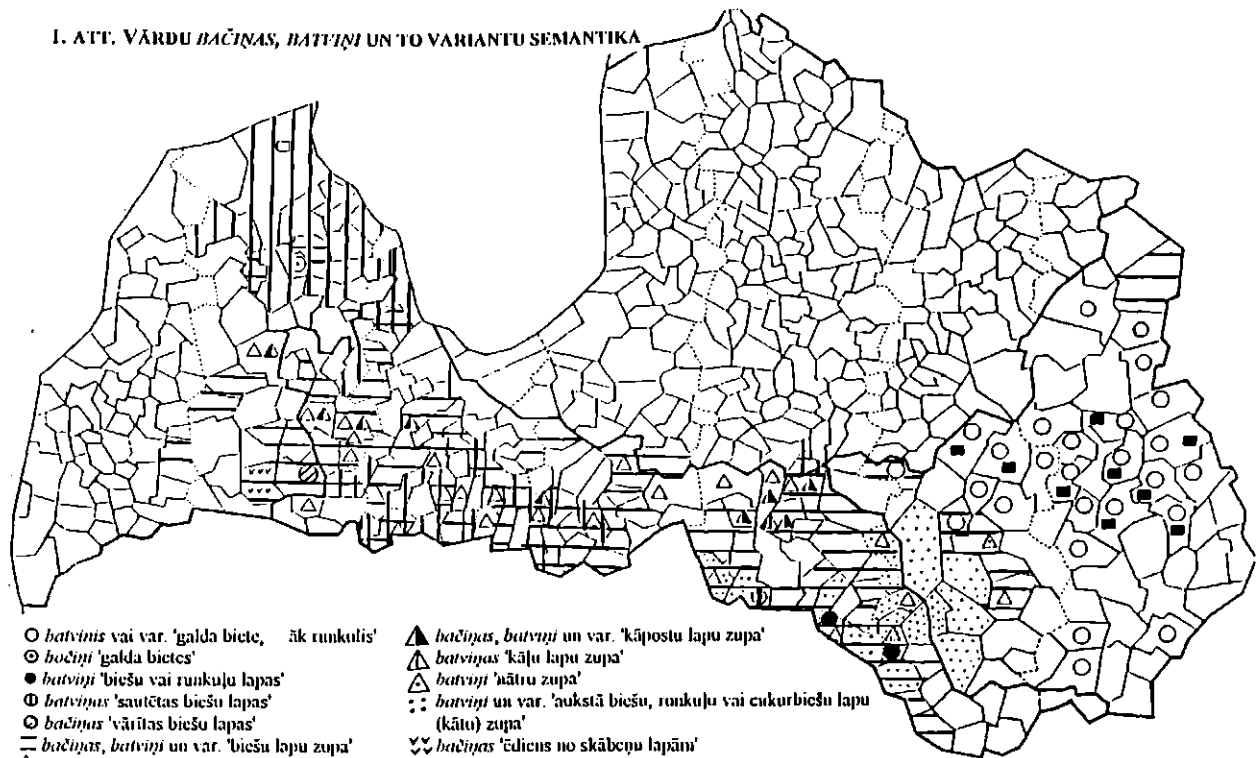
Zusammenfassung

Die Slawismen *bačiņas*, *batviņi*, *botva* sind in Mundarten des Lettischen zur Bezeichnung von aus roten Beeten zubereiteten Gerichten verbreitet: *batviņi* – in Augšzeme und einem großen Teil von Latgale, *bačiņas* – in Zemgale und Ostkurland. Ihnen haftet Variativität und semantische Verzweigung an sowie ist ein breites äußeres Areal in slawischen Sprachen und im Litauischen eigen.

Die Betrachtung der Wörter *batviņi*, *bačiņas* unter semantischem, arealem, morphologischem, phonetischem und etymologischem Aspekt läßt mehrere Entlehnungsquellen und den Einfluß von Vermittlersprachen vermuten.

Die Erarbeitung der Stichwörter *bačiņas*, *batviņi*, *botva* für das perspektive vielbändige "Wörterbuch der lettischen Mundarten" stützt einige mit seiner Erstellung verbundene Erkenntnisse.

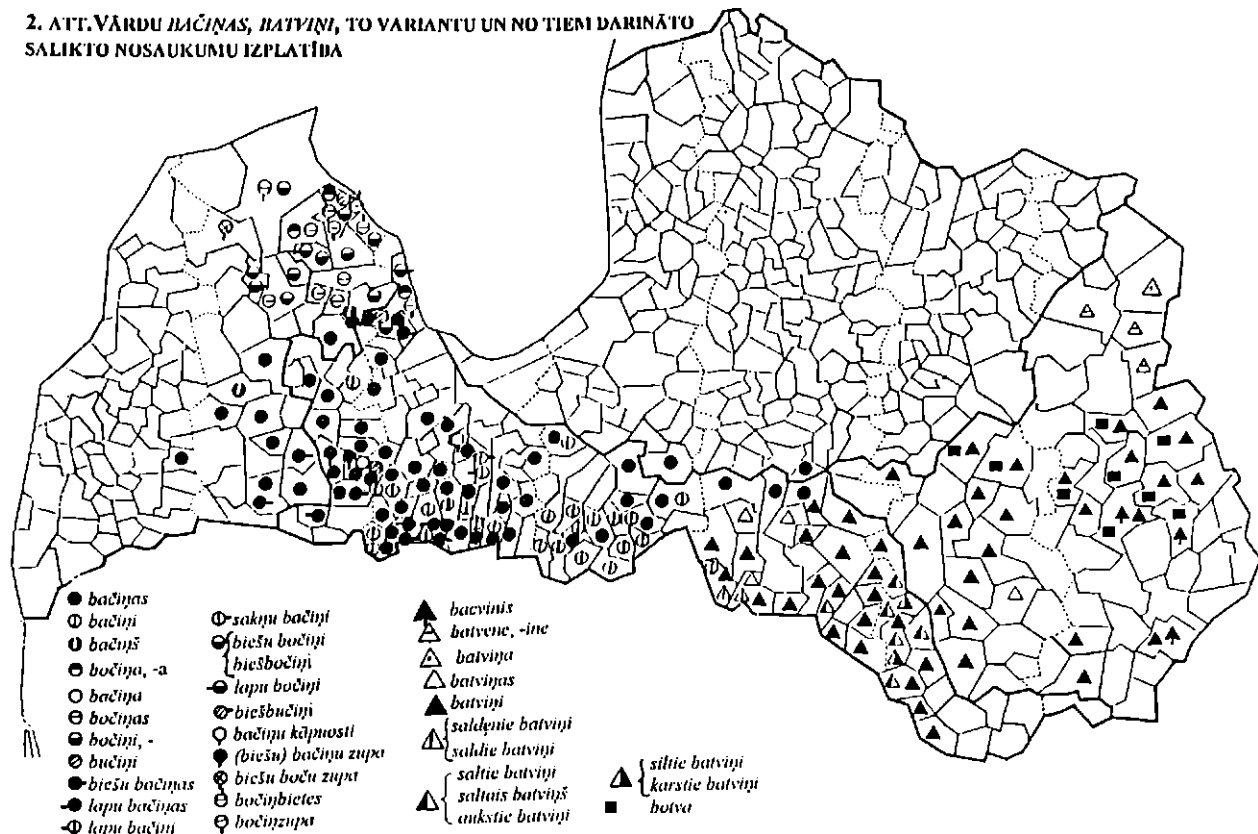
I. ATT. VĀRDU *bačīņas, batviņi* UN TO VARIANTU SEMANTIKA

- *batviņis* vai var. 'galda biete, āķ runkulis'
- ⊙ *bočiņi* 'galda bietes'
- *batviņi* 'biešu vai runkuļu lapas'
- ⊖ *batviņas* 'sautētas biešu lapas'
- ⊙ *bačīņas* 'vārītas biešu lapas'
- *bačīņas, batviņi* un var. 'biešu lapu zupa'
- △ *bačīņas, batviņi* un var. 'runkuļu, retāk cukurbiešu lapu zupa'
- ▲ *bačīņas* un var. 'balandu zupa'

- ▲ *bačīņas, batviņi* un var. 'kāpostu lapu zupa'
- △ *batviņas* 'kāļu lapu zupa'
- △ *batviņi* 'nātru zupa'
- ∴ *batviņi* un var. 'aukstā biešu, runkuļu vai cukurbiešu lapu (kātu) zupa'
- ∩ *bačīņas* 'ēdiens no skābcipu lapām'
- || *bačīņas, bočiņas* un var. 'biešu zupa'
- *batva* 'vārītas, sasmaicinātas, ieskābētas bietes, retāk kāļi'
- *bočiņi* 'biešu salāti'

2. ATT. VĀRDU *BAČIŅAS, BATVIŅI*, TO VARIANTU UN NO TIEM DARINĀTO SALIKTO NOSAUKUMU IZPLATĪBA

Ineta KURZEMNIECE

Aizgūtas cilmes zedeņu žogu nosaukumi
latviešu valodā

Bez mantotas cilmes zedeņu žogu nosaukumiem¹ latviešu valodas izloksnēs izplatīti arī tādi žoga apzīmējumi, kas iedzīvotāju savstarpējo kontaktu rezultātā aizgūti no citām valodām. Visvairāk zedeņu žogu nosaukumu ir pārņemti no ģermāņu un Baltijas somu valodām. Visi aizgūtie vārdi zedeņu žogu nosaukumos latviešu valodā ir ienākuši pasen, iekļāvušies latviešu valodas sistēmā, un no tiem tāpat kā no mantotas cilmes vārdiem izloksnēs veidoti vārdkopnosaukumi un salikteni. Tāpēc aizgūtas cilmes zedeņu žogu nosaukumus ir lietderīgi kārtot šķirkļos pēc tiem pašiem principiem kā mantotas cilmes nosaukumus²

1. Visvairāk zedeņu žogu nosaukumu savāktajā materiālā ir aizgūti no ģermāņu valodām.

• *kribis, kribini, skriba; skribu žuogs, kribinsēta, kribinsēts*

Pīta egļu zaru stāvžoga nosaukums *kribinsēta* // *kribinsēts* pierakstīts Tūjā – *jātaīs egļ kribiņšēt* // -c (LVDA) (sk. 1. att.). Nosaukuma pirmajā daļā ietverta norāde uz žoga daļām, no kurām taisīts žogs: sal. *kribiņi* 'zedeņi, stikāļi, riķi' Ērgļos Etn. IV 98. Balstoties uz Etn. IV 98 reģistrējumiem, vārds minēts arī ME II 277 *kribiņi* 'die Stäbe, Spricker im Sprickenzaun'. Nodarinātu egļu zaru nosaukums *kribiņi* sastopams arī Tūjā – *jāiēt uz mež kribiņš saciřst. kribiņ cīřst nuô egļ zariņ, kuô nuô mēž veđ māja* (LVDA).

¹ Zedeņu žogu etnogrāfisko raksturojumu un mantotas cilmes zedeņu žogu nosaukumu izplatību, nomināciju un norādes uz paralēlēm ar lietuviešu valodu sk. I. Kurzemniece. "Mantotas cilmes zedeņu žogu nosaukumi latviešu valodā" (iesniegts publicēšanai "LZA Vēstis").

² Ibid.

Variants *skriba* 'Fichtenāste, deren Zweige abgehackt sind' reģistrēts Īvandē (*pa priekšu uztaisīja divsklandu žuogu, un tad tur iekšā pina skribas*), bet ar to darināts nosaukums *skribu žuogs* (*dārzaņ apkārt skrib žuoks*) Rendā (LU). Līdzskanis *s* vārda sākumā lībiskajās izloksnēs var būt pielikts nebalsīgu troksneņu (šajā gadījumā *k*) priekšā (Rudzīte, 193; Sarkanis, 123).

Vārds *kribis*, no kā *skriba* un *kribiņi*, iespējams, ir aizgūts no lv. *kribbe* 'Krippe' (Sehwers, 58).

• *laktas, lata, laktu sēta, laktu žuogs*

Parasti ar nosaukumu *latu žuogs* latviešu literārajā valodā (LLVV IV 608; LVV 433) un lielākajā daļā izloksņu apzīmē no latām naglotu žogu. Tomēr atsevišķās izloksnēs ar vārda *lata* fonētisko variantu ar *k* iespraudumu *lakta* (par *k* iespraudumiem sk. Lgr. § 114; LVDA 98. karti) darināti zedeņu žogu nosaukumi *laktu žuogs*, kas reģistrēts Nīgrandā (*laktu žuoks. senāk pina nuó egles zariēm, skujām* (LVDA)), un *laktu sēta*, kas sastopams Elejā (*laktu sēta – nuó egļu zariēm* (LVDA)) un Vilcē (*jāuztaīs^a sē^a lakt^a sē^a – nuó laktām* (LVDA)).

Vārds *lata* 'die Latte, Dachlatte' aizgūts līdz ar ig. *lat't'* 'Latte' no lv. *latte* (ME II 424, Sehwers, 69).

Līdzīgi kā latviešu valodas izloksnēs, arī lietuviešiem žogu nosaukumi vietumis darināti ar vārdiem *lotà*, piemēram, *latū tvorà* Kojēļos, Priekulē, Pēžaičos; *lotū tvorà* Prišmančos, Birbinčos u.c. 'lentelių tvorà', *lotū* (/ *lotinē*) *tvorà* kompakta areālā Lietuvas dienvidos, kā arī vietumis pārējā Lietuvas teritorijā – ar nozīmi 'karčių tvorà'. (LKA 61.-62., ž. Nr. 19). Šie nosaukumi vienotu areālu ar latviešu izloksnēm neveido.

Ar vārdu *laktà* lietuviešu valodas izloksnēs darināts nosaukums *laktū* ('?') *tvorà* 'karčių tvorà', kas minēts Lietuvas ziemeļos un veido kompaktu areālu ar Latvijas pierobežas izloksnēs reģistrēto nosaukumu *laktu sēta* (LKA I 62).

• *nītes, nītis, nīts; nīšu sēta, nīšu žuogs, nīšžuogs, trīnīts*

Nosaukums *nīšu sēta* pēdējo gadu desmitu vākumos no izloksnēm reģistrēts Vidzemē no Ērgemes, Valkas un Cirgaļiem ziemeļos, Valmieras, Kauguriem rietumos, līdz Drabešiem, Raunai dienvidos un Palsmanei austrumos un veido kompaktu areālu. Tas apzīmē divus zedeņu žogu paveidus:

- 1) pītu egļu zaru stāvžogu, piemēram, Bilskā – *nīšu sētu nūo egļu zarīm satāisīja. egļu zarinītis; tādas glumas nūotāisīja ūn salūocīja iekš kārtīm* (LVDA); Launkalnē – *nūo tādīm kūocīnīm savīta, agrāk's laikā's tā pa zedīnīm viē sāuca* (LVDA); Trikātā – *nīšu sētas bija, tās jāu pašas pirmās. pina tuōs egļu zarus iekšā, tā skāitijās nīšu sēta* (LVDA); Sunākstē – *nēišu sāta ir nūo stadaigiēm* (LVDA);
- 2) naglotu zedeņu stāvžogu, piemēram, Jērcēnos – *nīšu sēta, ku bi ar naglām sisc klāt* (LVDA).

Nosaukums *nīšu sēta* minēts arī rakstu avotos kopš 18. gs.: *nīšu sēta* 'ein Sprickenzaun' L 209; 'Steckenzaun' St II 717; 'ein Sprickerzaun' U I 171; *nīšu sēta* 'der Sprickerzaun' Kauguros, Smiltēnē, Trikātā un Valmierā ME II 748; *nīšu sēta* 'zedeņu žogs' V Rūķes-Draviņas vākumos Ziemeļvidzemē (R.-Dr., 46-47).

Vārdkopnosaukums *nīšu žuogs* minēts P. Kundziņa žogu veidu aprakstā (Kundziņš, 254) – "Mājas kustoņu, īpaši cūku un putnu, atturēšanai noderēja arī *riķu* jeb *nīšu žuogi*, ko izpina no egles zariem" Kurzemē, bet saliktenis *nīšžuogs* izlokšņu vākumos Spārnē. Abi nosaukumi lietoti pītam egļu zaru stāvžogam.

Minētie nosaukumi ir semantiski motivēti. To pirmā daļa norāda uz žoga daļām, no kurām gatavots žogs: sal. *nītes* 'Spricker' L 493, St II 181, Bielenstein, 177; *nītis* 'der Zaunpfahl' Valmierā; *nīts* 'die Zaunspricke' Kauguros un Raunā ME II 748; Cirgaļos un Valkā EH II 27. Nosaukums *nītis* 'nelieli dēļši, kārtis' izplatīts Vidzemē, piem., Ērgemē – *tai sētīnāi i kāda nīc pušu* (Kagainē II, 377).

Nosaukumi *nītes*, *nītis*, *nīts* 'žoga daļas' darināti ar semantisku pārnese: sal. *nīts* 'metāla vai kokvilnas pavedienu pāris vai

pavediens' (LLVV V 484), kam pamatā ir abu priekšmetu formas līdzība.

Vārds *nīts* 'Faden, Webertrumm' cilmes ziņā saistīts ar vav. *nâjan* 'nähen' (ME II 748). K.Karulis uzskata, ka vārda pamatā ide **(s)nē-/*(s)nēi-* (LEV I, 629).

Pagaidām tikai Sēļos (LVK) zināms pīta egļu zaru stāvžoga nosaukums *trīnīts – trīnic*, kas ir semantisks pārnese: 'auduma pinums, ko veido ar trim nīšu kārtīm un kam raksturīgs diagonāls raksts' (LLVV VII₂ 629) → 'žogs', balstoties uz priekšmetu gatavošanas līdzību.

• *pīki-; pīku žuogs*

Pagaidām tikai no Engures zināms vārdkopnosaukums *pīku žuogs*. Tas lietots ar nozīmi 'naglots zedeņu stāvžogs' (VMP).

Nosaukums ir semantiski motivēts. Tā pirmajā daļā ietverta norāde uz materiāla asumu, smailumu un novietojuma veidu, jo minētajam žogam lietoti zedeņi ar nosmailinātiem galiem.

Nosaukums *pīķis* ir semantisks pārnese, kas balstīts uz formas un pazīmes līdzību: sal. *pīķis* 'duramais ierocis – garā kātā nostiprināts smails asmens' LLVV VI 2, 177.

Latv. *pīķis* 'ein Pfeil, Bajonett, Speiss, Pieke' līdz ar liet. *pỳkis*, ig. *pik* 'Pieke' aizgūts no vācu val. (ME III 231).

• *redeles-; redelīnu sēta, redelsēta*

Vārdkopnosaukums *redelīnu sēta* zināms pagaidām tikai Jaunpiebalgā un apzīmējis vai nu stāvžogu vai naglotu zedeņu stāvžogu, bet saliktenis *redelsēta* lietots Lenčos kāršu caurumos ievērtu zedeņu žogam. Nosaukumu atkarīgais komponents norāda uz galveno žoga daļu līdzību ar citu priekšmetu, sal. *redele* 'priekšmets, kas veidots no vairākiem stieņiem, plāksnēm u.tml., kuras ar samērā lielām atstarpēm ir piestiprinātas pie pamatnes' (LLVV VI₂ 572).

Vārds *redele* 'eine hölzerne Raufe, die auf den Boden des einfachen Bauernwagens gelegt wird, um das Hindurchfallen zu verhindern' līdz ar ig. *redel* 'Leiter, Raufe' aizgūts no lv. *Reddel*

(ME III 501-502). LEV II 111 pieļauta doma, ka latv. *redeles* varētu būt aizguvums no ig. *redel*.

• *ribiņas, ribiņi; ribiņu sēta, ribiņu žuogs, ribiņšēta*

Nosaukums *ribiņu sēta* ar nozīmi 'pīts egļu zaru stāvžogs' reģistrēts Vitrupē – *ribiņ sēt tād pīt* (LVDA), bet ME III 521 tas minēts Skultē.

Saliktenis *ribiņšēta* pierakstīts Limbažos (*ribiņšēt ir zedeņu sēta nuo egļu zariem* (LVDA)) un lietots pīta egļu stāvžoga apzīmēšanai.

Nosaukums *ribiņu žuogs* ar tādu pat nozīmi reģistrēts vietumis Kurzemē un Ziemeļvidzemē, piemēram, Skultē – *ribiņ žuogs. pina paegļs, miēt^u s cirt^u* (LVDA).

Minēto nosaukumu pirmajā daļā ietverta norāde uz žoga daļām, no kurām žogs taisīts: sal. *ribiņas* 'geschälte Fichtenstämmchen, woraus man Zäune anfertigt' ME III 521 reģistrēts Ārlavā; ar nozīmi 'nodarināti egļu zari' tas reģistrēts vākumos no izloksnēm, piemēram, Viļķenē – *sacērt ribiņš priēkš žuog* (LVDA).

Vārds *ribiņas, ribiņi* izloksnēs tiek lietots arī no šķeltiem egļu zariem pīta stāvžoga apzīmēšanai, piemēram, Vitrupē – *ribiņas // ribiņ – tād pīt. nuo šķēltim kuōkim ar tāisij* (LVDA).

Žoga nosaukums *ribiņas, ribiņi* ir semantisks pārneseums: 'žoga daļa' → 'žogs'.

Vārds *ribiņas* 'geschälte Fichtenstämmchen, woraus man Zäune anfertigt' līdz ar ig. *ribi* aizgūts no vlv. *ribbe* 'Rippe' (ME III 521; Sehwers, 100; LEV II 117).

• *krikes, riči, riki, rikis; kriķu sēta, riču žuogs, riku sēta, riku žuogs, rikžuogs, skujriķis (?)*

Vārdkopnosaukums *riķu žuogs* izplatīts galvenokārt Kurzemē un Rietumzemgalē. Tas apzīmē šādus zedeņu žoga paveidus:

1) pītu egļu zaru stāvžogu, piemēram, Aizputē – *riķ^u žuōks. muōms visiōm bi tād. kaūt viņš nuo ālkšņiōm pīc, nuo*

lagzdiņam. vidu tād žākl [3 kārtis]; es i piņš pulk viņš kaļp laīke (LVDA); Bārtā – riķ^u žuōgu pina nuō zariēm. vaīrāk nuō egles kuōka, kamēr vēl zaļi. lika trīs sklanādas uņ caūri pina zarus (LVDA); Grobiņā – riķu žuōgi – tiē bi nuo tiēviēm kuōkiēm, viņi bi pīti; viņš tāisij nuo egles zariēm, nuodarināti bi. stabaņ bi caūrums iskaļc un tur iššāva caūri tuō sklanđu, kur iēpiņ tuō riķi (Apv.); Vārmē – riķ^u žuōg^us pin^u nuō egļ^u vai kadiķ^u zariēm (LU);

2) naglotu zedeņu stāvžogu, piemēram, Lutriņos – *riķu žuōgs; riķ^us piēnagluōc gluc (LVDA);*

Nosaukums *riķu žuōgs* 'der Sprickenzaun' ME III 525 minēts bez norādes uz izplatību; EH II 371 Saldū, Skrundā, Grobiņā (*riķu dārzs = dārzs ar riķu žuogu*).

Fonētiskais variants *riču žuōgs* pierakstīts Engurē un Sakā – *riču žuōgu tā taīsa: kārtis nuōliēk divas, un žagarus nuō egleņ, kadiķiņ pamīšus bāz iēkša (LVDA).*

Saliktenis *riķžuōgs* 'pīts egļu zaru stāvžogs vai gulžogs' sastopams Kurzemes lībiskajās izloksnēs, piem., Laucienē *muņs bi riķžuōks (LVDA); Spārnē – te jo tāis riķžuōgs (LVDA).*

Dažviet minētajā areālā pītu egļu zaru vai naglotu zedeņu stāvžogu apzīmēšanai konstatēts nosaukums *riķu sēta*, piem., Kabilē (*riķu sēta i tad, ja piņ vicītes (LVDA)*), Rubā, Sakā (*riķ^u sē^u caūrspīdīg^u, nuō nūjiņām (LVDA)*). ME III 525 vārdkopnosaukums *riķu sēta* dots bez norādes uz izplatību.

Variants *kriķu sēta* 'nuo egles zariem taisīta sēta' reģistrēts Ugālē. J. Endzelīns vārdu *kriķes = zediņi* salīdzina ar *riķi* (ME II 278).

Nosaukumu *riķu žuōgs, riķžuōgs, riķu sēta* un to variantu pirmajā daļā ir norāde uz žoga daļām, no kurām žogs ir taisīts: sal. *riķis*, dsk. *riķi* 'die Zaunspricken' Dunikā, Ezerē, Līvberzē, Lutriņos, Nīgrandā, Talsos, Vānē, Zentenē ME III 525, *riķis* 'ein

Zaunstecken' Asītē, Bārtā, Grobiņā, Īvandē, Rucavā EH II 371. Zedeņu un zaru nosaukums *riķi* ir izplatīts Kurzemē, Rietumzemgalē, piem., Ezerē – *riķi* – *nuô egļu zariēm* – *tie vīti cauri. sklaņdas* – *gaŗiê kuôki* – *kuopā saucas žuôgs* (LVDA);

Nīcā – [žoga] *stabãm bi caũrums iskaĩc, un tuĩ iššāva caũri tuô sklaņdu, kuĩ iēpiñ tuô riķi* (Bušmane, 289); Nīgrandā – *zedeņu žuôks i nuô tādīēm asiēm kuôkiēm, mēs te saũcãm riķus* (LVDA);

Virgā *iēlika divus stabus, pie stabiēm trīs sklaņdus* [šķērskokus]. *riķus izvija caũri sklaņdiēm* (LVDA) (sal. arī Bušmane, 288.). Vārds *riķi* sastopams arī rakstu avotos, piemēram, 'Spricker' U I 277; 'zedeņi; kārtis, caur kurām izpīti zedeņi', Bielenstein, 176. Variants *riči* = *riķi* 'Fichtenreiner als Zaunspricken' reģistrēts Kursīšos ME III 522, *kriķes* 'zedeņi' Ugālē ME II 278.

Vārds *riķi* Nīgrandā pierakstīts ar nozīmi 'žogs', bet Pastendē, Laidzē un Saldū ar nozīmi 'pīts egļu zaru stāvžogs' (VMP). EH II 371 *riķi* '*sēta*' minēts arī Nīgrandā un Dunikā.

Ar nozīmi 'žogs' vārds *riķi* sastopams vairākās Kurzemē pierakstītās tautasdziesmās, piemēram, Grobiņā –

*Visi rīku posmi trīc,
Nu pārveda saimenieci.
Kā posmiņi netrīcēs,
Sīva, dzedra saimiece* (LD 18677);

Kursīšos –

*Vīņu nakti gulēju
Uz rīku posma,
Grihēju redzēt,
Kas agri cēlās..* (LD 11563).

Žoga nosaukums *riķi* (līdzīgi kā vairāki citi nosaukumi šajā leksikas tematiskajā grupā) uzskatāms par semantisku pārnese: 'žoga daļa' → 'žogs'.

Latv. *riķi* 'die Zaunspricken' līdz ar liet. *rike* 'Zaunstange' un ig. *rike* 'Zaunstecken' aizgūts no vlv. *rick* 'lange, dünne Stange' (ME III 525-526; Schwers, 101; Fraenkel 733-734), kurš, iespējams, darināts no *Zicke* vai *Sicke* 'Weibchen' (Kluge 481).

Vārds *rikē* 'tvoros ar kopēcių kartis' sastopams lietuviešu valodā (LKŽ XI 602), kur ar to darināti arī žogu nosaukumi, piemēram, *rikių* (/ *rikinē*) *tvorà* 'kārčių tvorà'; *rikių tvorà*, *aprikiuota tvorà*, *rikiūku tvorà* 'statinių tvorà'. Nosaukumi izplatīti galvenokārt Lietuvas rietumdaļā un iespējams, ka tie veidojuši vienotu areālu ar izloksnēm Latvijā (sk. LKA I 62; ž. Nr. 19).

Pagaidām tikai Dundagā zināms zedeņu žoga nosaukums *skujriķis* (?) (LVDA). Tā pirmajā daļā ietverta norāde uz materiālu (skuju koku zariem), no kura žogs taisīts.

• *spriks*, *spriki*, *spriķis*; *spriķu sēta*, *spriķu žuogs*, *spriķgulžuogs*, *spriķžuogs*

Vārdkopnosaukums *spriķu žuogs* tiek lietots Ziemeļkurzemē ar nozīmi 'pīts egļu zaru vai naglots zedeņu stāvžogs', piem., Ancē – *ka dabę spriķ žuā:g gatau, ta i miērs uz ilgēm laīkēm* (LVDA); Puzē – *sēčvidam, kas ir stārp istabēk ūn klēt, i apkārt spriķ žuōks. tagad spriķ žuōgam riķs pe stab'ēm pesit a naglām klāt ūn spriķs pe riķēm ar a naglām sit klāt* (Apv.).

Saliktenis *spriķžuogs* registrēts Zūrās un Zirās *tuō spriķžuō:g taišę ap dā:rz, tas i tāt ciētāks, tur ne v'ēns netiēk caūr* (LVDA). Tas lietots pīta egļu zaru vai naglota zedeņu stāvžoga apzīmēšanai.

Nosaukums *spriķgulžuogs* 'pīts egļu zaru gulžogs' zināms no Puzes – *sāk tais:t spriķgulžuōk:s. saciērt ēčš, nūozen'ę tiēms viš zars nuōst. nūo rešn'ēm izmekl'ę miēts. miet'ēm nuōtēs rešn'ēs gals spīcs un a slāg tuōs e-žin zemę iēkš ūn tad tūr gul:s pīn ēč spriķs iēkš, viēn uōtrām pret. bi ęr pustā''e spriķ[gul]žuōg, bet dikt māš* (Apv.).

EH II 560 minēts nosaukums *spriķu sēta* Popē bez norādes uz nozīmi.

Minētie vārdkopnosaukumi un salikteni ir semantiski motivēti. To pirmā daļa norāda uz žoga daļām, no kurām veidots

žogs: sal. *spriķis, spriķi* 'zedeņi' Bielenstein, 176, tas pārņemts ME III 1020 ar nozīmi 'abgeschälter Tannenzweig'; *spriks* bez nozīmes un norādes uz izplatību (iespējams, saistāms ar vārdu *spriķis*) EH II 559.

Vārds *spriķis* 'abgeschälter Tannenzweig' aizgūts no vlv. *sprick* 'dürres, abgefallenes Baumreis' (ME III 1020, Sehwers, 117; Bielenstein, 176).

• *stikālis, stikaļi, stikāļi, strikalči, strikaļi, strikāļi; stikalu sēta, stikaļu sēta, stikāļu sēta, strikaļu sēta, strikāļu sēta*

Vārdkopnosaukums *stikāļu sēta* reģistrēts izloksnēs ap Vecsauli, Kurmeni, Ogresgalu un Jumpravu un apzīmē pītu egļu zaru stāvžogu, piem., Birzgalē – *stikaļ' sēt' bij' pīt' nūo stikāļiēm; stikāļu sēta – pie mums teic'*; *ka tūr sivēns ne jērs neskrēj' caur'* (LVDA); Kurmenē – *stikāļu sēta – nuō egļu zariēm* (LVDA). Minētais nosaukums un tā varianti sastopami arī vārdnīcās kopš 18. gs., piemēram, *stikalu sēta* 'Sprickern Zaun' St II 717; *stikaļu sēta* ME III 1066 no literatūras, *strikāļu sēta* Kurmenē, *strikaļu sēta* no literatūras; *stikāļu sēta* EH II 578 Vecumniekos.

Vārdkopnosaukuma un tā variantu atkarīgais komponents semantiski norāda uz žoga daļām, no kurām taisīts žogs: sal. *stikālis* 'Zaunspricker' Bārbelē, *stikālis* Liepkalnē, *stikāļi, stikaļi* no U, *stikaļi* no L; Etn I, 58, ME III 1066, *stikalči* ME III 1089 't.p.' Mēmelē, *strikaļi; strikāļi* Jaunsaulē, Kurmenē; *stikālis* 't.p.' EH II 578 minēts Taurkalnē. Zedeņa nosaukums *stikālis* sastopams arī Birzgalē, Vecumniekos, Garozē – *stikāļ' – piēsist' tād' kuociņ' piē kāriņm; zediņi tas pac viēn ir; pa stikāļiēm aŗ sauc* (LVDA).

Pēc cilmes vārds *stikālis* 'Zaunspricker' varētu būt saist. ar sav. *stīga* 'Lattenversschlag für Kleinvieh', sal. ar *strikāļi*, kas varētu būt darināts no vārda *stikāļi* + vlv. *stricket* 'Stakett' ? (ME III 1066, 1089-1090).

• *traijīnš, trelīni, trelīni, trelīņi; trelīņu sēta, trelīņu žuogs*

Parasti nosaukumi ar vārdu *treliņi* izloksnēs lietoti stāvžoga apzīmēšanai, bet dažkārt tie sastopami arī ar nozīmi 'naglots zedeņu stāvžogs'. Tā vārdkopnosaukums *treliņu sēta* minētajā nozīmē reģistrēts Bērzē, Ciecērē, Džūkstē, Jaunsvirlaukā (*treliņu sēta – laktiņas ar naglām piēsistas..* (LVDA)) un Rundālē (*divas kārtis un laktiņas ir treliņu sēta* (LVDA)), bet ar nozīmi 'der Zaun' tas minēts EH II 483 Džūkstē.

Vārdkopnosaukums *treliņu žuogs* 'naglots zedeņu stāvžogs' pierakstīts Milzkalnē (*laktu žuogs – kuo taisa nuo laktiņām: sauc dažkārt arī par treliņu žuogu* (LVDA)) un Zvārdē (VMP).

Nosaukumu *treliņu sēta*, *treliņu žuogs* pirmajā daļā ietverta norāde uz žoga daļām: sal. *treliņš* 'der Querstab im Geländer, im Gitter' Bērzaunē, Jaunpiebalgā, Valmierā; *treliņi* 't.p.' Dunikā, Mazsalacā, Taurenē ME IV 230; *traijiņš "treiliņš"* (in welcher Bed.?) Lašos EH II 689.

Ar nozīmi 'žoga miets' šis vārds fiksēts vairākos ticējumos un paražās, piemēram, Mēmelē – sētas trelinus skaitot Jaungada naktī, ir jāsaka tā: "tēvs, māte, tēvs, māte", ja vīrietim iznāk beidzamais treliņš "māte", tad viņš dabū precēties, bet ja "tēvs", tad nedabū, bet sievietei, ja tas pēdējais treliņš "māte", tad nedabū precēties, bet ja "tēvs", tad dabū precēties (69, 825 J K) (Straubergs, 70).

Vārds *treliņi* (resp., *treliņi*) izloksnēs tiek lietots arī žoga apzīmēšanai, piemēram, Vecpiebalgā – *treliņus tāisa dārziem riņķē. Trelīnus tāisa nuo lātām vai nuo vienādiēm kuōcīniēm, eglīfēm* [zedeņiem – I.K.]. *Bet nuo lātām iznāk švītāk, lepnāk* (LVK).

Žoga nosaukums *treliņi* ir semantisks pārnesums: 'žoga daļa' → 'žogs'.

Vārds *treliņš* 'der Querstab im Geländer, im Gitter' līdz ar ig. *trell'ing* 'Gitter' ir aizguvums no lv. *trallingen* 'Gitter' (ME IV 230; Schwerts, 144) resp. vlv. *tral(l)ie* 't.p.' ME IV 220 s. v. *traliņi*.

2. Vairāki latviešu valodas izlokšnēs reģistrētie zedeņu žogu nosaukumi (4) ir aizgūti no Baltijas somu valodām.

• pidi(ni); pidiņu sēta, pidinsēts

Pīta egļu zaru stāvžoga nosaukums *pidinsēts* reģistrēts izlokšņu vākumos Svētcieņā un Salacā – *pidinsēc* – *egļ zars izluōca, iēt kā gaņģs* (Apv.), bet vārdsavienojums *pidiņu sēta* – EH II 230 Mazsalacā. Tā pirmajā daļā ietverta norāde uz žoga daļām, no kurām gatavots žogs: sal. *pidi(ņi)* 'Fichtenäste, aus denen man Zaunspricken anfertigt' Mazsalacā EH II 230. Nodarīnātu egļu vai priežu zaru nosaukums *pidiņi* sastopams Salacā (LVDA), bet ar nezināmu nozīmi reģistrēts Svētcieņā (Apv.).

Vārds *pidi(ņi)* 'Fichtenäste, aus denen man Zaunspricken anfertigt' aizgūts no līb. *pide tara* 'Sprickenzaun', sal. ar ig. *pide* 'Stäbchen' (EH II 230; Kettunen 285; Raģe 75; Zeps, 164).

• tāriņi; tāriņu sēta

Tomes izlokšņu materiālos reģistrēts vārdkopnosaukums *tāriņu sēta* ar nozīmi 'zedeņu žogs'. Nosaukuma pirmajā daļā ietverta norāde uz žoga daļām, no kurām gatavots žogs: sal. EH II 671 pie vārda *tāriņi* minēts piemērs "*upes gultnē ierīkuo sētu nuo atsevišķiem gabaliem, tāriņiem, kas pagatavoti nuo 3-5cm rēsniem egles kuociņiem*" Pēc šī piemēra secinot, *tāriņi* varētu būt 'egļu zari, zedeņi'.

Vārds *tāriņi* 'eine Art Gatterwerk an einer Fischwehr', iespējams, aizgūts no lībiešiem, sal. ar ig. *tār* 'Hürde'; *tāru aze* – *palgid* 'die zum Wehr eingeramnten Balken' (ME IV 149). Līb. *tara* 'Zaun; einzäunter acker; Garten' (Kettunen, 409). Abens to uzskata par aizguvumu no ig. *taare*, ģen. *taaru* (pēc Raģe, 99).

• vaba, vabas, vabdas, vabina, vabinas, vabiņi, vabiņš; dabiņu sēta, vabiņu sēta, vabiņu žuogs, vabu sēta, vabu žuodziņš, vabu žuogs, vabinsēts, vabinsēta, vabiņsēta

Žogu nosaukumi ar vārdu *vabas* izplatīti kompaktā areālā Zemgalē līdz Iecavai un Bauskai un vietumis Kurzemē un Vidzemē (sk. I.att.).

Vārdkopnosaukums *vabu sēta* reģistrēts Zemgalē līdz Iecavai un Bauskai un apzīmē pītu egļu zaru stāvžogu, piem., Džūkstē – *vis vairāk bi vabu sētas: divi kartas kārtis, vabas iēluôcītas iēkšā*; Sņikerē – *vabu sēta nuô egļu zariēm; egļu zari ilgi stāvēja; kâdreīž gan staps nuôpuva, tuô atjaûnuôja* (LVDA).

Nosaukums *vabu sēta* 'ein aus Fichtenzweigen geflochtener Zaun' ME IV 428 minēts Iecavā; *vabu sēta* 'der Zaun' EH II 483 Džūkstē.

Tas sastopams arī vairākās Zemgalē pierakstītās tautasdziesmās, piemēram, Līvberzē –

Puiši lēca manis dēļ

Pa augsto vabu sētu;

Es nelektu puišu dēļ

Ne pa skalu šķēpelīti (LD 10557, 4.var.).

Vārdkopnosaukums *vabiņu sēta* lietots Zemgalē izlokšnēs ap Bērzi, Garozi, Zālīti, ap Vilci; Vidzemē ap Kārķiem un Terneju, kā arī Pabažos un Lielvārdē. Tas apzīmē pītu egļu zaru vai naglotu zedeņu stāvžogu, piem., Bērzē – *te bi vabu jeb vabiņu sētas: stabus iēraka, pa caūrumiēm iēbâza kārtiņas, vabiņas lika pamīšus – egļu zarus, tad viēns kuôciņš iēpīc nuô viēnas puses, nuô uôtras puses, lika zaļus, iēliēcās un nuôkaĶta* (LVDA); Jaunsvirlaukā – *vabiņu sēta – pītas iēkšā ar vabiņâm stâvus pīta. vabiņu sēta apaļi kuôki piēsisti stâvu piē laktas, kas iēsmēta iēkš stabiem* (LVDA); Pabažos – *vabiņ sēt" tuô sauc, kūr tâ pīn iēkšâ. nuô egļ" zariēm taīsij* (LVDA).

Vārdkopnosaukums *vabiņu sēta* reģistrēts arī ME IV 427 ar nozīmi 'ein aus Fichtenzweigen geflochtener Zaun' Iecavā, Lielvārdē, Rūjienā, Zālītē; ar nozīmi 'eine Art Zaun' Nauksēnos un arī citur Vidzemē.

Mūsdienu Kārķu izloksnes vākumos pierakstīts *vabiņu sētas* variants *dabiņu sēta*, kas, iespējams, radies kontaminācijas rezultātā no vārdiem *dalbs* 'miets' un *vaba* 'miets, zedenis' visām vecām mājām bija *dabiņu sēta*, tā bija viena nūo galvēm. nūo zarīm pīc, pāri galvā, kas tas bija pa darbu (Apv.); *dabiņu sēta* lietota ar nozīmi 'pīts zaru stāvžogs'.

Saliktenis *vabiņšēta* 'pīts plēstu zaru stāvžogs' reģistrēts Vidzemē ap Ipiķiem, kā arī Bīriņos, Ikšķilē – *vabiņšēta pīta* (no *plēstām paīglēm* (LVDA)). Nosaukums ar deminutīvpiedēkli *-in-* konstatēts Kārķos, bet ar piedēkli *-in-* Naukšēnos un Ķeros – *vabiņšēts vis'vairāk taīsi ābeļ dārzīm* (LVDA).

Vārdkopnosaukums *vabu žuogs* reģistrēts Zemgalē ap Vecmokām un Milzkalni; Kurzemē – Turlavā un Usmā, bet Vidzemē – Katlakalnā. Nosaukums lietots pīta egļu zaru vai naglota zedeņu stāvžoga apzīmēšanai, piemēram, Turlavā – *nūo egļ' zariēm (taisa) vab' žuog'* (LVDA).

Vārdsavienojums *vabu žuogs* 'eine Art Zaun' minēts arī ME IV 427 ar atsauci uz Janševska darbu "Mežvidus ļaudis"

Nosaukums *vabu žuodziņš* 'pīts egļu zaru vai naglots zedeņu stāvžogs' reģistrēts Milzkalnē (*// vabu žuogs*) – *vabu žuō ziņš nūo egļu zariēm taīsic* (LVDA).

Dolē sastopams vārdkopnosaukums *vabiņu žuogs* ar nozīmi 'pīts egļu zaru stāvžogs' – *vabiņu žuōks iēkš kārtēm iēkšā pīc* (LVDA). Tas minēts ME IV 427 Druvienā ar nozīmi 'ein Steckenzaun'. Minētie nosaukumi ir semantiski motivēti. To pirmajā daļā ietverta norāde uz žoga daļām un to lielumu: sal. *vabas* 'Zaunstaken, Zaunspricker' Bauskā, Bikstos, Dobelē, Kursišos, Meirānos, Vecaucē, Vilzēnos, Zālītē; *vaba* 't.p.' Džūkstē, Penkulē un literatūrā; *vabiņa* 't.p.' Bauskā, Bērzē, Bukaišos, Lielvārdē, Mēmelē, Tērvetē, Ukros; *vabiņas* 't.p.' Bikstos; *vabiņi* 't.p.' Bauskā, Garozē, Iecavā, Ķekavā, Liepupē, Meirānos, Mežotnē, Naukšēnos, Pļaviņās, Salgalē, Ternejā, Vecaucē, Zālītē ME IV 427. Zedeņu, egļu zaru nosaukumi *vabas*, *vabiņas* vairāk vai mazāk kompakti reģistrēti Kurzemē, Zemgalē

un Vidzemē, piem., Jaunpilī – *senâk tûos [zedeņus] sâuca pa vabâm* (LVDA); Dobelē – *ņēma egles zarus – vabas, pina vabu sētu, tā prastâka* (LVDA); Cesvainē *kú:r spâks râed'ies: i:zrâeú's vâ:bu tûr pot nûo ze:diņiem ûn lí:ci'e's šâm vÿrsuo – s'y:st* (LVDA); Lubānā – *dēv'ē t'â pā mu:gur^u, ka ūot, p"ârlūz^f tys vabūč* (LVDA); Sesavā – *mañs tēs pina vabiņas iekšā – viēnâdas klūgas, nuôgriēztas vabiņas* (LVDA); Turaidā – *nuô vabiņâm ir sētas* (LVDA).

Vabas, vabiņas un to varianti minēti arī rakstu avotos kopš 18.gs., piem., *vabdas* 'Holzstecken darauf die Fischer ihre Netze aushangen zum trocken' L 368; *vaba* 'Zaunstaken' Vecaucē; *vabas* 'Spricken' *vabiņi* // *vibiņi* 'Zaunspricker' U I 324; 277; *vabiņa* // *zediņš* 'Spricke' D 1020; *vabas* // *vabiņi* 'zediņi'; *vōbiņi* 't.p.' Ikšķilē Bielenstein, 177.

Ar nozīmi 'zedeņi, egļu zari' vārds *vabas* un deminutīvforma *vabiņas* sastopams Zemgalē un Vidzemē pierakstītos ticējumos un paražās, piemēram, Gaujienā – Vakaros meitām jāiet vabiņas skaitīt: "māte, meita, māte, meita", utt. Ja pēdējo vabīnu skaitot iekrīt "meita", tad skaitītāja ātri apprecas, ja "māte", tad ilgi jāgaida (464, 5161 Vlk) (Straubergs, 70).

Vārds *vabas, vabiņas* izloksnēs tiek lietots arī žogu apzīmēšanai, piem., Blīdienē *vabas* 'zedeņu žogs' (LVDA) (vākumos piemēri nav doti).

Nosaukums *vaba* 'ein aus Fichtenzweigen geflochtener Zaun' ME IV 427 minēts Cērē; *vabas* 'ein aus horizontal gelegtem Reisig geflochtener Zaun' Lutriņos; *vabiņas* 'ein aus Fichtenzweigen geflochtener Zaun' Babītē.

Žogu nosaukums *vabas, vabiņas* ir semantisks pāmesums: 'žoga daļa' → 'žogs'.

Vārds *vaba* 'die Zaunstaken, Zaunspricker; ein Steckerzaun; eine Art Zaun', iespējams, aizgūts no līb. *vaba* 'Trockenstange (am Strande) für die Netze' (ME IV 427-428; Kettunen, 463; LEV II 462).

- *vieba, vibina, vibinas, vibini; vibīnu sēta, vibīnsēta, vibīnsēts*

Vidzemes sēliskajās izloksnēs un vietumis Kurzemes lībiskajās izloksnēs – Dundagā un Mērsragā, kā arī Krimuldā un Sējā pīta egļu zaru stāvžoga vai guļžoga apzīmēšanai lietoti salikti nosaukumi, kur viens no komponentiem ir vārds *vibiņa*.

Vārdkopnosaukums *vibiņu sēta* sastopams Vidzemes lībiskajās izloksnēs, piemēram, Nabē – *vibiņ sēt – nuô egl zariēm vai eglitēm* (LVDA); Vainižos *dārzam aptaisij vibiņ sēt apa(r)t, lai cūks netiēk iēkša* (LVDA). Nosaukums minēts arī rakstu avotos kopš 19. gs., piemēram, *vibiņi* mit Zusatz von *sēta* 'Sprickenzaun' U I 277; *vibiņu sēta* literatūrā, kur *vibiņas* = *riķi, zedeņi*, 'Zaunspricker' ME IV 575.

Saliktenis *vibiņšēta*, arī *o*-celma forma *vibiņšēts* reģistrēts Vidzemes lībiskajās izloksnēs, piemēram, Katvaros – *vibiņšēt nuô sīkim kuôciņim biēz savīc, lai ne cāls netiēk coūr* (LVDA); Limbažos – *vibiņšēt ap dārz taīsij, tā bi nuô vibiņam* (LVDA), Liepupē – *vibiņšēts*.

Minēto nosaukumu pirmajā daļā ietverta norāde uz žoga daļu, no kuras veidots žogs; sal. *vibiņa* '= *riķi, zedeņi, Zaunspricker*' Sējā; dsk. *vibiņas* Krimuldā; *vibiņi* Dundagā, Mazsalacā, Mērsragā, Svētcimā, Umurgā, Vidrižos un Vitrupē (ME IV 575). Egļu zaru nosaukums *vibiņi* izplatīts Vidzemes lībiskajās izloksnēs, piemēram, Svētcimā – *pašs tuōs zars soūc pa vibiņim vai pidiņim* (LVK). Vārds *vibiņi* sastopams rakstu avotos kopš 19.gs. piem., *vabiņi // vibiņi* 'Zaunspricker' U I 324, 'zedeņi' Bielenstein, 177.

ME IV 652 reģistrēts nosaukums *vieba* Meirānos kā neskaidra etnogrāfiskā reālija 'der Zaunpfahl?' Citos literatūras avotos un izlokšņu materiālos tas nav reģistrēts.

Vārda *vibiņa* cilme ir neskaidra. J. Endzelīns uzskata, ka tā varētu būt kontaminēta forma no vārdiem *vabiņa* + *stibiņa* (tādā gadījumā iekļaujams vienā šķirklī ar vārdu *vaba*) vai aizgūts no s. un sal. ar līb. *vib* 'Wiegenstange' un ig. *wibu* 'elastische Stange' (ME IV 575; Raģe, 116). Tā kā vārds *vibiņa* reģistrēts lībiskajās

izloksnēs, tad šķiet ticamāk, ka tas varētu būt aizgūts no līb. *vi'B* pl. *vibùD* 'liegsame Stange'; sal. arī ar ig. *vibu*, s. *vīpu* (Kettunen, 485).

3. Daži izloksnēs sastopami zedeņu žogu nosaukumi (3), iespējams, ir aizgūti no lietuviešu valodas.

• kadeģi; kadeģu žuogs

Latviešu valodas izloksnēs sastopami vārdkopnosaukumi, kuros atkarīgais komponents ir krūma sugas nosaukums, piemēram, Ziemeļpē reģistrēts no paeģiem pīta stāvžoga nosaukums *kadeģu žuogs* (*kadeģu žuōks kadeģus sapiņ ap sklaņdiņām* (LVDA)). Nosaukumā ietverta norāde par žoga materiālu, tas gatavots no paeģiem.

Vārds *kadeģis* 'der Wacholder', iespējams, ir lituānisms ME II 131. Sal. liet. *kadagys* 'spygliuotis krūmas juodomis uogomis' LKŽ V 39. A.Sabaļausks domā, ka liet. *kadagys* varētu būt somiskas cilmes vārds (Sabaliauskas, 132). Somu valodas etimoloģiskajās vārdnīcās tiek pieļauts abējāds aizgūšanas virziens: minētais liet. vārds līdz ar latv. *kadiķis* varētu būt aizgūts no Baltijas jūras somu pirmvalodas, taču iespējams arī, ka s. *kataja* un radniecīgie vārdi citās Baltijas jūras somu valodās ir baltismi [SKES I, 170; SSA I, 377].

• žagari, žagsti; žagaru sēta, žagaru žuogs, žagstu sēta, žagarsēta

Vārdkopnosaukums *žagaru sēta* izplatīts Zemgalē. Tas apzīmē pītu žagaru stāvžogu vai gulžogu, piem., Džūkstē – *senâg bi žagar" sēt"s, vaî bi aîkšņ" vai lęgzd"s, laî kâd" bi žagar', vis"s luôcîj" sētâs, pęcâk ak" sâk" nuô vabâm sēt"s taîsît* (Apv.); Jaunsvirlaukā – *žagaru sēt"* *žagarus luôka viēnaîm miētaîm pa viēnu un uôtram pa uôtru pusi. tâdi kâ pupu maîdiņas nuôluôcîti, ka vistas ni vaî iēlîst* (LVDA); Vecaucē – *žagaru sēta*: apmēram

Im attālumā zemē sadzīti mieti. Starp šiem mietiem izpīti žagari, bet allaž te izlietoti mazvērtīgi lapu koki. Žagari pīti vienkārši gulu virzienā, bet esot bijušas arī rakstā izpītas sētas (LVK). Tas reģistrēts arī Vidzemē, piem., Valmierā.

Nosaukums *žagaru sēta* 'der Zaun' EH II 483 minēts Džūkstē.

Vietumis izloksnēs sastopams saliktenis *žagarsēta* ar nozīmi 'pīts žagaru guļžogs', piemēram, Vecsaulē – *žagarsēta*: zemē iesit mietus ar apmēram 80 cm atstarpi. Starp mietiem izloca žagarus (bērza, elkšņa) (LVK).

Vārdkopnosaukums *žagaru žuogs* izplatīts Kurzemē, bet Zemgalē tas minēts Vircavā (LVDA). Nosaukums apzīmē pītu žagaru stāvžogu vai guļžogu, piem., Planīcā – *ža:gař žuóks – tiē i ža:gař sapīt iēķš* (LVDA); Rucavā *žagaru žuógs pīts. ka neislídīs ne putnis* (LVDA); Priekulē – *žagaru žuógs* ir pagatavots no zemē stāvus iedzītiem mietiem, kuri horizontāli piepīti ar žagariem (Apv.). Tos kādreiz ierīkoja cūku aplokiem.

Vārdu savienojums *žagaru žuogs* 'ein Zaun aus Strauchwerk' Saldū minēts ME IV 786.

Minēto vārdkopnosaukumu un salikteņu pirmajā daļā ietverta norāde uz žoga daļām – *žagariem* 'no koka vai krūma atdalītiem tieviem (koka, krūma) stumbriem, parasti ar zariem' LVV 880.

Vārds *žagars* 'die Rute' skaņas ž- dēļ, šķiet, aizg. no liet. *žāgaras* 'ein dürrer Ast' (ME IV 786). LEV II 574 pieļauta doma, ka formas ar ž- latviešu izloksnēs var būt darinātas patstāvīgi ar liet. val. līdzīgu fonētisko attīstību.

Arī lietuviešu valodā sastopami līdzīgi darināti žogu nosaukumi, piem., *žagarū tvorà* 'žagaru tvorà', *žagarinē tvorà* 't.p.', kuri sastopami vietumis visā Lietuvas teritorijā. Nosaukums *žagarū tvorà* lietuviešu valodā ir lietots arī kā kopnosaukums žogu veidiem, kas darināti no žagariem (LKA I 63.-64.).

No vārda *žagars* etimoloģiskās saknes darinātais žoga nosaukums *žagstu sēta* reģistrēts ME IV 787 Sunākstē. Mūsdienu vākumos tas nav konstatēts. Nosaukuma pirmais komponents norāda uz žoga daļām, no kurām veidots žogs: sal. *žagsti* 'Tannenreiser, daraus Zäune gemacht werden' (ME IV 787).

• *žebi, žēbs, žeberis, žebers, žebīni, žebutains, žeburs, žeperis; žeberīnu sēta, žebīnu sēta, žeberīnsēta, žebīnsēta*

Pīta egļu zaru stāvžoga nosaukumi *žebīnu sēta* // *žeberīnu sēta* reģistrēti pagaidām tikai Rencēnos – *žebīnu sēta; žeberīnu sēta nuo egļu kuokim pīta* (LVDA)).

Saliktenis *žebīnsēta* minēts Jērcēnos (LVDA), bet *žeberīnsēta* reģistrēts Cēsīs – *žeberīnsēta cūkaplukam nuo žeberīnim* (egļu zariem) (A). Abi nosaukumi lietoti zedeņu žoga apzīmēšanai.

Vārdkopnosaukumu un salikteņu pirmā daļa norāda uz žoga daļām, no kurām taisīts žogs: sal. *žebi* Šķībē, *žebi* Grostonā 'ästige Pfahle, die als Gerüst für Heu- od. Getreidehaufen benutzt werden und auf denen Erbsen- und Bohnenstroh getrocknet wird'; *žebers* 'ein ästiger Pfahl, darauf Getreide getrocknet wird': *žēbs* '=žeperis' Vidzemē; *žebers* '=žuburs, ein ästiger Pfahl, ein verzweigter Ast' Vidzemē (bez lokalizācijas precizējuma), Iecavā, Krustpilī, Ogrē, Raiskumā, Vietalvā, Viskāļos; *žebutāins* '=žuburāins' Iecavā, Saldū, Zālītē ME IV 800; I *žeperis* 'ästige Pfähle, aus denen Gerüste zum Trocknen von Getreide, Klee usw. aufgerichtet werden' daudzās izloksnēs, galvenokārt Vidzemē ME IV 803; I *žeberis* 'mieturis' Limbažos EH II 818.

Nosaukums *žebi, žebīni* ar nozīmi 'ein aus Tannenreisern geflochtener Zaun' ME IV 800 minēts Liepkalnē. Tas ir semantisks pārneseums: 'žoga daļa' → 'žogs'.

Latv. *žebi* 'ein aus Tannenreisern geflochtener Zaun', iespējams, aizgūts no liet. *žābas* ME IV 800.

Arī lietuviešu valodā sastopami līdzīgi darināti žogu nosaukumi, piem., *žābu tvorā* 'žagarų tvora'; *žabīnė tvorā* 't.p. u.c. Tie sastopami ziemeļaukštaišu izloksnēs (LKA I, 63). Ar latviešu vārdu *žebi* un ar to darinātiem žogu nosaukumiem tie neveido kopīgu areālu.

4. Pagaidām izloksnēs konstatēts tikai viens, iespējams, kursiskas cilmes zedeņu žogu nosaukums.

• ērceši-; ērcešu žuogs

Rietumkurzemē reģistrēts vārdkopnosaukums *ērcešu žuogs* (LVDA), kur *ērcešis* 'paeģlis'; tas lietots, piemēram, dainā, kas pierakstīta Cīravā un Grobiņā –

Jājati, vedēji,

Glūžiņi sētā,

Mēs meža ļautiņi,

Ērcešu žogi (LD 16243).

Tautasdziesmā žogs nav tuvāk raksturots. Šķiet, ka tas varētu būt pīts egļu zaru stāvžogs vai guļžogs.

Minētajā nosaukumā ietverta norāde, ka žogs gatavots no paeģļiem.

Vārds *ērcis* tiek uzskatīts par kursismu; sal. ar *ērķšķis* u.c. (ME I 574; LEV I 269; Hirša, 77).

Secinājumi

Bez mantotas cilmes zedeņu žogu nosaukumiem latviešu valodas izloksnēs izplatīti aizgvumi no citām valodām. Visvairāk zedeņu žogu nosaukumu ir pārņemti no ģermāņu valodām (10) un Baltijas somu valodām (4). Kā vienīgie zedeņu žogu apzīmējumi aizgvumi lietoti Kurzemē, līdzās mantotas cilmes nosaukumiem tie reģistrēti Zemgalē un Ziemeļvidzemē. Pārējā Latvijas teritorijā konstatēti tikai atsevišķi no citām valodām aizgūti nosaukumi.

No ģermāņu valodām aizgūti zedeņu žogu nosaukumi, kas darināti ar *(s)krib* – reģistrēti Tūjā un Rendā; ar *laktas* – vietumis Zemgalē; ar *-nīt-* Ziemeļaustrumvidzemē; nosaukums *piķu žuogs* – Engurē; ar *redel-* – Jaunpiebalgā un Lenčos; ar *ribiņ-* – vietumis Kurzemē un Ziemeļrietumvidzemē; ar *-riķ-* – Kurzemē un Rietumzemgalē; ar *spriķ-* Ziemeļrietumkurzemē; ar *st(r)ikāļi* izloksnēs ap Vecsauli, Kurmeni, Ogresgalu un Jumpravu, bet ar vārdu *trel(l)iņi* nosaukumi sastopami vietumis Zemgalē.

No Baltijas somu valodām aizgūti zedeņu žogu nosaukumi ar *pidiņ-*, kas pierakstīti vietumis Ziemeļvidzemē, nosaukums *tariņu sēta* – Tomē; ar *vab(iņ)-* – Zemgalē, vietumis Kurzemē un

Vidzemē, bet ar *vib(in)j-* Ziemeļkurzemē, Ziemeļaustrumvidzemē.

No lietuviešu valodas, iespējams, aizgūts zedeņu žogu nosaukums *kadeģu žuogs*, kurš reģistrēts vietumis Kurzemē, kā arī nosaukumi ar vārdu celmiem *žagar-* – Zemgalē un vietumis Kurzemē; ar *žeb(er)inj-* Ziemeļvidzemē.

Par iespējamo kursismu uzlūkojams zedeņu žoga nosaukums *ērcešu žuogs*, kurš lietots vietumis Rietumkurzemē.

Visi aizgūtie vārdi zedeņu žogu nosaukumos latviešu valodā ir ienākuši pasen, iekļāvušies latviešu valodā, un no tiem izloksnēs veidoti vārdkopnosaukumi un salikteni, kuros viens no komponentiem ir vispārināts žoga apzīmējums (*sēta*, *žuogs*), bet otrs diferencējošs un norāda uz dažādām zedeņu žoga pazīmēm:

1) **uz žoga daļām, no kurām taisīts žogs** – *kribinšēta*, *kribinšēts*, *skribu žuogs*; *laktu sēta*, *laktu žuogs*; *nīšu žuogs*, *nīšžuogs*; *pidiņu sēta*, *pidinšēts*; *ribiņu sēta*, *ribiņu žuogs*, *ribinšēta*; *kriķu sēta*, *riču žuogs*, *riķu sēta*, *riķu žuogs*, *riķžuogs*; *spriķu sēta*, *spriķu žuogs*, *spriķgulžuogs*, *spriķžuogs*; *stikaļu sēta*, *stikaļu sēta*, *stikāļu sēta*, *strikāļu sēta*; *tariņu sēta*; *trel(l)iņu žuogs*; *dabiņu sēta*, *vabiņu sēta*, *vabiņu žuogs*, *vabu sēta*, *vabu žuodzinš*, *vabu žuogs*, *vabinsēts*, *vabīnsēta*, *vabinsēta*; *vibiņu sēta*, *vības sēta*, *vibiņšēta*, *vibiņšēts*; *žagaru sēta*, *žagaru žuogs*, *žagstu sēta*, *žagarsēta*; *žeberīnu sēta*, *žebīnu sēta*, *žeberīnsēta*, *žebīnsēta*;

2) **uz žoga daļu asumu, smailumu un novietojuma veidu** – *pīķu žuogs*;

3) **uz materiālu, no kura taisīts žogs** – *ērcešu žuogs*, *kadeģu žuogs*, *skujriķis*.

Vārda nozīmes pārnesuma rezultātā radušies šādi žogu nosaukumi un to varianti:

1) 'auduma pinums' → 'žogs' – *trīnīts*;

2) 'priekšmets' → 'žogs' – *redeļu sēta*, *redeļsēta*;

3) 'žoga daļa' → 'žogs' – *ribiņas*, *ribiņi*, *riķi*, *trelīni*, *vabas*, *vabiņas*.

Flechtzaubenennungen fremder Herkunft im Lettischen

Zusammenfassung

Außer Flechtzaubenennungen ererbter Herkunft sind in lettischen Mundarten auch solche Bezeichnungen der Zäune verbreitet, die im Ergebnis gegenseitiger Kontakte aus anderen Sprachen entlehnt wurden. Meistens sind dies Entlehnungen aus den germanischen Sprachen (10) und den ostseefinnischen Sprachen (4), aber weniger – aus dem Litauischen (3) und der kurischen Sprache (1) übernommene Benennungen. Als die einzigen Bezeichnungen des Flechtzauns werden die Entlehnungen in Kurzeme gebraucht, jedoch neben den Benennungen ererbter Herkunft – in Zemgale und Nordvidzeme fixiert. In anderen Gebieten Lettlands wurden nur einige entlehnte Benennungen festgestellt.

Aus den germanischen Sprachen sind folgende Flechtzaubenennungen entlehnt: die Benennungen mit der Wurzel *(s)krib-* kommen in Tūja und Renda vor, mit dem Stamm *redel-* – in Jaunpiebalga und Lenči, mit dem Wort *laktas* – in mehreren Mundarten von Zemgale, mit *-nīts-* – in Nordostvidzeme, mit *ribiņ-* – in einigen Mundarten von Kurzeme und Nordwestvidzeme, mit *-riķ-* – in Kurzeme und Westzemgale, mit *spriķ-* – in Nordwestkurzeme, mit *st(r)ikāļi* – in Mundarten um Vecsaule, Kurmene, Ogresgals und Jumprava, mit *trel(l)īņi* – in mehreren Mundarten von Zemgale, die Benennung *pīķu žuogs* – in Engure vor.

Aus den ostseefinnischen Sprachen sind folgende Flechtzaubenennungen übernommen: die Benennungen mit dem Stamm *pidiņ-* trifft man in Nordvidzeme, mit *vab(iņ)-* in Zemgale und in Mundarten von Kurzeme und Vidzeme, mit dem Wort *vib(iņ)-* in Nordkurzeme, Nordostvidzeme, die Benennung *tariņu sēta* – in Tome.

Aus dem Litauischen sind möglicherweise die in einigen Mundarten von Kurzeme registrierte Flechtzaubenennung *kadeģu žuogs*, die in Zemgale und in mehreren Mundarten von Kurzeme produktiven Benennungen mit dem Stamm mit *žagar-*, die in Nordvidzeme bekannten Benennungen mit dem Wort *žeb(er)īņ-* entlehnt.

Aus der kurischen Sprache wurde nur die Flechtzaubenennung *ērcēšu žuogs* übernommen. Man kann sie in Westkurzeme treffen.

Alle genannten Entlehnungen bei Zaubenennungen sind vor ziemlich langer Zeit ins Lettische übernommen, sie haben sich ins lettische Sprachsystem eingeschaltet, und davon werden Wortgruppen

und Zusammensetzungen gebildet, wobei eine der Komponenten eine verallgemeinernde Zaunbenennung (*žuogs, sēta*) darstellt, die andere hingegen differenzierend ist und auf verschiedene Merkmale des Flechtzauns hinweist:

- 1) auf die Zaunteile, z. B. *riķu sēta, vabīnsēta, žagaru žuogs*;
- 2) auf die Schärfe und Unterbringung von Zaunteilen: *pīķu žuogs*;
- 3) auf das Material für Zäune: *ērcešu žuogs, kadeģu žuogs, skujriķis*.

Mehrere Flechtzaunbenennungen werden infolge der Übertragung der Wortbedeutung gebildet, z. B. *trīnītis, redējsēta, ribiņas*.

Avotu saīsinājumi

- A – 1995.g. organizētā aptauja par žogu nosaukumiem.
 Apv. – Latviešu valodas institūta apvienotā apvidvārdu kartotēka.
- Bielenstein – Bielenstein A. Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten. Ein Beitrag zur Ethnographie, Culturgeschichte und Archäologie der Völker Russlands in Westgebiet. I. – Petrograd, 1907.
- Bušmane 1989 – Bušmane B. Nīcas izloksne. – R., 1989.
- D – Dravnieks J. Vācu-latviešu vārdnīca. – R. 1910.
- EH – Endzelīns J., Hauzenberga E. Papildinājumi un labojumi K.Mīlenbaha "Latviešu valodas vārdnīcai" 1.-2.sēj. – R., 1934.-1946.
- Etn. – Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem. -Laikr. "Dienas Lapa" pielikums. 1.-4.sēj. – R., 1891.-1894.
- Fraenkel – Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Bd. 1-2. – Heidelberg-Göttingen, 1962.
- Hirša – Hirša Dz. Ieskats bij. Sarkanmuižas (resp. Ventas) pagasta toponīmijā // Onomastikas apcerējumi. – R. 1987. 48.-125.lpp.
- Kagaine – Kagaine E., Raģe S., Ērgemes izloksnes vārdnīca. 1.-3.sēj. – R. 1977.-1983.
- Kettunen – Kettunen L. Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. – Helsinki, 1938.

- =====
- Kluge** – Kluge F. Etymologisches Wörterbuch die deutschen Sprache. Berlin- New York, 1975.
- Kundziņš** – Kundziņš P. Latvju sēta. – Stokholma, 1974.
- L.** – Vollständiges deutsch-lettisches und lettisch-deutsches Lexikon von Jacob Lange. – Lettisch-deutsches Teil. – Oberpahlen – Mitau, 1772.-1777
- LD** – Barons K. Visendorfs H. Latvju Dainas. 1.-6.sēj. – Jelgava-Pēterburga, 1894.-1915.
- LEV** – Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. 1.-2.sēj. – R., 1992.
- Lgr** – Endzelīns J. Latviešu valodas gramatika. – R., 1951.
- LKA I** – Lietuvių kalbos atlasas. Leksika I. – Vilnius, 1977.
- LKŽ** – Lietuvių kalbos žodynas. 1.-15. – Vilnius, 1956.-1991.
- LLVV** – Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1.-8.sēj. – R., 1972.-1996.
- LU** – Latvijas Universitātes studentu diplomdarbu un kursadarbu materiāli.
- LVDA** – Latviešu valodas dialektu atlanta materiāli.
- LVK** – Latviešu valodas krātuves materiāli.
- LVV** – Latviešu valodas vārdnīca. – R. 1987.
- ME** – Mīlenbahs K. Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J.Endzelīns. 1.-4.sēj. – R., 1923-1932.
- Raģe** – Raģe S. Baltijas somu valodu aizguvumi latviešu valodā, ko pirmais etimoloģizējis J.Endzelīns // Dialektālās leksikas jautājumi. 1.sēj. – R., 1986., 18.-27.lpp.
- Rudzīte** – Rudzīte M. Latviešu dialektoloģija. – R. 1964.
- R.-Dr.** – Rūķe-Draviņa V. Senie žogi Ziemeļvidzemē ap Valmieru // Baltu filoloģija. V – R. 1995., 44.-51.lpp.
- Sabaliauskas** – Sabaliauskas A. Baltų ir Pabaltijo suomių kalbų santykiai // Lietuvių kalbotyros klausimiai. VI; – LTSR MA – Vilnius, 1963, 109-136.
- Sarkanis** – Sarkanis A. Mobilais s baltu valodās // LPSR ZA Vēstis. Nr 10. – R., 1989., 123.-132.lpp.
- Sehwers** – Sehwers J. Sprachlich - kulturhistorische

-
-
- Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluss im Lettischen. – Leipzig, 1936.
- SKES I Toivonen Y. H. Suomen kielen etymologinen sanakirja. I. – Helsinki, 1955.
- SSA – Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. I. A-K. – Helsinki, 1992.
- St – Lettisches Lexicon von Gotthard Friedrich Stender, I-II – Mitau, 1789.
- Straubergs – Straubergs K. Latviešu tautas paražas. – R., 1944.
- U. – Lettisches Wörterbuch. Teil 1. Lettisch-deutsches Wörterbuch von Bischof C.C.Ulmann. – Riga, 1872.
- VMP – Latvijas Vēstures muzeja Etnogrāfijas nodaļas bij. Pieminekļu valdes (V) dokumentu kolekcija Nr. 2503, 2592, 2415, 2904, 2748, 2671, 1932, 2945, 2822, 3153, 1918.
- Zeps – Zeps V Latvian and finnic linguistic convergences. Indiana university publications, 1962.

Māra ŠNĒ

Putnu nominācija pēc to balss skaņām

Šī raksta mērķis ir gan diahroniskā, gan sinhroniskā aspektā analizēt saistībā ar putnu balss skaņām veidotos putnu nosaukumus, aplūkojot to etimoloģiju un motivāciju (visi pēc putna balss skaņām darinātie putnu nosaukumi ir motivējami), kā arī, cik vien iespējams, salīdzinot šos nosaukumus ar attiecīgajiem nosaukumiem lietuviešu un vācu valodā.

Raksts balstīts uz noteiktu daļu no visiem putnu nosaukumiem.¹

Putnu balss skaņu atdarinājumi bieži ir pamatā putnu ģints vai sugas nosaukumiem. Šādi nosaukumi reģistrēti gan zinātniskajā literatūrā, gan arī vārdnīcās un izlokšņu materiālā.

Šī modeļa diahroniski pētāmu putnu nosaukumu ir mazāk par sinhroniski analizējamiem.

Diahroniski pētāmu putnu nosaukumu pamatā ir kāda sena indoeiropiešu sakne, kura var raksturot:

- 1) kāda konkrēta putna balss skaņas;
- 2) kāda nenoteikta putna balss skaņas.

Pie nosaukumiem, kuru indoeiropiešu sakne raksturo kāda konkrēta putna balss skaņas, pieder tikai viens nosaukums *dzeguze*² (varianti *dzegazis* (Lubezerē, Rojā (ILK)), *dzegešis* (Popē (ILK)), *dzegešis* (Popē, Ugālē, Zlēkās (ILK)), *dzegeše*, *dzeguse*), kura pamatā dzeguzes balss skaņu atdarinājums ide. *ghe – ghuġ → b.*geguž → latv. *dzeguze* (LEV I 246).

"Visās valodās bieži sastopams pārneseums 'skaņas' → 'dzīvnieks, kam raksturīgas šīs skaņas' "³

K. Mīlenbahs uzskata, ka:

¹ Rakstā aplūkoti tādu putnu nosaukumi, kas ietilpst ģintīs, kuru latviskie pamatnosaukumi alfabētiskā sakārtojumā atrodami no A līdz H.

² Avotu norāde dota aiz tiem putnu nosaukumiem, kuri sastopami tikai atsevišķos zinātniskos darbos, vārdnīcās, izlokšņēs.

³ Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. II sēj. – R., 1992., 630. lpp.

dzeguzes balss vienmēr ir bijusi "ku – kū"

Daudzās indoeiropiešu valodās dzeguzes nosaukumā ir redzama šī interjekcija: sanskrita *kokila* = latīņu *cuculus* = vācu *Kuckuk*.⁴

Savukārt V. Gaka darbā minēta franču valodnieka O. Sovažo (A. Sauvageot) doma, ka "dzīvnieki rada nesadalāmas skaņas, un cilvēks, šīs skaņas izrunājot, tās neatdarina, bet aizstāj ar savas valodas."⁵

Tā, piemēram, pīļu pēkšķināšanu dānis atdarina *rap – rap*, krievs – *krja, krja*, latvietis – *pēk, pēk*.

Pie nosaukumiem, kuru indoeiropiešu sakne raksturo kāda nenoteikta putna balss skaņas, pieder vairāki tālāk minētie nosaukumi.

Mājas baloža nosaukuma *dūja* pamatā **dheu - *dhū-* 'putēt, virpuļot, pūst' (LEV I 235). Savukārt J. Endzelīns uzskata, ka *dūja* ir aizgūtā vārda *dūve* pārveidojums (ME I 524). Skaņu verba *pūst*, resp., *dūdot* sākotnējā nozīme ir 'pūst, pūšot radīt skaņas' (LEV I 235). Tādējādi var teikt, ka tas raksturo baloža balss skaņas.

Dzērve (variants *dzērvis*) pamatā ide. **ger-* skarba (putna) kliedziena apzīmēšanai. No tā radies atvasinājums **gerHy-*, no kā b. **geruē* → latv. *dzērve* (LEV I 249). Arī lietuviešu valodā nosaukumā *gėrvė* redzama ide. sakne **ger-* (FI 149).

Gaigala (varianti *gaigalava* (EH I 376), *gaigale* (U 70; Ēdolē, Iecavā (ME I 583)), *gaigaline* (Palsmanē (EH I 376)), *gaigalis* (Lg 71, V93, ME I 583), *gaigals*, *gaigula* (Galgauskā (ME I 583)), *gaigule* (Ēdolē (ME I 583)), *gaigulis* (ME I 583), *gaiguls* (EH I 378)) pamatā reduplicēts balss skaņu atdarinājums **ge- / *ghe-*, kas variēts skaņu mijā **gē- > *gei- : *gai-* (LEV I 278).

Arī lietuviešu valodā *gaigala* varētu būt nosaukta pēc putna balss skaņām – nosaukuma *klykuoli* 'gaigala' pamatā skaņu verbs *klykti* 'kliegt, brēkt'. Tikai lietuviešu valodā šī putna nosaukuma saistība ar balss skaņām redzama sinhroniskā aspektā. Arī vācu valodā *gaigalas* nosaukums *Schnellente* '[burt.:] ātrā pīle'

⁴ Milenbahs K. Par valodas dabu un sākumu. – 7. 1891., 37.lpp.

⁵ Гак В.Г. Сопоставительная лексикология. На материале французского и русского языков. – Москва, 1977., стр. 34 – 35.

skatāms sinhroniskā aspektā, vienīgi šis nosaukums raksturo putnu pēc tā dzīves veida un paradumiem gaigalas ir ūdensputni, kas labi un ātri nirst.

Gārgale fonētiskā varianta *gārgāle* (tāpat kā *dzērve*) pamatā, iespējams, ide. **ger-* skarba (putna) kliedziņa apzīmēšanai. Lietuviešu valodā gārgales nosaukums *naras* saistāms ar verbu *nerti* 'nirt' (F I 483). Tātad lietuviešu valodā apzīmējamais putns raksturots pēc tā dzīves veida un paradumiem gārgales ir ūdensputni, kas labi nirst. Vācu valodā gārgales nosaukuma *Taucher* pamatā verbs *tauchen* 'nirt' Atšķirība tā, ka nosaukuma *Taucher* motivācija saskatāma sinhroniskā aspektā.

Gaura pamatā ide **gou-* **gouə-* 'saukt, kliegt', kas vēlāk paplašināta ar *r* (LEV I 297).

Gārnis (variants *garnis* (ME I 603, V640)) (tāpat kā *dzērve* un *gārgāle*) pamatā ide. **ger-* balss skaņu atdarināšanai. Skaņu mijā **gor-* > b. **gar-* ar piedēkli *-ņio-* darītāja nosaukumam. No tā latv. *gārnis*. (LEV I 289).

Arī lietuviešu valodā nosaukuma *garnys* (tāpat kā *gervinas* 'dzērve [resp. dzērvju tēviņš]', latv. *gārnis* un *dzērve*, arī prūšu *gerwe*) pamatā ir attiecīgā putna balss skaņu atdarināšana kliegšana, saukšana (F I 137).

Apvidvārda *dzēse* (variants *dzēstrs* (Konv 4, 6365)) ar nozīmi 'zivju gārnis' pamatā interjēcija **gē-* / **gā-* putna balss atdarināšanai. No tā b. **gēsē* / latv. *dzēse* (LEV I 249).

Gulbis pamatā ide. **ghel-* 'kliegt, saukt' (sevišķi par putnu balsīm). Skaņu mijā **gh!* ar *bh* paplašinājumā, kas raksturīgs daudzu putnu nosaukumiem. Ide. **gh!bh* > b. **gulb-*, no kā latv. *gulbis* (LEV I 322).

Lietuviešu valodas nosaukums *gulbė* varētu būt saistāms ar slāvu *golqbb* (F I 175).

Kā redzams, tādu putnu nosaukumu darināšanā, kuri pieder pie dažādām kārtām (dzērve – dzērvjveida; gaigala – zosveida; gārnis – stārķveida) un kuru balss skaņas nebūt nav vienādas, izmantota viena un tā pati ide. sakne **ger-*.

Sinhroniski pētāmu putnu nosaukumu pamatā var būt:

- 1) interjēcija, no kuras tālāk atvasināts skaņu verbs;
- 2) skaņu verbs, kas raksturo attiecīgā putna balss skaņas;

3) interjekcija;

4) divu interjekciju saplūdums.

Nosaukumi, kuru pamatā interjekcija, no kuras tālāk atvasināts skaņu verbs, ir šādi:

Čakste (varianti *čakstins*, *čakstiņš*) ← *čakstēt* ← *čaka* (ME I 401, 402).

Lietuviešu valodā čakstes nosaukums *medšarké* '[burt.:] koku žagata' putnu raksturo pēc citas pazīmes – tās uzturēšanās vietas – čakstu iemīļota uzturēšanās vieta ir koku galotnes; čakste pēc izskata līdzīga žagatai (F I 394). Vācu valodā čakstes nosaukuma *Würger* pamatā, šķiet, ir verbs *würgen* 'ar mokām, grūtībām rīt' (?).

Čipste (varianti *čipstiņš* (Sasmakā (ME I 414), *čipstite* (U 317), *čipsts* (U 317, ME I 414)) ← *čipstēt* ← *čipt* (ME I 414).

Arī vācu valodā čipstes nosaukums *Pieper* putnu raksturo pēc tā balss skaņām. Nosaukuma *Pieper* pamatā skaņu verbs *piepen* 'čiepstēt'

Čurkste (variants *čurksis* (Konv 3, 4189)) ← *čurkstēt* ← *čurk* (?).

Lietuviešu valodā nosaukums *kregždé* būtu saistāms ar skaņu verbu *kregždēti* 'čīkstēt' (F I 291).

Vācu valodā čurkstes nosaukums *Hausschwalbe* '[burt.:] mājas bezdelīga' norāda uz putna uzturēšanās vietu – čurkste uzturas apdzīvotu vietu tuvumā.

Čorslis 'čurkste' ← *čorkstēt* ← *čork* (U 317).

Nosaukumi, kuru pamatā skaņu verbs, ir šādi:

Grieze (varianti *grieza*, *griezis* (Laucienā (ILK)), *griezna*, *griezne*, *grieznis*, *grieža* (Alsungā (ILK)), *griežņa* (ME I 664)) ← *griezt* (ME I 660).

Arī lietuviešu valodā griezes nosaukuma *griežlē* pamatā skaņu verbs *griežti* 'griezt (par griezi)' (F I 169)

Klurga 'dzērve' ← *klūrēt* (nozīme neskaidra) (Cirgaļos, Jaunpīlī, Trikātā (ME II 236)).

Klurškšis 'dzērve' ← *klurškšēt* 'klaigāt' (Konv 9, 16820; Aizupē (ME II 237)).

Porkškšis 'pelēkā dzilna' ← *porkškšināt* 'ar knābi klabināt pa sausu koku' (Sasmakā (ME III 376)).

Apvidvārda *putlis* ar nozīmi 'mājas balodis' (Lejasciemā, Trapenē (ME III 407); Konv 17, 34412 (varianti *pule* (Sinolē), *putiitis* (Konv 17, 34412), *putite* (Sinolē), *putūtis* (ME III 407; Sinolē)) pamatā interjēcija *pul*, kura gan apzīmējamā putna balsi neatdarina. Parasti to izmanto mājas baložu pievilināšanai.

Savukārt nosaukums *čuņčiņš* radies, saplūstot divām interjēcijām *čuņ* un *čiņ*, kas apzīmē kādu skanīgu troksni (ME I 413). Apzīmējamā putna balsi gan šīs interjēcijas neraksturo. Grūti spriest, kādam putnam, dzīvniekam vai kādai citai dzīvās dabas parādībai raksturīgas šīs skaņas. Šķiet, ka, darinot nosaukumu *čuņčiņš*, noticis semantisks pārnēsums.

Arī vācu valodā čuņčiņa nosaukums *Zilpzalp* varētu būt radies, saplūstot divām interjēcijām *zilp* un *zalp*, par kuru nozīmi grūti spriest.

Kā izriet no iepriekš teiktā, ne vienmēr latviešu, lietuviešu un vācu valodā putnu nosaukšanā izvēlēta viena un tā pati pazīme – lietuviešu vai vācu valodā putns reizēm nosaukts pēc tā dzīves veida un paradumiem, bet latviešu valodā – pēc tā balss skaņām.

Saīsinājumu skaidrojums

EH J.Endzelīns un E.Hauzenberga. Papildinājumi un labojumi K.Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai. I II. R., 1934. – 1946.

F – E. Fraenkel. Litauisches etymologisches Wörterbuch. I – II. Heidelberg, Göttingen, 1962.

ILK LZA Latviešu valodas institūta izlokšņu leksikas kartotēka.

Konv – Latviešu konversācijas vārdnīca. I – XX. R., 1927. 1940.

LEV – K.Karulis. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. I – II. R., 1992.

ME K.Mīlenbahs. Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J.Endzelīns. I – IV R. 1923. 1932.

U Lettisches Wörterbuch. Teil 1.Lettisch deutsches Wörterbuch von Bischof C.C. Ulmann. R., 1872.

V Kr.Valdemārs. Krievu latviešu – vācu vārdnīca. R., 1872.

b. – baltu
ide. – indoeiropiešu
latv. – latviešu
lš. – lietuviešu

Izmantotā literatūra

1. Baumanis J. Klimpiņš V Putni Latvijā. – R., 1997, 298 lpp.
2. Breidaks A. Valodas izcelšanās. – R., 1981, 86 lpp.
3. Druviete I. Kārlis Mīlenbahs. – R., 1990, 281 lpp.
4. Ēdelmane I. Latviešu valodas augu nosaukumu leksiskā motivācija. – Linguistica Lettica. 1.nr. – R., 1997, 53. 76.lpp.
5. Kļaviņa S. Valodas daba. – R. 1997, 79 lpp.
6. Laumane B. Zivju nosaukumi. – R. 1973, 307 lpp.
7. Lietuviešu – latviešu vārdnīca. – R., 1995, 656 lpp.
8. Mīlenbahs K. Par valodas dabu un sākumu. – Jelgava, 1891, 64 lpp.
9. Paegle Dz. Motivācijas aspekts nominācijā. – R., 1980, 23 lpp.
10. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. На материале французского и русского языков. Москва, 1977, 264 стр.
11. Гердер И. Г. Трактат о происхождении языка. Избранные сочинения. Москва, Ленинград, 1959, стр. 133 – 154.
12. Янушин Б. В. Гипотезы о происхождении языка. Москва, 1984, 136 стр.

The Nomination of Birds According to Sounds of Their Voices

Summary

This article deals with the names of birds nominated according to sounds of their voices in diachronic and synchronic aspects.

The etymology and motivation of the names of birds are analysed in this article. Sometimes the names of birds are compared with the corresponding names of birds in Lithuanian and German.

The names of birds analysed in diachronic aspect are supported to the ancient Indo-European root (for example, *dzeguze*, *dūja*).

The names of birds analysed in synchronic aspect are supported to:

- 1) interjection (for example, *čakste*);
- 2) sound verb (for example, *grieze*);
- 3) blend of two interjections (for example, *čuņčiņš*).

=====

Inese ĒDELMANE

Tautas sarunu valodā lietotie augu nosaukumi Talsu rajonā

Ievērojamu vietu ikvienas valodas leksikā ieņem augu nosaukumi. Ar augu valsti cilvēks bijis cieši saistīts jau no pašiem savas izcelšanās sākumiem. Var droši apgalvot, ka augu nosaukumi ir tik veci, cik veca pati cilvēce. Laika gaitā ir pārveidojušies un attīstījušies arī augu nosaukumu nomenklatūra. Daudz seno nosaukumu pilnīgi zuduši, taču vēl šodien tautas sarunu valodā dzīvie un dažādos rakstos saglabātie augu nosaukumi ir liela kultūrvēsturiska vērtība, kas var palīdzēt atrisināt virkni visdažādāko problēmu gan valodniekiem un vēsturniekiem, gan mediķiem, botāniķiem, ģeologiem u.c. speciālistiem.

Rakstā minētie augu nosaukumi pa lielākajai daļai ir autores savākti un iepludināti LU Latviešu valodas institūta izlokšņu leksikas kartotekā. Šajos gadījumos aiz minētā piemēra un vietu nosaukumiem norāžu nav. Augu nosaukumi, kas ekscerpēti no K. Mīlenbaha un J. Endzelīna latviešu valodas vārdnīcas¹ un tās papildinājumiem² vai citiem avotiem³, rakstā doti ar saīsinātām avotu un lapušu norādēm aiz piemēra. Visas augu nosaukumu izlokšņu formas ir pārceltas atbilstoši skaņām latviešu literārajā

¹ K.Mīlenbahs un J.Endzelīns. Latviešu valodas vārdnīca, I – IV Rīga, 1923 – 1932 (turpmāk ME).

² J.Endzelīns un E.Hauzenberga. Papildinājumi un labojumi K.Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai, I II. Rīga, 1934 – 1946 (turpmāk EH).

³ K.Ašmanis. Latvijas flora. Rīga, 1923 (turpmāk A), J.Bītekis. Latvijas augu noteicējs. Cēsis, 1923 (turpmāk B); Latviešu botāniski nosaukumi, sastādīti no J.Iļstera. Otrais salasījums. Rakstu krājums izdots no Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas. Rīga, 1885, 3 (turpmāk I); Magazin. herausgeben von der Lettisch – Literarischen Gesellschaft. 15 – ten Bandes, erster Stück, Mitau, 1872 (turpmāk Mg); E.Grīnberga u.c. Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca. Rīga, 1964 (turpmāk Sv).

valodā. Arī izloksnēm raksturīgie īpatnējie vārdu piedēkļi ir aizstāti ar literārās valodas konstrukcijām.

Mūsdienu latviešu valodā lietotos augu nosaukumus var iedalīt divās grupās: zinātniskajos, t.i., terminoloģiskajos un augu nosaukumos, ko lieto sarunu valodā dažādos Latvijas apvidos un novados. Atšķirībā no zinātniskās terminoloģijas, tautā vienam un tam pašam augam ir ļoti daudz un dažādi, bieži vien stipri atšķirīgi nosaukumi. Piemēram, *plavas bitenei* (Geum rivale) Latvijas teritorijā konstatēti šādi tautas nosaukumi: *asiņu zāle* (Mg XV 1, 84), *ama pautiņi* (Renda), *biškanniņas* (Irlava, laide), *bišu kāli* (Mg XV 1, 84), *bitene(s)* (Aiviekste, Jumurda), *bullīši* (Venta, Zūras), *bulpautiņi* (Piltene, Zūras), *bulpierīši* (Usma), *brūnie pumpuri* (Dundaga, Neveja, Slītere), *brūnie vizbuli* (Mg XV 1, 84), *cīruļgalvas* (Sv 49), *dievmaizīte* (Dundaga, Neveja, Slītere), *dundurāji* (Sigulda – I 70), *dunduriņi* (Sēja), *dundurpuķe* (I 70), *dundurzāle* (ME 1, 516), *dzeguzpodiņi* (Sv 49), *gailīši* (Bauska – A 112), *Jāņa poga* (Baltinava), *kaltiņi* (Makašēni), *kašķu zāle* (Mg XV 1, 84), *kazu poga* (Viesīete), *kumeļa pēda* (B 196), *kēvpupi* (Liezere I 70), *lauku puksītis* (Skaistkalne), *melngalve* (Ružina, Šķilbēni, Viļāni), *melnie āboli* (Dricēni), *meža rutks* (Birži, Zaļenieki – ME III, 565), *pēterīši* (Ērgeme), *pīpiņi* (Dundaga – A 112), *polīši* (Valgale), *pulkstenīši* (Bārbele, Kurmene, Skaistkalne), *putna galviņa* (Rēzna), *runcīši* (Gavieze), *runčpautiņi* (Lībagi, Padure, Piltene, Sloka, Užava, Valgale, Virbi), *rumpauši* (Sloka), *strautu, upju ķerainīte* (A 112), *vārnkāja(s)* (Ipiķi, Ķoņi, Lode, Naukšēni, Terneja, Vilķene), *vārniņkājas* (Rozēni), *vārnpakauši* (Terneja), *vārnu kājas* (Ģeri, Rencēni, Sēji), *vectēvgalviņas* (Ance), *vilka kauli* (Viļāni), *vilku pinekļi* (Zalve), *vizbuliņi* (Vandzene), *vucina kumoss* (Galēni), *zirgāboliņi* (Roja), *zirgnadži* (A 112), *zirgu nadži* (B 196).

Kurzemes un Zemgales izloksnēs izplatīti vairāki *parastā pelašķa* (*Achillea millefolium*) nosaukumi: *ežupuķe*, *laukpiņari*, *mērapuķe*, *tītariņi*, *tītarzāle*. Ir gadījumi, kad pat vienā izloksnē ar vienu un to pašu vārdu apzīmē divus vai pat vairākus augus. Užavā, piemēram, par *aseņpuķēm* dēvē *divšķautņu asinszāli* (*Hypericum perforatum*) un *lielo struteni* (*Chelidonium majus*),

bet Vandzenē par *asinspuķēm* daži teicēji sauc gan *gundegas* (Ranunculus), gan *divšķautņu asinszāli* un *lielo struteni*.

Lielaus un daudzveidīgais tautas augu nosaukumu klāsts, no vienas puses, gan rada zināmas grūtības atsevišķu augu identificēšanai, taču, no otras puses, tas ir spilgts piemērs mūsu valodas bagātībai, tautas radošajai fantāzijai un labajai valodas izjūtai.

Kādēļ vienu vai otru augu sauc tieši tā un ne citādi, uz šo jautājumu atbildi sniedz tādas valodniecības nozares kā leksikoloģija⁴ un etimoloģija.⁵

Grupa augu nosaukumu ir tādi, kas pašreizējā valodas attīstības posmā izraisa asociācijas ar citām – visdažādākajām – dzīves sfērām. Piemēram, ir augi, kuru nosaukumi saistāmi ar dažādu kukaiņu, putnu vai dzīvnieku nosaukumiem, ar krāsu, garšu, smaržu nosaukumiem, ar personu vārdiem, svētku, kalendāra vai gada laiku nosaukumiem, ar dažādu reāliju nosaukumiem u. tml. Piemēra dēļ te aplūkosim dažus Talsu rajonā lietotos tautas augu nosaukumus. *Achilles millefolium* par *tītariņiem* un *tītarzālēm* dēvē tādēļ, ka tos labi ēd tītari. *Geum rivale* zieds laidzeniekiem atgādinājis otrādi apvērstas zemes bišu šūnas, tādēļ arī nosaukums – *bišķanniņas*. *Parastais vizulis* (*Briza media*) sava īpatnējā izskata dēļ Valgalē ieguvis nosaukumu *blusiņas*. *Dzeltenās lēpes* (*Nuphar luteum*) zieda veidojums ierosinājis nosaukt šo augu par *cūkpurnu* (Kaltene, Lubezere, Nogale) vai *dzeltenajām upčūciņām* (Roja). Ar dzīvnieku nosaukumiem saistīti tādu augu nosaukumi kā *mazais māršils* (*Thymus serpyllum*) – *cūksiliņi* (Kolka, Mazirbe, Neveja, Pitrags, Slītere), *aptieku ziepju sakne* (*Saponaria officinalis*) – *vēršpautiņi* (Kolka), *mataināis āboliņš* (*Trifolium arvense*) – *runčpautiņi* (Lībagi, Lubezere). *Šaurlapu ugunspuķi* (*Chamaenerion angustifolium*) Lubezerē dēvē par *čūskpuķi*, jo tās augšanas vietās labprāt uzturas čūskas, bet Mērsragā – par *kazrozi*, jo kazas to labi ēd. Daudzu augu nosaukumos kā pati raksturīgākā pazīme, ko uztvērusi tauta, ir ziedu krāsa: *baltā nātre* (*Lamium album*) – Laucienā, Strazdē, Vandzenē, Virbos

⁴ Par to skat. Svešvārdu vārdnīca. Rīga, 1969, 387.

⁵ Turpat 189.; Latviešu literārās valodas vārdnīca II. Rīga, 1973, 514.

u.c., *dzeltenā margrietiņa* (*Anthemis tinctoria*) Kaltenē, Laucienā, Lībagos, Lubezerē, Valgalē, *brūnie pumpuri* (*Geum rivale*) – Dundagā, Nevejā, Slīterē, *pelēkās vālītes* (*Trifolium arvense*) – Nevejā, Slīterē.

Skābenes (*Rumex*) savu nosaukumu ieguvušas skābās garšas dēļ. Augšanas vieta norādīta tādos augu nosaukumos kā *laukpiņi* (*Achilles millefolium*), jo tie bieži aug laukā, to ziedi un sēklas lietoti kā garšviela pie gaļas un zivju ēdieniem. Pēc augšanas vietas savu nosaukumu ieguvusi arī augu ģints *Plantago* – *ceļlapas* (*Lauciena*, *Strazde*, *Vandzene*), *ceļmallapas* (*Lībagi*, *Virbi*), *ceļvārplapas* (*Ārlava*, *Dundaga*, *Kaltene*, *Kolka*, *Lubezere*, *Mazirbe*, *Neveja*, *Nogale*, *Slītere*).

Ar personvārdiem un svētku nosaukumiem saistāmi tādi augu nosaukumi kā *Jāņu zāles* – *madaras* (*Galium*) Ārlavā, Dundagā, Kaltenē, Laucienā, Lībagos, Mazirbē, Mērsragā, Nogalē, Virbos un *birztalu nārbulis* (*Melampyrum nemorosum*) Ārlavā, Lībagos, Strazdē, Virbos. Virbos, piemēram, par *Jāņu zālēm* vai *jāņzālēm* dēvē *Melampyrum nemorosum*, bet par *vecjāņzālēm* – *Galium*, jo *madaras* uzziedot pa vecajiem Jāņiem; *miķeļpuķe(s)* – *aptieku ziepju sakne* (*Saponaria officinalis*) Kaltenē, bet *vītollapu astere* (*Aster salicifolius*) Strazdē, jo augs uzzied rudenī ap Miķeļiem; *pēterpoga lauku pēterene* (*Knautis arvensis*) Lībagos u.c. Maijā ar ziedu krāšņumu un smaržu visus priecē *parastā kreimene* (*Convallaris majalis*), tādēļ arī daudzās Kurzemes izlokšanās sastopam pēc vācu valodas parauga darinātos šī auga nosaukumus – *maiļpuķe*, *maiļpuķīte*, *maiļpulkstenīte*. *Parastās saulpurenes* (*Trollius europaeus*) zieds lauceniekiem un lībadzniekiem asociējies ar drāniņā iesietu saini, tādēļ arī augam doti nosaukumi *pauniņa*, *pauniši*, *pondzele*. Kaimiņu pagastā Virbos šim augam reģistrēti pavisam citi nosaukumi – *dzeģuze*, *dzeģužoliņas*, jo augs uzzied pavasarī, kad kūko dzeģuze, un *kundzenes* vai *kundzes* – nosaukums radies auga izskata dēļ, salīdzinot ar citiem, sīkākiem pļavu augiem. Valgalē šim augam ir nosaukumi *sviesta bunduļi*, *sviesta podiņi*, jo atgādina māla podiņu ar labu, dzeltenu sviestu, un *lielais vizbulis* – krāsas ziņā līdzīgs *dzeltenajai vizbulītei*. Dundagā un Mazirbē šim pašam augam ir nosaukumi *apaļās purenes* un *dižgalvpurenes*, bet

=====

Ārlavā, Laidzē, Lubezerē, Mērsragā, Vandzenē atkal *dzegužbumbas*. Kurzemē izplatītas dažādas *pulkstenīšu* (*Campanula*) sugas. *Campanula persicifolis* un *Campanula rotundifolia* Talsu rajonā pazīstamas ar nosaukumiem *pulksteņi* (Dundaga), jo ziedi, kā uzsver teicēji, ir tādi paši kā tie (*pulksteņi*), "ko zirgiem kaklā like", *pulksteņiņi* (Lauciena, Laubezere), *pulksteņīši* (Virbi), *zvaniņi* (Lubezere), *peņģerūtiņi* (Mazirbe), jo atgādina uzpirksteni. Kaimiņu, t.i., Venstpils rajonā

Ancē šim augam ir ne mazāk interesants nosaukums *dzegužpodiņš* (EH I, 352). *Parasto raudeni* (*Origanum vulgare*) izmanto dziju krāsošanai, tādēļ libadznieki to tā arī dēvē – par *dzīparu*.

Otra grupa augu nosaukumi ir tādi, kam pašreizējā valodas attīstības posmā asociāciju ar kādu citu reāliju vairs nav. To nozīme meklējama un skaidrojama ar etimoloģisku līdzekļu palīdzību. Piemēram, kā norāda profesors J. Endzelīns, Kurzemes izloksnēs izplatītā *paegļa* (*Juniperus communis*) nosaukums *kadiķis* (EH I, 573) mūsu valodā izveidojies no lejasvācu valodas formas "Kaddik" (ME II, 132). Auga *Carum carvi* nosaukuma *ķimenes* pirmsākums arī meklējams vidusvācu vai krievu valodā formas "cimin" vai "кмин" (ME II, 381). Vārds *vērmeles* (*Artemisia absinthium*) tāpat veidojies no attiecīgas viduslejasvācu valodas formas ("vērmedes") ar latvisko izskaņu *eles* (ME IV, 563). *Vībotnes* vai "vībuotes" (*Artemisia vulgaris*) disimilētas no vecākas formas "bībuotes" (no viduslejasvācu "bibot") vai "bīvuotes" (no viduslejasvācu "bifot") – ME IV, 633. Tālāk izloksnēs vībotnes vārds attiecīgi pārveidojies – *vībante*⁶ (Dundaga, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mērsrags, Strazde, Valgale, Vandzene, Virbi u.c.), *vībanda*, *vībande* (Laidze). Valodnieks P. Šmits uzsver, ka vībotne "ir tikpat labi pazīstama arī krieviņiem (чернобыльник), poļiem (bylica) un vāciešiem (Beifuss), pie kam viņas nosaukums būs pie mums aizņemts no kādas vecvācu izloksnes. Jau pie senajiem romiešiem *vībotne* (*Artemisia*) noderējusi ceļiniekiem par līdzekli pret nogurumu un mājās vispārīgi pret visādu ļaunumu.

⁶ Par to skat. ME IV, 633.

Abas šīs nozīmes, kā tiek pieņemts, aizņēmušies no viņiem arī vācieši. Pat pašu nosaukumu "Beifuss" daži valodnieki izskaidro par zāli, ko like pie (bei) kājas (Fuss)" ⁷

Ļoti daudz augu jau no seniem laikiem izmanto tautas ārstniecībā. Ilgu laiku tie bijuši vienīgais zāļu iegūšanas avots, tādēļ daudzu augu nosaukumiem ar ārstniecību ir vistiesākais sakars. Piemēram, Valgalē par *graizes zālēm* dēvē *parasto vīgriezi* (Filipendula ulmaria). Nosaukums vedina domāt, ka kādreiz šis augs ticis lietots pret vēdergraižēm. Kā zināms, ap 1710. gadu Kurzemē plosījās mēra epidēmija. Ziņas par to, ka pret mēri cīnījušies ar pelašķiem, mums saglabājis šī auga vecais nosaukums Kurzemes izloksnēs – *mēra puķe, mēra zāle* (B 183). Par *zaviešzālēm* (Virbos) *zavešķzālēm* (Laidzē) sauc kādu *staipekņu* (Lycopodium) sugu, no vārda zavatnieks⁸ – burvis, arī tautas ārsts Kurzemē. *Lycopodium clavatum* Valgalē dēvē par *apdzirzālēm*. Plaši tautas ārstniecībā lietotais *deviņvīruspēks* (Verbascum thapsus) efektīvās iedarbes dēļ tā arī ieguvis savu poētisko nosaukumu (Ārlava, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Kaltene, Mērsrags, Strazde, Valgale, Vandzene, Virbi). Otrs tikpat poētisks Kurzemes izlokšņu nosaukums *saules svece* (Kaltene, Lubezere, Nogale) šim augam dots dižā auguma un ziedkopas veidojuma dēļ. Valgalē Verbascum thapsus vēl dēvē arī par *sviesta zāli*, jo tā ziedus, savāritus kopā ar sviestu, lieto brūču dziedināšanai. *Lielaidei strutenei* (Chelidonium majus) turpat Valgalē reģistrēts nosaukums *kārpu zāle*. Stāds lauzuma vietās izdala dzeltenu sulu, ko lieto kārpu nodzīšanai. *Parasto biškrēslīņu* (Tanacetum vulgare) Valgalē sauc arī par *cērmju zālēm* un *vēderzālēm*, jo to lieto pret sāpēm un zarnu parazītu izdzīšanai, bet lauku blakteni (Ononis arvensis) – par *dilonzāli* vai *plaušu zāli*. Vecie valgalieši to ieteikuši plaušu slimību ārstēšanai.

⁷ P.Šmidts. Aizņemtie vārdi. Rakstu krājums Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas izdots. 15.krājums. Rīga, 1911, 12.

⁸ ME IV, 693.

Lai gūtu zināmu ieskatu par rajonā izplatītāko un tautas ārstu ieteikto ārstniecības augu nosaukumiem, te pievienots saraksts ar attiecīgām ziņām, kas ir šī raksta autores rīcībā.

TALSU NOVADA AUGU NOSAUKUMU VĀRDNĪCIŅA

Āboliņš, baltais (*Trifolium repens*)

Baltais āboliņš (Dundaga, Roja), cūkāboliņš (Ārlava)

Āboliņš, jauku (*Trifolium arvense*)

Āboliņš (Ārlava), mežāboliņš (Virbi), pelēkais āboliņš (Valgale), pelēkās vālītes (Neveja, Slītere), pļaupelēks (Virbi), pūslīņi (Lauciena), ruņčpautiņš (Lībagi, Lubezere, Kaltene)

Āboliņš plavas (*Trifolium pratense*)

Āboliņš (Mērsrags), sarkanais āboliņš (Lauciena, Roja) (Ziedu galviņu tēju Laucienā ieteic pret astmu.)

Amoliņš, baltais (*Melilotus albus*)

Baltā melise (Laidze)

Amoliņš, dzeltenais (*Melilotus officinalis*)

Dzeltenā melise (Laidze)

Apdziras (*Lycopodium selago*)

Meža zāle (Dundaga), zavetzāle (Dundaga – I 71)

Apini, parastie (*Humulus lupulus*)

Apeņi (Lubezere, Kaltene)

Asinszāle, divškaitnu (*Hypericum perforatum*)

Asens zāle (Ārlava), asinspuķe (Lubezere, Kaltene, Vandzene), asinszāle (Dundaga, Mazirbe), asiņzāle (Lubezere, Kaltene, Nogale), asinstēja (Strazde), brandvīnpuķe (Dundaga, Lauciena, Lībagi, Strazde, Valgale), dzērājpuķe (Valgale, Virbi), kazakzāle (Kaltene, Lubezere)

(Ārstniecībā ieteic ziedu galviņu novilkumu šņabī.)

Baldriāns, dziedniecības (*Valeriana officinalis*)

Baldrijānis, baldrijāni (Nogale, Valgale), baldrijāni (Mērsrags), bolderjānis (Ārlava, Dundaga, Strazde), buldurjānis, buldurjāņi (Lauciena, Valgale, Vandzene)

Biškrēsliņš, parastais (*Tanacetum vulgare*)

Biškrēsliņš, biškrēsliņi (Ārlava, Dundaga, Kaltene, Kolka, Laidze, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mērsrags, Neveja, Nogale,

Pitrags, Slītere, Strazde, Valgale, Vandzene, Virbi), cērmju zāles (Valgale), vēderzāles (Valgale)

Bitene, plavas (*Geum rivale*)

Biškanniņas (Laidze), brūnie pumpuri (Neveja, Slītere), dievmaizīte (Neveja, Slītere), pīpiņi (Dundaga – A 112)), polīši (Valgale), ruņč(a)pautiņi (Lībagi, Valgale, Virbi), vizbuliņi (Vandzene), zirgāboliņi (Kaltene, Lubezere) (Tēju ieteic tās labo garšas īpašību dēļ.)

Blaktene, lauku (*Ononis arvensis*)

Diloņzāle (Valgale), mironņpuķe (Laidze), plaušu zāle (Valgale)

Celmalītes (*Plantago*)

Ceļlapa (Lauciena, Strazde, Vandzene, Virbi), ceļmallapa(s) (Lube, Nogale), ceļmallapiņa (Lībagi), ceļteka (Valgale), ceļvārpa (Kolka), ceļvārplapa(s) (Ārlava, Dundaga, Kaltene, Lubezere, Mazirbe, Mērsrags, Neveja, Nogale, Pitrags, Slītere) dālderis (Valgale – *Plantago media*)

(Šo augu Pitragā ieteic kā vislabāko līdzekli pret augoņiem.)

Ceriņi (*Syringa*)

Ceriņš (Virbi), flēderis (Laidze), flēderi (Ārlava, Kaltene, Kolka, Mazirbe, Neveja, Nogale, Pitrags, Slītere, Vandzene), flīders (Dundaga), kliers (Nogale), plēders (Roja) (Ārstniecībai ieteic balto ceriņu ziedu tēju.)

Dedestīna, plavas (*Lathyrus pratensis*)

Dzeltenās lēcas (Ārlava), Lēcas (Virbi), lēciņa(s) (Lībagi, Vandzene), lēči (Kaltene, Lubezere), peļzirnīši (Mazirbe)

Deviņvīruspēks, parastais (*Verbascum thapsus*)

Deviņvīruspēks (Ārlava, Kaltene, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mērsrags, Nogale, Vandzene, Virbi), deviņvīruspēki (Strazde), saules svece (Kaltene, Lubezere, Nogale, Vandzene), sviesta zāle (Valgale) (Kopā ar medu vai sviestu ziedus ieteic Mērsragā, Valgalē, Virbos nedzīstošu brūču dziedināšanai.)

Dzegužpuķes (*Orchis*)

Dievpirkstiņš (Kaltene, Laidze, Lubezere, Mazirbe, Pitrags, Vandzene, Virbi), dievpirksts (Ārlava, Mērsrags), dzegužpuķe (Strazde), dzegužu ērkulis (Dundaga – I 71), pirkstiņš (Virbi)

Dzirkstelītes (*Dianthus deltoides*)

Kāpneļķe (Kaltene, Lubezere), sirdspuķe (Dundaga, Laidze), sirdstēja (Vandzene), sirdszāle (Kaltene, Nogale), zīdpuķīte (Kaltene, Lubezere, Nogale)

Gailbiksītes (*Primula veris*)

Gailene(s) (Lībagi, Valgale, Vandzene, Mērsrags), gailenīte (Strazde, Virbi), gailītis (Lauciena), gailbiksītis (Valgale), gailpiesītis (Ārlava, Valgale, Virbi), gailpiesīši (Kaltene, Lubezere, Mazirbe, Nogale, Pitrags), gailpiešiņi (Kolka, Lube), gailpieši (Dundaga, Kaltene, Lubezere, Neveja, Nogale, Pitrags, Slītere)

Gundegas (*Ranunculus*)

Asinspuķe (Vandzene), kašķpuķe(s) (Dundaga), kramppuķe (Dundaga), ugunspuķes (Ārlava, Kaltene, Laidze, Lībagi, Lubezere, Nogale, Virbi)

Ieva, parastā (*Padus racemosa*)

levas (Ārlava, Strazde)

(Ārlavā ievu ogas likuši šņabī, šo novilkumu lietojuši asinssērgas ārstēšanai.)

Ilzīte, dzeltenā (*Anthemis tinctoria*)

Dzeltenā kramppuķe (Laidze), dzeltenā(s) kumelīte(s) (Neveja, Slītere), dzeltenā(s) margrietiņa(s) (Kaltene, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Valgale), kramppuķe (Vandzene), kumelīte (Dundaga, Kolka, Pitrags), margrietiņa (Kolka), zirgkumelītes (Dundaga, Kaltene, Lubezere, Nogale)

Ilzīte, lauku (*Anthemis arvensis*)

Baltās kramppuķes (Virbi), baltās kramppuķes (Laidze), cūkkumele(s) (Laidze), kramenes (Virbi), kumeliņi (Ārlava, Dundaga, Lubezere), kumelītes (Mazirbe, Nogale), laukkumelītes (Pitrags), margrietiņa(s) (Kolka, Lubezere), zirgkumele (Laidze), zirgkumeliņi (Kolka, Mērsrags, Vandzene), zirgkumelīte (Kaltene, Lubezere, Neveja, Nogale, Virbi)

Kreimene, parastā (*Convallaria majalis*)

Maiglehens (Mazirbe, Pitrags, Virbi), maiglihens (Lauciena), maijpuķe (Kaltene, Lubezere), maijpuķiņas (Dundaga), maijpuķīte(s) (Kaltene, Laidze, Lībagi, Lubezere, Mērsrags, Neveja, Nogale, Slītere, Strazde, Virbi), maijpuķsteniņi

=====
 (Lauciena), maijpulkstenīši (Ārlava, Vandzene), zīda lapas (Dundaga – B 191)

Kaķpēdiņa, divmāju (*Antennaria dioica*)

Kaķpēda (Ārlava), kaķpēdiņa(s) (Kaltene, Lauciena, Lubezere, Mērsrags, Strazde, Valgale, Virbi), dilumzāle (Valgale)

Kalmes (*Acorus calamus*)

Kallas (Dundaga, Lībagi), kalme(s) (Lībagi, Mērsrags), kalve(s) (Ārlava, Mazirbe, Valgale)

Kliņģerīte, aptieku (*Calendula officinalis*)

Kliņģelīte (Kaltene, Lubezere), kliņģerīni (Lauciena), kliņģerītes (Strazde), kreņģeliņi (Ārlava, Laidze), kriņģeliņi (Lauciena, Lībagi), kriņģeliši (Kolka), kriņģelpuķes (Kaltene, Lubezere, Neveja, Nogale, Slītere, Vandzene), kriņģelpuķītes (Lubezere)

Kimene, plavas (*Carum carvi*)

Ķermeles (Dundaga B 190), ķiemeles (Dundaga, Kaltene, Lubezere), ķimeles (Kaltene, Lubezere, Nogale), ķimenes (Ārlava, Kaltene, Lubezere, Mērsrags, Nogale, Valgale, Virbi)

Kosa, tīrumu (*Equisetum arvense*)

Korsa (Dundaga), kosa (Ārlava), ošķi (Kaltene, Lubezere)

Kumelīte, maura (*Matricaria matricarioides*)

Kumeliņi (Mērsrags), kumelītes (Kaltene, Lubezere, Neveja, Slītere), sētkumelītes (Lībagi), zirgkumelītes (Strazde, Virbi)

Kumelīte, smaržīgā (*Matricaria chamomilla*)

Kumeliņi (Kaltene, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mērsrags, Nogale, Vandzene), kumelītes (Ārlava, Lībagi, Lubezere, Mazirbe, Virbi), mājas kumelītes (Kolka, Virbi), tēj Kumelītes (Neveja, Slītere)

Lācenes (*Rubus chamaemorus*)

Klocenes (Ārlava), lācenes (Lībagi, Mērsrags), plocenes (Kaltene, Lubezere)

Lēpe, dzeltenā (*Nuphar luteum*)

Cūkdeguni (Laidze), cūkpurns (Kaltene, Lubezere, Nogale), dzeltenās upcūčiņas (Roja), lēplapa(s) (Kaltene, Lubezere), ūdensrozes (Lībagi)

Lipstājs, dziedniecības (*Levisticum officinale*)

Lipstaks (Ārlava, Nogale), lipstoks (Valgale), lupstiķis (Dundaga)

Madaras (*Galium*)

Jāņa zāle (Mazirbe, Neveja, Slītere), Jāņu zāle (Ārlava, Lauciena, Lībagi), jāņzāle(s) (Kaltene, Laidze, Lubezere, Nogale, Vandzene, Virbi), jāņzālīte (Kaltene, Lubezere), medus puķe (Dundaga – I 70), vecjāņzāles (Virbi)

Māllēpes (*Tussilago farfara*)

Baltvēdere (Kaltene, Lubezere, Nogale), cūkpienīte (Valgale), lēpene (Valgale), lēplapa(s) (Kolka, Laidze, Lauciena, Lībagi, Neveja, Slītere, Virbi), māllapa(s) (Mazirbe), māllēpe(s) (Kaltene, Lubezere), māllēpene(s) (Kaltene, Lubezere, Mazirbe, Mērsrags), māllēppuķīte (Ārlava)

Mārpukīte, ziemas (*Bellis perennis*)

Amoltniņš (Dundaga – I 68), maripukītes (Laidze), Marijpuķīte (Valgale), mārīši (Dundaga)

Mārsils, mazais (*Thymus serpyllum*)

Cūksiliņi (Dundaga, Ģipka, Kolka, Mazirbe, Melnsils, Neveja, Nogale, Pitrags, Slītere), kāpsiliņi (Kaltene, Lubezere), Māras siliņš (Laidze), mārsili (Kaltene, Lubezere, Mērsrags, Valgale, Virbi), vecvīrbārdiņa (Valgale)

(Jūrmalnieki šo augu ieteic kā vislabāko līdzekli pret kakla sāpēm, strutojošiem mandeļu iekaisumiem.)

Nārbulis, birztaļu (*Melampyrum nemorosum*)

Jāņu zāle(s) (Ārlava, Lībagi), jāņzāles (Dundaga, Strazde, Virbi), raibā jāņzāle (Kaltene, Lubezere)

(Tēju ieteic tās labo garšas īpašību dēļ.)

Paeglis (*Juniperus communis*)

Kadiķis (Ārlava, Dundaga, Kaltene, Kolka, Lībagi, Lubezere, Mazirbe, Neveja, Pitrags, Slītere, Strazde, Vandzene, Virbi), paeglis (Kaltene, Lauciena, Lubezere, Nogale)

Panātre, baltā (*Lamium album*)

Baltā nātre (Kaltene, Lauciena, Lubezere, Mērsrags, Valgale, Vandzene), mīkstā nātre (Strazde)

(Ieteic visām sievietēm slimībām. Virbos lieto dzelzs daudzuma palielināšanai organismā.)

Pelašķis, parastais (*Achillea millefolium*)

Laukpihari (Dundaga), laukpihariņi (Ģipka, Kaltene, Kolka, Lubezere, Mazirbe, Melnsils, Neveja, Pitrags, Slītere), mērupuķe

(Valgale), pelašķi (Ārlava), pelušķi (Lauciena, Virbi), tītariņi (Dundaga, Laidze, Lauciena, Mazirbe, Mērsrags, Virbi, Vandzene), tītarsāle(s) (Ārlava, Dundaga, Ģipka, Lībagi, Kaltene, Lubezere, Melnsils, Nogale, Talsi, Valgale)

Pēterene, tīruma (*Knautia arvensis*)

Pēterpoga (Lībagi), pētersaknīte (Valgale), podziņš (Mērsrags), skabiozas (Kaltene, Laidze, Lubezere)

Pienene, dziedniecības (*Taraxacum officinale*)

Cūkpieni (Dundaga), cūkpienīte (Pitrags), cūkpieniņi (Ārlava, Kaltene, Kolka, Lubezere, Mazirbe, Mērsrags, Vandzene), pienene(s) (Vandzene)

Pīlādzis (*Sorbus aucuparia*)

Pīlādzis, pīlāgs, pīlādži (Ārlava, Dundaga, Ģipka, Kaltene, Kolka, Laidze, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mazirbe, Melnsils, Mērsrags, Neveja, Nogale, Slītere, Strazde, Vandzene), pucens⁹ (Dundaga)

Piparmētra (*Mentha piperita*)

Peperence (Laidze), pepermente (Valgale), pepermince (Dundaga, Lubezere), piparmence (Lubezere), pipermences (Ārlava, Lauciena), piparmētras (Ārlava, Dundaga, Kaltene, Lubezere, Mazirbe, Nogale, Strazde)

Pīpene, plavas (*Leucanthemum vulgare*)

Grietiņa (Ārlava), kumelīte (Dundaga), lauka margrietiņa (Mērsrags), ma(r)grietiņa(s) (Dundaga, Kaltene, Kolka, Laidze, Lubezere, Lauciena, Lībagi, Neveja, Nogale, Pitrags, Slītere, Strazde, Valgale, Vandzene, Virbi), zirgkumelīte(s) (Ārlava, Ģipka, Kaltene, Lubezere, Melnsils, Nogale)

Plaukškenes (*Silene*)

Bulpautiņi (Dundaga), plakši (Lubezere), pūslīši (Kaltene, Laidze, Lībagi, Lubezere, Nogale, Valgale, Vandzene, Virbi) (Kādu no plaukšķeņu sugām iesaka pret govju uzpūšanos.)

Pulkstenītes (*Campanula*)

Pulksteniņi (Lubezere), pulksteniši (Dundaga, Pitrags, Strazde, Virbi), pulksteņi (Dundaga, Lauciena), piņģerūtiņi (Mazirbe, Kolka), zvaniņi (Lubezere)

⁹ Formas *pucene*, *pucenis* sastopamas Ventspils rajona izloksnēs. Par to skat. ME III, 401 un EH II, 320.

Puplaksis, treilapu (*Menyanthes trifoliata*)

Puplakši (Ārlava, Laidze, Kaltene, Lubezere), puplapas (Mazirbe)

(Lubezerē puplakšu tēju ieteic kā nervu nomierinātāju līdzekli.)

Purene, purva (*Caltha palustris*)

Cūkauši (Dundaga B 188), porenes (Dundaga, Mazirbe, Pitrags), pūrnas (Laidze), purenes (Kaltene, Kolka, Lubezere, Mērsrags, Neveja, Slītere), pureņi (Valgale)

Rasaskrēslinš, parastais (*Alchemilla vulgaris*)

Rasaspodiņš, rasaspuķe (Laidze), rasene (Valgale), raspodiņi (Ārlava, Ģipka, Kaltene, Lībagi, Lubezere, Melnsils, Talsi – A 112, Virbi), raspuķe (Dundaga, Kaltene, Lubezere, Nogale), raspuķīte (Lauciena, Strazde, Vandzene)

(Virbos rasaskrēslīņu tēju ieteic kā labu sirdslīdzekli.)

Retējs, maura (*Potentilla anserina*)

Baltvēderiņi (Ārlava, Kaltene, Lubezere), baltvēderīte (Strazde), platkājis (Roja)

Retējs, meža (*Potentilla erecta*)

Retējsakne (Kaltene, Lubezere), retējums (Virbi), retējumzāle (Virbi), retensakne (Pitrags)

Rudzupuķe, zilā (*Centaurea cyanus*)

Rudzupuķes (Ārlava, Dundaga, Ģipka, Kaltene, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mazirbe, Melnsils, Neveja, Nogale, Pitrags, Slītere, Vandzene, Virbi)

(Laucienā un Virbos rudzupuķu ziedu tēju lieto pret plaušu karsoni, kad augsta temperatūra.)

Saulpurenes (*Trollius europaeus*)

Apaļās purenes (Dundaga, Neveja, Slītere), dižgalvpurenes (Dundaga, Mazirbe), dzeguze (Virbi), dzegužbumbas (Ārlava, Kaltene, Laidze, Lubezere, Mazirbe, Mērsrags, Vandzene), dzegužoliņas (Virbi), gundegas (Virbi), kundzenes, kundzes (Virbi), lielais vizbulis (Valgale), pauniņa (Lauciena, Lībagi), pondzele (Lībagi), pornas (Pitrags), pulksteņi (Strazde), sviesta bunduļi, sviestpodiņš (Valgale)

(Laucienā domā, ka šis augs noderīgs vēža ārstēšanai.)

Skābene, blīvā (*Rumex confertus*)

Zirgskābenes (Ārlava, Kaltene, Kolka, Lauciena, Lubezere, Mērsrags, Neveja, Nogale, Pitrags, Slītere, Strazde, Vandzene) (Ārstniecībā par noderīgāko sastāvdaļu uzlūko auga sakni.)

Spulgnaglone, plavas (*Lychnis flos – cuculi*)

Zīdenes (Dundaga), stārķenes, stārķkājas (Valgale)

Strutene, lielā (*Chelidonium majus*)

Asinspuķe (Kaltene, Lubezere, Nogale, Talsu apr. B 190, Vandzene), kārpū zāle (Valgale), strutele (Valgale), strutelene (Virbi), strutene(s) (Ārlava, Dundaga, Kaltene, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mērsrags, Neveja, Nogale, Pitrags, Slītere, Strazde, Virbi)

Sūrene, maura (*Polygonum aviculare*)

Kosa (Mērsrags), maura zāle (Virbi), mauriņi (Lībagi, Strazde), mauriņzāle (Lauciena), maurzāle (Strazde, Virbi), ravējamā zāle (Lībagi), sētzāle (Kaltene, Lībagi, Lubezere)

Ūdensrozes (*Nymphaea*)

Ezerrozes (Laidze), kiks (Pitrags), ūdenslapa (Kaltene, Lubezere, Nogale), ūdensroze(s) (Lībagi), ūdenroze(s) (Laidze, Vandzene)

Ugunspuke, šaurlapu (*Chamaenerion angustifolium*)

Čūskpuķes (Kaltene, Lubezere), kazrozes (Mērsrags), vēja ķimenes (Valgale)

Vaivarinš, purva (*Ledum palustre*)

Vaivarāji (Virbi), vaivariņi (Mērsrags), vāverenes (Valgale), vāveriņi (Kaltene, Laidze, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Strazde, Virbi)

(Jūrmalnieki šo augu lieto pret klepu un drēbju kodēm.)

Vārnkāja, purva (*Comarum palustre*)

Asiņpuķes (Dundagā)

Velnābols, dzelonainais (*Dature stramonium*)

Kungu pauts (Talsi – A 193)

Vērmeles (*Artemisia absinthium*)

Vērmeles (Ārlava, Dundaga, Kaltene, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mazirbe, Mērsrags, Neveja, Nogale, Slītere, Strazde, Vandzene), vērmelēnes (Valgale)

Vībotne, parastā (*Artemisia vulgaris*)

Vībanda, vībande (Laidze), vībante (Ārlava, Dundaga, Kaltene, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mazirbe, Mērsrags, Neveja, Pitrags, Slītere, Strazde, Valgale, Vandzene, Virbi)

Vīgrieze, parastā (*Filipendula ulmaria*)

Vīgrieze (Laidze), vīgrieži (Ārlava, Dundaga, Ģipka, Kaltene, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mazirbe, Melnsils, Nogale, Pitrags, Strazde, Valgale), graizes zāle (Valgale)

Vijolīte, trejkrāsu (*Viola tricolor*)

Atraikne (Roja), atraiknītes (Neveja, Pitrags, Slītere), ģīmiņi (Laidze), ģīmīši (Kaltene, Laidze, Lubezere, Neveja, Nogale, Slītere, Valgale), laukģīmīši (Kaltene, Lubezere), lauku pamatiņas (Kaltene, Lubezere, Nogale), mazais atraitnīts (Valgale), pamātiņas (Dundaga, Pitrags)

Vīrcle, parastā (*Linaria vulgaris*)

Lauka laumutīte (Kaltene, Lubezere, Mazirbe), lauku laumutīte (Mērsrags, Valgale), laumutiņa (Ārlava)

Virši (*Calluna vulgaris*)

Sils, sili (Dundaga, Kaltene, Kolka, Laidze, Lauciena, Lībagi, Lubezere, Mazirbe, Mērsrags, Neveja, Nogale, Pitrags, Slītere, Strazde, Vandzene, Virbi), siliņi (Valgale)

Vizulis, parastais (*Briza media*)

Blusiņas (Valgale), drebēkļi (Dundaga B 187), drebuliņi (Laidze), drebuliši (Valgale), drudžzāle (Dundaga), sirsnīņas (Valgale)

Zalktene, parastā (*Daphne mezereum*)

Dzeguzes liepa (Dundaga – B 192)

Ziepiusakne, dziedniecības (*Saponaria officinalis*)

Floksis (Pitrags), krustneļķe (Mazirbe), miķeļpuķe (Kaltene), rudensžidenes (Ārlava), židenes (Roja), vēršpautiņi (Kolka), ziemcieši (Kaltene, Lubezere, Nogale), ziemas lefkojas (Kaltene, Lubezere)

Zilenes (*Vaccinium uliginosum*)

Glāzenes (Kaltene, Laidze, Lubezere), zilenes (Laidze, Lauciena, Lībagi, Strazde, Virbi)

Zilgalvīte, mazā (*Prunella vulgaris*)

Caurā puķe (Dundaga – I 72), brūngalviņi (Laidze)

Daudzi mūsdienās tik populārie ārstniecības līdzekļi ir pārmantots daudzu iepriekšējo paaudžu uzkrātās pieredzes rezultāts. Kā norāda mediķis E. Rencis savā "Dziedniecības vēstures aprakstā"¹⁰, pats galvenais senās ārstniecības līdzeklis bijis zāle (herba). Senie latvieši pazinusi arī stipras zāles un indes un Latvijas iekarošanas laikā (1184. 1290.) mūsu senčiem jau bijis bagāts zāļu un attiecīgas ārstēšanas pieredzes krājums. Daudz kas šajā sakarā ticis aizgūts arī no citām, sevišķi kaimiņu tautām. Vēlāk visus līdzekļus, kas lietoti veselības uzlabošanai, apzīmējuši ar vārdu "zāles" No zāles vārda cēlušies apzīmējumi tādiem jēdzieniem kā "zāļošana", "zāļotava", arī "sazālot", "nozālot" – t.i. saindēt, noindēt.

Kā jau norādīts, plašais un daudzveidīgais tautas augu nosaukumu klāsts var pavērt pētniekiem daudz jauna un interesanta. Mediķiem un homeopātiem tie signalizē par attiecīgā auga izmantošanu senajā dziedniecībā, vēsturniekiem dod netiešu norādi uz dažādu sabiedrisku notikumu norisi vai izplatību senatnē. Piemēram, P Everss norāda, ka *kamolaino pulkstenīti* (*Campanula glomerata*) tautā sauc arī par *poļu karaļa* vai *poļu ķēniņa puķi*. "jo poļu ķēniņš pie Rīgas ieņemšanas esot turējis šīs puķes rokā"¹¹ Būtu interesanti uzzināt arī, kāpēc *kārklus* (*Salix*) vietumis dēvē par *poļu kokiem*. Diezgan bieži auga nosaukums raksturo augteni, kur augi visbiežāk sastopami, piemēram, *mālene* (B 212 – *Tussilago farfara*) vai *rāvu puķe* (B 207 *Ranunculus flamula*). Šīs un citas augu nosaukumos ietvertās ziņas par to izplatību var lieti noderēt ģeologiem. Tagad reti sastopamā, aizsargājamā auga *dzeltenā dzegužkurpīte* (*Cypripedium calceolus*) tautas nosaukums *ādamzāle*, kas saistāms ar senāk tik populāro personvārdu Ādams, ir liecība tam, ka agrāk šī auga bijis papildnam.

Valodniekiem, bez jau aplūkotās saistošās semantikas un interesantajām etimoloģijām, tautas augu nosaukumi vēl saglabājuši daudz interesantu izlokšņu formu, bagātu faktu

¹⁰ E.Rencis. Dziedniecības vēstures apraksts. Farmakoloģija. Rīga, 1942, 11. 14.

¹¹ Alfabētisks botānisku vārdu krājums, sakrāts un sastādīts no P. Eversa. Rokraksts (ZA Folkloras sektora arhīvā).

=====

materiālu pētījumiem par dažādu valodu sakariem. Daudzie tautas augu nosaukumi, jo sevišķi poētiskie, līdzīgi dainām un tautas dziesmām, ir vērtīgs labas valodas – vārdu, vārdkopu un salikteņu veidošanas paraugs.

In der völkischen Umgangssprache des Bezirks Talsi gebräuchliche Pflanzennamen

Zusammenfassung

Das auf einem relativ kleinen Gebiet Kurlands, dem Bezirk Talsi, erhobene und im vorliegenden Beitrag behandelte Material der Pflanzennamen deckt die merkwürdige Anzahl von Pflanzennamen im Lettischen sowie ihre Vielfalt auf.

Die meisten Namen sind Pflanzen mit wirtschaftlicher Bedeutung eigen, insbesondere – den Heilpflanzen.

Auch solche Namen gehören zu kulturhistorischem Wert, wobei sie sowohl Sprachwissenschaftlern als auch Botanikern, Medizinerinnen u. dgl. Fachleuten verschiedener Wissenschaftszweige zur Lösung einer Reihe von Problemen verhelfen können.

Laimdota OLDERE**Adjektīvu *labs* un *slikts*, *ļauts* semantiskie lauki un to attieksmes**

Cik ilgi pastāv cilvēce, tik ilgi pastāv arī *labā* un *sliktā* jēdzieni. Kas ir *labs* un kas ir *slikts*, kā vairot *labo* un izskaust *slikto*? Šie jautājumi ir mūžīgi un vienmēr nodarbinājuši cilvēku prātus.

Ar *labo* mēs saistām taisnīgumu, pienākuma apziņu, godu, līdzjūtību, sirdsapziņu, dzīves jēgu, mīlestību, daiļo, cēlo un patieso.

Ar *slikto* un *ļauto* saistās varmācība, nežēlība, naidis, rupjība, slinkums, melīgums, nesmalkjūtība, augstprātība, nodevība, alkātība.

Labā, kā arī *sliktā* un *ļautā* jēdzienu semantikā ir iedziļinājušies gan filozofi, literāti, teologi, psihologi, gan valodnieki.

Leksikoloģijā adjektīvi *labs* un *ļauts* tiek uzskatīti par visabstraktākajām un "visfilozofiskākajām" leksēmām. Tie ir arī vieni no latviešu valodas visdaudznozīmīgākajiem adjektīviem. Šiem abiem adjektīviem piemīt abstraktajiem un daudznozīmju īpašības vārdiem raksturīga pazīme – tie veido daudzus plašus semantiskos laukus.

Semantiskais lauks ir autonoma leksikas mikrosistēma, kuru veido savstarpēji saistītu jēdzienu kopums. Valodniecības teorijā terminu *semantiskais lauks* ieviesa neohumboltieši. Semantiskā lauka kategoriju veido semantiskās līdzības princips, t. semantisko lauku veido vārdi, kam ir vismaz viens kopīgs semantiskais komponents.

Adjektīvu semantiskajā laukā ietilpst tādi īpašības vārdi, kuriem ir vismaz viens kopīgs *raksturojošs* semantiskais komponents. Semantiskās līdzības principu starp adjektīviem nosaka šis kopīgais semantiskais komponents, tāvad vērtējums, kurš konkrēti saistīts ar priekšmetu, dzīvu būtņu, augu, parādību, norišu, procesu raksturojumu. Adjektīvu semantiskie lauki rada

savstarpēji saistītus grupējumus, parādot valodas semantiskās telpas nepārtrauktību.

Adjektīvu *labs* un *slikts*, *ļausns* semantikā ir labi saskatāma nozīmju polarizācija, ko raksturo antonīmu pāru veidošanās. Vienas īpašības noliegums parasti ir otras īpašības apstiprinājums, piemēram, labi darbi – slikti darbi; teikt *labus* vārdus – teikt *ļaurus* vārdus.

Adjektīvam *labs* ir lielāka semantiskā slodze valodā (tas veido daudzus gan šaurākus, gan plašākus semantiskos laukus, tam ir vairāk nozīmju) nekā adjektīvam *slikts*, kas cieši saistīts ar otru leksēmu *ļausns*, kuras semantika daļēji atšķiras, daļēji ir vienāda ar *slikts* semantiku.

Līdz ar to pozitīvā un negatīvā kategoriju raksturojumā varam atzīmēt divus lielus semantiskos laukus:

1) adjektīva *labs* semantisko lauku ar kvalitatīvi pozitīvu vērtējuma komponentu centrā;

2) adjektīvu *slikts* un *ļausns* semantiskos laukus ar kvalitatīvi negatīvu vērtējuma komponentu centrā.

Šie semantiskie lauki atrodas ciešā saistībā ar raksturojamo reāliju kopām jeb tematiski diferencīālajām grupām. Pamatojoties uz adjektīvu *labs*, *slikts*, *ļausns* semantikas izstrādi un atspoguļojumu *Latviešu literārās valodas vārdnīcā* [1], *Latviešu valodas vārdnīcā* [2], kā arī darbu, kas veikts adjektīvu semantikas atveidē topošajā *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā*, atzīmējamas sešas raksturojamās tematiski diferencīālās grupas, kas saistītas ar minēto adjektīvu semantiskajiem laukiem:

- 1) cilvēks, tā īpašības, rīcība;
- 2) dzīvnieki, augi, to īpašības;
- 3) priekšmeti, to īpašības;
- 4) process, norise, parādība;
- 5) laiks meteoroloģiskā un temporālā nozīmē;
- 6) reālija atkarībā no tās atrašanās vietas (pozīcijas) attiecībā pret otru reāliju (*labā* un *kreisā* roka).

Sīkāk aplūkosim adjektīva *labs*, kā arī adjektīvu *slikts*, *ļausns* semantiskos laukus, kuri saistās ar 1. raksturojamo tematiski diferencīālo grupu *cilvēks, tā īpašības, rīcība*. Šajos semantiskajos laukos ietilpst adjektīvi, kuri *cilvēku, tā īpašības*,

=====

rīcību raksturo gan pozitīvi, gan negatīvi no visdažādākajiem aspektiem.

Adjektīva *labs* semantiskajā laukā ietilpst, piemēram, īpašības vārdi: *godīgs, krietns, cēlsirdīgs, labsirdīgs, labestīgs, žēlsirdīgs, līdzjūtīgs, izpalīdzīgs, čakls, dāsns, taisnīgs, pieklājīgs, draudzīgs, sirsnīgs, brīnīšķīgs, jauks, daiļš, gudrs, laipns, tikumisks, tīrs*, kā arī *gaišs, balts* pārnestās nozīmes.

Adjektīvu *slihts, ļauns* semantiskajos laukos ietilpst, piemēram, īpašības vārdi: *zemisks, cietsirdīgs, naidīgs, viltīgs, slinks, negodīgs, nekrietns, nežēlīgs, nelietīgs, noziedzīgs, skops, dumjš, cinisks, atriebīgs, netīrs*, kā arī *tumšs, melns* pārnestās nozīmes.

Visiem nosauktajiem adjektīviem ir kopīgi komponenti, kas tos apvieno semantiskajos laukos, kā arī atšķirīgi komponenti, kas raksturo tikai konkrētu leksēmu un piešķir tai leksisko autonomiju, parādot šīs leksēmas vienreizību un atšķirību no citiem attiecīgā semantiskā lauka adjektīviem.

Tuvāk aplūkosim adjektīva *labs* semantiskā lauka leksēmas *labs, tīrs, gaišs, gudrs* un adjektīvu *slihts, ļauns* semantiskā lauka leksēmas *ļauns, slihts, netīrs, tumšs, dumjš*, pievēršot uzmanību tam, kā tās raksturo cilvēku no morāles normu un ētikas principu aspekta. Adjektīvu nozīmju skaidrojumos izmantota *Latviešu literārās valodas vārdnīca [1]*, *Latviešu valodas vārdnīca [2]*, kā arī *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas* manuskripts.

- *labs Tāds, kam piemīt morāles normām atbilstošas īpašības, piemēram, iejūtība, labsirdība, labvēlība.* □ *Uzbruka jauna nelaime – nomira tēvs – taču man bija ļoti laba un mīļa māte, kas grūti strādāja, tomēr skolu pārtraukti neļāva.* (Likteņstāsti. Edgars Plūksna. 6.gr.)
- *tīrs Tāds, kura izturēšanās, rīcība pilnīgi, konsekventi atbilst morāles normām, ideāliem; godīgs, patiess.* □ *Domāju par Anitu, kāda viņa bija tad, kad tu viņu atvedi pie mums. Tāda tīra, skaidra kā bērns.* (R.Ezera. Daugavas stāsti.)
- *gaišs pārn. Morāli nevainojams, arī garīgi līdzsvarots, labsirdīgs, patiess.* □ *Mans gaišais bērns, mana kastana*

svēce, *Es vēlētos tevi laimīgu redzēt.* (Ā.Elksne. Klusuma krastā.)

- **Jauns Tāds, kura rīcība, attieksme pret citiem ir naidīga, nežēlīga, nekrietna, arī noziedzīga.** □ *Mēs nolēmām tantiņai atriebties un kļuvām jauni. Pāris vagās mēs kartupeļus bērsus sabērām.* (J.Kalniņš. Sudraba karote.)
- **slikts Tāds, kuram piemīt morāles normām neatbilstošas īpašības, tāds, kurš izturas (pret citiem) neiejūtīgi, cietsirdīgi.** □ " ja Helmūts tevi izvēlējies, tad zini, būsi mums tikpat kā meita," arī māte pievieno savu sirsnību. "Sliktu meiteni viņš neiemīlētu." (Dz. Rinkule-Zemzare. Mazi portreti.)
- **netīrs Tāds, kas izturas, rīkojas nosodāmi, peļami, pretēji morāles normām; negodīgs, blēdīgs, netikumīgs.** □ *Man ar šo netīro cilvēku nav nekā kopīga. Viņš vienmēr prātis attaisnot savus apšaubāmos darījumus.* (A.Auziņš. Lietus slapja sniega veidā.)
- **tumšs pārn. Tāds, kam ir zems izglītības, kultūras līmenis, atpalcība, trūkst morāles ideālu (par cilvēku).**

Šī adjektīva nozīme acīmredzot ir bijusi par pamatu Jaunuma iemiesojuma, *tumšā bruņnieka* tēlam A.Pumpura eposā "Lāčplēsis":

*Viņu [iekarotāju] pulkā tagad radās
Ar' kāds tumšais bruņnieks,
Kurš daudz gadus vācu zemē
Laupīdams bij dzīvojis;
Stāstīja, ka viņa māte
Bijuse par raganu
Un caur savu velna skolu
Dēlu apvārdojuse..*

Salīdzinot minētos adjektīvu nozīmju skaidrojumus, var secināt:

- 1) semantiskos laukus vieno kvalitatīvi vērtējošais komponents. Semantiskajam laukam ar adjektīvu *labs* centrā tas ir pozitīvs, bet semantiskajiem laukiem ar adjektīviem *slikts*, *ļauts* centrā tas ir negatīvs. To nosaka šajos laukos ietilpstošo

adjektīvu atbilstība vai neatbilstība morāles normām, piešķirot *labs* un *slikts*, *ļauns* semantiskajiem laukiem polaritāti;

- 2) jo lielāks semantiskais vispārinājums piemīt adjektīvam, jo plašāku reāliju loku tas var raksturot, savukārt, jo plašāks raksturojamo reāliju kopums, jo skaidrojums ir vispārīgāks;
- 3) labi saskatāma konkrētu pozitīvo vai negatīvo īpašību intensitāte. Adjektīva *labs* semantiskajā laukā augstāka īpašību intensitātes pakāpe ir adjektīviem *tīrs*, *gaišs*, bet adjektīvu *slikts*, *ļauns* semantiskajos laukos adjektīviem *ļauns*, *netīrs*, *tumšs*;
- 4) visu minēto adjektīvu nozīmju skaidrojumos ietilpst komponents * *atbilstība / neatbilstība morāles normām, ideāliem** Atbilstības / neatbilstības komponenti semantiskā lauka ietvaros veido komponentu jeb sēmu pinumu. Nozīmju komponenti, kas atrodas ārpus šī sēmu pinuma, piešķir vārdam, tā nozīmei raksturīgo, specifisko, ar ko tā atšķiras no citiem semantiskā lauka adjektīviem un to nozīmēm. Leksikoloģijā šo parādību sauc par vārda, tā nozīmju komponentu distribūciju semantiskajos laukos. Pētot adjektīvus, bieži tiek shematiski veidoti semantiskie lauki, lai parādītu, kas konkrētam adjektīvam, tā nozīmei attiecīgā semantiskā laukā ir kopīgs ar citiem adjektīviem, to nozīmēm un kas atšķirīgs, kā veidojas atsevišķi lieli semantiski lauki, kā tajos iekļaujas semantiskie mikrolauki [3].

No šī aspekta ielūkosimies adjektīvu *gudrs* un *dumjš* semantikā, lai redzētu, kā tie raksturo cilvēku un kādas ir šo adjektīvu attieksmes ar iepriekš aplūkotajiem adjektīviem *labs*, *ļauns*, *slikts*.

Adjektīvs *gudrs* pieder pie *labs* semantiskā lauka un pozitīvi raksturo cilvēku pēc tā prāta spējām, zināšanām, pieredzes.

-
- **gudrs** *Tāds (cilvēks), kam raksturīgas plašas zināšanas, labi attīstīta domāšana, bagātīga pieredze.* □ *Kaimiņi turēja Ādamu par gudru un visās svarīgās lietās meklēja viņa padomu.* (Ā.Erss. Latgales stāsti.)
Adjektīvs **dumjš** pieder pie *slikts* semantiskā lauka un negatīvi raksturo cilvēku pēc tā prāta spējām, zināšanām, pieredzes.
 - **dumjš** *Neprātīgs, neapķērīgs, muļķīgs (par cilvēku).* □ *Kristiņa ir briesmīgi dumjš meitēns. Reizēm viņa mammai sāk prasīt to, kā nemaz nav un ko nevar dabūt.* (Doku Atis. Mans dzīves rīts.)

Lai gan abi minētie adjektīvi pieder pie dažādiem semantiskajiem laukiem, tos vieno komponents **atbilstība / neatbilstība ** kādām prasībām, nosacījumiem, normām. Šai gadījumā komponents **atbilstība / neatbilstība morāles normām** vairs nav aktuāls. Adjektīvu *gudrs, dumjš* nozīmju atklāsmē būtisks un noteicošs kļūst komponents, kas pozitīvi vai negatīvi raksturo cilvēku pēc tā *prāta spējām, zināšanām, pieredzes*. Tieši šis komponents arī attiecīgajiem adjektīviem semantiskajā laukā ļauj funkcionēt kā patstāvīgām leksiskām vienībām. Tādēļ neatkarīgi no tā, vai cilvēks ir *gudrs* vai *dumjš*, viņš var būt gan *labs*, gan *ļauns* un *slikts*. *Gudrs* vīrs var būt arī *ļauns*, bet *dumjš* meitēns – *labs*.

Adjektīvu dalījums semantiskajos laukos, to attieksmju izpēte un saistība ar raksturojamām tematiski diferenciacijām grupām ir viens no paņēmieniem adjektīvu semantiskās struktūras izveidē, nozīmju komponentu izvēlē nozīmju skaidrojumos vārdniecās. Skaidrojumus var vieglāk vispārināt vai konkretizēt. Arī nekonsekvences dažādās vārdniecās adjektīvu semantikas izstrādē varētu mazināties, aplūkojot adjektīvus šādā savstarpējā saistībā un attieksmēs.

Literatūra

1. Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1. – 8.sēj., R., 1972
1996.
2. Latviešu valodas vārdnīca. R. 1987
3. M.Bierwisch u.a.: Dimensionsadjektive: Semantische Struktur und begriffliche Interpretation // Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung, Band 37, Heft 4, Berlin, 1984, 413 – 532.

**Semantic Fields of Adjectives *labs* 'good' and *slikts* 'bad',
ļauns 'evil' and Their Relations***Summary*

In lexicology and lexicography the adjectives *labs* 'good' and *slikts* 'bad', *ļauns* 'evil' are considered to be the most abstract adjectives. They are some of the most polysemantic adjectives in the Latvian language, too.

These adjectives possess many and broad semantic fields. A semantic field is an autonomous lexic microsystem, which consists of an aggregate of mutually related notions.

In semantics of adjectives *labs* 'good' and *slikts* 'bad', *ļauns* 'evil' a polarisation of meanings is quite evident, which is characterised by the development of meaning antonyms. In revelation of one aspect semantics, significant is also the semantic structure of the other adjective. Pairs of antonyms develop, semantics of which are strongly connected.

This article deals in a more detailed way with the semantics of adjectives *labs* 'good', *slikts* 'bad', *ļauns* 'evil' which is connected with characterisation of a human being, his properties and conduct.

The division of adjectives in semantic fields, investigation of their relations and connection with the groups of realities to be characterised, is the basis both for formation of semantic structure of adjectives *labs* 'good', *slikts* 'bad', *ļauns* 'evil' as well as for selection of components in explanations of meanings, extending or restricting them (depending on the aims, tasks and volume of the explanatory dictionary). These principles are used also in the forthcoming *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca* (Dictionary of the Contemporary Latvian Language).

Dorisa ŠNĒ

Noliegto substantīvu un adjektīvu semantika latviešu valodā

Noliegums ir apgalvojuma pretstats. Lai pastāvētu noliegums, valodā ir jābūt nenoliegtam vārdam.

"Vārdi nenoliegtā formā ir valodas leksiskā fonda un morfoloģiskās sistēmas pamats. Nolieguma izpratnei vajadzīgs vispirms nenoliegts vārds, nenoliegta vārdkopa, nenoliegts izsacījums. Tikai apzinoties nenoliegto (pozitīvo) formu, iespējama nolieguma komunikatīvā funkcija. Gramatikā noliegums kā pozitīvā pretstats ir īpaša gramatiska kategorija. Tās pazīme ir partikula *ne*. (Mūsdienu latviešu valodas gramatika" II, 203.)

Tātad latviešu valodā vārda nolieguma veidošanai tiek izmantota partikula *ne* priedēkļa funkcijā. Turklāt partikula *ne*, veidama priedēkļa funkciju un pievienodamās pamatvārdam, izmaina tā semantiku. Tālāk aplūkoti substantīvi un adjektīvi pēc tā, kā noliegums, kas izteikts ar partikulu *ne* izmaina šo vārdu nozīmi. Labākai pārskatāmībai veidotas noliegto substantīvu un adjektīvu septiņas nosacītas grupas.

I. Noliegumi, kas pilnīgi noliedz pamatvārdā izteikto nojēgumu. Piemēram, *nespēks*, *nesamaņa*, *nekārtīgs*, *netaisnīgs*, *nesāpīgs*. Šīs grupas vārdi norāda, ka ar noliegto vārda formu izteiktajam nojēgumam nepiemīt tās pazīmes, kuras raksturīgas pamatvārdā izteiktajam, tie noliedz pamatvārdā izteiktā stāvokļa vai īpašības eksistenci. Piemēram, *nespēks* ir pilnīgs spēku trūkums; *nesamaņa* – pilnīgs samaņas zudums; *nekārtīgs* – tāds, kas pilnīgi ignorē kārtību; *netaisnīgs* – tāds, kura izturēšanās, rīcībā ir pilnīgi pretrunā ar taisnīguma izjūtu; *nesāpīgs* – tāds, kas neizraisa pilnīgi nekādas sāpes. Arī no noliegtajiem vārdiem iespējami visi tie paši atvasinājumi, kādi ir pamatvārdam, piemēram, atvasinājumi ar *-ums*, *-ība*: *nekārtība*, *nekārtīgums*, *netaisnība*, *netaisnīgums* u.tml.

II. Noliegumi, kas *d a j ē j i* noliedz pamatvārdā izteikto nojēgumu, norādot, ka ar noliegto vārda formu izteiktajam nojēgumam daļēji piemīt pamatvārdā izteiktā pazīmes, bet daļēji to nav, tātad tās piemīt nepilnīgā mērā. Piemēram, *nemantīgs* – kaut kāda manta jau ir, bet tās nav pietiekami, tās ir par maz, lai būtu mantīgs; *nekulturāls* – kaut kāds kultūras līmenis ir ikvienam, bet tas ir nepietiekams, lai varētu runāt par kulturālu cilvēku; *neproduktīvs* – kaut kāda produktivitāte ir jebkurai saimnieciskai darbībai, bet šīs produktivitātes ir par maz, lai, piemēram, ražošanas nozare būtu ienesīga, produktīva.

III. Noliegumi, kas apzīmē pamatvārdā izteiktā nojēguma *p r e t s t a t u*. Šos noliegumus lieto, apzīmējot nojēgumus, kam raksturīgas tieši pretējas pazīmes nekā pamatvārdā izteiktajam. No vienas puses, šie noliegumi noliedz tās pazīmes, kuras piemīt pamatvārdā izteiktajam jēdzienam, bet, no otras puses, ar noliegto vārdu izteiktajam jēdzienam raksturīgas tādas pazīmes, kas ir tieši pretējas pamatvārdā izteiktajam. Piemēram, *smēķētājs* – pretstats *nesmēķētājs*; *īsts* – pretstats *neīsts*.

Lielu daļu no šīs grupas noliegtajiem vārdiem veido dažādu nozaru termini, pretstatot ar pamatvārdu izteiktajam jēdzienam noliegto vārdu kā apzīmējumu nojēgumam, kam ir tieši pretējas pazīmes, īpašības. Piemēram, *metāli* – *nemetāli*, *pārnadži* – *nepārnadži*, *klātiene* – *neklātiene*, *parazitārs* – *neparazitārs*.

IV *N e n o t e i k t i e* noliegumi. Tie ir noliegti īpašības vārdi, kas izsaka, ka pamatvārdā izteiktā īpašība, pazīme ir aptuvena, nenoteikta. Piemēram, *nedziļš*. Nevar teikt, ka *nedziļš* ir *seklš*, tas var būt arī *paseklš*, *padziļš* u.tml. Šāds noliegums ir it kā starposms starp attiecīgajiem antonīmu pāriem, un nozīmes ziņā tas vairāk vai mazāk tuvojas vienam no tiem. Piemēram, ja apskatām antonīmu pāri *garš* – *īss*, tad vārds *negarš* atradīsies starp abiem šiem vārdiem:

Garš – *iegarš* – *pagarš* – *negarš* – *paīss* – *īss*.

V Noliegumi, kas izsaka, ka pamatvārdā nosauktais ir:

a) *s l i k t s*, nepiemērots; b) *j a u n s*, briesmīgs.

Ir noliegti vārdi, kuros ietverts tikai viens no šiem leksiski semantiskajiem variantiem. Piemēram, *neslava* – slikta slava; *neraža* – slikta raža; *nebrīdis* – nepiemērots brīdis; *neradījums* – ļauns, briesmīgs radījums; *necilvēcīgs* – ļauns, briesmīgs.

Bet ir arī tādi šīs grupas noliegtie vārdi, kuros ietverti abi minētie leksiski semantiskie varianti. Piemēram, *neceļš* – slikts, nepiemērots ceļš un – pārnestā nozīmē – ļaunas gaitas, ļauni darbi, kas degradē cilvēku; *nedienas* – slikta, neveiksmīga dienas un ļaunas dienas, kad cilvēku piemeklējusi nelaime, briesmīgi notikumi.

VI. Neierobežotie noliegumi. Šī ir visplašākā noliegtu vārdu grupa. Tie ir adjektīvējušies noliegtie divdabji, kuri noliedz jebkādu darbības, stāvokļa, norises ierobežojumu. Šie vārdi parasti tiek lietoti pārnestā nozīmē, lai izteiktu, ka ar šo adjektīvu apzīmētajam objektam piemīt kas ārkārtīgs, neparasts, ka tas ir, piemēram, ārkārtīgi liels, plašs, varens: *nebeidzamas* ilgas, *neciešams* karstums, *neizmirstama* tikšanās.

Šo vārdu semantikā jānošķir divas nianšes:

- 1) tam, kas izteikts ar pamatvārdu, it ļoti grūti īstenoties;
- 2) tam, kas izteikts ar pamatvārdu, nav iespējams īstenoties.

Abas šīs nianšes ir iespējamās jebkurā no šīs grupas vārdiem. Piemēram, *neaptverams* plašums – mēs tomēr pārredzam šo plašumu, uztveram ar redzi, lai arī tas ir ārkārtīgi liels; *neizturamas* sāpes – lai arī sāpes ir ļoti lielas, nežēlīgas, mēs tomēr tās izturam, pārciešam un dzīvojam tālāk; *nepārvaramas* bailes – mēs tomēr ar gribas spēku tās pārvaram un ejam, kur mums jāiet utt. Šajos noliegtajos vārdos noliegums lietots, lai uzsvērtu plašumu, sāpju un baiļu lielumu. Bet, no otras puses, var būt arī tādi plašumi, kurus mums nav iespējams pārredzēt; var būt tādas sāpes, kuras cilvēks nevar izturēt, kuras atņemt viņam dzīvību, un var būt tādas bailes, kuras nevar pārvarēt. Abas šīs nianšes šajos noliegtajos vārdos it kā saplūst viena ar otru.

VII. Noliegumi, kuru p a m a t v ā r d u vairs n e l i e t o. Laika gaitā daļa noliegto vārdu tā ir iesakņojušies valodā, ka mēs vairs neuztveram tos kā atvasinājumus. Piemēram, *nepieciešams*, *necils*, *negants*, no kuriem veidoti arī atvasinājumi: nepieciešamība, necilība, negantība u.c. Tomēr arī tie kādreiz ir atvasināti no pamatvārdiem, kurus mūsu dienās vairs nelieto. Piemēram, *nejaušs* – jaušs, *neķītrs* – ķītrs, *nešpetns* – špetns u.c.

Apskatot tikai noliegtos substantīvus un adjektīvus vien, redzam, cik plašas semantiskās atšķirības no pamatvārda tiem piešķir nolieguma partikula *ne* prievārda funkcijā. Bet ar partikulu *ne* var veidot noliegumu no jebkuras vārdšķiras vārda, un lielākā daļa šādu jaunveidojumu atklāj ko jaunu noliegtā vārda semantikā.

The Negative Substantives and Adjectives in Latvian

Summary

The negative substantives and adjectives in Latvian can be formed by particle *ne*. The particle *ne* as a prefix added to the basic word changes its meaning. In this article the meanings of the negative substantives and adjectives that are formed by particle *ne* are subdivided into 7 groups and analysed.

- I. Absolute negation, for example, *nespēks*, *nekaunīgs*.
- II. Partial negation, for example, *nekulturālums*, *nemantīgs*.
- III. Adversative negation, for example, *smēķētājs* – *nesmēķētājs*; *metāli* – *nemetāli*; *Ists* – *neīsts*. Most of these words are the terms.
- IV. Indefinite negation, for example, *nedziļš*, *negarš*.
- V. The negative words whose meanings are:
 - a) bad, unsuitable, for example, *nebrīdis*, *neslava*,
 - b) evil, terrible, for example, *neciltvēks*, *nerādījums*.
- VI. "Unlimited" negation. The negative words of this group are the negative participles that are used as the adjectives. There are two nuances: a) it is not possible to realize what is put into negative word; b) it is very difficult to realize it. For example, *neizmirstams*, *neizturams*, *neciešams*, *neaptverams*.
- VII. The negations whose basic words are not used nowadays, for example, *neķītrība*, *nešpetns*, *necils*.

Maija BRĒDE**Barbarismi rakstos par kultūru latviešu
presē**

Noteiktās sociālās situācijās sabiedrība vai kāda tās daļa lieto leksiku, kas satur dažādu valodu elementus. Valodu kontaktu gadījumā, īpaši, kad valodas vai dialekti pastāv ģeogrāfiski tuvu, sabiedrībā attīstās viena vai otra veida bilingvisms. Valodu kontakti sākotnēji rada izmaiņas visatklātākajos lingvistiskajos līmeņos, veicinot aizguvumu ieviešanos, pirmām kārtām leksiskajā līmenī. Sociālais konteksts (klausītāji / lasītāji, runas objekts, saziņas veids, runas situācija) veicina dažādu stilu izmantošanu. Arī publicistikas žanros sastopams plašs stilistisko izteiksmes līdzekļu lietojums. Tie atklāj autora attieksmi pret runas saturu, klausītāju / lasītāju un visu runas situāciju kopumā. Konkrēta mērķa sasniegšanai – domas izcēlumam, cilvēku vai vides raksturojumam tiek lietoti arī neliterārās valodas elementi, tostarp barbarismi. Aizgūšanas raksturs un apjoms atkarīgs no kultūras attiecību vēsturiskās attīstības. Vārda aizguvums var ietekmēt tādus aizguvējvalodas aspektus kā izruna, rakstība, sintakse un semantika. Taču ne vienmēr svešās valodas vārdi atbilst aizguvējvalodas fonētiskajai un vārda uzsvara struktūrai. Vairākums stilistiskā nolūkā lietoto barbarismu latviešu valodā ir ģermāņu vai slāvu cilmes. Tie ir gan *leksiskie*, gan *semantiskie* barbarismi (Rozenbergs 1995). Pārsvarā patapinātie vārdi atbilst latviešu valodas fonētiskajai sistēmai, kā arī gramatiskajām kategorijām, taču atrodami arī neasimilēti aizguvumi, kas saglabā oriģinālvalodas izrunu, ortogrāfiju un gramatisko formu.

Analīzes ilustratīvais materiāls savākts no laikraksta "Diena" publikācijām par kultūras jautājumiem aptuveni sešu mēnešu laikā (1999/2000). Raksta mērķis ir gūt ieskatu par barbarismu lomu pašreizējā valodas situācijā. "Dienas" lappusēs minētajā laikposmā varam lasīt arī pašu rakstnieku, tulkotāju, žurnālistu (Z. Skujiņš, G. Repše, P. Bankovskis, I. Beķere u.c.) pārdomas

=====

par atsevišķiem valodas aspektiem, tai skaitā arī aizguvumiem kā vēlamām vai nevēlamām valodas parādībām.

Kvalificējot barbarismus kā aizguvumus no kādas noteiktas valodas, vērā ņemts aizguvuma pamatavots, tomēr ne katrreiz arī tas viegli nosakāms.

Aizguvumi no angļu valodas

Vislielākā barbarismu grupa, kas tika reģistrēta dažādos rakstos par kultūru, ir aizguvumi no angļu valodas. Autori tos īpaši bagātīgi lieto lietvārda un adjektīva formā; reizēm sastopami arī verbi un veselas frāzes. Daudzi no barbarismiem ir pazīstami kā žurnālistu iecienīta leksikas sastāvdaļa. Tie funkcionē galvenokārt kā termini, lai gan arī latviešu valodā šiem anglicismiem ir savs ekvivalents:

1. Filma ASV **startēja** 17. septembrī, pirmajā **vīkendā** savācot labu kaudzi – tuvu 10 miljoniem
2. viņa mūza, kas darbu apvienošanas kārtībā strādā naktsklubā par **striptīzgērlu**
3. Un tas, ka tenors dzied itāļu valodā, apstiprina, ka pirkums ir **high quality**.
4. Lai tā nebūtu izkrāsota **second hand** vērtībā, bet dzīvs pasaules mantojums
5. ja pat **story** šķiet samākslots un pārāk tiešs
6. Izoldes un Roberta **love story** diemžēl strādā visai nosacīti. Rakstos par kino lielā koncentrācijā parādās profesionālismi. Dažos materiālos autori tos izvēlējušies asimilētā formā:
7. *Spoku nams* tika reklamēta kā īstais atvasaras briesmu **blokbasters** no *Dream Works*.
8. Tātad šī "Mūmija" ir 1932. gada leģendārās Karla Freunda filmas **rimeiks**.
9. Pārējais filmas laiks paiet, ar asprātīgiem un mazāk asprātīgiem **gegiem** piepildot "drošās vietas"
10. Tā Ronini filma, kuras zaļpelēkais **kolors** kļūst par kinematogrāfisku fonu

9. piemērā lietotais vārds **gegs** angļu valodā pieskaitāms sarunvalodas līmenim.

10. izteikumā anglicisms nevis palīdz precizēt domu, bet drīzāk liecina par autora manierīgumu. Dažkārt aizguvumi vienuviet sastopami gan neasimilētā, gan asimilētā veidā:

11. Vūpija Goldberga citas slavenās melnās **talkshow** divas Ofras Vinfrijas tiešraidē spiesta izmest

12. No citvalodīgajiem raidījumiem man visvairāk imponē NTV **tokšovs** "Dvoje"

Patlaban par pasaules TV kanālu **talkšovu** vadītājām – līderēm kļūst sievietes.

Šeit latviskotājā variantā iespaidu par vārda izvēli kā terminu izjauc salikteņa pirmā komponenta atšķirīgā rakstība, sekojot gan fonētiskajam, gan grafiskajam principam.

Nākamajos izteikumos anglicisms kā vienā, tā otrā formā ir pārspilējums:

13. un vai šīs filmas **message** būtu: tādi mēs, latvieši, esam – sīku intrigantu un nodevēju tauta ?

14. Jo varbūt ar Streipa dalību tika raidīts kāds konceptuāls izrādes veidotāju **mesidžs...**

Ja saglabāta vārda oriģinālā rakstība, atstājot izrunu lasītāju ziņā, autori reizēm piedāvā arī latvisko tulkojumu:

15. šīs neticami ticamās situācijas tiešām uzbur kādu fantasmagorisku **Wild America**, mežonīgās Amerikas ikdienas tēlu.

16. Tādām filmām, kurām uzreiz pielīp kulta jeb Amerikā **art movie** – mākslas filmu – apzīmējums.

17. Amerikas kritikā tādām līdziniecēm dots pat nosaukums – **ghost movie**. Spoku filma.

18. *The Doom Generation* ir skarba humora elektrizēts **road movie**, lielceļu gabals

19. Filmas sižets būvēts pēc klasiskā atsperes principa un klasiskas **road movie** (ceļa filmas) etalona.

Divi pēdējie piemēri rāda, ka viena un tā paša autora interpretējumā tulkojums iezīmē dažādus izteikuma reģistrus.

Nākamajā fragmentā pēc rikošeta principa autors "apspēlē" atsevišķos vārdus, iepludinot tos latviešu valodas sintaktiskajās

strukturās. Ironijas devu un sašutumu papildina situācijas beigās trīskārt lietotais **story** un vēl aizguvums no franču valodas. Tādējādi lasītājs tiek ievilināts trīs valodu labirintā:

20. Andrejs Ēķis tālrādē mums skaidroja, ka tāds 1940. gads Latvijā viņam esot labs **point of sell** izdevīgs produkta pārdošanas objekts.

Cerību spārnots, devos skatīt, kāds tad ir tas **point**, ko nu tik vajag **sell** visai Eiropai.

šis būtu tas **point of sell** Ejam tālāk. Kas te vēl būtu ko **sell**? **Story** par vienu valdības intrigantu **Story** par nožēlojamu radionama direktoru **Story** par **femme fatale** vēstures griežos

Arī profesionālisti ne vienmēr uztverami kā patiesa nepieciešamība, drīzāk jau kā ārišķība:

21. uzņemtā filma ir drusku tā kā par gausu, tā kā pietrūkst **action**.

Pavisam pretēju efektu autoru iecerei "izglītot" lasītājus rada rakstības kļūdas svešvalodās, piemēram, vairākkārt pamanīta vārda "movie" kļūdainā rakstība **mowie**, arī "beautiful" parādās kā **beautifull**.

Tādi īpašības vārdi kā **infernāls**, **independents**, **diskutabls** liecina par augstprātīgu izteiksmes veidu, līdz ar to autori it kā tīši sašaurina iespējamo lasītāju loku:

22. vīrišķīgas plastikas uguņošana savienojumā ar kaut kādu pārpasaulīgu, **infernālu**, bezmiesisku, grēcīgi pievilcīgu enerģiju

23. Bet *Arsenālam* derētu gan uz 2000. gadu sastādīt jēdzīgu un reālo ainu atklājošu **independento** amerikāņu kinematogrāfistu filmu programmu

24. šī filma ir provokatīva un **diskutabla**.

Plaši izvērsta apzīmētājs, iekļaujot vārdu "indiferents", iegūst šķietami lielāku nozīmību:

25. Taču vienu no visspēcīgākajiem iespaidiem klasiķu laureātu pulciņā uz mani atstāja vācieša Folkera Šlēndorfa emocijās neforsēta un daudzu vāciešu par autoru **indiferento** attieksmi peltā filma *Ritas leģendas*

Dažkārt zināmu stilistisku lomu aizguvumam piešķir veiksmīga lietvārda izvēle:

26. tajā pilsētas daļā, kur no **urbānā** mudžekļa patvērumu izsenis raduši turīgākie no turīgākajiem

Vienā gadījumā anglicisms reģistrēts adverbā formā:

27. Tiekme grēkot un nepieciešamība grēkus nožēlot ir **permanenti** mītiska.

Konversija, kas ir raksturīgs vārddarināšanas paņēmieni angļu valodā vienzilbes un divzilbju vārdiem, latviešu valodā transformēta par paradigmātisko derivāciju:

28. Kas kinomākslā visspožāk **rezultējās** *Rocky Horror Picture Show*, ekstrēmākajā melnajā komēdijā 70.-80. gados

29. Nu, ķersimies **notopot** arī XX. gs. mākslu, slaktiņus, tirānus un kinozvaigznes

Ja pēdējā piemērā verba formu var attaisnot ar autora neslēpto ironiju, tad nākamajā izteikumā darbības vārds vajadzības izteiksmē atstāj tikai samocītas formas iespaidu:

30. ir jāatrod ceļi, kā to izdarīt, nevis **jāreflektē** par tematu, kāpēc tas nav iespējams.

Vairākos gadījumos izteicieni angļu valodā reģistrēti gan tulkoti, gan netulkoti kā pilntiesīgas teikuma sastāvdaļas:

31. Bet – **never say never** (nekad nesaki nekad)!

32. tagad te notiek brīnums – iznāk aktieris un **show must go on!**

Pēdējā piemērā autors, kā nojaušams, centies panākt dinamiskāku iespaidu.

33. tikmēr ideālisti pūš savās taurītēs – **small is beautiful**, mazs ir skaists, pasaule ir vērtīga savā daudzveidībā, **bla - bla - bla**.

Šeit abās valodās lietotā frāze kāpina izteikumā ietverto nievājošo attieksmi ar kulmināciju beigu onomatopā. Taču sarunvalodā tik strauji ienākušie "mazvārdiņi" lieku reizi attaisno svešas mentalitātes emociju nekritisku pieņemšanu. Autori nav atteikušies arī no īpaši rupjiem vārdiem, demonstrējot visatļautību:

34. bet filmas gaitā nedz mēs, nedz Ronini tā arī neuzzina, kas tajā **fucking suitcase** ir iekšā ...

=====

35. Katrā ziņā tā liek domāt, vecīt, kādu dzīvi tu pats dzīvo, **fuck you !**

Aizguvumi no vācu valodas

Šīs grupas barbarismi daudzējādā ziņā ir pierastāki nekā anglicismi un šķiet, ka autori droši rēķinās ar lasītāju spēju vairumā gadījumu uztvert tos sarunvalodas vai žargona līmenī:

1. no kura aizbēgusi sieva un kura vienīgā **stute** ir meita.
2. Zinot Mingelas stilizētāja **smeki** un ģeniālo 1960. gada franču filmu ar jauniņo Alēnu Delonu
3. Bija laiks, kad Latvijā tikai **feinšmekeri** zināja par Vudstokas un līdzīgiem festivāliem.
4. **Štrunts** par zeķēm!
5. Viena atbilde – Villisam "aizgājis ciet **šiberis**"
Iespējams, ka pēdējā piemērā autora mērķis, "piezemētā" tonī runājot par dažādiem notikumiem mākslas pasaulē, ir bijis radīt paša klātbūtnes efektu.

Ir samanāms arī stilistisku nokrāsu pielietojums. Tā nākamajā izteikumā vārdu izvēle skaidri iezīmē autora kritisko attieksmi, pat noniecinājumu:

6. Latvijas kultūras **landšaftā** jaušams *Siseņu dienā* aprakstītā laikmeta analogs

Barbarisms kā sinonīms uzskaitījumā palīdz veidot viegli uztveramu ritmisko struktūru:

7. baumu, **klaču**, ziņkāres sniega pikucis apauga un apvėlās

Vācismi sastopami ne tikai lietvārda, bet arī īpašības vārda (vai divdabja apzīmētāja) funkcijā un vienā piemērā darbības vārda formā. Visumā to stilistiskā loma ir līdzīga – pastiprināt izteikto domu:

8. Šoreiz Hercogs, kurš ir ne tikai ekstravagantu un spēcīgu (te gan piestāvētu vāciskāks vārds **kraftīgs**) filmu autors.
9. Jā, tas ir īsts klubu ķinītis, un *Kinosuns* būs **riktīgā** vieta, kur tādām patrakot.

10. ja vien lēta smiekla labad Šveiks te neatvestu līdzī savu **zafīgo** krievu **brūti**.

11. Divi pirmie LKA studenti iepriecina ar savu **nesaštampoto** jauneklīgumu.

12. brīžiem šie tēlotāji atgādina **nopervētus** tautas teātra pašdarbniekus.

13. Kārtības mīlestība (vai mānija) **paģēr** inventarizāciju, revīziju

10. izteikumā jaušama humorpilna izteiksme, 12. pausts neslēpts nicinājums.

Vienā gadījumā barbarisms reģistrēts frāzē kopā ar prievārdu, un savukārt šis savienojums ir kalks no krievu valodas:

14. Mihails Gruzdovs iestudējis izrādi, kuras "iezīmēšanai" **pa fikso** nepiemeklēsi vienu trāpīgu epitetu.

Visos izteikumos autori lietojuši aizguvumu asimilētās formas.

Aizguvumi no krievu valodas

Otra lielākā aizguvumu grupa ir barbarismi no krievu valodas. To izvēle varētu būt gan autoru mirkļa iedoma, gan vēlme tiešāk norādīt uz krievu kultūras īpatnībām, kā arī atsaukt lasītāja atmiņā padomju laika realitātes, izmantojot hibrīdveida izteiksmes formu. Krievismi veic zināmu stilistisku slodzi, kad autori ironizē par aprakstāmajām parādībām:

1. Tā ir tikai jestra filma, ne enciklopēdiska pavārgrāmata kristību, kāzu un bērņu galdam vai **spravočņiks**, kā ar mūli dubļos iekrist, bet seju nepazaudēt.

2. kurai, ļoti patīk īsti, spēcīga **karaktera** vīrieši.

3. tagad tautu "uzrunā" Latvijas tabakas monopolista *House of Prince* reklāmas **lampočkas** ar ciparu 2000.

4. Nu un sirmā mamma, "Krievijas mātes idejas iemiesojums", mūžvecā pelēkā kažoķelī kļīst pa pasauli vai savu zilpelēko antihumāno **komunalkas** interjēru

Lietvārdam **komunalka** visa izteikuma kontekstā ir terminam raksturīga nepārprotama nozīme. Arī nākamajā piemērā krievisms autora atmiņā, acīmredzot, kalpo par līdzīgu zīmi, kaut

=====
 gan lasītājam tās saturs būtu viegli uztverams arī ar vārdu latviešu valodā:

5. Un tad pirmais vakars jaunajā vietā, verandā, **raskladuškas** neierastais pieskāriens mugurai pirmajā naktī

Diezgan neizprotama ir nepieciešamība pēc aizguvumiem no krievu valodas nākamajos piemēros, jo arī latviešu valoda ir pietiekami spilgta visdažādāko attieksmju atveidošanā:

6. jā, kā gan var tapt tāds **kašmars** kā *Go!*

7. *Mirt tā dēļ* izcils Nikolas Kidmenas raksturtēls televīzijas **stervas** lomā

8. Jaukais puisis no apvienotās Vācijas plaukstošā jaunā **krutā** kinematogrāfa.

9. ko viņa bija izpelņījusies kā šķietamā angļu kino paraugpāra šekspiriomāna Keneta Branaga un emancipētās **zubrilkas** Emmas Tompsones – šķīrēja.

Īpaši pēdējā gadījumā krievisma izvēle šķiet dīvaina, runājot par angļu aktrisi. Tomēr tas nepārprotami norāda uz tīšu vai netīšu familiaritāti, tāpat kā (10), (11):

10. Jo romantiskā daļa katrā no mums dzimst cilvēka radības sievišķajā dvēseles sektorā. **Duraks** tas, kas to noliedz

11. Pa to starpu R.R. paguva **satusoties** ar citiem Holivudas jauniešiem drošsiržiem

Dažkārt lasītājiem kā barbarismu atšifrējums tiek piedāvāts latviskais tulkojums:

12. Šoreiz – uz skatuves ir pirts, īsta krievu **baņa**

13. tīri televīzijas montāžas jaunievedumi **biežās perebivkas** (starpkadri)

14. Jevstignejevs uzsver, ka šis esot "**iskinno narodnoje kino**" īstēni tautiska filma.

12. piemērā parādās aizguvuma nozīme kā iepriekš izteiktās domas precizējums. 13. piemērā autors acīmredzot uzskata par nepieciešamu izglītēt lasītāju kino profesionālismu jomā. Turpretī 14. izteikumā citētā frāze krievu valodā ir pilnīgi lieka. Drīzāk tā ir klanīšanās svešas kultūras priekšā. Nākamie izteikumi liecina tikai par to, ka rakstu autoru iecerētā auditorija ir cilvēki ar vispusīgām visdažādāko slāņu leksikai atbilstošām krievu valodas zināšanām:

=====

15. Krieviem ir tāds teiciens – **kļin kļinom vibivajut** (nejaukt ar **bļin bļinom rozņ!**...)

Respektīvi – indei jāatrod pretinde Šai ziņā Roberts Rodrigess sakāmvārdu par **kļinu** izprot pārāk tieši.

16. Skumīgi komisks pastāsts par latviešu un zviedru mīlas sakariem, kur "**Vsjo kak u ļuģei**"

17. Koķetērija par krimināli **tendēta**, bet šarmanta pusmūža vīrieša nesaldo likteni. **Nam bi ih problēmi.**

18. tomēr neatstāj aizpildītu jēgas caurumu: **a priekš kam tas viss?**

Pēdējā piemērā tīšs krievu valodas saikļa lietojums uzskatāmi parāda, cik viegli svešas valodas parādību "iefiltrēt" savējā, aizbildinājumam talkā ņemot ironiju. Sastopams arī barbarismu lietojums profesionālā žargona līmenī:

19. Poļu **kinošniku** mēģinājums samērot vispārhumāno ētiku ar kristietības baušļiem.

Dažos gadījumos parādās arī okazionālismi:

20. Beninga ir paveikusi pašironijas brīnumus, turklāt neuztraucoties, ka "nervozī **stervozas**" kundzītes loma varētu **traumēt** viņas karjeru.

Šeit divu vārdu līdzīgā fonētiskā struktūra mudinājusi uz vārdu spēli, izmantojot vienu un to pašu piedēkli. Reizēm gan autori nav atteikušies no kalkiem, apzināti liekot tos pēdīnās, tomēr tas nespēj noslēpt nekritisku attieksmi pret valodu:

21. Svētdienas vakarā ļaudis pulcējās mūsu Operas namā, lai "**uz vietām**" ieraudzītu lietuviešu režisora Rima Tumina daudzkārt slavēto izrādi *Maskarādi*

Taču, iesaistot kalkus latviešu valodai raksturīgā teikuma struktūrā bez pēdīnām, tiek nojauktas robežas starp pieļaujamo un skaužamo:

22. tāpēc Bonds jutās ērti **savā šķīvī.**

23. cieņā ir arī operiski mērogi, beletrizēta un pabaisināta vēsture un sen S. Spīlberga **atstrādātas** piegrieztnes ar Indianas Džonsas triloģiju

24. Tomēr tieši viņi gluži labi **ierakstās** šajā foršo veču kompānijā

=====

Visos izteikumos lietvārdi, īpašības vārdi un darbības vārdi iekļauti latviešu valodas gramatisko kategoriju normā; krievu valodas izteicieni transliterēti.

Aizguvumi no latīņu un franču valodas

Reģistrēti arī daži aizguvumi no latīņu un franču valodas, galvenokārt neasimilētā veidā. Latviskais tulkojums nereti atstāj iespaidu, ka autors atļāvies "nolaisties no saviem augstumiem", piedāvājot lasītājiem arī kaut ko viņu līmenim atbilstošu:

1. paša Gogoļa mīlētajā un apdzīvotajā **gloriapolis** (slavaspilsētā)

2. Viņš vēro lietas un dabas parādības, mēģinot atdzīvināt amerikāņu ikdienas **nature morte** (klusās jeb mirušās dabas).

3. R. Žigis iezīmē valdonīga un bravurīga kaušļa vaibstus, tomēr ne **aprioru** slepkavu.

4. tā var atļauties strādāt aktieri, kuru personības šarms, individualitātes īpatnības vien ir vērtība **per se**

5. *Krauna afēru* nenogremdēja **deja-vu** efekts.

6. Biju nolēmis būt **carte blanche** balta lapa, kas nekā nezina

7. Tādēļ reizēm nelīdz nedz labs vīna gads, izcila vīnogu šķirne vai sens **chateau**, kurā tas gatavots.

8. "**Not only in vino veritas, buddies! In drugs, violence, sex, music and movies too!**" (latv. ne tikai šņabī kaifs, **dragās**, vardarbībā, seksā, mūzikā un kino arī).

Pēdējā izteikuma pirmā daļa lasītājam it kā būtu jāsaprot bez ierunām, bet otrās daļas latviskā parafrāze acīmredzot kā autora oriģinālā stila apliecinājums. Vārda tīšs sagrozījums (santimenti) nākamajā piemērā ļauj autoram pastiprināt ironisko attieksmi:

9. Bet publika savukārt **Milleniuma** ekstāzē ļāvās visādiem "**santimentiem**" un jūtēlībai

Ir atrodami arī izteikumi ar dažādu cilmju barbarismiem, kā arī viena un tā paša barbarisma atkārtojums.

Aizguvumi no angļu un vācu valodas

Ja ģermānismi – aizguvumi no atšķirīgām valodām – lietoti vienā izteikumā, tie samērā krasi kontrastē tonalitātes ziņā. Anglicismi vairāk pretendē uz termina statusu, neizslēdzot arī to lietojumu žargonā, turpretī vācismi kā senāki aizguvumi viegli uztverami jau kā piederīgi sarunvalodai:

1. par ierastu filmas garumu ASV **meinstrīma** produkcijai tiek uzskatīts tāds, kas tuvojas divām stundām, starp seansiem atlikušo stundas ceturksni "uz pilnu **klapi**" strādā **popkornotavas**, ļaujot kinoteātrim pelnīt!
2. skaties un brīnies, cik latviešiem jau vēsturiski bijusi laba un **smuka** gaume. Neviena **kreizīga**, nepareiza, acīs krītoša akcenta
3. milzu šķēres starp sevišķi turīgo slāni (kura skaitliskums ir vienkārši **mizerabls**) un tautas **knapelīgo** pamatmasu
4. Turklāt nostrādāšot ne tikai vēsturiskā intriga un **knifiņš lokālu love story** iecentrēt dramatiskos vēstures mirkļos, bet arī realizācija.
5. Tomēr, par spīti **diskomfortablajai šmucīguma** sajūtai, skatītājs turpina sēdēt un klausīties
Sastopami arī diezgan savdabīgi atvasinājumi. Tā, piemēram, **knapelīgs** derivācijas procesā ieguvis nievājošu nozīmes niansi, zināmā mērā papildinot otru aizguvumu un veidojot it kā vārdu saspēli. Atvasinājuma **šmucīgums** forma norāda uz nozīmes mīkstinājumu.

Aizguvumi no krievu un angļu valodas

1. Ronini priecē gan ar artistiski filmētiem autotrikiem Parīzes un Nīcas klostrofobiskajās šaurielīnās (**gonkas** arī tunelī, kurā bojā gāja princese Diāna ...). Taču Roninu šarms slēpjas ne jau **gonkās** un kriminālajā sižetā, bet faktā, ka režisors kopā ar izcilo aktieru brigādi stāsta savu **story**
2. jauniešu kinoauditoriju uzpērkošs dinamisks sižeta **draivs** un jaunā komanda, un apņemšanās radīt **superbojerviku** pēc Holīvudas standartiem.

=====
Iespējams, ka pēc autoru domām tādējādi sekmīgi tiek risinātas terminoloģijas problēmas. Bez anglicisma **draivs** varētu arī iztikt, jo semantiski tuvais apzīmētājs vārds "dinamisks" ir pietiekami spēcīgs. Hibrīdā **superbojeviks** parādās arī vārddarināšanas iespējas.

Aizguvumi no krievu un vācu valodas

1. Slikti organizētas t. s. **masovkas** (ar vienīgo izņēmumu kuģa **šturmešana**)

Saīsinājums "t.s." nedaudz mazina pirmā barbarisma efektu, ko autors tāpat kā aizguvumu no vācu valodas lieto termina nozīmē.

2. Brokas Brigita drīzāk izskatās pēc uzkasītas, **uzcopotas** jaunkrieviskas **bāriņas**

Aizguvums no krievu valodas ar norādi uz attiecīgo kultūru par apzīmētāju ieguvis vēl vienu ar latviešu valodas priedēkli atvasinātu vācismu. Autors acīmredzot šeit vēlēties izcelt aprakstītās parādības pārspīlējumu, paužot savu kritisko attieksmi.

Secinājumi

Aizguvumu plašais klāsts, uzrunājot lasītāju, liecina par autoru vēlmi pēc iespējas tuvināt aprakstāmās parādības būtībai. Īpaši, ja tas ir saistīts ar citu kultūru. (Lai noskaidrotu, kā tas īstenībā izdodas, nepieciešams atsevišķs cita profila pētījums).

Sarunvalodā un vienkāršrunā barbarismi bieži tiek lietoti ieraduma dēļ. Turpretī, lasot rakstus par kultūras dzīves aktualitātēm, kas domāti plašam lasītāju lokam, nereti rodas iespaids, ka stilistisko paņēmienu izvēlē autori pielāgojas kādai vienai auditorijas daļai, tādējādi atsvešinot citu savas potenciālās auditorijas daļu. Tas īpaši attiecas uz izteikumiem, kuros lietoti barbarismi kā aizguvumi no divām valodām. Izņēmums varētu būt no krievu un vācu valodas aizgūtie vārdi, kas lasītājam vieglāk uztverami un saprotami. To emocionālā slodze vairumā gadījumu izpaužas ironijā vai dzelīgumā.

=====

Aizguvumi no angļu, franču un latīņu valodas biežāk pārstāv profesionālismus. Reģistrētie aizguvumi no angļu valodas ar retiem izņēmumiem anglicismu vārdnīcā (Baldunčiks 1989) nav atrodamī, kaut gan tajā iekļauta dažādu līmeņu leksika, izņemot vulgārismus. Turpretī gandrīz visi barbarismi no vācu valodas, kā arī daži krievismi sastopami žargona vārdnīcā (Mirovics, Dubaus 1996).

Barbarismi visbiežāk parādās kādā no galveno vārdšķiru formām, īpaši kā lietvārdi. Veselas frāzes svešvalodās neasimilētā veidā rosina domāt par kādu no žargona lietojuma motīviem, proti, hibrīdveida izteiksmi lieto cilvēki, kuri zina vairākas svešvalodas, kā arī tie, kuri vēlas šādu prasmi demonstrēt.

Viens no aizguvumu asimilācijas aspektiem ir to piedalīšanās vārddarināšanā. Aizguvumu ieviešana valodā sekmē hibrīdvārdu veidošanu, kad aizgūta vārda saknei vai celmam tiek pievienoti dzimtās valodas afiksi vai galotnes, kā arī otrādi. Aizguvumiem var būt arī īpatnēja morfoloģiskā struktūra un gramatiskās formas. Pārsvarā konstatēti atvasinājumi ar piedēkļiem un galotnēm (*kreizīgs, knifīnš*); atsevišķos gadījumos izmantoti priedēkļi (*nopervēts, nesaštampots*). Autori izmanto vārddarināšanas iespējas, arī veidojot okazionālistus (*popkornotava, knapelīgs*).

Kā norāda R. Kvirks un G. Steina (1990), aizgūšana nebūt neliecina par to, ka attiecīgā valoda ir dekadentiska un tās runātāji nav pārliecināti par savu identitāti. Tā rāda, ka attiecīgās sabiedrības locekļi apzinās, kādi procesi risinās pasaulē, un cenšas sekot kultūras attīstībai citās valstīs.

Taču bez ievēribas nav atstājami tādi barbarismu izvēles motīvi kā devējvalodas prestižs un valodiskais snobisms, mode (Baldunčiks 1989: 11), sakāpinātu oriģinalitātes tieksmju realizējums un imitācijas, pielāgošanās tendences un pozas izpaušme (Ernstsonē 1999).

LITERATŪRA

- Baldunčiks J. (1989) *Anglicismi latviešu valodā*. Rīga: Zinātne.
- Ernstson V (1999) *Latviešu valodas slenga leksika. Disertācijas kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai*. Rīga.
- Mirovics I., Dubaus A. (1996) *Latviešu žargona vārdnīca*. Rīga: Apgāds AIVA.
- Rozenbergs J. (1995) *Latviešu valodas stilistika*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Quirk R., Stein G. (1990) *English in Use*. Longman.

Barbarisms in Latvian Newspaper Articles on Culture*Summary*

In a language contact situation with a certain degree of bilingualism languages borrow from one another, and the nature of borrowing to a great extent depends on the cultural relations between communities. The paper is concerned with a group of loan words qualified as barbarisms as they have been registered in articles on various cultural events in "Diena", one of the leading dailies, over a period of six months (1999/2000).

Part of the borrowed words have undergone the process of assimilation - they have adjusted themselves to the phonetic and lexicogrammatical norms of Latvian. The result of such adaptation is the coinage of a number of hybrid words. Another group of barbarisms includes those that have been transferred to the syntactical structures of Latvian in their original form.

The present analysis reveals that among languages whose vocabulary Latvian authors and journalists find indispensable, English rates the highest. Further follow Russian, German, French, Latin.

There are instances with barbarisms as loan words from two different languages (English German, Russian English, Russian German). Borrowings from English tend to represent the group of professionalisms, whereas loan words from Russian and German as more familiar to the Latvian audience perform a certain stylistic role. They are predominantly used to emphasize attitudes of irony, scorn or humour.

Among all the registered barbarisms the absolute majority are lexical loan words. Loan translations are relatively few.

Among motives that have determined the choice of loan words there are also those connected with the prestige of a particular language (mostly it refers to English) and a wish on authors' part to represent the particular event in as original way as possible. Although generally borrowings confirm democratization processes within language an excessive use of them can be understood by part of the potential audience as a neglect of one's own language.

Gunta LOČMELE

Valoda izglītībā: uzziņu literatūra bērniem

"Tas notika tā: pieaudzis cilvēks zīmēja uz lapām un skaidrodams rādīja bērnam: "Tas ir cilvēks", viņš teica, "un šī ir māja" Bērns arī paņēma zīmuli un kaut ko uzvilka uz lapas. "Un kas ir tas?" viņš vaicāja" (Wittgenstein 1984: 17e).

Uzziņu literatūra bērniem ir pasaules aina, kuru pieaugušie – autori, tulkotāji, redaktori – zīmē bērniem. Tā kā Latvijas veikalu plauktos tulkotās uzziņu literatūras ir krietni vairāk par latviešu autoru darbiem, tieši tulkoti fragmenti bieži vien veido latviešu bērnu pasaules mozaīku.

Faktu atlases dēļ uzziņu grāmatas bērniem var uzskatīt par pedagoģisko literatūru. Tā nav ietilpināma daiļliteratūras kategorijā, un laikam labi vien ir, jo tad, iespējams, tā būtu pedagoģiska daiļliteratūra. Par šādu daiļliteratūru daži pētnieki ir paiduši lai gan visai apstrīdamu, tomēr minēšanas vērtu viedokli, ka visa pedagoģiskā māksla esot vāja (skat. Lenarta Helsinga (*Lennart Hellsing*) izteikumus, kurus savā grāmatā minējusi Rīta Oitinen (*Riitta Oittinen*) (Oittinen 1993: 41). Vai uzziņu literatūru varētu nosaukt par mākslu? Atstājot šo jautājumu turpmākām diskusijām, šajā rakstā es mēģināšu noskaidrot, vai tulkoto bērnu uzziņu literatūru Latvijā varētu nosaukt par mākslu bērniem.

Latvija atrodas pārejas posmā no iepriekšējās sistēmas, kurā valdījuši visu veidu aizliegumi, uz jaunu – demokrātisku. Tā kā valoda uzskatāma par atslēgu kultūras identitātei (Oittinen 1993: 7), latvieši centīgi pievīlē šo atslēgu jaunajām durvīm uz brīvību, atsakoties no zināmiem tabu, kas iepriekš pastāvējuši valodas lietojumā. Tomēr Latvijas kulūrvidē vēl arvien ierobežo tulkotāja brīvību bērnu literatūras jomā. Saņēmuši no redaktora izredīgētu tulkojumu, tulkotāji bieži vien saskaras ar skarbo dzīves īstenību, kas izpaužas redaktora labojumu veidā. Piemēram, vietvārdiem dažkārt tiek mainīts atveidojums, jo sākotnējās transkripcijas atgādinājušas atsevišķus krievu vienkāršrunas vārdus un izklausījušās nepieņemami rupji. Tā, piemēram, senas apmetnes

nosaukums, tulkojumā sākotnēji atveidots kā *Čatal-Hujuka*, mainīts uz *Čatal-Hjujuk*, jo *Hujuka*, kas ir oriģinālam tuvākais nosaukums, pārāk atgādinot kādu krievu lamuvārdu. Tāds vārds, izrunāts nopietnā vēstures stundā, klasē varētu radīt nepieņemamu jautrību. Tāpat krievu kultūrai vēl arvien ir ietekme Latvijā: redaktors ir pieņēmis, ka latviešu bērni pārvalda šo krievu valodas leksikas slāni. Tulkojot latviešu bērniem, mēs arvien vēl mēģinām izpatikt pieaugušajiem. Lizas Mailzas "Ilustrēta pasaules vēstures atlanta" tulkojumā poļu valodā šī apmetne ir nosaukta par *Catal Hüyük*, kas pierāda, ka krievu kultūrai nenoliedzami ir mazāka ietekme uz poļu kultūru, taču arī poļu vecāki, šķiet, mazāk mēģina ietekmēt savus bērnus un neliek tiem dzīvot "pieaugušo diktatūrā" Latvijā mēs bieži vien pieņemam pieaugušo pasaules likumus par vienīgi pareizajiem un uzspiežam bērnu pasaulei savas – pieaugušo – vērtības. Mēs runājam par latviešu valodas demokratizēšanu un tajā pašā laikā veidojam jaunus eifēmismus. Ļoti ievērojamām Ķīnas vēstures personībām nāktos mainīt savus uzvārdus, pirms tie varētu parādīties latviešu bērniem domātu vēstures grāmatu lappusēs, jo pretējā gadījumā tos apdraudētu atsevišķi izglītības jomas kopēji, kuri, domājams, varētu aizstāt nepiedienīgās burtu kombinācijas viņu uzvārdos ar zvaigznītēm. Piemēram, pēc redaktoru ieteikumiem pirmā Ķīnas Republikas prezidenta vārds – Suņs Jatsens jāmēģina lietot teikumos tā, lai tas nebūtu jāloka: izteikums *Suņa Jatsena prezidentūras laikā* nav ieteicams augstāk minēto apsvērumu dēļ, proti, tas varētu radīt lieku jautrību. Tulkošana kā starpkultūru saziņas process (un iekļausim tajā arī pieaugušo cilvēku un bērnu kultūru) tiek traucēts ar līdzīgiem redaktoriskiem apsvērumiem. Bērnu tieksme lietot pašu izdomātu vulgāru valodu tiek saukta par "valodas karnevālismu" (Oittinen 1993: 27, 31). Pieaugušie šo valodu nepieņem. Aizliedzot "karnevālismu", vecāki vēlas demonstrēt savu varu pār bērniem, pakļaut tos, jo tā ar bērniem vieglāk tikt galā, vieglāk kontrolēt viņus un vadīt.

Pēc Rītas Oitinenas iedalījuma bērnu kultūrai ir divas daļas. Viena no tām balstās uz bērnu mutvārdu tradīcijām, otra ir tā, kuru veido, sludina un atbalsta vecāki (ibid.: 15). Pirmā netiek

iekļauta uzziņu literatūrā, jo vecāki no tās baidās, otru visādi atbalsta un atzīst redaktori.

Jans Huizinga, pētnieks, kura vārda rakstību Latvijā, iespējams, arī apdraudētu redaktori, atzīmē, ka "pieaugušo sabiedrība mūsdienās augsti vērtē visu, ko atzīst par patiesu" (citēts pēc Oittinen 1993: 16). Kamēr daži pieaugušie cenšas uzlabot vārdu transkripcijas, attālinot tās no "bīstamajiem" oriģināliem, cita pieaugušo grupa cīnās par patiesību, mēģinot uzlabot iesakņojušās tradicionālās ķīniešu un arābu kultūrleksikas transkripcijas un tuvināt tās oriģinālskanējumam. Stāvoklis arābu kultūrleksikas jomā ir radikāli mainījies: mēs esam pieraduši pie *Islāma* un *Allāha* agrāko *Islama* un *Allaha* vietā. Taču mūsu orientālisti latviešu grāmatu redakcijās vēl nav saņēmuši zaļo gaismu dažām jaunām ķīniešu kultūras reāliju transkripcijām. Iebildumu argumentācijai tiek minēts, ka bērniem tas radīs grūtības, meklējot sīkākas uzziņas enciklopēdijās, kurās ir tradicionāls kultūrleksikas atveidojums. Jāpiebilst gan, ka latviešu valodā atrodamās enciklopēdijas nesatur lielu daļu tās Austrumu kultūras leksikas, kura lietota mūsdienu bērnu grāmatās. Tātad pieaugušie atkal izcīna pašu kaujas pašu interesēs. Un pat pretinieki dažkārt apvienojas, lai pakļautu bērnu literatūru savai, pieaugušo, cenzūrai.

Mēģinājumi uzlabot ķīniešu personvārdu un vietvārdu transkripciju patiesībā šķiet pamatoti. Liela daļa šāda veida leksikas, kura tika iekļauta padomju laikā publicētajās latviešu enciklopēdijās, bija tulkota no krievu valodas. Faktiski tās bija transkripciju transkripcijas. Līdzīga metode tiek izmantota arī šodien, tikai "relejs" – valoda, caur kuru šie vārdi ieplūst – ir mainījies no krievu valodas uz angļu. Un tulkotāji atkal rada transkripciju transkripcijas, kas dažkārt ir ļoti tālas no oriģināla. Angļu oriģinālteksta autors bija transkribējis kādas teiksmainas ķīniešu mitoloģijas būtnes vārdu kā *Ky-lin*. Latviski transkribētu kā *Kailiņš*, Ķīnas kultūras speciālisti to nespēja identificēt. Pēc trīs dienu ilgiem meklējumiem viņi atrada transkribētā angļu vārda oriģinālvotu un piedāvāja transkribēt un adaptēt šo vārdu latviešu tulkojumā kā *Cjilīņš*.

Tulkošanas tradīciju elastības trūkumu Latvijā zināmā mērā demonstrē arī nākamais piemērs. *Aleksandrijas bāka* ir tradicionāls *Pharos lighthouse* atveidojums latviešu valodā. Tulkojums acīmredzot nāk no krievu valodas. Šajā gadījumā zūd kāda interesanta saite: vietvārds *Pharos* ir devis krievu valodai sugas vārdu *fara*, piemēram, automašīnu gaismu apzīmēšanai, dažkārt kā barbarismu lietotu arī latviešu valodā. Norādot, ka bērniem vajadzēs meklēt tālākas uzziņas citās enciklopēdijās, redaktori dod priekšroku *Aleksandrijas bākai*. Šīs pašas grāmatas tulkotājs poļu valodā tulkojis *Pharos lighthouse* kā *Faros latarnia morska*. Interesanti piezīmēt, ka vācieši šo bāku (kura ir viens no Septiņiem pasaules brīnumiem) sauc par *Leuchtturm von Pharos vor Alexandria*, tā saglabājot abas norādes.

Citas problēmas, kas raksturo tulkošanu Latvijā, attiecas uz faktoloģiskām neprecizitātēm oriģināltekstā. Piemēram, šāds oriģināltekstis: "*A Russian Cyrillic character – a variation of the Roman alphabet*", kam pievienots krievu valodas burta ū attēls. Tulkotājam ir vairākas rīcības iespējas: 1) tulkot teikumu, atstājot tajā neprecizitāti un veidojot autoram lojālu tulkojumu: *Krievu kirilicas alfabēta burts. Kirilica ir latīņu alfabēta variants*. 2) atstāt neprecizitāti un zem teksta pievienot tulkotāja piezīmi ar skaidrojumu, ka, pēc valodnieku domām, krievu alfabēts cēlies no grieķu, nevis no latīņu alfabēta; 3) rast kompromisa risinājumu, piemēram: *Krievu kirilicas alfabēta zīme. Tas ir līdzīgs latīņu alfabētam.*; 4) iztulkot pareizo teikuma daļu un izņemt no teksta nepareizo vai 5) izlabot kļūdu: *Krievu kirilicas alfabēta burts. Kirilicai pamatā ir grieķu alfabēts*. Pirmā izvēle ir atgriešanās padomju laikā, kad tulkotāji bieži tika vērtēti pēc viņu uzticības autora tekstam (šāds vērtējums valda arī Zviedrijā). Otra izvēle ir lojāla gan attiecībā pret autoru, gan pret vēsturisko patiesību, taču nav draudzīga lasītājam bērnu literatūrā piezīmes sarežģī teksta uztveri. Trešais variants ir kompromiss, kurš neapmierina nedz lasītāju, nedz autoru. Ceturtais variants ir kompromiss ar neredzētu lielāku lojalitāti pret lasītāju, jo tiek atspoguļots patiess fakts (*Krievu alfabēta burts*), kurš gan nesniedz nekādu skaidrojumu par alfabēta izcelsmi. Pēdējā iespēja ir lojāla teksta funkcijai: tam mākslinieciskā

formā jāsniedz pareiza izglītojoša informācija. Latviešu tulkojuma redaktori izvēlējās ceturto iespēju, proti, iztulkot pareizo teikuma daļu, izlaižot nepareizo fragmentu, kamēr poļu tulkotājs izlaboja neprecizitāti: "*Rosyjska litera cyryliczna. Cyrylica oparta jest na alfabecie greckim*" (*Krievu kirilicas burts. Kirilicai pamatā ir grieķu alfabēts*). Tas tomēr pierāda, ka, salīdzinājumā ar Polijas piemēru, latviešu tulkojums nav tik pārgalvīgs un demonstrē lielāku cieņu pret autora viedokli nekā pret teksta funkciju. Latvijas attieksme pret oriģināltekstu šķiet tuvāka Zviedrijas tradīcijām.

Ņemot vērā kristietības ideju atdzimšanu postsociālismā, tulkotāji vēlējās būt īpaši precīzi darbā pie Mirandas Brūsas-Mitfordas "Ilustrētās enciklopēdijas Zīmes un Simboli" nodaļas par kristietību tulkojuma *Virgin Birth*, burtiski *šķīstā dzemdēšana*, tika minēta saistībā ar olas simbolismu. Pārsteidz, ka Latvijas katoļu kultūrā jēdziens *šķīstā dzemdēšana* nepastāv. Kāds katoļu mācītājs, iztaujāts par šo jēdzienu, likās nedaudz samulsis un ieteica neiedziļināties tālāk par *šķīsto ieņemšanu*. Man jāpiekrīt Vebstera vārdnīcai, kurā teikts, ka *šķīstā dzemdēšana (Virgin Birth)* bieži tiek jaukta ar *šķīsto ieņemšanu (Immaculate Conception)*, vismaz Latvijā tā tiešām notiek, un, kā izrādījās, arī Polijā pastāv tikai *šķīstās ieņemšanas* jēdziens.

Tā nu iznāk, ka Latvijā tulkošana ir reizē gan brīva, gan kultūras un tradīciju valgu iegrozota. To ierobežo arī telpa, jo iespēšanas īpatnību dēļ enciklopēdijām nepieciešama simtprocentīga tulkojuma garuma atbilstība oriģināla garumam. Taču tulkojumi parasti ir garāki par oriģinālu, tāpēc skaidrojošs tulkojums iespējams tikai tad, ja izlaiž kādu citu teksta fragmentu. Šādu lēmumu pieņemt parasti ir ļoti grūti, jo enciklopēdiju teksti ir ļoti koncentrēti. Turklāt izlaidumi var radīt lasītājam lielākas grūtības teksta izpratnē un tiešām likt bērniem meklēt papildu uzziņas citos uzziņu materiālos.

Es salīdzināju arī Lizas Mailzas "Ģeogrāfijas enciklopēdijas" tulkojumu latviešu un krievu valodā. Pārsteidzoši, ka latviešu tulkojums izrādījās daudz sarežģītāks par krievu tulkojumu. Latviešu tulkotājs ir lietojis daudzus nevajadzīgus skaidrojumus, sarežģītus terminoloģiskus iestarpinājumus un zemteksta

piezīmes, kuras nepievienoja krievu tulkotājs. Pārprotot teksta funkcijas, tulkotājs bērnu grāmatas vietā ir radījis parodiju par literatūru pieaugušam lasītājam, kurā lietota nopietna pieaugušo zinātniska valoda. Latviešu tulkojumiem bija pievienoti pat latīņu termini, kā *Cumulus* gubu mākoņu apzīmējumam. Vai to var izskaidrot ar mazas tautas rūpēm par jaunās paaudzes nākotni? Vai latvieši vēlas, lai bērni gūtu labāku izglītību, nekā bija pieejama bērnu vecākiem, un tādējādi pārāgri padara bērnus par pieaugušiem un atņem tiem bērnību? Vai varbūt tam ir vienkāršāks skaidrojums – tulkotāji un redaktori vienkārši nezina, ka bērnu literatūrā svešas kultūras elementu klātbūtnei, vismaz valodas līmenī, ir jābūt krietni mazākai (skat. Oittinen 1993: 78). Vai varbūt sarežģītā valoda ir veids, kā izdevēji iedarbojas uz vecākiem, mēģinot pārliecināt tos par nepieciešamību iegādāties šādu krietni dārgu grāmatu (tās pašas grāmatas tulkojums krievu valodā izrādījās krietni lētāks).

Tāpat tulkoto bērnu uzziņu literatūru Latvijā, lai arī tā pilda tai raksturīgās funkcijas informatīvo, izglītojošo un māksliniecisko – dažkārt ir grūti definēt par mākslu bērniem. Lai gan nonākuši jaunā vidē, kas prasa "tulkošanas ieradumu" pārskatīšanu, tulkotāji un redaktori bieži demonstrē "vecu" pieeju. Uzziņu literatūras tulkošana Latvijā vēl arvien ir dažādu veidu kompromiss. Un lai arī gadās tulkota uzziņu literatūra bērniem, kuru diezgan grūti nosaukt par mākslu bērniem, esmu pārliecināta, ka tulkotāji un redaktori Latvijā ir spējīgi uz mākslas darbu radīšanu. To piemēri arī šobrīd jau rodami un noteikti dod svarīgu ieguldījumu izglītībā. Tulkosim uzziņu grāmatas bērniem tiem saprotamā valodā, jo arī viņi var uzzīmēt savas pasaules attēlu un lūgt, lai mēs to paskaidrojam. Vai mēs vienmēr spēsim to izdarīt?

Bibliogrāfija

Oittinen, R. 1993. *I Am Me – I Am Other: On the Dialogics of Translating for Children*. Tampere: University of Tampere.

Wittgenstein, L. 1984. *Culture and Value*. Chicago: The University of Chicago Press.

Language in Education: Reference Literature for Children

Summary

Reference literature for children is a picture of the world drawn for children by grown-ups: authors, translators, editors. As translated reference books outnumber the original ones in Latvia, a jig-saw puzzle of the world is put together by Latvian children mainly out of translated pieces.

Latvia is a country in transition from the former system dominated by all kinds of prohibitions to a new democratic one. As language is viewed as a key to cultural identity, Latvians are adjusting their key to a new door to freedom and identity by removing all taboos, including the language-related ones, with eagerness and speed. Still, the cultural environment in Latvia puts restrictions on the freedom of a translator in the field of children's literature. If we translate for children in Latvia we are in reality doing it for adults' convenience. The Polish translation of the same book show that adults exercise less "grown-up correctness" over their children in Poland and even in Russia. In Latvia we adopt adult's rules and impose our own values onto the children's world.

Thus, in Latvia translated reference literature for children, though performing its informative, educational and artistic functions, can hardly be defined as art for children. Even having found themselves in an environment which urges them to re-adjust their "translation habits", translators and editors demonstrate many "old" ways of doing things. Translating reference literature for children in Latvia means coming to all kinds of compromises.

Andrejs VEISBERGS

Mutiskā tulkošana un latviešu valoda (valodiskie aspekti)

Kopš neatkarības atgūšanas Latvijā attīstījusies jauna profesija jeb niša valodu jomā – mutiskā tulkošana. Tās veicējs ir **tulks**, atšķirībā no rakstiskā tulkojuma veicēja – **tulkotāja**. Šī atšķirība parastam cilvēkam ne vienmēr ir skaidra un tāpēc šo terminu lietojumā vēl vērojama liela nekonsekvence. Spēju atpazīt atšķirību starp tulku un tulkotāju sarežģī arī tas, ka Latvijā nereti viens cilvēks piekopj abus amatus (Veisbergs 1999a). Darba dalīšana un specializācija pie mums vēl nav sasniegusi tādu līmeni kā Rietumos.

Līdz 90. gadiem mutiskās tulkošanas izplatība Latvijā bija ļoti ierobežota, jo latviešu-krievu valodas saziņā tulkojums parasti nebija vajadzīgs, bet dzīvā saskarsme ar ārzemniekiem bija reta. Ar mutisko tulkošanu dažreiz nodarbojās Intūrista gidi, ļoti reti notika kāda starptautiska konference, kurā tika nodrošināts tulkojums.

Atmoda, Tautas fronte, neatkarības procesi piesaistīja ārzemnieku interesi, un arī latviešu valodas kā valsts valodas statusa atgūšana nozīmēja, kas saziņā arvien vairāk radās nepieciešamība pēc tulkiem. Latvijai atgūstot neatkarību, attīstoties attiecībām ar citām valstīm, ieplūstot ārzemju kapitālam, veidojoties kopuzņēmumiem, tulki ieguva sev normālā sabiedrībā ierasto vietu. Latvijā ar mutisko tulkošanu galvenokārt nodarbojās un arī tagad nodarbojas filologi svešvalodu zinātnieki. Tam ir gan pozitīvā puse (labākas valodu zināšanas, profesionāla izglītība, valodas izjūta), gan negatīvā puse (virspusīgas zināšanas specifiskās sfērās). Jāņem vērā, ka vēl 90. gadu vidū starptautiskās saziņas *lingua franca* – angļu valoda Latvijā joprojām nebija apgūta pietiekamā līmenī (Druvieta 1998), lai netraucēti varētu kontaktēties un risināt sarunas.

Pastāv vairāki mutiskā tulkojuma tipi (Alexieva, 1997), no kuriem vissvarīgākie ir šādi veidi:

Sinhronā tulkošana (simultaneous interpreting). Tulki (parasti 2 vai pat 3) sēž izolētā kabīnē, austiņās klausās oriģinālvalodu un ar pāris sekunžu nobīdi to tulko tulkojumvalodā. Daudzvalodu konferencēs kabīnē sēdošie tulko tikai vienā valodā, kamēr citā kabīnē sēdošie atkal citā. Sinhronā tulkošana sniedz lielu laika ekonomiju, un kvalificēti tulki visai precīzi atveido teikto. Šim tulkošanas veidam ir vajadzīga visai sarežģīta un padārga tehnika, taču tā Latvijā ir pieejama (gan pārvietojamā, gan stacionārā), un domājams, ka pēc Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības bankas sanāksmes Rīgā maijā situācija šai ziņā būs vēl labāka.

Secīgā tulkošana (consecutive interpreting), kad tulks noklausās vienā valodā teikto un "pārceļ" to otrā. Pie mums vēl ierasta tulkošana pa teikumam vai 2-3 teikumiem. Rietumos biežāk (taču ne vienmēr) praktizē visai garus runas fragmentus – 5-10 un pat 20 minūtes. Protams, tik garu tekstu atcerēties var tikai retais, tāpēc oriģinālrunas laikā tulks izdara piezīmes, pēc kurām stāstījums tiek rekonstruēts tulkojumvalodā.

Čuksttulkošana (chuchotage – termins no ķīniešu valodas). Tulks sēž blakus vienam vai pāris delegātiem un praktiski sinhroni "čukst tiem ausī" pārtulkoto tekstu.

Kontakttulkošana (liaison/community interpreting) – secīgās tulkošanas paveids ar tulka aktīvāku iesaistīšanos saziņas procesā, piemēram, tulkojot operācijas laikā, mācot bēgļiem valodu, strādājot lidmašīnas katastrofas vietā, vadājot viesu delegāciju. Šeit tulkam jāuzņemas mazliet aktīvāka ekstralingvistiskā loma.

Mutiskās tulkošanas prasmju izveidošanai nepieciešama gan laba izglītība, gan pietiekama pieredze. Pasaulē pastāv atzītas tulku skolas Ženēvā, Parīzē, Vīnē, Londonā, Germersheimā u.c. Arī Latvijas Universitātes Svešvalodu fakultātē kopš 1992. gada pastāv augstākā līmeņa maģistratūras programma tulkošanā angļu-latviešu un angļu-dāņu-latviešu variantos. Kopš 1999. gada pastāv arī vācu-latviešu programma. Kopš 1997. gada Ventspils augstskolā arī pastiprināti māca mutisko tulkošanu profesionālās (bakalaura) programmas ietvaros.

Mutiskais tulkojums Latvijā

Mutiskā tulkojuma situāciju galvenokārt nosaka trīs lingvopolitiski un sociolingvistiski faktori – latviešu valodas kā valsts valodas statuss, krievu valodas nozīmes mazināšanās un angļu valodas straujā izplatība, kā arī finansiālais aspekts. Tā rezultātā vairāk nekā 90% no mutiskās tulkošanas apjoma notiek angļu-latviešu kombinācijā. Tālāk, visai vienādās pozīcijās atrodas angļu-krievu, vācu-latviešu, zviedru-latviešu, dāņu-latviešu, franču-latviešu, itāļu-latviešu kombinācijas. Praktiski nenozīmīgs ir lietuviešu un igauņu valodu īpatsvars – parasti runātāji izlīdzās ar krievu vai angļu valodu, bet atsevišķos gadījumos tās tulkojumā tiek izmantotas kā starpniekvalodas. Patlaban mutiskās tulkošanas tirgus Latvijā ir nostabilizējies. Kardinālas izmaiņas varētu radīt Latvijas iestāšanās Eiropas savienībā, jo tad pēkšņi darbam Eiropas institūcijās būtu nepieciešami 50-100 augsti kvalificēti tulki. Kā rāda tādu visai līdzīgu valstu kā Zviedrijas un it īpaši Somijas iestāšanās pieredze, uz laiku tiek sagrauts vietējais tulkošanas tirgus un arī Briseles vajadzības ilgāku laiku paliek neapmierinātas.

Mutiskās tulkošanas tirgu Latvijā ierobežo pašas valsts ierobežotais lielums; nelieli resursi, ko valsts un uzņēmēji var izdalīt šim procesam, un svešvalodu zināšanu līmenis, kas strauji pieaug. Vērtējot pēdējo desmitgadi, var teikt, ka no 90. gadiem vērojams straujš pieaugums, maksimumpunkts tika sasniegts varbūt ap 95/6 gadu, tad seko lēns kritums (Veisbergs 1999). Tomēr, aplūkojot tulkošanu, kas saistīta ar Eiropas institūcijām, ir jākonstatē pieaugums. Tāpēc iespējams, ka pēc dažiem gadiem Latvija pievienosies pārējām Eiropas valstīm arī tai ziņā, ka mutiskais tulkojums galvenokārt skars tieši oficiālo attiecību sfēru, saistībā ar ES, kamēr biznesa sfērā angļu valoda būs kļuvusi par *lingua franca*.

Sinhronajai tulkošanai nepieciešama visai sarežģīta aparatūra. Tāda Rīgā atrodas tikai dažās vietās, pārējās iztiek ar mobilo aparatūru. Šo tulkošanas paveidu tāpēc ir visai viegli novērot un analizēt, kamēr pārējie tulkošanas paveidi ir grūtāk pārskatāmi. Tomēr pētījumi (Veisbergs 1999b) rāda, ka mutiskajai tulkošanai ir tendence samazināties – to nosaka galvenokārt pieaugošās

angļu valodas zināšanas centrālo pārvaldes aparāta darbinieku vidē, kam ir visciešākā saskare ar ārzemniekiem. Rīgā arvien biežāk oficiālās sarunās mutiskā tulkošana tiek veikta tikai preses konferencēs un citos līdzīgos ceremoniāli protokoliskos pasākumos. Provincē, pieaugot dažādu kopuzņēmumu un starptautisko projektu skaitam, lietojuma sfēra tulkošanai, iespējams, vēl paplašināsies.

Hipotētiski varētu runāt arī par krievu valodas jautājumu. Ņemot vērā, ka arvien mazāk latviešu jauniešu pārzina krievu valodu, var pienākt laiks, kad arī šai sfērā būs nepieciešams mutiskais tulkojums. Šeit varbūt par izejas punktu var kalpot fakts, ka, sākot no 1992. gada, krievu valodu arvien vairāk skolās aizstāja citas valodas, tātad pēc pāris gadiem paaudze, kas ieies darba tirgū, šo valodu varētu nepārvaldīt. Iespējams, angļu valoda tad kalpos kā saziņas valoda starp šīm grupām (McKay 1995), iespējams, krievu jaunieši: pilnībā pārvaldīs latviešu valodu, tomēr paliks arī sakari ar Krieviju, kas, iespējams, prasīs mutisko tulkošanu.

Kopumā tātad var secināt, ka mutiskās tulkošanas tirgus Latvijā ir visai stabils un atbilstošs pašreizējai situācijai. Atsevišķa problēma ir tulku sagatavošana, kas šajā rakstā netiek skarta.

Mutiskais tulkojums un Eiropas Savienība

ES pamatdokumentos ir atsauce uz to, ka katras dalībvalsts valsts valoda ir ES oficiālā valoda un tātad tās pārstāvjiem ir demokrātiskas tiesības gan uzstāties savas valsts valodā, gan saprast, par ko ir runa. To nodrošina praktiski visu Eiropas Parlamenta, Eiropas Komisijas un citu organizāciju oficiālo sēžu sinhronā tulkošana. Runātāji apzinās, ka tulkojums daudzos gadījumos ir daudz svarīgāks nekā oriģināls (ko bieži klausās tikai pāris cilvēku), un tāpēc parasti ievēro mērenu runas stilu, kas ļauj veikt kvalitatīvu tulkojumu. Pieredzējuši runātāji saprot, ka par runas kvalitāti tiks spriests pēc tās tulkojuma, un tāpēc ir bezjēdzīgi censties iespiest 5 vai 10 minūtēs pēc iespējas vairāk informācijas un to, galvu nepacēlušam, nolasīt trakā ātrumā. Zaudējumi šādam stilam būs lielāki nekā ieguvumi.

=====

ES tiek galvenokārt praktizēta tulkošana tikai dzimtajā valodā – tulks parasti tulko no 2 vai vairāk valodām tikai savā dzimtajā valodā. Tas nozīmē, ka sēdēs katrai valodai ir sava tulku kabīne un tajā, piemēram, angļu kabīnē, sēdošie 3 tulki parasti spēj nosegt 11 pašreizējās valodas – var tieši tulkot no visām darba valodām. Gadījumā, ja kādu no valodām neviens no tulkiem nepārvalda, tulkojums tiek veikts no kādas starpniekvalodas.

Pastāv arī otrs modelis, kad viena vai divas valodas tiek ņemtas kā starpniekvalodas un, piemēram, somu runa tiek tulkota angļu valodā un no tās savukārt visās citās valodās. Šādā (daudzās situācijās ekonomiskākā) risinājumā parādās vairākas problēmas. Pirmkārt, starpniekvaloda it kā atrodas prestižākā statusā. Otrkārt, divkārtējā tulkojumā zūd vairāk informācijas, un treškārt, laika ziņā notiek nobīde, kas var radīt visai lielas problēmas. Piemēram, strauji balsojot par kāda dokumenta pieņemšanu pa punktiem, sēdes vadītājs soms sauc "par, pret, atturas", taču, kamēr tulkojums caur angļu valodu aiziet līdz trešajai valodai, vadītājs somiski jau pārgājis pie balsošanas par nākamo punktu. Taču, ES paplašinoties, acīmredzot šis variants uzvarēs, jo 3 tulkiem nav iespējams nosegt vairāk valodu, un pulcināt katrā konferencē 20 tulkus katrai darba valodai būtu pārāk dārgi.

Starpniekvalodas pastāvēšana arī zināmā mērā ietekmē tulku runas stilu. Tā kā pirmā tulka valoda funkcionē kā izejmateriāls otram tulkam, vēlam, lai šis materiāls būtu pēc iespējas skaidrāks un loģiskāks. Ja jāizšķiras starp formas precizitāti un vieglāku uztveramību, priekšroka tiks dota pēdējai. Šajā jomā dažreiz parādās pretrunas starp Austrumeiropai raksturīgo (ieaudzināto un gaidīto) vēlmi pēc lielākas formālas līdzības starp oriģinālu un tulkojumu un Rietumeiropā praktizēto jēgas, pamatdomas un elegances saglabāšanu. Jāsaka arī, ka klausoties, piemēram, lietuviešu uzstāšanos, kas caur franču valodu tiek tulkota angļu valodā un pēc tam latviski (dubultstarpniecība), dažreiz rodas sajūta, ka no oriģināla pāri palikusi tikai skaista forma un pamatdoma. Latviešu tulki savā ziņā atrodas visai neapskaužamā situācijā (Zauberga 1999b), jo pret tiem tiek izvirzītas dažādas prasības – Latvijas delegācija vēlas precīzu,

=====

sev ierastu tulkojumu, ārzemnieki – gan citi tulki, gan klausītāji – savukārt labi pārstrādātu un elegantu tulkojumu.

Iespējams, ES būs jāmaina arī prakse, ka tulkojums notiek tikai dzimtajā valodā. Jau tagad sarunās ar ES latviešu (un citu jauno valstu) tulki tulko abos virzienos. Somu kolēģi joprojām nodrošina tulkojumu arī no somu valodas. Maz ticams, ka samērā īsā laikā izdosies atrast pietiekami daudz ārzemnieku, kas būs tik perfekti apguvuši latviešu valodu, lai spētu izpildīt šīs funkcijas.

Tulkojums un valoda

Ja saikne starp rakstisko tulkojumu valodu un latviešu valodu kopumā ir nopietni pētīta (Zauberga 1999a; Veisbergs 1999c), tad mutiskā tulkojuma potenciālais un reālais iespaids uz latviešu valodu praktiski līdz šim nav aplūkots. To lielā mērā nosaka jau minētā parādības novitāte. Taču daudzi jautājumi, kas saistīti ar mutiskā tulkojuma ietekmi, ir visai līdzīgi tiešo valodu kontaktu, divvalodības un interferences jautājumiem – jo visu to centrā ir divvalodīgais (vai daudzvalodīgais) indivīds, kas vienlaicīgi operē ar divām valodām un kam ir saskare ar citiem valodas nesējiem.

Mutiskā tulkojuma un latviešu valodas saikni var aplūkot vairākos aspektos. Pirmkārt, saistībā ar galvenajām kontaktvalodām un to ietekmi uz latviešu tulkojumvalodu; otrkārt, saistībā ar tulkojumvalodas kvalitāti gan vienā, gan otrā virzienā, un treškārt, pētot latviešu tulkojumvalodas ietekmi uz latviešu valodu kopumā.

Runājot par mutiskās tulkošanas valodiskajiem aspektiem, jāatzīst, ka jebkurš mutiskais tulkojums ir nekvalitatīvāks nekā kvalitatīvs rakstiskais tulkojums. To galvenokārt nosaka laika faktors. Rakstiski tulkojot normālos apstākļos, tulkotājam ir pieejamas dažādas vārdnīcas, viņš var kontaktēties ar speciālistiem, tekstu autoriem, dienām ilgi pārdomāt radušās problēmas, slīpēt izteiksmi utt. Mutiskajā tulkojumā tas viss praktiski nav iespējams. Sinhronajā tulkošanā pārdomām, resp., reakcijai var atvēlēt varbūt tikai sekundi, jo runas plūsma ir nepārtraukta. Ātrums nosaka vairākas runas veida izmaiņas un kļūdas.

=====

Sinhronajā tulkošanā tiek zaudēta zināma daļa informācijas. Arī garajā secīgajā tulkošanā tiek apzināti veikta teksta saspiešana (kompresija) par 25-30%. Tulkojumā parādās neprecizitātes – garākos teikumos tulks nereti var zaudēt kontroli pār saikjiem, saskaņojumu, galotnēm.

Iepējama oriģinālvalodas interference tīri skaniskajā runas noformējumā, arī normālas valodas intonācijas izmaiņas, t.s. velkošā tulka intonācija, paužu izkārtojuma maiņa sakarā ar atšķirīgām teikumu struktūrām, neziņu par to, kas sekos. Nereti tulkojumā parādās izlīdzinoši monotona pieskaņa, jo tulka uzdevums nav atveidot, piemēram, ātru un histērisku vai lēnu un āķīgu runas stilu, bet gan to "normalizēt" (sevišķi starpniekvalodu tulkojumā).

Runājot par interferenci, nozīme ir arī valodai, no kuras tiek tulkots. Ap 90 % mutiskā tulkojuma Latvijā nāk no angļu valodas, tātad šī interference ir papildinājums vispārējai angļu valodas interferencei, ko novērojam šodien. Daudz mazāk tiek tulkots no vācu valodas, kur arī ir savas īpatnības – piemēram, ilgāka tulka kavēšanās, lai noskaidrotu darbības vārda nozīmi, kas vācu valodā atdalītā priedēkļa formā atklājas bieži vien tikai teikuma beigās. Laba valodas prakse un intuīcija šo situāciju var uzlabot, taču šeit slēpjas arī zināms risks (Jørg 1995). Ir arī neizbēgami zaudējumi, nespējot sekundes desmitdaļas laikā izkalkulēt dažādas vārdu spēles, slēptas domas, retoriskas figūras, metaforas, izteiksmes niansas, nesvarīgas novirzes.

Tomēr, ņemot vērā mutiskās tulkošanas ierobežoto apjomu un specifiku, visas minētās novirzes, neprecizitātes, fonētiskā, gramatiskā interference diez vai ir spējīga atstāt kaut cik jūtamu iespaidu uz latviešu valodu. Pavisam citāda ir situācija terminoloģijas jomā.

Mutiskā tulkošana un terminoloģija

Vislielākā tulkojuma un valodas mijiedarbība ir terminoloģijas jomā. Nenovēršami rodas situācijas, kad tulks saduras ar nezināmo, piemēram:

terminu, kuram latviešu valodā nav ekvivalenta;

terminu, ko tulks nepazīst;

terminu, ko var saprast, bet nevar pārtulkot;

terminu, kas aizmirsies.

Tā kā tulkojumam ir tendence balstīties uz sacītā jēgu, nevis absolūtu ekvivalenci, tiek lietots tā sauktais ātrais variants visbiežāk latviešu valodā tiek veidots aizguvums, dažreiz kalks. Skaidrojošo tulkojumu jaunam terminam lietot neļauj laika ierobežojumi, labākajā gadījumā to var izmantot vienreiz, pēc tam lietojot kādu īsāku variantu.

Tulki bieži kontaktējas ar Latvijas puses pārstāvjiem. Pēc šāda tulkojuma tiek mēģināts noskaidrot, vai šāds termins ir pieņemams. Bieži delegāti paši nezina latviešu terminu, bet, zinot latīnisko sakņu nozīmi, gatavi pieņemt okacionālo aizguvumu, piemēram **monitoring** **monitorings**, **notification** **notifikācija**, **incenerator** – **incenerators**. Nākošajās sarunās šis, bieži vien neveiklais, veidojums, jau tiek lietots kā akceptēts termins un iestrādāts valodā. Delegāti to lieto savās runās un tulki (tie paši vai citi) to pieņem kā akceptētu.

Tajā pašā laikā, iespējams, Latvijā pie šī jautājuma strādā citi cilvēki, kas veido citus terminus. Tā rezultātā (ņemot vērā, ka vārdus producē arī rakstiskie tulki) izveidojas bezgala daudz variantu vienam angļu terminam (sevišķi t.s. eirotēriem (Broka 1999)), piemēram, **regulation** – **nolikums**, **noteikums**, **nosacījums**, **reglaments**, **regula**, **regulācija**, **priekšraksts**, **rikojums**, **likums**;

notification **pieteikšana**, **reģistrēšana**, **izziņošana**, **paziņošana**, **notifikācija**;

monitoring **kontrole**, **monitorings**, **līdzsekošana**, **pārraudzība**, **apsekošana**, **uzraudzība**, **novērošana**;

transparency – **caurskatāmība**, **caurspīdība**, **caurspīdīgums**, **transparence**;

screening **causkatīšana**, **caurlūkošana**, **saskaņošana**, **skrīnings**;

guidance – **vadība**, **vadlīnijas**, **norādījumi**;

updating – **aktualizācija**, **papildināšana**, **informēšana**.

Ja šī terminu daudzveidība varbūt arī nepazudina mutiskā tulkojuma jēgu, tad zināmas problēmas var rasties, tulkojot pretējā virzienā, t.i. cenšoties uzminēt, ko latviešu delegāts domā, lietojot kādu savādu vai polisemantisku vārdu. Taču vēl

=====

Jaunākas sekas ir tam, ka šie jaunveidojumi ar delegātu starpniecību ieplūst arī rakstiskajos un oficiālajos tekstos, turklāt pārsteidzošā dažādībā. Tie bieži nekonsekvēti lietoti vienā tekstā, bet vēl lielāka dažādība vērojama dažādu nozaru ministriju tekstos, kur bieži parādās attiecīgajā ministrijā, departamentā, iestādē ierastais, izvēlētais vai kaut kur dzirdētais variants.

Un tikai ar laiku izdodas vienoties par vislabāko. To, tiesa, neizlemj tulki, bet gan Tulkošanas un terminoloģijas centrs vai Terminoloģijas komisija. Labāka sadarbība un straujāka problēmu risināšana starp šīm institūcijām, speciālistiem un tulkiem varētu atvieglot gan tulku stāvokli, gan uzlabot latviešu valodas tulkojuma kvalitāti.

Bibliogrāfija

Alexieva, B. (1997) A Typology of Interpreter-Mediated Events. In: *The Translator*. vol.3. No.2. pp. 153-174.

Broka, V (1999) Problems of the Translation of "Euroterms" into Latvian. In: *Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods*. Ventspils: Ventspils Augstskola.

Druvieta, I. (1998) Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā. Rīga: LU LVI, LZA EI.

Jørg, U. (1995) *Verb Anticipation in German-English Simultaneous Interpreting*. University of Bradford (Unpublished M.A. Dissertation).

McKay S. (1995) The Language Situation in Latvia. In: *TESOL matters*. Oct/Nov. pp.17-18.

Veisbergs, A. (1999a) Latvia on the verge of the next millenium. In: *Language Today*, 17. pp.16-17.

Veisbergs, A. (1999b) Latvian Interpreting Scene: Present and Future Trends. In: *Translatorische Kompetenz*. Abstracts. Gernersheim. pp. 35-36.

Veisbergs, A. (1999c) Language Contacts, Translation, their Impact on Modern Latvian. In: *Interpreting and Translation as*

Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventspils: Ventspils Augstskola.

Zauberga, I. (1999a) Tulkojumvalodas stilistiski strukturālā neviendabība. *Linguistica Lettica*. Nr. 5, 215-222. lpp.

Zauberga, I. (1999b) Variables of Quality Assessment in Interpreting. In: *Translatorische Kompetenz*. Abstracts. Germersheim. pp. 37-38.

Interpretation and Latvian (Language Aspects)

Summary

The author discusses the impact of interpreting on the Latvian language. Interpreting is a relatively new phenomenon in Latvia, dating its beginnings since early 90ies of the 20th century. The author briefly describes the four most frequent modes of interpreting – simultaneous, consecutive, chuchotage and community interpreting. Analysis of the trends shows that in about 90% of cases the language pair is Latvian and English, followed by a tiny proportion of German, French, Russian, Italian and Scandinavian languages. Lithuanian and Estonian are practically never interpreted into Latvian – in case of need English or Russian are used either as languages of communication or English as a relay language. Interpreting showed a distinct tendency of rise in the first 5 years of the 90ies and a gradual decline in the following years. However interpreting connected with the EU institutions is on the rise and the EU can be considered a key player for the interpreting market of the future. The author focuses on the role of retour for Latvian interpreters and explains the EU situation and interpreting practices.

Interpreting can be viewed with regard to Latvian in several ways -- its effect on Latvian as a target language, the quality of the target language and the effect of the interpreting language on Latvian as a whole. Phonetic, grammatical interference, imprecision can affect the quality of the interpreting event, however it is terminology where interpreting leaves its mark on the language as such. The occasional terms coined by interpreters (when there are linguistic lacunae, when the interpreter does not know the correct term, when it is forgotten) tend to establish themselves in the language and accordingly a variety of terms for one concept occur. These are further strengthened by repetition and find their ways into translations and original Latvian texts. This problem can only be solved by interpreters translators, terminologists and linguists working together.

Andra KALNAČA**Opozīcija *dzīvs / nedzīvs* mūsdienu
latviešu valodā¹**

Pētot valodas gramatisko sistēmu, analizējot tās elementu attieksmes, nevar norobežoties no šo elementu semantiskajām funkcijām. Valodas gramatiskajā sistēmā svarīga loma ir gan paradigmātiskām, gan sintagmātiskām opozīcijām. Uz šādu opozīciju pamata veidojas morfoloģiskas un semantiskas kategorijas. Morfoloģisko kategoriju pamats ir gramatiskās nozīmes un gramatiskās formas vienība. Tā iespējams postulēt, piemēram, dzimtes, skaitļa un locījuma kategoriju nomenu formu sistēmā; personas, laika, izteiksmes un kārtas kategoriju verba formu sistēmā. Visu minēto morfoloģisko kategoriju formālā izpausme saistīta ar noteiktiem gramatiskiem līdzekļiem galvenokārt dažādiem afiksiem un palīgvārdiem.

Semantiskās kategorijas ir plašākas un komplicētākas, jo ietver fonētisko, morfoloģisko, sintaktisko un leksisko līdzekļu kopumu, kas valodā var veikt vienotu funkciju. Parasti semantiskās kategorijas kodols ir kāda morfoloģiska kategorija, kuru noteiktā semantiskā funkcijā papildina visi pārējie iespējamie valodas līdzekļi. Viens no pirmajiem, kas definējis un sācis pētīt semantiskās kategorijas valodā, ir J. Naida – viņš postulējis un aprakstījis temporalitāti, lokalizāciju, modalitāti, dzīvību u.c.² semantiskas kategorijas. 60-tajos un 70-tajos gados

¹ Opozīcija *dzīvs / nedzīvs* verba personas kategorijas sakarā daļēji iezīmēta A. Kalnačas rakstā Verba personas kategorija un darbības vispārinājums // Linguistica Lettica V Rīga, 1999, 60-71. Tālāki pētījumi ļauj secināt, ka opozīcija *dzīvs / nedzīvs* valodā veido atsevišķu semantisku sistēmu, kuras aprakstam veltīta šī publikācija.

² Nida E. Morphology: the Descriptive Analysis of Words. Ann Arbor, 1946; Nida E. Exploring Semantic Structures. – München, 1975; Nida E. Componential Analysis of Meaning. – The Hague, Paris, New York, 1979.

to turpinājuši čehu un krievu valodnieki (Mateziuss³, Bondarko⁴ u.c.), īpašu uzmanību pievēršot tādām semantiskām kategorijām kā temporalitāte, aspektualitāte, modalitāte u.c. Mūsdienās valodniecības nozare, kas pēti semantiskas kategorijas, tiek saukta par funkcionālo gramatiku⁵

Opozīciju *dzīvs / nedzīvs* var uzskatīt par semantiskās kategorijas – dzīvuma – izpausmi. Latviešu valodniecībā gan nav īpaša termina šīs kategorijas nosaukšanai (angļu valodā *animateness*), jo tā teorētiski līdz šim nav ne postulēta, ne analizēta. Latviešu valodā vairāku morfoloģisko kategoriju struktūra gan nomenu, gan pronomenu, gan verba formu sistēmā ir saistīta ar šo opozīciju. Šajā rakstā tuvāk tiks analizēta lietvārda dzimtes un locījuma kategorijas, kā arī verba personas un kārtas kategorijas saikne ar opozīciju *dzīvs / nedzīvs*.

Opozīcija *dzīvs / nedzīvs* ir sastopama jebkurā valodā, to uzskata par vienu no senākajām semantiskajām opozīcijām valodā vispār⁶. Tradicionāli opozīciju *dzīvs / nedzīvs* saista ar nomenu dzimtes kategoriju – sieviešu, vīriešu un nekatro dzimti. Nekatrajā dzimtē parasti ir lietvārdi, kas apzīmē nedzīvus priekšmetus, dzīvu būtņu apzīmējumi ir vai nu vīriešu, vai sieviešu dzimtē. Tā tas ir joprojām, piemēram, krievu u.c. valodās, kur nomeniem ir triju dzimšu sistēma. Var secināt, ka opozīcija *dzīvs / nedzīvs* ir viens no kritērijiem, kāpēc lietvārda dzimtes kategorija tiek definēta kā leksiski gramatiska atšķirībā no īpašības vārdiem, kam dzimte tikai pieskaņojas lietvārdam, t.i. ir tīri gramatiska kategorija. Taču latviešu valodā nekatrā dzimte zudusi gan nomenu, gan arī pronomenu un lokāmo divdabju sistēmā. Visi agrākie nekatras dzimtes vārdi mūsdienā

³ *Mathesius V* A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis. – Prague, 1961.

⁴ *Бондарко А. В.* Вид и время русского глагола. – Ленинград, 1971; Теория функциональной грамматики. Под редакцией Бондарко А. В. – Ленинград / Санкт-Петербург, 1987-1996.

⁵ *Halliday M. A. K.* An Introduction to Functional Grammar. – London, 1996.

⁶ *Гамкрелидзе Т. В., Иванов В. В.* Индоевропейский язык и индоевропейцы. Т. 2. Тбилиси, 1984.

valodā ir vai nu vīriešu, vai sieviešu dzimtes vārdi. Tādējādi opozīcija *dzīvs / nedzīvs* savu lomā nomenu un pronomenu dzimšu sistēmā latviešu valodā ir zaudējusi. Lietvārda dzimte gan tradīcijas dēļ tiek uzskatīta par leksiski gramatisku kategoriju, taču to var attiecināt tikai uz relatīvi nelielu lietvārdu daļu – galvenokārt uz cilvēka ģimenes (*māte, tēvs, meita, dēls*), radniecības saišu (*brālis, māsa, brālēns, māsīca*) un amatu (*kalējs, celtnieks, medicīnas māsa, vecmāte* u.c.) apzīmējumiem, mājputniem un mājdzīvniekiem (*gailis, vista, gov, bullis, ķēve, zirgs*), dažiem lielākiem meža zvēriem (*lācis, lācene / lāču māte, vilks, vilcene / vilku māte*). Šādos gadījumos tiešām vīriešu un sieviešu dzimtes atšķirības tiek marķētas leksiski vai derivatīvi, turklāt lietvārdi nosauc tikai dzīvas būtnes. Jāsecina, ka kopumā dzimte mūsdienu latviešu valodā ir formāla gramatiska kategorija, kam vairumā gadījumu grūti runāt par kādām semantiskām konsekvencēm (piemēram, aizgūvumi *šokolāde, kafija, žeļeja* ir sieviešu dzimtē, *kakao, gels* – vīriešu dzimtē utt.).

Tomēr opozīcija *dzīvs / nedzīvs* ir ietverta latviešu valodas locījumu paradīgmā. Mūsdienu latviešu valodā lietvārdam ir septiņi locījumi nominatīvs, ģenitīvs, datīvs, akuzatīvs, instrumentālis, lokatīvs, vokatīvs. Vokatīvs ir tipisks lietvārda locījums, tas nekad nav bijis citu vārdšķiru locījumu paradīgmā īpašības vārdu, skaitļa vārdu, vietniekvārdu, lokāmo divdabju atšķirīgās semantikas dēļ⁷ Vokatīva specifiskā funkcija ir teksta adresāta nosaukšana. Teksta adresāts var būt tikai dzīva būtne – cilvēks, arī mājdzīvnieki. Tātad vokatīvā lieto vārdus, kas apzīmē dzīvas būtnes, galvenokārt cilvēku. Tie ir personvārdi, kā arī mājdzīvnieku vārdi. Turklāt runātā tekstā vārds vokatīvā vienmēr ir uzsvērts un ar paūzi atdalīts no pārējā teksta. Jebkurā citā gadījumā vokatīva lietojumam pamatā ir personifikācija vai kāds cits nozīmes pārnesums. Tas norāda, ka vokatīvs ar pārējiem lietvārda locījumiem veido semantisku opozīciju *dzīvs / nedzīvs*:

⁷ Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorinė gramatika. 2. sēj. Vilnius, 1981, 18.

vokatīvs

nominatīvs, ģenitīvs, datīvs, akuzatīvs
instrumentālis, lokatīvs

*tikai dzīva būtne,
t.i., cilvēks un
mājdzīvnieki*

jebkas

Opozīcija liecina par cilvēka domāšanas un pasaules uztveres ļoti tālu posmu, kurā cilvēks un viņam pazīstamie mājdzīvnieki kā zināma apkārtējās pasaules daļa tikusi nošķirta no pārējās, kas ir sveša un bieži arī nedzīva – savvaļas dzīvnieki, augu valsts, upes, ezeri, dažādi minerāli utt. Respektīvi, uzrunāta tiek tikai zināmā, pazīstamā pasaules daļa.

Iespējams, ka nominatīva / vokatīva gramatiskā konkurence, kas vērojama mūsdienu latviešu valodā, ir saistīta ar nekatras dzimtes zudumu⁸ Nekatras dzimtes vārdiem, apzīmējot galvenokārt nedzīvus priekšmetus, vokatīvs kā īpaša gramatiskā forma nav bijis, vajadzības gadījumā (personifikācijā) izmantots nominatīvs. Latviešu valodā, sākotnējiem nekatras dzimtes vārdiem ieplūstot gan vīriešu, gan sieviešu dzimtē, neitralizējusies *dzīvs / nedzīvs* opozīcija nomenu dzimšu sistēmā. Tādējādi pat vienā lietvārdu deklinēšanas celmu grupā ir vārdi, kam vokatīvs kā īpaša forma netiek un arī nav ticis lietots (piemēram, o-celmu grupā *galds, krēsls* u.c.) un vārdi, kam vokatīvu lieto (o-celmu personvārdi *Ojār!, Aivar!, Edgar!* u.c.). Tas veicina nominatīva lietošanu vokatīva funkcijā ar specifisko vokatīva intonāciju un sintaktisko kontekstu (piemēram, *tēvs!* un *tēv!*, *māsa!* un *mās!* u. tml.). Tā mūsdienu latviešu valodā ir vārdi, kam būtu jālieto vokatīvs, jo tie nosauc dzīvas būtnes, taču

⁸ B. Dž. Bleiks norāda, ka nominatīva vokatīva akuzatīva sinkrētisms indoeiropiešu valodās nav atkarīgs no lietvārda skaitļa vai deklinācijas tipa. Tam ir tieša saikne ar opozīciju *dzīvs / nedzīvs*. Akuzatīvs tiešā objekta funkcijā tiek marķēts ar īpašu gramatisko formu tad, ja objekts ir dzīvs; nedzīvam objektam izmanto nominatīva formu akuzatīva funkcijā. Nedzīviem priekšmetiem arī nav nepieciešams īpašs vokatīva locījuma marķējums, vajadzības gadījumā lieto nominatīvu vokatīva funkcijā, skat. *Blake B.J. Case.* – Cambridge, 1997, 42-45.

nominatīva forma to ir izkonkurējusi *kungs, dēls, kundze*, personvārdi *Aija, Ilze* utt. Šāds nominatīva / vokatīva sinkrētisms latviešu valodā zināmā mērā ir atkarīgs no deklinācijas tipa un tam noteikti, kā jau minēts, ir saikne ar opozīciju *dzīvs / nedzīvs*. Piemēram, ir konstatējamas derivatīvas konsekvences. Latviešu valodā lietvārdiem, kam ir piedēkļi *-iņ-, -īt-, -uk-, -ēn-* u.c., apzīmējot dzīvas būtnes, vokatīva forma lietota gandrīz vienmēr *māsiņ!, dēliņ!, brālīt!, Ilzīt!, māšuk!, Jančuk!, brālēn!* utt. Līdzīgi fakti vērojami *-ijo-, -jo-, -jā-, -u-* celmu vārdiem – *brāli!*, minētie *māsiņ!, dēliņ!, Miku!, Krišu!*. Svārstības sastopamas visbiežāk *o-, ā-, ē-* celmu lietvārdiem.

Opozīcija *dzīvs / nedzīvs* mūsdienu latviešu valodā ir daudz lielākā mērā saistīta ar verba semantisko, morfoloģisko un sintaktisko struktūru. Opozīcija ir vērojama triju darbības vārda gramatisko kategoriju *personas, pārejamības un kārtas* mijiedarbībā.

Verba *personas* kategorija ir cieši saistīta ar *dzīvs / nedzīvs* opozīciju. Darbības vārda 1. un 2. persona izsaka tikai dzīvas būtnes resp. cilvēka veiktu darbību. Morfoloģiski to rāda verba personu galotnes (*-u, -am/-ām; -i/Ø, -at/-āt*), sintaktiski personu vietniekvārdi *es, tu, mēs, jūs* subjekta funkcijā teikumā. Pretstatā tam verba 3. personā darbības subjekts nav ierobežots, tas var būt jebkas – dzīva būtne, nedzīvs priekšmets, abstrakts nojēgums, dabas parādības utt.⁹ Turklāt vēsturiski baltu valodās verba 3. personai nav īpašas galotnes, tā ir tīra celma forma, t.i. forma morfoloģiski nav marķēta. Verba 3. persona tiek izteikta tikai sintaktiski ar vietniekvārdu *viņš, viņa*, lietvārdu vai lietvārda funkcijā lietotu vārdu kontekstā¹⁰ Tātad var secināt, ka verba *personas* formu paradigma ir saistīta ar opozīciju *dzīvs / nedzīvs*:

1. un 2. persona
tikai dzīva būtne
resp. cilvēks

3. persona
jebkas

⁹ Blake B. J. Case, 138.

¹⁰ Par šiem jautājumiem plašāk skat. Paulauskiene A. Lietuvių kalbos morfoloģija. Vīlnius, 1994, 298-304; Kalnača A. Verba *personas* kategorija un darbības vispārinājums, 62-63.

Šī opozīcija ietekmē arī verba semantisko struktūru. Verbiem, kas izsaka dzīvas būtnes veiktu darbību, vienmēr ir visu triju personu formas – *iet, skriet, runāt, lasīt* utt. Verbiem, kas izsaka nedzīva priekšmeta veiktu darbību, ir tikai viena – 3. personas – forma, piemēram, *birt, tumst, dīgt, aust, lūzt, snigt, līt* utt.¹¹ Tātad opozīcijā *dzīvs / nedzīvs* iekļaujas arī trīspersonu un vienpersonas verbi:

trīspersonu verbi - vienpersonas verbi

dzīvs darbības subjekts nedzīvs darbības subjekts

No verba personas semantikas ir atkarīga arī darbības vārdu **pārejamība**. Šinī gadījumā redzama tieša saikne ar opozīciju *dzīvs / nedzīvs*. Vienpersonas verbi ir nepārejoši, turpretī trīspersonu verbi ir pārejoši. Izņēmums ir refleksīvie verbi, kuriem parasti ir visas trīs personas un kuri tiek uzskatīti par nepārejošiem, piemēram, *mazgāties, spēlēties, celties* u.c. I. Freimane, aprakstot vienpersonas verbus latviešu valodā, min, ka ir arī vienpersonas refleksīvie verbi – tā ir noteikta leksiski semantiska grupa, kas izsaka teksta autora personisku attieksmi pret objektīvo realitāti – *izdoties, klāties, pieklāties, derties, laimēties, atmaksāties, nākties, pienākties, sekmēties, veikties, vesties* u.c., kā arī dzīvu būtņu fizisko un psihisko stāvokli – *durties, dzelties, iepukstēties, iesāpēties, apskrieties, aptecēties, sažņaugties*¹² Tomēr ir jautājums, vai refleksīvi verbi vispār var būt vienpersonas verbi? Minētajiem vienpersonas atgriezeniskajiem darbības vārdiem kontekstā parasti ir sintaktisks personas rādītājs datīvā, piemēram, *Man laimējās satikt draudzeni; Tev veicas darbā; Viņam pienākas atpūta; Mums bēdās sažņaudzās sirdis* utt. I. Freimane šādus personu

¹¹ Dažkārt vienpersonas verbus lieto 1. vai 2. personā – ja tekstā ir nozīmes pārnesums vai personifikācija.

¹² Freimane I. Vienpersonas verbi, kas mūsdienu latviešu literārajā valodā biedrojas ar nominatīvu un datīvu // LPSR ZA Vēstis, 1965. Nr.1. (210), 51-60.

rādītājus klasificē kā netiešo teikuma priekšmetu datīvā¹³ Tas norāda uz zināmu pretrunu atgriezenisko vienpersonas verbu postulēšanā. Refleksīvā verba semantika ietver dzīvu darbības subjektu jeb darītāju, to nosaka refleksīvais vietniekvārds **si*, kurš, lai gan postpozitīvi ir saaudzis ar verba formu celmiem, norāda, ka darbība vērsas atpakaļ pie darītāja. Jāsecina, ka attieksme pret opozīciju *dzīvs / nedzīvs* ir implicēta katra verba leksiskajā nozīmē. Ja verba semantika saistīta ar nedzīvu darbības subjektu, tad verbs ir nepārejošs un tam ir tikai viena personas forma (*vīst, ziedēt, līt, snigt, tumst, niezēt*, utt.)¹⁴ Ja verbs semantiski orientēts uz dzīvu darbības subjektu, tad verbam ir visas trīs personas un tas ir pārejošs (*bērt, mērkt, vākt, celt*). Šai verba leksiskās nozīmes īpatnībai ir noteiktas konsekvences arī kārtas kategorijas realizācijā.

Darbības vārda kārtas kategorija balstās uz verba darbības subjekta un darbības objekta attieksmēm. Tāpēc svarīga loma ir verba *pārejamības / nepārejamības* opozīcijai, jo no tās ir atkarīga kārtas kategorijas semantiskā un gramatiskā izpausme. Latviešu valodā verba darāmās un ciešamās kārtas pretstatījums iespējams pārejošiem resp. trīspersonu darbības vārdiem, kuri ir semantiski un sintaktiski ierobežota verbu grupa (*plēst, jaukt, raukt, lasīt, rakstīt, valkāt* utt.). Secinājums ir spēkā arī tad, ja atzīst verba vidējo kārtu, t.i., triju verba kārtu sistēmu latviešu valodā (darāmā kārta: *Es mazgāju traukus*; vidējā kārta: *Es mazgājos*; ciešamā kārta: *Trauki tiek mazgāti*)¹⁵ Visi refleksīvie darbības vārdi, kas mūsdienu latviešu valodā spēj izteikt vidējās kārtas nozīmi, ir atvasināti no tiešiem pārejošiem verbiem (*celt celties, ģērbt ģērbties, mācīt mācīties, runāt runāties* u.c.). Tie ir trīspersonu verbi, kas izsaka dzīvas būtnes – cilvēka – veiktu darbību. Nepārejošiem verbiem ir tikai darāmās kārtas formas, kaut gan nepārejošie verbi var būt gan trīspersonu (*salt, nirt, dilt, krist*), gan vienpersonas (*vīst, līt, tumst, ziedēt*). Tas ļauj

¹³ *Freimane I.*, turpat.

¹⁴ *Freimane I.* Vienpersonas verbi, kas mūsdienu latviešu valodā apzīmē dabas parādības // Latviešu leksikas attīstība. – Rīga, 1968, 119-158.

¹⁵ Skat., piemēram, *Endzelīns J.* Latviešu valodas gramatika. – Rīga, 1951, 902, 984-988 u.c.

secināt, ka arī verba kārtas kategorija ir saistīta ar opozīciju *dzīvs / nedzīvs*.

Secinājums

Mūsdienu latviešu valodā opozīcija *dzīvs / nedzīvs* ir koncentrēta verba semantiskajā un gramatiskajā struktūrā¹⁶ Nomenu formu sistēmā tā savu nozīmi ir zaudējusi. Dzimtes kategorija vairs nav tieši saistīta ar jēdzienu *dzīvs / nedzīvs*. Opozīcija vērojama tikai lietvārda locījuma paradigmā vokatīva semantisko un gramatisko funkciju izpausmē.

Opposition *Animate / Inanimate* and It's Representation in Modern Latvian

Summary

Animateness exists in every language and opposition *animate/inanimate* is one of the oldest semantic oppositions in language. Animateness is closely connected with the semantic and grammatical system of nouns, pronouns and verbs. The set of the grammatical categories of each word class indirectly depends on the opposition *animate / inanimate*. In this paper, some aspects of this semantic opposition in Modern Latvian will be singled out and examined in detail – the category of case and gender in the system of noun, category of voice and person in the system of verb.

Seven cases – nominative, genitive, dative, accusative, instrumental, locative and vocative, represent category of case in Modern Latvian. Case endings depend on the stem type of the noun. There are two groups of stem type of the noun in present-day Latvian:

- 1) masculine o-, jo-, ijo-, u- and consonant stems;
- 2) feminine ā-, ē- and i-stems.

¹⁶ Šis spriedums baltu valodu sakarā izteikts J. Stepanova grāmatā "Индоевропейское предложение", skat. Степанов Ю. С. Индоевропейское предложение. – Москва, 1989, 75-76.

This division is linked with the binary opposition of **gender** in Latvian. Neuter gender, as special gender is not represented. All previous words of the neuter gender are masculine or feminine words. Traditionally neuter gender notes inanimate subjects or objects, masculine and feminine gender – animate subjects or objects. It is impossible to speak about animateness in the system of gender in Modern Latvian. Gender of nouns is not directly connected with the opposition *animate / inanimate*.

Animateness is embodied in the **case system** of Latvian. The brightest representative of animateness is the case of vocative. Vocative is the most specific case of noun. Adjectives, numerals and pronouns have never had this case in their paradigmatical structure. It could be caused by the fact that the specific feature of vocative is to name the addressee of the text, that usually is a person (*tēv!* 'father', *māt!* 'mother', *mās!* 'sister' etc.) or an domestic animal (*gotiņ!* 'cow', *kaķi!* 'cat' etc.), i.e., animate being.

The **personal category** of the verb is strongly involved in the opposition of animateness. Both the 1st and the 2nd person of the verb note action done only by persons. Morphologically it is shown by personal endings (*-u, -am / -ām, -i / -Ø, -at, / -āt*), syntactically – by personal pronouns *es, tu, mēs, jūs* as subject of utterance. The 3rd person of the verb can indicate everything or everybody, the subject of action is unrestricted. This opposition finds its expression in the personal semantics of the verb. A verb that expresses action done by animate being always has all three personal forms (*lasīt* 'to read', *runāt* 'to speak', *iet* 'to go'). Verb which expresses action done by inanimate subject has only the 3rd person form (*birt* 'to pour', *mirkt* 'to soak', *dīgt* 'to germinate' etc.).

It is possible to find the interdependence of personal forms and transitivity of the verb. Direct link with animateness is seen here as well. The verbs with one personal form are intransitive, however verbs with three personal forms usually are transitive. The Conclusion is the following. The animateness is implicated in the lexical meaning of every verb. If the meaning includes inanimate subject of action, then the verb is intransitive and it has only one personal form. If the meaning covers animate subject, then the verb is intransitive and it has three personal forms. This peculiarity of verbal meaning is linked with definite consequences in the category of voice.

The **category of voice** is based on the opposition of *intransitivity / transitivity* of the verb. Appropriate voice paradigm is possible only for transitive verbs, which form a semantically and syntactically limited

group. Intransitive verbs have neither middle voice, nor passive voice. Each of them finds its expression only in the active voice. It is very important to note that the voice category of the verb depends on opposition *animate / inanimate* in Latvian.

Conclusion.

In present-day Latvian opposition *animate / inanimate* is concentrated in the semantic and syntactic structure of the verb. Animateness has lost its importance as a distinctive feature for the system of nouns. The category of gender in particular is not directly connected with animateness any more. Animateness reveals itself as a manifestation of interdependence of verbal categories – voice, person and transitivity. Definite impression of the opposition *animate / inanimate* can be found only in the case paradigm of nouns, particularly in the semantics and use of the vocative case.

Irena KRUOPIENĖ

Lietuvių kalbos veiksmažodžio šaknų struktūriniai modeliai

§ 1. Kaip ir bet kurie kiti sudėtiniai kalbos elementai, šaknys turi centrinę ir periferinę dalį¹ Kadangi veiksmažodžių šaknys yra vienskiemenės, jų centrą sudaro vienas balsinis elementas, pvz.: *mato* – *matė*, *matyti*; *laukia* – *laukė*, *laukti*; *bėga* – *bėgo*, *bėgti*² Balsiai bei dvibalsiai lietuvių kalboje vieni patys gali sudaryti skiemenis ar net žodžius, bet veiksmažodžių šaknų, kurios susidėtų vien iš balsių ar dvibalsių, nėra³

Be centrinės dalies, labai svarbi šaknies periferinė dalis priebalsiai, kurie gali būti išsidėstę abipus balsio. Prieš šaknies centrą (V) esantys elementai – šaknies pradžia (inicialė C_I), po centro – šaknies pabaiga (finalė C_F)⁴ Yra ir tokių šaknų, kurios prasideda balsine dalimi (be inicialės), pvz.: *auga* – *augo*, *augti*; *ima* – *ėmė*, *imti*; *uja* – *ujo*, *uiti*, tačiau tai nėra labai būdingas

¹ Plačiau apie įvairių kalbos elementų struktūrų panašumą, vadinamąjį izomorfizmą, žr. (Girdenis, 1995, 102–103 ir ten min. lit.).

² Indoeuropiečių veiksmažodžio šaknis irgi buvusi vienskiemenė, susidedanti iš trijų garsų: šaknies pagrindą sudarantis balsis tarp dviejų skirtingų priebalsių, pvz.: **bher* „nešti“, **ten* „tempti“, **men* „galvoti“ Vardažodžių šaknys galėjo turėti ir daugiau skiemenų (plėtinių ar priesagų) (Benvenist, 1955, 201–202). Dabartinės lietuvių, latvių ir rusų vardažodžių šaknys taip pat gali būti dviskiemenės ir daugjaskiemenės (Karosene, 1985a, 26–27; Šulce, 1993, 7; Čurganova, 1973, 45–49).

³ Tokių veiksmažodžių, kaip *auna* – *avė*, *auti*; *eina* – *ėjo*, *eiti*; *uja* – *ujo*, *uiti*, šaknies pagrindą sudarantys sudėtiniai dvibalsiai [au], [ei], [ui] pasirodo tik prieš priebalsį, o prieš balsį jie realizuojami kaip [a-v], [e-j], [u-j]. Grynuosius sudėtinius dvibalsius ir heterosilabinius junginius sieja aiški papildomoji distribucija. Kadangi fonologiškai šie dvibalsiai laikomi fonemų junginiais, sudarytais iš atitinkamų balsių ir sonantų [j], [v] (Girdenis 1995, 84), tai minėtos šaknys traktuotinos kaip uždarosios. Plačiau apie tai žr. (Kruopienė, 1999, 87–90).

⁴ V – bet kuris balsis, C – bet kuris priebalsis.

šaknies tipas. Paprastai inicialę sudaro nuo vieno iki trijų priebalsių⁵ (*neša – nešė, nešti; prašo – prašė, prašyti; skrenda – skrido, skristi*), o finalę – nuo vieno iki keturių narių (*rėžia rėžė, rėžti; reiškia – reiškę, reikšti; šnypščia – šnypštė, šnypšti; inkščia – inkštė, inkšti*)⁶ Kitaip tariant, veiksmazodžio inicialė tokia pat fakultatyvi, kaip ir lietuvių bei latvių vardažodžių (Karosienė, 1985b, 122–123; Šulce, 1993, 33), o finalė būtina. Vadinasi, minimalios yra VC, o maksimalios galėtų būti CCCVCCCC struktūros šaknys. Teoriškai gautume 16 šaknies struktūrinių modelių:

VC	CVC	CCVC	CCVC
VCC	CVCC	CCVCC	CCCVCC
VCCC	CVCCC	CCVCCC	CCCVCCC
VCCCC	CVCCCC	CCVCCCC	CCCVCCCC

Kaip šie modeliai realizuojami, galima pasakyti, sugrupavus šaknis pagal formaliąją struktūrą ir apžvelgus konkrečius jų tipus.

Nesigilinant į šaknies centro ypatumus⁷, čia atskirai bus aptariamos stabiliojo centro šaknys tokios, kurių balsis ar dvibalsis visose pagrindinėse formose išlieka nepakitęs, pvz.: *riša – rišo, rišti; neša – nešė, nešti; kasa – kasė, kasti*⁸, *mėžia –*

⁵ Apskritai lietuvių ir latvių pradinių priebalsių junginių sistema labai panaši (Rūke–Draviņa, 1970, 435).

⁶ Kad šaknies finalė (kaip ir skiemens implozinė grupė (Girdenis, 1995, 106)) labiau susijusi su centru, rodo ir tai, jog keturnarę finalę gali prisijungti tik trumpieji centrai, pvz.: *gergždžia gergždė, gergžti; šnirpščia – šnirpštė, šnirpšti*. Kitaip yra latvių kalboje, kur vardažodžių šaknies keturnarę finalę gali jungtis tiek su trumpuoju, tiek ir su ilguoju šaknies centru, pvz.: *bārksts, ērkšķis* (Šulce, 1993, 78).

⁷ Veiksmazodžio šaknies vokalizmas labai sudėtingas ir nevienalytis: jame atsispindi [vairūs istoriniai bei morfonologiniai procesai. Apie šaknies balsių kilmę, vokalizmo santykį su morfologine sandara ir semantika žr. (Kaukienė, 1994, 107–149).

⁸ Šiuo atveju kirčiuotų [a], [e] pailgėjimas automatiškas. Paprastai lietuvių kalbos trumpųjų ir ilgųjų balsių opozicija nepriklauso nuo kirčio, pgl.: *giria – gyrė, duria – dūrė*.

mėžė, mėžti; laukia laukė, laukti, ir kintamojo, kur vyksta įvairios balsių kaitos, pvz.: *tiria – tyrė, tirti; geria – gėrė, gerti; žūva – žuvo, žūti; plauna – plovė, plauti*⁹

Tyrimui panaudoti 1085 veiksmažodžiai¹⁰, iš kurių 893 (apie 80%) turi stabilųjį ir 192 – kintamąjį centrą¹¹

§ 2. Didžiausia stabiliojo centro šaknų pradinė priebalsių grupė susideda iš trijų, o galinė – iš keturių priebalsių, tačiau nerasta nė vieno atvejo, kur šaknis turėtų ir didžiausią inicialę, ir didžiausią finalę. Bendras priebalsių skaičius (kaip ir lietuvių bei latvių vardažodžių (Karosene, 1985a, 54; Šulce, 1993, 6)) neprašoka šešių¹² Nebūdingas veiksmažodžiams ir CCCVCCC modelis, kurį sudaro trinarė inicialė ir trinarė finalė¹³ Taigi iš 16 teoriškai galimų struktūrinių modelių realizuota 14 (žr. 1 lent.). Nevienodą jų produktyvumą lemia ne tik sudedamųjų dalių skaičius (sudėtingesnės struktūros šaknys retesnės), bet ir priebalsių išsidėstymas. Kai šaknyje yra šeši priebalsiai, galimas tik CCVCCCC modelis (*šnerpščia – šnerpštė, šnerpšti*). Penkių priebalsių šaknys jau įvairesnės: CCVCCC (*grimzda – grimzdo, grimzti*), CCCVCC (*skverbia – skverbė, skverbti*) ir CVCCCC (*gergždžia – gergždė, gergžti*). Daugiausia struktūrinių modelių būna tada, kai šaknį sudaro keturi priebalsiai: CCVCC (*skalbia – skalbė, skalbti*), CCCVC (*sprogsta – sprogo, sprogti*), CVCCC (*purškia – purškė, purkšti*) ir VCCCC (*inkščia – inkštė, inkšti*). Mažėjant priebalsių skaičiui šaknyje, mažėja ir modelių skaičius.

⁹ Skirtingai nuo veiksmažodžių, lietuvių kalbos vardažodžių šaknies vokalizmas nekintamas (Karosienė, 1985b, 123–125).

¹⁰ Medžiaga rinkta iš Dabartinės lietuvių kalbos žodyno (1993), tarptautinės ir tarminės leksikos atsisakyta.

¹¹ Anksčiau kintamojo centro veiksmažodžių buvę daugiau. Kaip rodo kalbos istorijos faktai, visų tipų veiksmažodžiai yra turėję kiekybinę ar kokybinę šaknies balsių kaitą (Kaukienė, 1994, 108). Kita vertus, dabartinės lietuvių kalbos kintamojo centro šaknų skaičius irgi būtų didesnis, tačiau darbe apsiribojama tik pirminiais veiksmažodžiais.

¹² Šiuo atžvilgiu šaknies struktūra labai primena lietuvių ir latvių viensikiemenių žodžių struktūrą, kur didžiausias priebalsinių fonemų skaičius toks pat (Rūke–Draviņa, 1972, 146).

¹³ Negausiai šis modelis realizuotas ir lietuvių bei latvių vardažodžių šaknyse – po du – tris atvejus (Karosene, 1985a, 55; Šulce, 1993, 23).

Jei šaknis susideda iš trijų priebalsių, galimi trys modeliai: CCVC (*klausia – klausė, klausti*), CVCC (*lenkia – lenkė, lenkti*) ir VCCC (*inžia – inžė, inžti*), du priebalsius turinčios šaknys realizuojamos dviem modeliais: CVC (*dega – degė, degti*) ir VCC (*urbia – urbė, urbti*), vienas priebalsis būdingas tik vienam modeliui VC (*ošia – ošė, ošti*). Trumpai priebalsių pasiskirstymą galėtume apibūdinti taip: didėjant finalei, mažėja inicialės priebalsių skaičius, ir atvirkščiai. Asimetriškosios šaknys, kaip ir vardžodžių (Karosene, 1985a, 57), gerokai retesnės negu tos, kur priebalsiai aplink centrą išsidėsto tolygiau¹⁴, plg.: CVC – 34,5% ir VCC – 1,6%; CCVC – 22,3% ir VCCC 0,6%; CCVCC – 11,3% ir CVCCC – 1,7% visų stabiliojo centro šaknų.

l l e n t e l ė. Stabiliojo centro šaknų struktūrinių tipų produktyvumas

Šaknies tipas	Š. skaičius	%	Pavyzdžiai
CVC			
TVT	80	26,0%	degė, kopė, cypė
RVT	78	25,3%	rėkė, liepė, mykė
TVS	33	10,7%	dažė, pešė, kiožo
SVT	33	10,7%	šoko, supo, žaidė
TVR	27	8,8%	barė, gimė, temo
RVS	26	8,4%	rašė, rėžė, mušė
RVR	14	4,5%	varė, jojo, mirė
SVR	10	3,2%	zujo, sėjo, siulė
SVS	7	2,3%	zyzė, šiaušė, zuzė
B. sk. →	308	34,5%	
CCVC			
TRVT	87	43,7%	glebo, kvako, trūko
SRVT	38	19,1%	žlugo, šlubo, smego
TRVS	25	12,5%	prašė, kniso, klausė
STVT	24	12,1%	skato, skiepė, staugė

¹⁴ Panaši tendencija pastebėta ir rusų kalbos skiemens struktūroje, kai vengiama pernelyg sudėtingų ir asimetriškų skiemenų (Moiseev, 1975, 112).

TRVR	14	7,3%	plero, tvino, gliejo
SRVR	5	2,5%	žviejo, šnarėjo, šlamėjo
STVR	4	2,0%	spėjo, stero, stojo
SRVS	2	1,0%	šmižėjo, šliaužė
B. sk. →	199	22,3%	
<hr/>			
CVCC			
TVRT	63	38,4%	beldė, darkė, kurpė
RVRT	32	19,5%	lenkė, valgė, rungė
SVRT	16	9,8%	sirpo, šiurpo, žembė
TVST	12	7,3%	tauškė, byzgė, puškėjo
TVRS	11	6,7%	karšė, delsė, teršė
RVST	11	6,7%	reiškė, niaužgė, lazgėjo
RVRS	8	4,9%	veržė, malšo, rumžė
RVRR	5	3,0%	marmėjo, varvėjo, niurnėjo
SVRS	3	1,8%	širšo, zirzė, zurzė
TVRR	3	1,8%	garmėjo, kurnėjo, gurnėjo
B. sk. →	164	18,4%	
<hr/>			
CCVCC			
TRVST	35	34,6%	troško, klestėjo, braškėjo
TRVRT	30	29,7%	trenkė, knarkė, klimpo
SRVRT	19	18,8%	smeškė, žliumbė, žvangėjo
STVRT	11	10,9%	stingo, skalbė, skurdo
TRVRS	5	4,9%	glemžė, kvaršo, kniurzėjo
STVRS	1	1,0%	skelsė
B. sk. →	101	11,3%	
<hr/>			
CCVCCC			
SRVTST	11	42,3%	šnypštė, šniokštė, šniaukštė
TRVTST	8	30,8%	krykštė, kvėkštė, knibždėjo
TRVRST	5	19,2%	plerškė, grimzdo, drumstė
SRVRST	2	7,7%	šlemštė, šlamštė
B. sk. →	26	2,9%	
<hr/>			
CCVCCCC			
SRVRTST	12	63,2%	šnerpštė, švirkštė, šliurkštė
TRVRTST	7	36,8%	krenkštė, kvarkštė, prunkštė
B. sk. →	19	2,1%	

VC			
VT	8	50,0%	uodė, audė, ūkė
VS	5	31,3%	ošė, ūžė, iežė
VR	3	18,7%	ujo, arė
B. sk. →	16	1,8%	
CCCVC			
STRVT	14	93,3%	strigo, skreto, sprogo
STRVR	1	6,7%	skriejo
B. sk. →	15	1,7%	
CVCCC			
TVRST	12	80,0%	purškė, birzgė, čirškė
RVRST	1	6,7%	niurzgė
RVTST	1	6,7%	vibždėjo
TVTST	1	6,7%	pūkštė
B. sk. →	15	1,7%	
VCC			
VRT	9	64,3%	urbė, engė, arkė(si)
VRS	2	14,3%	irzo, ilso
VST	2	14,3%	yzgė, ieškojo
VRR	1	7,1%	almėjo
B. sk. →	14	1,6%	
CCCVCC			
STRVRT	4	80,0%	sklembė, skverbė, springo
STRVST	1	20,0%	sklezdėjo
B. sk. →	5	0,6%	
VCCC			
VRST	5	0,6%	inzgė, urškė, urzgė
CVCCCC			
TVRTST	4	0,4%	gergzdė, gargzdė, girgzdėjo
VCCCC			
VRTST	2	0,2%	inkštė, unkštė
Iš viso	893		

Geriausiai realizuojami tie šaknų modeliai, kuriuos sudaro du arba trys priebalsiai – vidutinio sudėtingumo šaknys. Tiek pačios paprasčiausios, tiek ir sudėtingiausios struktūros šaknys nėra populiarios, pvz.: CCVCCCC 2,1% ir VC 1,8% visų stabiliojo centro šaknų.

§ 3. Pirmąją vietą pagal produktyvumą neabejotinai užima CVC modelis¹⁵, realizuojamas devyniais struktūriniais tipais (žr. I lent.)¹⁶ Dažniausias iš jų – TVT (*kepa – kepė, kepti*), kur abipus centro išsidėsto sprogstamieji priebalsiai¹⁷ Visai nedaug atsilieka ir RVT šaknys (*mėgsta mėgo, mėgti*). Toliau struktūrinių tipų produktyvumas staigiai krinta, nors, lyginant su kitais modeliais, visos CVC struktūros šaknys ne tokios jau ir retos. Mažiausią grupę sudaro SVS (*zyzia – zyzė, zyzi*) šaknys, kur abipus centro išsidėsto neproduktyvūs pučiamieji priebalsiai¹⁸

CCVC modeliui atstovauja aštuoni tipai, iš kurių produktyvumu ryškiai išsiskiria TRVT šaknys (*grėbia – grėbė, grėbti*). Tai, beje, apskritai geriausiai realizuojamas stabiliojo centro šaknų tipas (dažnesnis net už TVT). Jo populiarumą lemia produktyvi TR poklasio inicialė ir jau minėta T poklasio finalė. Kitų CCVC modelio struktūrinių tipų produktyvumas gerokai menkesnis.

Trečioji vieta tenka CVCC modeliui, kuriam priklauso 10 tipų. Dėl produktyvios T poklasio inicialės ir RT finalės

¹⁵ Šio modelio šaknys dominuoja ne tik lietuvių, bet ir latvių bei rusų kalbose (Karosene, 1985a, 58; Šulce, 1993, 7; Čurganova, 1973, 43), jos būdingos ir daugeliui kitų kalbų, plg. (Arnold, Hansen, 1982, 166; Zajončkovskij, 1961, 35).

¹⁶ Lentelėje pateikiami dveji procentai: konkretaus modelio ir visų modelių atžvilgiu. Struktūriniai tipai apibūdinami centro ir S, T, R poklasių priebalsių deriniais, kur S – bet kuris pučiamasis [s, š, z, ž], T – bet kuris sprogstamasis [k, g, p, b, t, d], R – bet kuris balsingasis [l, m, n, r, j, v]. Plačiau dėl lietuvių kalbos priebalsių sintagminės klasifikacijos žr. (Girdenis, 1995, 103–113).

¹⁷ Nagrinėjant atskirai šaknies pradinius bei galinius priebalsių junginius, pastebėta, kad stabiliojo centro vienanarės inicialės ir finalės pozicijas dažniausiai ir užima T poklasio priebalsiai (abiejose pozicijose dažniausias [k]).

¹⁸ Kaip rodo lietuvių kalbos fonemų statistiniai duomenys, pučiamojo [s] santykinis dažnumas yra didžiausias iš visų priebalsių (Karosienė, Girdenis, 1993, 33–34). Tokį jo populiarumą, matyt, lemia galūnė. Pagal produktyvumą veiksmažodžių šaknyse šio poklasio ir inicialės, ir finalės užima paskutinę vietą.

geriausiai realizuojamas TVRT (*dirba – dirbo, dirbti*). Nors per pusę mažiau šaknų, bet gana dažnas ir RVRT tipas (*rengia – rengė, rengti*). Kitų struktūrinių tipų, pradedant SVRT (*žengia – žengė, žengti*), produktyvumas laipsniškai mažėja.

Prie produktyvesnių priskirtinas ir simetriškasis CCVCC modelis. Pagal struktūrinius tipus šio modelio šaknys taip pat pasiskirsto gana netolygiai: dažnesnės TRVST (*klesti – klestėjo, klestėti*) ir TRVRT (*trenkia – trenkė, trenkti*), o STVRS tipas būdingas vienintelei ir itin retai *skelsia – skelsė, skelsti* šakniai.

Kitų dešimties modelių produktyvumas gana menkas dėl maksimalių priebalsių grupių asimetrijos arba dėl to, kad šaknyje nėra inicialės¹⁹. Visi kartu jie sudaro 13,6%, o atskirų modelių svyruoja nuo 2,9% iki 0,2% stabiliojo centro šaknų. Konkrečių struktūrinių tipų pasiskirstymas modelio viduje irgi labai įvairuoja, plg.: SRVTST – 11 atvejų, o SRVRST – 2 atvejai; STRVT – 14, o STRVR – 1 atvejis ir t.t. Vadinasi, beveik visų modelių, išskyrus pačius retuosius, būdingi aiškiai dominuojantys šaknų tipai, kitų produktyvumas staigiai krinta.

§ 4. Daugelyje kalbų pastebėtas balsingumo didėjimas centro link. Ne išimtis ir lietuvių kalbos veiksmazodžiai, kur gana dažnai abipus centro išsirikiuoja R poklasio priebalsiai: RVR, TRVR, SRVR, RVRT, RVRS, RVRR, TRVRT, SRVRT, TRVRS, TRVRST, SRVRST, SRVRTST, TRVRTST, STRVR, RVRST, STRVRT (pvz. žr. 1 lent.). Šiems tipams priklauso 18,4% visų stabilijų šaknų. Gausiausią grupę (26,5%) sudaro tos šaknys, kuriose pirmąsias nuo centro pozicijas užima R ir T poklasio priebalsiai: RVT, TRVT, SRVT, SRVTST, TRVTST, STRVT, RVTST. Vienas iš dažnesnių ir atvirkštinis variantas, kai inicialė baigiasi sprogstamuoju, o finalė prasideda balsinguoju priebalsiu: TVR, STVR, TVRT, TVRS, TVRR, TVRST, TVRTST, STVRT – 15,1% stabiliojo centro šaknų.

Kiti priebalsių deriniai abipus centro pasitaiko rečiau. Nors TVT – vienas iš dažniausių tipų, tačiau sudėtingesnės struktūros šaknyse (STVT ir TVTST) du sprogstamieji šalia centro ne itin populiarūs: 11,8% stabilijų šaknų. Balsingojo ir pučiamojo

¹⁹ Šaknys su trinare iniziale sudaro 2,2% , su keturnare finale 2,8%, be inicialės – 4,0% visų stabilijų šaknų.

derinys RVS, TRVS, SRVS, RVST, TRVST STRVST būdingas 11,2% visų stabiliojo centro šaknų. Gana reta sprogstamojo ir pučiamojo (TVS ir TVST – 5,0%) bei pučiamojo ir balsingojo (SVR, SVRT, SVRS – 3,2% šaknų) kaimynystė, o SVT ir SVS deriniai šalia centro sudėtingesnės struktūros šaknyse visai nepasitaiko.

§ 5. Kalbant apie kintamojo centro šaknų struktūrą, atkreiptinas dėmesys, kad ne visų šaknies dėmenų požymiai vienodai reikšmingi. Kaip pastebėta, prieš balsį esančių priebalsių skaičius ir išsidėstymas centre vykstančioms morfonologinėms kaitoms neturi jokios įtakos, o nuo šaknies finalės tiesiogiai priklauso tų kaitų pobūdis (Akelaitienė, 1993, 48, 123). Matyt, todėl didžiausia inicialė, kaip ir stabiliojo centro atveju, susideda iš trijų, o finalę gali sudaryti ne daugiau kaip du nariai. Kitaip tariant, bendras priebalsių skaičius šiose šaknyse neprašoka penkių, pvz.: *sprendžia – sprendė, spręsti; sklendžia – sklendė, sklęsti*. Vadinasi, galimų šaknies struktūrinių modelių gerokai mažiau – septyni: CVC, CCVC, CVCC, CCVCC, VC, CCCVC, CCCVCC (pvz. žr. 2 lent.). Paprastesnės struktūros šaknys dažnesnės už sudėtingąsias, tačiau minimalusis VC modelis irgi nepopuliarus 2,1% kintamojo centro šaknų. Maksimalų – trinarę inicialę, centrą ir dvinarę finalę – turi vos 1,0% kintamųjų šaknų.

§ 6. Pats produktyviausias CVC modelis, realizuojamas aštuoniais šaknų tipais, iš kurių dažniausias sprogstamojo priebalsio, balsio ir balsingojo derinys (TVR: *geria gėrė, gerti*)²⁰ RVR šaknys, susidedančios iš balsio ir dviejų balsingųjų priebalsių (*velia vėlė, velti*), taip pat priklauso produktyviesiems CVC modelio tipams. Visų kitų produktyvumas, pradėdant SVR (*šeria – šėrė, šerti*), laipsniškai mažėja, o su RVS (*myšta – mišo, mišti*) ir SVS (*sūsta – suso, susti*) randama tik po vieną atvejį.

²⁰ Nagrinėjant atskirai inicialės ir finalės junginius, paaiškėjo, kad dažniausia (kaip ir stabiliojo centro šaknų) T poklasio vienanarė inicialė (57,1%), o finalės poziciją dažniausiai užima R poklasio priebalsiai (72,0% kintamojo centro šaknų).

2 lentelė. Kintamojo centro šaknų struktūrinių tipų produktyvumas

Šaknies tipas	Š. skaičius	%	Pavyzdžiai
CVC			
TVR	38	45,2%	gėlė, būrė
RVR	20	23,8%	niuro, minė
SVR	9	10,7%	žuvo, šovė
TVS	8	9,5%	geso, tižo
RVT	4	4,8%	vogė, liko
TVT	3	3,6%	kėtė, tūpė
RVS	1	1,2%	mišo
SVS	1	1,2%	suso
B. sk.→	84	43,7%	
CCVC			
TRVR	19	32,2%	tvėrė, gvero
TRVS	12	20,3%	grėsė, triušo
STVR	10	16,9%	skėlė, spyrė
SRVR	6	10,2%	sruvo, svėrė
TRVT	6	10,2%	brido, drėbė
SRVT	5	8,5%	žlėgė, srėbė
STVT	1	1,7%	skėtė
B. sk.→	59	30,7%	
CVCC			
TVRT	7	33,3%	kentė, tilpo
RVRT	5	23,8%	lindo, rentė
SVRT	3	14,3%	siuntė, žindo
TVRS	2	9,5%	kimšo, piršo
RVST	2	9,5%	nizgo, reškė
TVST	2	9,5%	puško, tėškė
B. sk.→	21	10,9%	
CCVCC			
TRVRT	7	36,8%	trinko, brendo
TRVST	6	31,6%	brizgo, bruzdo
STVRT	4	21,1%	spindo, skundė
SRVRT	2	10,5%	slinko, šventė
B. sk.→	19	9,9%	
VC			
VR	4	2,1%	iro, ėjo

CCCVC			
STRVR	2		spjovė, stvėrė
STRVT	1		skrido
B. sk. →	3	1,6%	
CCCVC			
C			
STRVR	2	1,0%	sprendė, sklendė
T			
Iš viso	192		

Antrąją vietą pagal šaknų skaičių užima CCVC modelis. Jam priklauso septyni šaknų tipai, iš kurių produktyvesni TRVR (*tveria* – *tvėrė*, *tverti*), TRVS (*dvesia* – *dvėšė*, *dvėsti*) ir STVR (*skelia* – *skėlė*, *skelti*).

Nors CVCC modelio šaknyse bendras priebalsių skaičius toks pat kaip ir CCVC, tačiau šio modelio veiksmazodžių gerokai mažiau (atitinkamai 30,7% ir 10,9% kintamojo centro šaknų), būtent, dėl dvinarės finalės²¹ Kiek dažnesnės TVRT (*kenčia* – *kentė*, *kęsti*) tipo šaknys, nors pagal produktyvumą visos šio modelio šaknys pasiskirsto labai panašiai.

Simetriškąjį CCVCC modelį sudaro keturi ne itin produktyvūs tipai, šaknų skaičiumi beveik prilygstantys CVCC modeliui. Vadinasi, ir kintamojo centro veiksmazodžių šaknys simetrijos per daug nevengia (nekalbant jau apie patį simetriškąjį CVC modelį).

CCCVC modelio, kurio priebalsiai daugiau susitelkę vienoje centro pusėje, šaknų produktyvumas visiškai menkas trys šaknys, priklausančios STRVR (*spjauna* – *spjovė*, *spjauti*; *stveria* – *stvėrė*, *stverti*) ir STRVT tipui (*skrenda* – *skrido*, *skristi*)²²

Lyginant atskirų modelių struktūrinius tipus matyti, kad jų produktyvumas mažėja gana tolygiai, išskyrus CVC modelio aiškiai dominuojančias TVR ir RVR šaknis.

§ 7. Kintamojo centro šaknų produktyvumas taip pat labai priklauso nuo priebalsių išsidėstymo ypač svarbu, kokie

²¹ Dauguma – 150 šaknų, arba 78,1% – turi vienanarę finalę, o dvinarė būdinga 42, arba 21,9% kintamojo centro veiksmazodžių.

²² Apskritai trinarę inicialę turi tik 2,6% kintamojo centro šaknų.

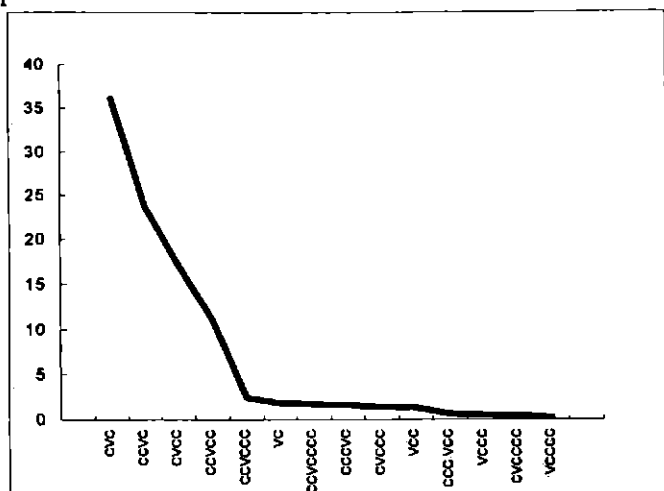
priebalsiai užima pirmąsias nuo centro pozicijas. Dažniausiai abipus centro išsidėsto R poklasio priebalsiai (32,8% kintamųjų šaknų): RVR, TRVR, SRVR, RVRT, TRVRT, SRVRT, STRVR, STRVRT arba T ir R (31,8% kintamųjų šaknų): TVR, STVR, TVRT, TVRS, STVRT (pvz. žr. 2 lent.).

Kitų poklasių priebalsiai šalia centro atsiduria gerokai rečiau. Ypač neproduktyvios tos šaknys, kuriose abi pirmąsias nuo centro pozicijas užima sprogstamieji (TVT: *tupia – tūpė, tūpti*) – 2,1% arba pučiamieji (SVS: *sūsta suso, susti*) 0,5% kintamojo centro šaknų.

§ 8. Išanalizavę atskirai stabiliojo ir kintamojo centro šaknų struktūrą ir apibendrinę jų duomenis, gautume tokius veiksmazodžių modelius:

VC	CVC	CCVC	CCCVC
VCC	CVCC	CCVCC	CCCVCC
VCCC	CVCCC	CCVCCC	
VCCCC	CVCCCC	CCVCCCC	

Jų santykinę produktyvumą galima pavaizduoti grafiškai (žr. 1 pav.). Abscisių ašyje (x) pažymėję struktūrinius modelius, o ordinačių (y) santykinę jų produktyvumą procentais.

1 pav. Šaknies struktūrinių modelių produktyvumo kreivė gausime vadinamąją eksponentinę Zipfo kreivę, kur modelių dažnumas iš pradžių staigiai krinta žemyn (pradedant CVC ir baigiant CCVCCC modeliu), o toliau laipsniškai artėja prie nulio. Tai rodo, kad veiksmažodžio modeliai pasiskirsto pagal tuos pačius matematinius dėsnįngumus kaip ir žodžiai rišliuose tekstuose (Zipf, 1932, 1–5; Achmanova etc., 1961, 83–84)²³ Įdomu pastebėti, kad lietuvių ir latvių vardažodžių produktyvieji šaknų modeliai CVC, CCVC, CVCC, CCVCC išsidėsto lygiai ta pačia tvarka kaip ir veiksmažodžių, plg. (Karosene, 1985a, 60; Šulce, 1993, 22).

§ 9. Kaip žinia, struktūrinio modelio produktyvumas labai priklauso nuo bendro priebalsių skaičiaus, kuris svyruoja nuo vieno (VC: *ūžia* – *ūžė*, *ūžti*) iki šešių (CCVCCCC: *kverkščia* – *kverkštė*, *kverkšti*) (žr. 3 lent.).

3 l e n t e l ė. Bendras priebalsių skaičius šaknyje

Prieb. sk.	Šaknų modeliai	%
1	VC	1,8
2	CVC, VCC	37,4
3	CCVC, CVCC, VCCC	41,4
4	CCVCC, CVCCC, CCCVC, VCCCC	14,3
5	CCVCCC, CCCVCC, CVCCCC	3,4
6	CCVCCCC	1,7

Kalboje dominuoja sunkios ir vidutinio sunkumo²⁴ veiksmažodžių šaknys: du priebalsius turinčios šaknys sudaro 37,4%, tris – 41,4% visų tiriamųjų veiksmažodžių²⁵

²³ Toks pat statistinis dėsnįngumas būdingas ir vardažodžių šaknų modeliams (Karosene, 1985a, 59), lietuvių ir anglų kalbų priebalsių junginiams (Strimaitienė, 1981, 86).

²⁴ Dėl termino žr. (Moiseev, 1975, 110).

²⁵ Panašiai išsidėsto ir vardažodžių šaknys, tik ten kiek dažnesnės dviejų priebalsių šaknys (39,5%). Tris priebalsius turi 38,8% visų viensikiemenių vardažodžio šaknų (Karosene, 1985a, 61).

§ 10. Kaip minėta, šaknų produktyvumą lemia priebalsių išsidėstymas centro atžvilgiu. Pačios dažniausios vienanarę inicialę (CVC, CVCC, CVCCC, CVCCCC) ir vienanarę finalę (VC, CVC, CCVC, CCCVC) turinčios šaknys, atitinkamai 55,0% ir 63,3% tiriamųjų veiksmazodžių (žr. 4 lent.).

4 lentelė. Inicialės ir finalės produktyvumas

Inicialė				Centras	Finalė			
∅	C	CC	CC C	V	C	CC	CC C	CCCC
3,8 %	55,0 %	39,0 %	2,0 %		63,3 %	30, 1%	4,3 %	2,3%

Gana produktyvios ir šaknys su dvinare inicialė (CCVC, CCVCC, CCVCCC, CCVCCCC) – 39,0% bei dvinare finalė (VCC, CVCC, CCVCC, CCCVCC) 30,1% šaknų. Trinarė inicialė (CCCVC, CCCVCC) būdinga 2,0%, o trinarė finalė (VCCC, CVCCC, CCVCCC) – 4,3% šaknų. Gana retos inicialės neturinčios šaknys (VC, VCC, VCCC, VCCCC). Neproduktyvios ir šaknys su maksimalia finalė (VCCCC, CVCCCC, CCVCCCC).

§ 11. Turint galvoje produktyvius šaknies tipus, galima teigti, kad ne tik lietuvių bei latvių vardažodžių (Karosene, 1985a, 58; Šulce, 1993, 120), bet ir veiksmazodžių šaknies fonotaktinė struktūra artima indoeuropiečių modeliams. Išskyrus lietuvių kalbai nelabai būdingus V, CV ir CCV modelius, veiksmazodžių dominuojančios struktūros sutampa su indoeuropiečių²⁶ Joms priklauso 93,4% visų tiriamųjų šaknų²⁷

Pagrindinį skirtumą lemia daugianarė (trinarė ir keturnarė) finalė. Indoeuropiečių finalę sudarė ne daugiau kaip du nariai, iš kurių antrasis paprastai traktuojamas kaip šaknies plėtinys, pvz.: *per-k, *Oer-g (Benvenist, 1955, 183)²⁸ Tačiau priebalsių

²⁶ Plačiau dėl indoeuropiečių šaknies modelių žr. (Meje, 1938, 192).

²⁷ Šioms struktūroms priskiriama 89,6% lietuvių ir 92,2% latvių kalbos vardažodžių šaknų (Karosene, 1985a, 59; Šulce, 1993, 120).

²⁸ Apie šaknies plėtinius, kurie atsispindi lietuvių vandenvardžiuose žr. (Pėteraitis, 1992, 206–316).

inkorporavimas į šaknį ne visada senų laikų reiškiny, – tam tikrais atvejais baltų kalbose jis dar nėra pasibaigęs (Karaliūnas, 1987, 147). Kalbai kintant – šiek tiek keičiasi ir šaknies struktūra (Makaev, 1970, 181). Gana dažnai, afiksui suaugus su šaknimi, susidaro nauja nedaloma morfema, pvz.: *pliausk'* - (*pliauskia* – *pliauskė*, *pliaukšti*); *šniaukšt'* - (*šniaukščia* – *šniaukštė*, *šniaukšti*), kur *-šk-*²⁹ ir *-št-* (iš **st*) sinchroniškai traktuojami kaip šaknies baigiamieji priebalsiai (Karaliūnas, 1987, 116).

Tuo turbūt aiškintinas ne tik finalės, bet ir inicialės išplėtimas, plg.: *kečia* – *kėtė*, *kėsti* ir *skečia* – *skėtė*, *skėsti*; *tveria* – *tverė*, *tverti* ir *stveria* – *stverė*, *stverti*³⁰. Bet menkas daugianarės inicialės ir finalės produktyvumas tiek latvių, tiek lietuvių kalboje nekeičia paveldėtosios sistemos branduolio.

§ 12. Apibendrinant galima pasakyti, kad stabiliojo ir kintamojo centro šaknų struktūra (nekalbant apie patį centrą) gana skirtinga: stabiliojo centro šaknyse realizuojama 14, kintamojo – 7 modeliai. Sudėtingesnės struktūros yra stabiliojo centro šaknys: bendras priebalsių skaičius jose neprašoka šešių, kintamojo – penkių. Minėtus skirtumus lemia finalė: stabiliojo centro didžiausią finalę sudaro keturi (CCVCCCC), kintamojo – du (CCCVCC) priebalsiai. Be kita ko, stabiliojo ir kintamojo centro šaknys skiriasi konkrečių struktūrinių tipų produktyvumu. Pirmuoju (stabiliojo centro) atveju CVC modelio dažnesnės TVT, antruoju – TVR tipo šaknys; CCVC modelio stabiliojo centro šaknys dažniau priklauso TRVT, kintamojo – TRVR tipui. Stabiliojo centro šaknų produktyvumas labai nevienodas ryškiai išsiskiria dominuojantys tipai, o kintamojo šaknys pasiskirsto tolygiau. Apibendrintai stabiliojo centro šaknies

²⁹ Dėl lietuvių *-šk-* (pvz.: *ieško* – *ieškojo*, *ieškoti*, *traška* – *traškėjo*, *traškėti*, *tarška* – *tarškėjo*, *tarškėti*) sąsajų su ide. **-sk'*- žr. (Ivanov, 1970, 206–208).

³⁰ Anot V. Urbučio (1981, 77–78), tai galėtų būti sangražinių vedinių su priešdėliais antrinis skaidymas, t. y. sangražos afikso *-s(i)-* priskyrimas prie šaknies.

struktūrinę formulę³¹ galėtume užrašyti (C_1^{0-3}) V C_F^{1-4}), o kintamojo (C_1^{0-3}) V C_F^{1-2}

Kita vertus, abiejų grupių šaknis sieja nemažai bendrų dalykų. Pirmiausia į akis krinta tai, kad produktyvesnieji šaknų modeliai išsirikuoja ta pačia tvarka: CVC, CCVC, CVCC, CCVCC. Abiejų grupių šaknys vengia pernelyg sudėtingų ir asimetriškų junginių, bet paprasčiausios struktūros irgi nepopuliarios. Ir vienu, ir kitu atveju svarbesnį vaidmenį atlieka finalė. Sudėtingesnėse šaknyse abipus centro (arba bent vieną poziciją) dažniau užima balsingieji priebalsiai.

Apibendrinus stabiliojo ir kintamojo centro šaknų duomenis, galima teigti, kad jų modeliai pasiskirsto pagal tuos pačius matematinius dėsningumus, kaip ir žodžiai tekstuose. Produktyvesnieji modeliai sutampa su lietuvių bei latvių ir primena indoeuropiečių šaknies struktūrą³²

Lietuviešu valodas verba saknų struktūras modelį

Kopsavilkums

Šajā rakstā atsevišķi analizēti lietuviešu valodas verbu saknes struktūras tipi ar pastāvīgo (piem.: *riša – rišo, rišti 'siet'; neša – nešē, nešti 'nest'; bēga – bēgo, bēgti 'bēgt'*) un mainīgo (piem.: *tiria – tyrē, tirti 'pētīt'; geria – gerē, gerti 'dzert'; žūva – žuvo, žūti 'iet bojā'*) centru. Neiedziļinoties konkrētās centra īpatnībās, var secināt, ka no 16 teorētiski iespējamiem struktūras modeļiem saknēs ar pastāvīgo centru realizēti 14, ar mainīgo centru tikai 7. Būtiska atšķirība finālē: pirmās grupas saknēs finālē sarežģītāka nekā otrās. Starp citu, atšķiras arī konkrētu saknes tipu produktivitāte. No otras puses, šīs divas sakņu grupas pakļaujas noteiktai likumībai: jo saknes fonotaktiskā struktūra ir sarežģītāka, jo tā mazāk izplatīta. Visproduktīvākais saknes struktūras tips abās grupās ir CVC.

Kopā ņemot saknes ar pastāvīgo un mainīgo centru, var teikt, ka verba sakņu modeļi sadalāmi pēc tās pašas matemātiskās

³¹ Skliausteliuose pažymėta šaknies dalis fakultatyvi. Dėl formulės, kuria gali būti apibūdinama ir skiemens struktūra žr. (Girdenis, 1995, 107).

³² Už vertingas pastabas autorė nuoširdžiai dėkinga prof. habil. dr. A. Girdeniui.

likumsakarības, kā vārdi sakarīgos tekstos. Visproduktīvākie modeļi ir identiski ar lietuviešu un latviešu nomenu saknes modeļiem un labi atspoguļo indoeiropiešu saknes struktūru.

Структурные модели корней глагола литовского языка

Резюме

В статье отдельно рассматриваются структурные типы глагольных корней литовского языка со стабильным (напр.: *riša – rišo, rišti* "связывать"; *neša – nešė, nešti* "нести"; *bėga – bėgo, bėgti* "бежать") и нестабильным центром (напр.: *tiria – tyrė, tirti* "исследовать"; *geria – gėrė, gerti* "пить"; *žūva – žuvo, žūti* "гибнуть"). Не углубляясь в конкретные явления, относящиеся к центру, можно утверждать, что из 16 теоретически возможных структурных моделей в корнях стабильного центра реализуются 14, а в корнях нестабильного центра – только 7. Разница состоит в том, что финаль первой группы корней сложнее соответствующей финали второй группы. В частности, отличается и продуктивность конкретных типов. С другой стороны, обе группы корней сближает то, что продуктивность моделей с более простой структурой выше, чем у моделей более сложных. Наибольшей продуктивностью отличается структурный тип SVC.

Обобщая данные о корнях стабильного и нестабильного центра, можно сказать, что модели распределяются в соответствии с той же статистической закономерностью, как и слова в связном тексте. Самые продуктивные модели совпадают с моделями именных корней литовского и латышского языков, а также хорошо отражают структуру индоевропейского корня.

LITERATŪRA

Achmanova etc., 1961 – Ахманова О. С., Мельчук И. А.
Падучева Е. В. Фрумкина Р. М. О точных методах исследования языка. Москва: МГУ.

=====

Akelaitienė G., 1993, Morfonologinės balsių kaitos dabartinėje lietuvių kalboje: Humanit. mokslų daktaro laipsnio disertacija. Vilnius: VPI.

Arnold R., Hansen K., 1982, Englische Phonetik. Leipzig: VEB Verl. Enzyklopädie.

Benvenist, 1955 Бенвенист Э. Индоевропейское именное словообразование. Москва: Изд-во иностр. лит.

Čurganova, 1973 Чурганова В. Г. Очерк русской морфологии. Москва: Наука.

Girdenis A., 1995, Teoriniai fonologijos pagrindai. Vilnius.

Ivanov V., 1970, Suffix **-sk'*-> Baltic *-šk-* and the Problem of Verbs Denoting Sounds. – *Donum Balticum: To Professor Christian S. Stang*. Stockholm, 206–210.

Karaliūnas S., 1987, Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė. Vilnius: Mokslas.

Karosene, 1985a Каросене В. З. Фонотактическая структура именных корней в литовском литературном языке: Дис. канд. филол. наук. Вильнюс: ВГУ

Karosienė V., 1985b, Lietuvių vardažodžių vienskiemenių šaknų struktūra. – *Lietuvos TSR MA darbai. A serija*, t. 3(92), 122–131.

Karosienė V. Girdenis A., 1993, Bendrinės kalbos fonemų dažnumai. – *Kalbotyra*, t. 42(1), 28–38.

Kaukienė A., 1994, Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija. T.1. Klaipėda: KU.

Kruopienė I., 1999, Lietuvių kalbos veiksmažodžių atvirųjų šaknų problema. – *Kalbotyra*, t. 47(1), 87–90.

Makaev, 1970 Макаев Э. А. Структура слова в индоевропейских и германских языках. Москва: Наука.

Meje, 1938 Мейе А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков. Москва, Ленинград: Гос. соц.–экон. изд-во.

Moiseev, 1975 – Моисеев А. И. Типология слогов в современном русском литературном языке. Вопросы языкознания, № 6, 109–115.

Pēteraitis V. 1992, *Mažoji Lietuva ir Tvanksta*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Rūķe – Draviņa V. 1970, Initial Consonant Combinations in Lithuanian and Latvian. – In *Donum Balticum: To Professor Christian S. Stang*. Stockholm, 429–440.

Rūķe – Draviņa V., 1972, Lietuviešu un latviešu vārdu struktūra. – *Baltistica*, I priedas, 141–148.

Strimaitienė M. 1981, Lietuvių ir anglų priebalsių junginiai rišliuose tekstuose ir žodyne. – *Kalbotyra*, t. 32(1), 85–105.

Šulce D., 1993, *Nomenu sakņu fonotaktiskā struktūra mūsdienu latviešu valodā (Salīdzinājumā ar mūsdienu lietuviešu valodu): Filoloģijas doktora grāda disertācija*. Liepāja: Liepājas pedagogiskā augstskola.

Urbutis V., 1981, *Baltų etimologijos etiudai*. Vilnius: Mokslas.

Zajončkovskij, 1961 – *Зайончковский А. К вопросу о структуре корня в тюркских языках. – Вопросы языкознания*, № 2, 28–35.

Zipf G. K., 1932, *Selected Studies of the Principle of Relative Frequency in Language*. Harvard University Press.

NO VALODAS ARHĪVA

Ella LĀCE

Kalnecmpju izloksnes materiāli*

MORFOLOGIJA

Vārdu darināšana

Piedēkļi

Piedēkļi ar j (patskaņi *a, e* tajos īsi): *âdâis* [ēdājs], *dzârâis* [dzērājs], *orâis*, ģen. *oraja*, *vosarâis*, ģen. *vosaraja* // *vosarêis*, ģen. *vosareja*;

bròuklenaji, *kazenaji*, *mèllenaji*, *upenaji*;

devêis, *gluôbêis*, *iêdêis*, *malêis* [malējs substantīvs, adjektīvs], *niêmêis* [ņēmējs], *plâvêis*, *siejêis*; *pârnêis* [pērnējs], *vakarêis*, *vidêis*.

Piedēkļi ar t: *gribâtâis*, *poûpulâtâis* (*Poûpulu svādinas reitâ nùoca poûpulâtaji*), *raksîtâtâis*, *raûdâtâis*;

ladgalite [latgaliete], *latvic*, *oluksnic* [alūksnietis].

Piedēkļi ar n: *mitne*; *atrâikne* [atraitne], *atrâiknis*; *smèlkne*; *mòucikšņi* [kāds ūdens vai purva augs];

kupana; *jârâns*, *sovâns* [sivēns], *talâns*;

gûtene [< guovs];

garâns, *igarâns*, *isořkâns*, *lèidzâns*, *roûktâns* [rūgtens], *sołdâns*, *zìlgâns*;

adaîne; *kukaîns*;

bròuklene, *dziervene*, *maîtene*, *viertene*, *zaķene*;

rudêns, *oûdêns*;

* Sākumu sk. *Linguistica Lettica*, 5. – R., 1999. – 264.–273. lpp.

akmīns, asmīns, rūcīns;
dzalūns [dzelonis], kustūns, mūokūns, pārkūns;
dzeivāšana, dzeŗšana, iēŗana [ēŗana], nemŗana, struodāšana.

Piedēkļi ar m: *krikaīmi, putraīmi;*
gāišūms, lilūms [lielums], lobūms; āudzejūms, nasūms,
vadūms; vazūms.

Piedēkļi ar k, g (c): *vaiņaks, dsk. vaiņagi (Jūonīm, mūojāi);*
gudrenīks gudrenīca, sāimenīks sāimenīca, skūlnīks
skūlnīce;
mūosīca, prieslīca [sprēsīca rīks vērþjamās koda]as
piestiprināšanai], ūolavīca [ālava];
suņuks;
dūŗīgi (struodāi); lilīgs, mozvīertīgs, sīrdīgs, struodīgs;
kučka [neliela kuce], ķievka, maīčka, teŗka.

Piedēkļi ar kl: *aūdaklis, pinaklis, vadakla, vieteklis [olai].*

Piedēkļi ar l: *knēvēls, smeŗdēls, vēiveles, vērvēls;*
cēirūls, cīrmūls, komūls, rūopūls, šūupūls, uōbūls, ūzūls,
vogūls, vūorgūls.

Piedēkļi ar v: *cīlava, lūkaviņi, rogavas.*

Piedēklis ar d: *cītuōc, dažuōc, dažuōdi, visuōc // vusuōc.*

Piedēklis ar b: *brēivība, gudrība, lilība, veselība.*

Piedēklis ar ņ: *sunaŗš [neliels suns].*

Salikteņi

Kalncempju izloksnē retāk lieto salikteņus, kam pirmajā daļā ir pilna locījuma forma, bet biežāk atbilstošās vārdkopas.

Salikteņi – substantīvi: *asinszuôle, àunagoôlva* [mu]ķis], *àunapàuti* // *bišukriêslīni* [p]avas bitenes], *bizaputra, bizispīns, bizmārīte, bôltamàize, ce[agòls* [celis], *cùo[agòlvas* [saulpurenes], *dīnavids, dziervukùojas* [purva augs], *puspòurs, rùnčupàuti* [p]avas bitenes], *sunuburķši, vacamùote, vilkazùbi* [labībā], *vonagziērni, zaķakùopusti, zaķaprīvītes* [staipekņi], *ziēgèllàiva*; uzvārdi: *Lilbārds, Sofkànbārds, Mèlbrēncs*.

Salikteņi – adjektīvi: *debeszīls, sàrtibòlts, solcskuòbs*.

Salikteņi vietvārdi: *Koìlacìms* [Kaìncempju bij. nosaukums] // *Koìcèmpji, Aùkstikoìli* [mājvārds], *Jaùnlàuki* [mājvārds], *Jaùnmalaci* [mājvārds], *Ludzasīls* [mežs], *Sidrābabļūda, Sidrābilaja* [ieleja], *Vacsāta* [tīrums, kur bijušas mājas], *Vuškusola* [mežs pļavu vidū, kur senāk ganītas aitas – *vuškas*].

Vārdu šķiras

Substantīvi

(i)o-celmi

VIENSKAITLIS				DAUDZSKAITLIS	
nom.	<i>pàugùrs</i>	<i>dâls</i>	<i>viējs</i>	<i>pàuguri</i>	<i>dâli</i>
ģen.	<i>pàugura</i>	<i>dâla</i>	<i>viēja</i>	<i>pàuguru</i>	<i>dâlu</i>
dat.	<i>pàugurām</i>	<i>dâlām</i>	<i>viējām</i>	<i>pàugurīm</i>	<i>dâlīm</i>
ak.	<i>pàuguru</i>	<i>dâlu</i>	<i>viēju</i>	<i>pàugurus</i>	<i>dâlus</i>
instr.	<i>pàuguru</i>	<i>dâlu</i>	<i>viēju</i>	<i>pàugurīm</i>	<i>dâlīm</i>
lok.	<i>pàugurâ</i>	<i>dâlâ</i>	<i>viējâ</i>	<i>pàugurūs</i>	<i>dâlūs</i>
vok.	<i>pàugur</i>	<i>dâls</i>		<i>pàuguri</i>	<i>dâli</i>

Vienskaitļa nominatīvā galotnes priekšā runā īsu patskani *i* gadījumos, ja *-s* priekšā ir kāda troksneņa savienojums ar *r, l, n, m, k, g*: *grēslis*, ak. *grēslu*, *koklis*, ak. *koklu*, *kùorklis*, ak. *kùorklu*, *mozgis* [mezglis], ak. *mozgu*, *putnis*, ak. *putnu*; arī adjektīvos un pronomenos: *gudris*, ak. *gudru*, *kotris*, ak. *kotru*.

o-celmi ir substantīvi: *bòlss, čaùls, jaks, lupats, pāds, piks.*

*ij*o-celmi

Gala zilbē zudis patskanis *i* -s priekšā, ja nerodas neērtas līdzskaņu kopas: *brùols, diels, Jùons, vecs, žàirs* [žèiris – kubls alus gatavošanai], bet *ceplis, kaplis.*

VIENSKAITLIS			DAUDZSKAITLIS			
nom.	<i>vecs</i>	<i>luôcs</i>	<i>veči</i>	<i>luôci</i>	// <i>luôci</i>	
ģen.	<i>veča</i>	<i>luôca</i>	// <i>luôča</i>	<i>veču</i>	<i>luôcu</i>	// <i>luôcu</i>
dat.	<i>večām</i>	<i>luôcām</i>	// <i>luôcām</i>	<i>večīm</i>	<i>luôcīm</i>	// <i>luôcīm</i>
ak.	<i>veci</i>	<i>luôci</i>	<i>večus</i>	<i>luôcus</i>	// <i>luôcus</i>	
instr.	<i>veci</i>	<i>luôci</i>	<i>večīm</i>	<i>luôcīm</i>	// <i>luôcīm</i>	
lok.	<i>vecī</i>	<i>luôcī</i>	<i>večūs</i>	<i>luôcūs</i>	// <i>luôcūs</i>	
vok.	<i>veci</i>	<i>luôci</i>	<i>veči</i>	<i>luôci</i>	// <i>luôci</i>	

Sal. arī nom. *dadzs, lèics*, ģen. *dadza, lèica*, ak. *dadzi, lèici*; *Luôca kolš*. Mūsdienās biežāk lieto locījumu formas ar *č, dž*: *dadža, lèiča*.

u-celmi

Nav saglabājušies, pārgājuši *o*-celmos: *lac*, ģen. *lada, līc*, dsk. nom. *līti, mac, Miks*.

	VIENSKAITLIS	DAUDZSKAITLIS
nom.	<i>tīergs</i>	<i>tīergi</i>
ģen.	<i>tīerga</i>	<i>tīergu</i>
dat.	<i>tīergām</i>	<i>tīergīm</i>
ak.	<i>tīergu</i>	<i>tīergus</i>
instr.	<i>tīergu</i>	<i>tīergīm</i>
lok.	<i>tīergā</i>	<i>tīergūs</i>
vok.	<i>tīergs</i>	<i>tīergi</i>

Līdzskaņu celmi

Loka kā *ījo*-celmus, bet dažreiz vienskaitļa ģenitīvā arī *-īns* (*akmīns cītumā*), *-ēns* (*rudēns dīna*).

	VIENSKAITLIS	DAUDZSKAITLIS
nom.	<i>akmīns</i>	<i>akmīņi</i>
ģen.	<i>akmīņa // akmīns</i>	<i>akmīņu</i>
dat.	<i>akmīņām</i>	<i>akmīņūm</i>
ak.	<i>akmini</i>	<i>akmiņus</i>
instr.	<i>akmini</i>	<i>akmiņūm</i>
lok.	<i>akminī</i>	<i>akmiņūs</i>
vok.	<i>akmīn</i>	<i>akmiņi</i>

(i)ā-celmi

	VIENSKAITLIS	DAUDZSKAITLIS
nom.	<i>vūorpa</i>	<i>vūorpas</i>
ģen.	<i>vūorpas</i>	<i>vūorpu</i>
dat.	<i>vūorpāi</i>	<i>vūorpām</i>
ak.	<i>vūorpu</i>	<i>vūorpas</i>
instr.	<i>vūorpu</i>	<i>vūorpām</i>
lok.	<i>vūorpā</i>	<i>vūorpās</i>
vok.	<i>vūorpa</i>	<i>vūorpus</i>

ā-celmi ir substantīvi: *gorūza*, *karaša*, *pīsta*, *povalģa*, *runiņa* ([*(rudzu) statiņš*]), *sāimenīca*, *spola*.

Ar galotni *-a* beidzas arī daži vīriešu dzimtes vārdi, piem., *pūika*, *Ūga* [*< Hugo*], un kopdzimtes vārdi, piem., *beskāuņa*, *guļava*, *plāpa*; viensk. dat. – *pūikāi*.

ē-celmi

	VIENSKAITLIS	DAUDZSKAITLIS
nom.	<i>mūote</i>	<i>mūotes</i>
ģen.	<i>mūotes</i>	<i>mūošu</i>

dat.	<i>mùotèi</i>	<i>mùotêm</i>
ak.	<i>mùoti</i>	<i>mùotes</i>
instr.	<i>mùoti</i>	<i>mùotêm</i>
lok.	<i>mùotê</i>	<i>mùotês</i>
vok.	<i>mùot</i>	<i>mùotes</i>

ē-celmi ir substantīvi: *àite, blusenes, kàite, kamerell kamare, kaņupe, kļiņģerene* [augš ilzīte], *kugre* (// *kugra*) [karūsa], *ķepete* [zeme kuō ķepete], *strēlles* // *stēlles, švirene* [brā]a sieva], *vàine, vùole*.

Vīriešu un kopdzimtes vārdi: *Prīde, Oīe, bēnde*; vsk. dat. *Pridēi, Oīēi, bēndēi*.

i-celmi

	VIENSKAITLIS	DAUDZSKAITLIS
nom.	<i>pierc (-ts)</i>	<i>pierc (<tis)</i>
ģen.	<i>pierc</i>	<i>piēršu</i>
dat.	<i>piertij</i>	<i>piertīm</i>
ak.	<i>pierti</i>	<i>pierc</i>
instr.	<i>pierti</i>	<i>piertīm</i>
lok.	<i>piertī</i>	<i>piertīs</i>
vok.	<i>pierc</i>	<i>pierc</i>

Izloksnē *i*-celmi ir (tiek locīti kā *i*-celmi) vārdi: *acs, bierš* (ak. *bierzi*), *dsk. nom. brūkasc* (ģen. *brūkašu*, lok. *brūkastīs*), *blakc* (ak. *blakti*), *dsk. nom. dūrs, dzēis* (ak. *dzeji*), *itēi dzēls* (// *vīr. dz. dzēls – cīc kuō dzēls*), *gūs* (ak. *gūvi*), *īlksc* (dat. *īlktij*), *iskapc, kārç, kļiec, kruōš, lecekc, lēiksc* (dat. *lēikstij*), *pīls, plēic* (// *plēite*), *puōksc, rōuc* (// *rōute*), *siens* [sēne] (dat. *sienij*), *siŕc, smīlc, ūlekc, uc, vāļsc, zīus, zūš*.

Dsk. ģen. formas: *acu, gūvu, utu, vāļstu, zīvu, zūsu*.

Refleksīvie substantīvi

Izloksnē sastopami refleksīvie substantīvi ar izskaņu *-šanās*: *dzēiššanās, plīēšanās, raūšanās* u. c.

Adjektīvi

Adjektīvus ar nenoteiktajām galotnēm loka kā attiecīgo celmu substantīvus.

Adjektīvus ar noteiktajām galotnēm loka īpati.

	VIENSKAITLIS		DAUDZSKAITLIS	
nom.	<i>lobis</i>	<i>mēiļuo</i>	<i>lobi</i>	<i>mēiļuos</i>
ģen.	<i>lobūo</i>	<i>mēiļuos</i>	<i>lobū</i>	<i>mēiļū</i>
dat.	<i>lobijām</i>	<i>mēiļijai</i>	<i>lobijīm</i>	<i>mēiļijām</i>
ak.	<i>lobū</i>	<i>mēiļū</i>	<i>lobūs</i>	<i>mēiļuos</i>
instr.	<i>lobū</i>	<i>mēiļū</i>	<i>lobijīm</i>	<i>mēiļijām</i>
lok.	<i>lobijā</i>	<i>mēiļijā</i>	<i>lobijūs</i>	<i>mēiļijās</i>
vok.	<i>lobis</i>	<i>mēiļuo</i>	<i>lobi</i>	<i>mēiļuos</i>

Komparatīva piedēklī patskanis *ā*: *lobāks, mēiļāks; lobākijai, mēiļākijam*.

Superlatīvs: *vis-lobākis // vus-lobākis, vis-mēiļākis // vus-mēiļākis; pots lobākis, pate mēiļākā*.

Pamazinājuma nozīme, mīlinājuma nokrāsa piemīt atvasinājumiem ar piedēkli *-iņ-*: *gleitiņš, lobīņš, tēiriņš*.

Pamazinājuma nozīme (bez mīlinājuma nokrāsas) arī atvasinājumiem ar *-an-*, *pa-*: *mikstāns, rāndāns* [remdens], *siltāns, pamiksts, pasūolaīns*.

Skaitļa vārdi

vīns, vīna; divi, divas; treis, treisās; četri, četras; pīci, pīcas; seši, sešas; septiņi, septiņas; ostiņi, ostiņas; deviņi, deviņas; desmit;

vīnpacmit, diupacmit, četrapacmit, ostīnpacmit;
četradesmit, ostīņdesmit; simts; tūkstuš, gen. tūkstuža, ak.
tūkstužu.

Skaitļa vārdus no četri līdz deviņi loka kā o-celmus, *četras – deviņas* kā ā-celmus.

Skaitļa vārdam 10 ir gan nelokāma forma – *desmit* (*desmit diņu, desmit rāižu, desmit cilvēku*), gan lokāma forma – *dasmits*, gen. *dasmita*, dat. *dasmitām* utt.

Līdzīgi: *simt – simts*. Skaitļa vārdu *simts* loka kā o-celmu: vsk. *simts, simta, simtām, simtu, simtu, simtā*, dsk. *simti, simtu, simtīm, simtus, simtīm, simtūs*.

Ja 100 apzīmē kādu priekšmetu daudzumu, tad lieto formu *simtu: simtu godu, simtu ruku*.

Skaitļa vārda *tūkstuš* deklinācija: vsk. *tūkstuš, tūkstuža, tūkstužām, tūkstužu, tūkstužu, tūkstužā*; dsk. *tūkstuži, tūkstužu, tūkstužīm, tūkstužus, tūkstužīm, tūkstužūs*. Nelokāmā forma – *tūkstuž* (*tūkstuž godu, tūkstuž rāižu*).

K ā r t a s s k a i t ļ a v ā r d u s darina un loka līdzīgi kā adjektīvus ar noteikto galotni:

	VIENSKAITLIS		DAUDZSKAITLIS	
nom.	<i>piřmīs</i>	<i>piřmūo</i>	<i>piřmī</i>	<i>piřmūos</i>
ģen.	<i>piřmūo</i>	<i>piřmūos</i>	<i>piřmū</i>	<i>piřmū</i>
dat.	<i>piřmijām</i>	<i>piřmijāi</i>	<i>piřmijīm</i>	<i>piřmijām</i>
ak.	<i>piřmū</i>	<i>piřmū</i>	<i>piřmūs</i>	<i>piřmūos</i>
instr.	<i>piřmū</i>	<i>piřmū</i>	<i>piřmijīm</i>	<i>piřmijām</i>
lok.	<i>piřmijā</i>	<i>piřmijā</i>	<i>piřmijūs</i>	<i>piřmijās</i>
vok.	<i>piřmīs</i>	<i>piřmūo</i>	<i>piřmī</i>	<i>piřmūos</i>

No skaitļa vārdiem darināti adverbi: *divatā, trejatā, četratā*.

Pronomeni

Personu pronomeni: *es, maņš, mān, mani, mani, manī; mes, moūsū, moūsīm, moūsūs, moūsīm, moūsūs; tu, teūs,*

tey, tevi, tevi, tevî; jous, jousu, jousim, jous, jousim, jousus; viņš, viņa.

Piederības pronomenus *muns, taus, saus* loka kā *o-celmus, muna, tava, sava* – kā *ā-celmus*.

Nelokāmas formas ir *moūsu, jousu*.

Norādāmie pronomeni *tis, tēi; itis, itēi; šis, šēi; viņš, viņa (viņa pusē; ai iz viņu голу!); tuoc, tuoda.*

Noteiktais pronomens *vīr. dz. poc, dsk. poši // paši; siev. dz. pate, dsk. pošas // pašas.*

Jautājamie, attieksmes un nenoteiktie pronomeni *kas, kūs, kura; kuoc, kuoda; cic, cita; viš, visa; kot kūs, kot kura; kot kuoc, kot kuoda; nī-kas; nī-vīns, nī-vīna; nī-kuoc, nī-kuoda.*

Verbi

Atematiskie verbi *boūt, dūt, īt, (iēst)*

TAGADNE

vsk.	1. p.	<i>ešu</i>	<i>dūdu</i>	<i>ītu</i>	<i>ādu</i>
	2. p.	<i>esi</i>	<i>dūd</i>	<i>ài</i>	<i>iêd</i>
	3. p.	<i>ir</i>	<i>dūd</i>	<i>ît</i>	<i>âd</i>
dsk.	1. p.	<i>esàm</i>	<i>dūdàm</i>	<i>îtàm</i>	<i>âdàm</i>
	2. p.	<i>eset</i>	<i>dūdet</i>	<i>àite // àitet // îtet</i>	<i>iêdet</i>
	3. p.	<i>ir</i>	<i>dūd</i>	<i>ît</i>	<i>âd</i>

Pagātne: *beju, devu, gùoju, iêdu.*

Nākotne: *boūšu, dūšu, īšu, iēšu.*

Imperatīvs: vsk. 2. pers. *esi! dūd! ài! iêd!*

dsk. 1. pers. *boūsàm! dūsàm! îsàm! iêšàm!*

dsk. 2. pers. *eset! dūdet! àite! iêdet!*

Kondicionālis: *es, tu, viņš, viņa. boūtu, dūtu, ītu, āstu.*

Divdabji: *ešut, boūdàms, bēis, bēise, boūc;*

dūdut, dūdàms, dēus, davuse, dūc, dūta;

îtut, îdàms, gùojs, gùojsē, îc, îta;

âdut, âdâms, iêc, âduse, âsc, âsta.

Tematiskie verbi
I konjugācija

1. grupa	<i>suôkt</i>	<i>suôku</i>	<i>suôku</i>	<i>suôkšu</i>
	<i>dekt</i>	<i>dagu</i>	<i>degu</i>	<i>dekšu</i>
	<i>mèit</i>	<i>minu</i>	<i>minu</i>	<i>mèišu</i>
	<i>meit</i>	<i>meju</i>	<i>meju</i>	<i>meišu</i>
	<i>iêst</i>	<i>âdu</i>	<i>iêdu</i>	<i>iêšu</i>
2. grupa	<i>cirpt</i>	<i>cârpu</i>	<i>cirpu</i>	<i>cirpšu</i>
	<i>likt</i>	<i>lèiku</i>	<i>liku</i>	<i>likšu</i>
	<i>krimst</i>	<i>krāmtu</i>	<i>krimtu</i>	<i>krimšu</i>
3. grupa	<i>rakt</i>	<i>rūku</i>	<i>raku</i>	<i>rakšu</i>
	<i>krist</i>	<i>krèitu</i>	<i>kritu</i>	<i>krišu</i>
	<i>brukt</i>	<i>bròuku</i>	<i>bruku</i>	<i>brukšu</i>
	<i>àut</i>	<i>àunu</i>	<i>àvu</i>	<i>àušu</i>
	<i>màut</i>	<i>màunu</i>	<i>màvu</i>	<i>màušu</i>
	<i>graût</i>	<i>graûnu</i>	<i>gràvu</i>	<i>graûšu</i>
	<i>kaût</i>	<i>kaûnu</i>	<i>kàvu</i>	<i>kaûšu</i>
	<i>šàut</i>	<i>šàunu</i>	<i>šàvu</i>	<i>šàušu</i>
4. grupa	<i>juôt</i>	<i>juôju</i>	<i>juôju</i>	<i>juôšu</i>
	<i>kuôpt</i>	<i>kuôpju</i>	<i>kuôpu</i>	<i>kuôpšu ?</i>
	<i>gruôpt</i>	<i>gruôbju</i>	<i>gruôbu</i>	<i>gruôpšu ?</i>
	<i>ûrpt</i>	<i>ûorbju</i>	<i>ûorbu</i>	<i>ûrpšu ?</i>
	<i>bràukt</i>	<i>bràucu</i>	<i>bràucu</i>	<i>bràukšu</i>
	<i>plòukt</i>	<i>plòucu</i>	<i>plòucu</i>	<i>plòukšu</i>
	<i>joûkt</i>	<i>joûzu</i>	<i>joûzu</i>	<i>joûkšu</i>
	<i>sliêkt</i>	<i>slâzu</i>	<i>sliêzu</i>	<i>sliêkšu</i>
	<i>cist</i>	<i>cîšu</i>	<i>cîtu</i>	<i>cîšu</i>
	<i>pòust</i>	<i>pòušu</i>	<i>pòutu</i>	<i>pòušu</i>
	<i>aûst</i>	<i>aûžu</i>	<i>aûdu</i>	<i>aûšu</i>
	<i>žiest</i>	<i>žešu</i>	<i>žiesu</i>	<i>žiešu</i>
	<i>guôst</i>	<i>guôžu</i>	<i>guôzu</i>	<i>guôšu</i>

	<i>sviert</i>	<i>sveru</i>	<i>svieru</i>	<i>svieršu</i>
	<i>škirt</i>	<i>škiru</i>	<i>škèiru</i>	<i>škieršu</i>
5. grupa	<i>dilt</i>	<i>dilstu</i>	<i>dilu</i>	<i>dilšu</i>
	<i>biert</i>	<i>bierst</i>	<i>bira</i>	<i>biers</i>
	<i>miert</i>	<i>mierstu</i>	<i>miru</i>	<i>miršu</i>
	<i>vàrkt</i>	<i>vàrkstu</i>	<i>vàrgu</i>	<i>vàrkšu ?</i>
	<i>kàlst</i>	<i>kàlstu</i>	<i>kàltu</i>	<i>kàlšu</i>

II konjugācija

1. grupa	<i>brodāt</i>	<i>brodaju</i>	<i>brodaju</i>	<i>brodāšu</i>
	<i>kopāt</i>	<i>kopaju</i>	<i>kopaju</i>	<i>kopāšu</i>
	<i>žālāt</i>	<i>žālaju</i>	<i>žālaju</i>	<i>žālāšu</i>
	<i>lòukāt</i>	<i>lòukaju</i>	<i>lòukaju</i>	<i>lòukāšu</i>
	<i>mīlāt</i>	<i>mīlaju</i>	<i>mīlaju</i>	<i>mīlāšu</i>
4. grupa	<i>àirēt</i>	<i>àireju</i>	<i>àireju</i>	<i>àirēšu</i>
	<i>guòzelētīs</i>	<i>guòzelejūs</i>	<i>guòzelejūs</i>	<i>guòzelešūs</i>
	<i>vèilēt</i>	<i>vèileju</i>	<i>vèileju</i>	<i>vèilēšu</i>

III konjugācija

1. grupa	<i>balināt</i>	<i>balinu</i>	<i>balinaju</i>	<i>balināšu</i>
	<i>mīrināt</i>	<i>mīrinu</i>	<i>mīrinaju</i>	<i>mīrināšu</i>
	<i>slapinātīs</i>	<i>slapinūs</i>	<i>slapinajūs</i>	<i>slapināšūs</i>
	<i>žīdāt</i>	<i>žīdu</i>	<i>žīdaju</i>	<i>žīdāšu</i>
	<i>raūdāt</i>	<i>raūdu</i>	<i>raūdaju</i>	<i>raūdāšu</i>
	<i>zināt</i>	<i>zinu</i>	<i>zinaju</i>	<i>zināšu</i>
2. grupa	<i>adīt</i>	<i>odu</i>	<i>adiju</i>	<i>adišu</i>
	<i>lùopīt</i>	<i>lùopu</i>	<i>lùopiju</i>	<i>lùopišu</i>
	<i>meīcīt</i>	<i>mèicu</i>	<i>meīciju</i>	<i>meīcīšu</i>
	<i>režģīt</i>	<i>režģu</i>	<i>režģiju</i>	<i>režģīšu</i>
	<i>zēlīt</i>	<i>zēltu</i>	<i>zēltiju</i>	<i>zēltīšu</i>
3. grupa	<i>čukstēt</i>	<i>čukstu</i>	<i>čuksteju</i>	<i>čukstēšu</i>
	<i>siēdēt</i>	<i>siēdu</i>	<i>siēdeju</i>	<i>siēdēšu</i>

	<i>turētīs</i>	<i>turūs</i>	<i>turejūs</i>	<i>turēšūs</i>
--	----------------	--------------	----------------	----------------

Divdabji

Tagadnes pasīvo lokāmo divdabi lieto gan ar nenoteikto, gan noteikto galotni: *ādāms uōbūls*; *tis nasāms lēidzi*; *viņš ir brismīgi lōudzams*; *ādami sōlmi ūn kāsami sōlmi*; (ar substantīva nozīmi) *ādamiš ūn dzeramiš*.

Nelieto nelokāmo divdabi ar *-am*, *-ām*.

Parastas ir tagadnes aktīvā divdabja nominatīva formas ar *-dams*, *-dama*, arī *-damiēs*, *-damās* (*lēigātaji gūoja apkūor pa mūojām, kūr beja Jūoņi, lēigādami*; *ganīdami lūpus, tikamiš*; *vīlgdāms vazumu*; *āzdāms mēizi*; *nūogdāms mūojā*; *gulādāms redzeju sapini*; *skatīdamiš apkūor*; *ligdamās gulēt*). Reti sastopams divdabis ar *-uot* (*nūokut mūojā*; *guļut redzeju sapini*).

Pagātnes aktīvā divdabja formās vērojams sāisinājums: *gūojs, gūoīse, gūoīši*; *nūocs, nūokušas, nūokuš* // *nūokuši*; *niēms, nāmuse*; *redzeīse, redzeīšas*; *āduš, ādušas*; *vaduš* // *vaduši*.

Pagātnes pasīvais divdabis izplatīts: *āizvasc, nasc, groūstas, nami* [ņemti]. Lieto arī formas ar noteikto galotni: *nūkaūtuō cōuka, izdzaītis ōls*.

Kalncempjos ir dzīva *s u p ī n a* forma: *īt rudzu pļautu*.

HRONIKA

Terminologu un leksikogrāfu konference Kauņā

Kauņas tehnoloģijas universitātes Humanitāro zinātņu institūts cenšas iedibināt jaunu tradīciju pulcināt dažādu Lietuvas augstskolu mācībspēkus, kā arī zinātnisko un pētniecisko iestāžu speciālistus, kas savā ikdienas darbā saskaras ar terminoloģiju un kam rūp lietuviešu valodas terminoloģijas kopšana.

Pirmā šāda konference notika 1997. gadā un tās temats bija “Terminoloģija un tagadne”, toreiz piedalījās arī daži Latvijas valodnieki. Savukārt 1998. gadā KTU Lietuviešu valodas katedra sarīkoja vietēja mēroga semināru par valodas kultūru un terminoloģiju. 1999. gada 20. oktobrī notika konference par tematu “Leksika – sociālās attīstības atspoguļojums”, tāpēc tajā piedalījās arī leksikologi, valodas kultūras speciālisti u.c. interesenti. Turpinot Baltijas valstu terminologu sadarbības tradīcijas, kas veidojušās vēl padomju laikā (tolaik ik gadu pēc kārtas Rīgā, Viļņā vai Tallinā notika teorētiski metodoloģiskie semināri, kuros pulcējās ievērojamākie Latvijas, Lietuvas un Igaunijas terminologi un valodas kultūras pētnieki), aicinājumu piedalīties Kauņas konferencē saņēma arī latviešu terminologi. Lielā mērā tas ir katedras vadītājas (viņa ir arī Lietuviešu valodas institūta Terminoloģijas nodaļas vecākā zinātniskā līdzstrādniece) Angeles Kaulakienes iniciatīvas un uzņēmības rezultāts.

Latviešu terminologiem bija interesanti un derīgi uzzināt, kas aktuāls pašreizējos apstākļos un kādas problēmas ir lietuviešu kolēģiem. Iepazīšanās ar kaimiņu pieredzi var palīdzēt risināt savas valodas problemātiskos jautājumus. Jāatzīst, ka daudzos gadījumos problēmas patiešām ir līdzīgas. Īpaši vērtīgi ir tas, ka tika izdoti konferences materiāli (tos saņēmām, tikko ieradušies konferencē), tāpēc varēja veidoties lietišķāka diskusija, jo katrs

varēja tuvāk iepazīties ar referātos aplūkojamo problemātiku un uzdot jautājumus vai izteikt savu viedokli par vienu vai otru jautājumu.

Konferences plenārsēdē bija iekļauti arī divu latviešu valodnieču referāti – tos nolasīja LU Latviešu valodas institūta Terminoloģijas nodaļas vadītāja, profesore **Valentina Skujiņa** (par latviešu terminoloģiju kā 90. gadu sabiedrības attīstības atspoguļojumu Latvijā, par vārdnīcu izdošanas praksi un pieprasījumu pēc tām, par problēmām, kas saistītas ar dažādu valodu terminu atveidošanu, par sabiedrībā spēkā esošajiem aizspriedumiem attiecībā pret latviešu terminoloģijas vajadzīgumu un tās vērtību) un LU Filoloģijas fakultātes Baltu valodu katedras profesore **Inta Freimane** (par paralēlismu lomu valodas līdzekļu aprītē un piemērotāko izteiksmes formu izvēli). Tās pašas katedras docente **Sarma Kļaviņa** referēja sekcijā “Leksikas aktualitātes” (par valodas kultūras teorijas pamatiem Prāgas lingvistu darbos), bet LU Latviešu valodas institūta terminoloģijas nodaļas pētniece **Regīna Kvašīte** (par sinonīmiem dažādu laiku latviešu terminu vārdnīcās un to izmaiņām laika gaitā) – sekcijā “Terminoloģijas problēmas” Rakstu konferences krājumam “Leksika socialinēs raidos atspindys” (Kaunas, 1999) bija iesniegusi arī LU Latviešu valodas institūta doktorante **Iveta Pūtele** (“Sabiedrības attīstība un latviešu profesiju nosaukumi”).

Pavisam konferences programmā iekļauti 38 referāti, bija pārstāvētas dažādas Lietuvas augstskolas – Tieslietu akadēmija, Lauksaimniecības universitāte, Šauļu universitāte, Viļņas Ģedimīna Tehniskā universitāte, Viļņas universitāte, Veterinārijas akadēmija, Kauņas medicīnas universitāte un pāris pētniecības institūtu Fizikas insitūts un Lietuviešu valodas institūts. Pieteikumi saņemti arī no tālākām ārzemēm, taču neviens pārstāvis tā arī neieradās. Rakstu krājumā gan ir publicēti materiāli, ko atsūtījuši G. Bogins (Krievija), G. Gvozdoviča (Baltkrievija), K. Lepilova (Čehija) un M. Žukova (Ukraina). Vairāki ievērojami lietuviešu valodas speciālisti referēja par aktuāliem lietuviešu valodas terminoloģijas, leksikogrāfijas un valodas kultūras jautājumiem; no šiem

referātiem pieminami: Stasis Keinis (Stasys Keinys) "Terminoloģija mūsdienu dzīvē un valodā", Angele Kaulakiene (Angele Kaulakienė) kopā ar Egli Makarjūnieni (Eglė Makariūnienė) "Statistiskais terminu īsuma vērtējums", Aldona Paulauskiene (Aldona Paulauskienė) "Vārdu krājuma izmaiņu īpatnības" Īpaši izdalāma Valsts lietuviešu valodas komisijas priekšsēdētājas Dangoles Mikulēnienes (Danguolė Mikulėnienė) uzstāšanās, kurā viņa runāja par Lietuviešu valodas komisijas statusu, par sabiedrības attieksmi pret valsts valodu Lietuvā, par svešvalodu prestižu, par ārzemju pieredzes pārņemšanu un pielāgošanu vietējām vajadzībām, par nozaru vārdnīcu gatavošanu un izdošanu, par leksiku kā dinamiskāko valodas slāni, par dažādiem valodas mācīšanas projektiem un citām novitātēm.

Konference bija saturiski vērtīga un labi organizēta, tāpēc gribētos, lai šis konferenču cikls tiešām kļūtu par tradīciju – tas dotu iespēju arī latviešu valodniekiem biežāk apmeklēt Kauņu un, piedaloties lietuviešu kolēģu saietos, nepastarpinātā veidā vairāk uzzināt par kaimiņvalsts terminoloģijas un leksikoloģijas aktualitātēm. Tāpēc jāvēl veiksmē un uzņēmība konferences rīkotājiem.

Regīna Kvašīte

Šauļi – tekstoloģijas pilsēta

Jaunradītā perifrāze *tekstoloģijas pilsēta* vienā aspektā raksturo Ziemeļlietuvas zinātnes un kultūras centru – Šauļus, jo atklāj katru rudenī tur notiekošo konferenču būtību. Jau devīto reizi teksta pētnieki – valodnieki, literatūrzinātnieki, didaktiķi – 1999. gada 11. novembrī pulcējās Šauļu universitātes Humanitārajā fakultātē, šoreiz, lai runātu par teksta formas un satura attiecībām. Tāda bija konferences virstēma, kuras problemātika tika aplūkota četros aspektos (un attiecīgi četrās sekcijās): *Vispārīgie teksta jautājumi; Tekstu tipi, elementi, struktūra; Teksta literārā analīze; Teksts didaktikas skatījumā.* Šoreiz pieteicās 58 referenti no Lietuvas, Latvijas, Krievijas,

Baltkrievijas un Ukrainas, tāpēc organizētāji bija tiesīgi konferenci pasludināt par starptautisku (Lietuvā par tādu atzīstama konference, kurā puse dalībnieku ir no ārzemēm). Patiesības labad jāsaka, ka ieradās gan tikai dalībnieki no tuvākajām ārzemēm Latvijas. Acīmredzot citur apstākļi patlaban ir pārāk sarežģīti, lai varētu doties tālākos zinātniskos komandējumos.

Latvija bija pārstāvēta trijās pirmajās no minētajām sekcijām. Literatūrzinātnes sekcijā tieši latviešu literatūras pētnieku referāti dominēja. Tos nolasīja Latvijas Universitātes mācībspēki **Viesturs Vecgrāvis** ("Edvarta Virzas franču lirikas latviskojumu percepcija un nozīme latviešu lirikas novatorizēšanā"), **Anta Lazareva** ("Estētisma paradigma Erika Ādamsona prozā: paralēles un interpretācija"), **Līga Ulberte** ("Raiņa dramaturģijas interpretācija episkā teātra estētikā") un **Olga Šibanova** ("Latviešu modernistes Ilzes Šķipsnas eksperimenti īsajā prozā"). Bez tam tēzes bija atsūtījuši arī **Valdis Kikāns** no Daugavpils Pedagoģiskās universitātes un **Ilga Muizniece** no Rēzeknes Augstskolas.

Valodniecības sekcijā pavisam referēja 17 dalībnieki, tostarp 7 no Latvijas. Lai arī tiem, kas nepiedalījās Šauļu konferencē, būtu iespēja uzzināt, ko runāja latviešu valodnieki, tālākais atreferējums balstīts uz citātiem no kolēģu publicētajām tēzēm* (tas izkārtots alfabēta secībā).

Andrejs Bankavs (LU Svešvalodu fakultāte) "*Perifrastiskie oikonīmi latviešu un lietuviešu valodā*": "Iepriekšējie pētījumi liecina, ka perifrastiskie oikonīmi raksturīgi visām valodām. Tie atšķiras kvantitatīvi un pēc izplatības. Salīdzinot tikai abu baltu valodu perifrastiskos oikonīmus, varam secināt, ka tie raksturīgāki lietuviešu valodā, bet ir samērā mazskaitlīgi mūsdienu latviešu valodā. Ja latviešu valodā sastopami pārdesmits perifrastisko oikonīmu (*mazā Parīze Rīga; pilsēta zem liepām Liepāja; mazā Venēcija Kuldīga; reņģu galvaspilsēta = Limbaži* u.c.), tad lietuviešu valodā fiksēti vairāk nekā 150 perifrastisko oikonīmu 65 Lietuvas pilsētām, no kurām

* Tekstas: turinys ir forma. /Ats.red. K.Župerka/. Šiauliai, 1999, 103 p. Iekavās aiz citātiem norādītas lappuses.

pusei ir vairāki sinonīmiskie perifrastiskie oikonīmi (piem., *Klaipēda Lietuvos uostas; Jūros vuru miestas; Neptūno miestas; Jūros vartai; Mažoji Lietuva; vartai į Vakarus; Ignalina = Lietuvos bomba; atominis miestas; Lietuvos Černobilis; ežerų kraštas* utt.)” (8).

Ojārs Bušs (LU Latviešu valodas institūts) “*Mainās valoda, mainās teksti*” “Mainība, kā zināms, ir dzīvo valodu universāla pazīme, savukārt tās konkrētās izpausmes katrā atsevišķā valodā veido zināmus sistemātiskus sakarus, kas ļauj valodas pārmaiņas aprakstīt kā konkrētās valodas attīstības likumsakarību rezultātu.” (14). “Runājot par kontaktvalodu ietekmi uz mūsdienu pārmaiņu procesiem latviešu valodā, nav grūti pierādīt, ka divas nozīmīgākās šajā aspektā ir krievu valoda un angļu valoda, taču domas dalās par to, kurai tieši no tām ir vislielākā loma;.. manuprāt, joprojām stipri rezultatīvāk latviešu valodas iekšējos procesus iespaido krievu valoda (angļu valoda mūsdienās patiešām vairāk ietekmē pārmaiņas leksikā, turpretim krievu valodas spiediens skar arī gramatisko sistēmu, tostarp arī ne tik viegli pamanāmā veidā, veicinot dažu tādu formu lietojuma jūtamu samazināšanos, kurām nav tiešas atbildes krievu valodā). Galvenais šādas situācijas cēlonis ir joprojām plaši izplatītā latviešu–krievu divvalodība” (15).

Ilga Jansone (LU Latviešu valodas institūts) “*Latviešu valodas izlokšņu vārdnīca: teksta segmentu izvēle*”: “Latviešu valodas izlokšņu vārdnīcā, tāpat kā jebkura tipa vārdnīcā, ilustratīvā materiāla galvenā funkcija ir – palīdzēt atklāt vārda vai stabila vārdu savienojuma semantiku, taču tam ir vēl vairākas papildfunkcijas: 1) teksta segmentiem jāsniedz priekšstats par novada (konkrētās izlokšnes vai izlokšņu grupas) etnogrāfisko un kultūrvēsturisko savdabību;.. 2) no teksta segmentiem vēlams gūt informāciju par leksēmas lietošanas laiku un biežumu ;.; 3) par izlokšnē lietotajiem variantiem un/vai sinonīmiem;.; 4) teksta segmentiem jāaptver vārda izplatības areāls.” (25–26).

Andra Kalnača (LU Filoloģijas fakultāte) “*Vokatīvs un lietvārda gramatisko formu konkurence latviešu valodā*”: “Vokatīva reducēšana mūsdienu latviešu valodas gramatiskajā sistēmā ir saistāma ar gramatisko formu sinonīmiju un

savstarpēju konkurenci” (27). latviešu valodas fakti liecina, ka vokatīva izteikšanas līdzekļi ir saistāmi ar vairākiem valodas līmeņiem fonētisko, morfoloģisko, sintaktisko un leksisko” (28). “ tā kā nominatīvu un vokatīvu vieno kopīga funkcija, tad nominatīvs valodā spēj uzņemt vokatīva funkciju. Tādējādi nominatīvs kā locījumu paradigmas nemarkētais locījums tiek lietots ar specifisko vokatīva intonāciju un sintaktisko kontekstu, veidojot gramatisko formu konkurenci” (28).

Regīna Kvašīte (Šauļu universitāte; LU Latviešu valodas institūts) “*Formas un satura attieksmes veidlapās*”: “Runājot par veidlapām, forma saprotama divējādi: forma kā grafiskā sistēma un forma kā valodas izteiksmes struktūra, bet saturs – kā formas aizpildītājs un kā jēdzienu sistēma (semantika)” (32). “ veidlapām jābūt sagatavotām tā, lai to informāciju varētu lasīt kā vienotu tekstu, resp., ievērojot pareizrakstības un gramatikas normas. Tāpēc, sastādot veidlapas, tiek izvirzītas īpašas prasības

Pašreizējos apstākļos tāds līmenis vēl nav sasniegts. Rodas jautājumi par lielo burtu rakstību, par vārdu kārtu u.tml. vai arī tie mēdz būt problemātiski un dažādi risināmi. Tādos gadījumos vajadzētu ievērot vienotas prasības vismaz viena resora vai iestādes ietvaros. To iespējams panākt, sagatavojot precīzas veidlapas un precīzas instrukcijas, kā tās aizpildīt.” (32-33).

Ilze Lokmane (LU Filoloģijas fakultāte) “*Sintaktiskā redukcija kā tekstveides līdzeklis mūsdienu latviešu literārajā valodā*”: “Reducētā komponenta konkrētības pakāpes var būt dažādas. Šī atšķirība saistāma ar kontekstuālās un konsituatīvās redukcijas pretstatījumu. Ja reducētais komponents ir tieši pieminēts kontekstā – kādā no iepriekšējām teksta vienībām –, reducējuma “pilnās” struktūras atjaunošana problēmas nerada. Turpretim konsituatīvo reducējumu saprašanai nepieciešamas zināšanas par visu aprakstīto situāciju (tās parasti sniedz plašāks konteksts – rindkopa, nodaļa vai pat viss literārais darbs), un reducētais komponents ir nevis konkrēta leksēma, bet gan samērā vispārīgs semantiski ierobežots priekšstats. Konsituatīvā redukcija rāda, ka teksta jēdzieniskā saistība pastāv ne tikai starp blakus esošām vienībām, un apliecina kāda dziļāka teksta jēgas līmeņa jeb teksta makrostruktūras eksistenci. Redukcija

sastopama visās sintakses mikrosistēmās – vienkāršā teikumā, saliktā teikumā un tekstā” (36-37).

Jānis Rozenbergs (LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte) *“Formas un satura potences tekstveidē”*: “Tas ir jautājums par to, ka, skatoties no formas viedokļa, viena forma var izteikt dažādu saturu, un, lūkojoties no satura viedokļa, vienu un to pašu vai sinonīmisku saturu var izteikt dažādas formas. Vienā gadījumā pamatā ir polisēmija, otrā sinonīmija, kas abas funkcionē tekstveidē. Abas šīs sistēmas funkcionē gan pamatinformācijas, gan papildinformācijas izteikšanā” (47). “Vienu un to pašu pamatinformāciju ar līdzīgu vai atšķirīgu papildinformāciju var izteikt ar dažādiem materiāliem rādītājiem

Šo funkcionālo ekvivalentu, konkurentu aspektā par izejas punktu ir satura plāns, kura konkrēto semantiku realizē dažāda līmeņa materiālie rādītāji” (48).

Anitra Tisiņa (LU Latviešu valodas institūts) *“Sarkanais Gundegas Repšes romānā “Sarkans”*: “Tā kā krāsu apzīmējumiem romānā ir ļoti liela funkcionālā slodze, tīri lingvistiski ir būtiski, ka dažādo nianšu apzīmēšanai tiek izmantoti gan svešie (kas izmantoti nodaļu virsrakstos), gan latviskie krāsu nosaukumi ar *sarkans*. No psiholingvistikas viedokļa būtiski ir tas, ka, neatkarīgi no tā, vai romānā izmantots krāsas nosaukums ir *sarkans* vai atbilstošais svešvārdu tipa krāsas nosaukums (*cinobrs, karmīns, purpurs*), tekstā krāsu nosaukumiem atrodama sasaiste ar vienu vai diviem vārdiem teikumā vai plašākā kontekstā, kas atklāj, pirmkārt, krāsas nosaukuma sasaisti ar objektu, kam lielākā vai mazākā mērā piemīt konkrētā krāsa (jebkurā gadījumā) un, otrkārt, ar objektu, kam pastarpināti piedēvēta sarkanā krāsa, kas atklāj teksta filozofisko pusi (atsevišķos gadījumos), resp., krāsas nosaukumiem romānā var būt ne tikai vides vizualizācijas funkcija, bet arī teksta dziļākās atklāsmes funkcija ..” (56).

Lielu konferences dalībnieku vērību izpelnījās ievērojamu lietuviešu valodnieku triju Šauļu universitātes profesoru Vītauta Sirtauta (Vytautas Sirtautas), Aloīza Gudaviča (Aloyzas Gudavičius) un Kazimiera Župerkas (Kazimieras Župerka), kā

arī Viļņas universitātes Kauņas humanitārās fakultātes docenta Joza Abaraviča (Juožas Abaravičius) nolasītie referāti.

Šķiet, Šauļos jau kļuvis par tradīciju, ka konferences laikā dzirdētās atziņas izraisa diskusijas – tas liecina par runātāju un klausītāju ieinteresētību. Diskutēts tika gan pēc referātiem, gan konferences nobeigumā sarīkotajā pasēdēšanā pie kafijas tases.

Regīna Kvašīte

Valodnieki atkal tiekas Liepājā

Liepājas Pedagoģijas akadēmijā 1999. gada 26. novembrī notika jau ceturťā (šoreiz – starptautiskā) valodnieku konference “Vārds un tā pētišanas aspekti” Konferences programmā bija iekļauti 49 referāti no Latvijas (Liepājas, Rīgas, Ventspils), Lietuvas (Klaipēdas, Šauļiem, Viļņas), Ukrainas (A. Nepokupnijs), Krievijas (A. Andronovs) un Helsinkiem (L. Balode un A. Sarkanis – tobrīd latvieši Somijā).

Konference bija veltīta Liepājas Pedagoģijas akadēmijas 45 gadu jubilejai, jo Latviešu valodas katedra (līdz 1997. gadam – Latviešu valodas un literatūras katedra) pastāv tikpat ilgi un jau kopš dibināšanas tajā notiek latviešu valodas izpētes darbs.

Konferences ievadā **G. Smiltnece** izvērtēja Liepājas valodnieku zinātnisko devumu, īpaši pieminot tās personības, kas veicinājušas katedras radošo izaugsmi. Tie ir bijušais akadēmijas rektors I. Freidenfelds un profesore A. Reķēna. Viņu parauga iedvesmoti un mudināti, daudzi jaunie mācītbspēki pievērsās akadēmiskiem pētījumiem, sāka sadarboties ar toreizējā ZA Latviešu valodas un literatūras institūta, Latvijas Universitātes, kā arī Lietuvas kolēģiem. (Jāpiebilst, ka šajā konferencē referēja lielākā daļa Latviešu valodas katedras docētāju deviņi.) Liepājas valodnieku un studentu zinātnisko sadarbību latviešu sintakses izpētē raksturoja **M. Beitīņa**, kas pati šobrīd pievērsusies latviešu sintakses vēstures izpētei.

Plenārsēdē uzstājās arī vairāki Liepājas viesi: **M. Baltīņa** raksturoja vārdu jaunrades stilistiskos aspektus mūsdienu valodā, **A. Andronovs** aplūkoja latviešu valodas locījuma paradigmas

īpatnību – dažu vārdu postprepozitīvas locījumu formas, kas tika salīdzinātas ar līdzīgām parādībām lietuviešu un krievu valodā. **I. Druvieta** iepazīstināja ar Bazila Bernsteina “deficīta hipotēzi”, saistot to ar latviešu valodas apguves problēmām. **A. Nepokupnija** referāts pierādīja, ka valodnieks nedrīkst ignorēt daiļliteratūras tekstu dotumus un arī literatūrzinātniekiem jāpazīst valodnieku pētījumi: tika analizēts *Saules krēsla* baltiskais konteksts, norādot, ka Raiņa poētikas izpētei noderīgi būtu A. Reķēnas “Kalupes izloknes vārdnīcas” materiāli.

Plenārsēdes nobeigumā konferences dalībnieki pieņēma rezolūciju Valsts valodas likuma 11. un 21. panta sākotnējā teksta atbalstam.

Konferences darbs pēc plenārsēdes noritēja piecās sekcijās.

Geolingvistikas un onomastikas sekcijā (12 referāti, nolasīti 9) vairāki referenti analizēja “Latviešu valodas dialektu atlanta” un izlokšņu dotumu kartotēkas materiālus: **A. StafECKa** aplūkoja aizguvumus no lietuviešu valodas, **B. Bušmane** prefiksāli darinātos piena produktu nosaukumus, **B. Laumane** slapjdraņķa nosaukumus latviešu valodā. Toponīmu izpētei bija veltīts **O. Buša** referāts “Daži vietvārdi ar *var-*” un **L. Balodes** referāts “Zivju nosaukumi Latvijas hidronīmijā” **A. Tisiņa** bija apkopojusi K. Ulmaņa un G. Bražes vācu-latviešu vārdnīcā iekļautos krāsu nosaukumus, **I. Jansone** deva pārskatu par apģērbu nosaukumiem G. Bražes vārdnīcā. **E. Kagaine** referēja par leksēmu *mute* un *acs* semantikas lokālajām izpausmēm latviešu valodā. **A. Buhārīna** aplūkoja baltu valodu adjektīvu semantiskās pārmaiņas salīdzinoši vēsturiskā aspektā.

Secijas **“Vārds gramatikā”** (13 referāti, nolasīti 12) dalībnieki diskutēja par aktuālām gramatikas teorijas problēmām. Diskusijas rosināja vairāki referāti, ko nolasīja **A. Kalnača** (“Formveidošanas līdzekļi mūsdienu latviešu valodā – tradīciju kritiska analīze”), **A. Vulāne** (“Daži funkcionālās konversijas aspekti latviešu valodā”), **I. Lokmane** (“Sekundārā predikatīvitate teikumā un tekstā”). **Ā. Ozolas** referāts rosināja klausītājus izteikt savu viedokli par vienu no valodas prakses jautājumiem verba nākotnes daudzskaitļa 2. personas formu *-sit, -siet* izvēli literārajā valodā. Sintaktisko konstrukciju

izplatību un funkcijas dažādos tekstos analizēja **A. Kotļarova** (sintakses vienību sinkrētisms J.Jaunsudrabiņa romānā "Aija"), **A. Kazakeviča** (divdabja teiciens kontekstuāli saistītās konstrukcijās) un **L. Lauze** (apozīcija latviešu sarunvalodā). Arī gramatikas vēstures izpētei bija veltīti vairāki referāti: **A. Kaukiene** analizēja lietuviešu valodas verba *brukti* semantikas attīstību, **R. Petkevičs** iepazīstināja ar līdzskaņu celma lietvārdu biežumu un formām Jaunās Derības 1685.g. izdevumā, **N. Dzintars** bija apkopojis atematisko verbu tagadnes formu variantus Kurzemes izloksnēs, **I. Ozola** 17. un 18.gs. vārdnīcu tekstus izmantoja kā tagadnes aktīvo divdabju lietojuma izpētes avotu. Sekcijas darbu beidza **D. Nītiņa** ar referātu "Reduplikācija latviešu valodā", kurā tika aplūkotas reduplikācijas izpausmes dažādos valodas līmeņos.

Dažas konferences sekcijas bija veltītas tādām valodniecības nozarēm un aktuāliem pētījumiem, kādu Liepājā ir maz vai nav vispār. Sekcijā "Valoda mūsdienu vidē" (6 referāti) tika analizēta internetā lietotā valoda (**E. Podskočija**, **K. Levāne**) un vārda raksturojums datorleksikonā (**E. Milčonoka**). Latviešu valodas institūta Sociolingvistikas grupas pētnieces **V. Ernstsonē**, **V. Poriņa** un **D. Baltaiskalna** iepazīstināja ar jaunākajiem pētījumiem par slengismiem tulkojumos, individuālā bilingvisma izplatību Latvijā un reģionālās specifikas izpausmēm lingvistiskajā attieksmē.

Sekcijā "Vārds fonētikā" (6 referāti, nolasīti 5) uzstājās fonētiķi no Viļņas un Liepājas. **E. Trumpa**, **R. Bacevičute** un **D. Atkočaitīte** referēja par eksperimentālās fonētikas pētījumiem dažu lietuviešu izlokšņu materiālā. **V. Strautiņa** analizēja aizguvumu nozīmi latviešu valodas fonētiski fonoloģiskās sistēmas attīstībā, **Dz. Šulce** – līdzskaņu savienojumus iniciāļi latviešu un krievu valodas sastatījuma aspektā. Problēmu risināšanā aktīvi piedalījās viens no sekcijas vadītājiem **A. Sarkanis**.

Sekcijā "Vārds leksikā" (6 referāti, nolasīti 4) lielākā daļa referentu pievērsās terminoloģijas problēmām vēsturiskā un mūsdienu skatījumā: **M. Baltiņš** runāja par Kristapa Rudziša medicīnas terminu vārdnīcas nozīmi, **V. Skujiņa** par

internacionālismu semantiku starpvalodiskā skatījumā, R. Kvašīte – par derivatīvajiem sinonīmiem lietišķajos rakstos. I. Šmidebergs aplūkoja vārdnīcu specifiskas radītās priedēkļvārdu atlasē problēmas.

Konferencē varēja iegādāties rakstu krājuma "Vārds un tā pētīšanas aspekti" 3. laidieni, kas veidots pēc 1998. gada A.Rekēnas piemiņas konferences.

LPA valodniecības nozares maģistrantiem bija iespēja 27. novembrī noklausīties A. Nepokupnija lekcijas par dažiem baltu valodu vēstures jautājumiem.

Konferences rīkotāji ir pateicīgi par kolēģu atsaucību, jo tik bagāta valodnieku konference Liepājā līdz šim vēl nebija notikusi.

Ieva Ozola

Starptautiskā konference "Baltijas reģiona valstu integrācijas problēmas ceļā uz Eiropas Savienību" Rēzeknes Augstskolā

"Katra novada vēsture un kultūra nav atdalāma no Eiropas", – tā konferences plenārsēdē savā referātā "Latvijas vieta Eiropā" uzsvēra Latvijas Institūta direktors Ojārs Kalniņš. Konferencē, kuru Rēzeknes Augstskola organizēja 2000. gada 2. un 3. martā un kurā piedalījās pārstāvji no 8 valstīm, darbs bija organizēts vairākās sekcijās. Kaut gan liela uzmanība tika pievērsta ekonomikas un tūrisma jautājumiem, visai bagātīgi tika pārstāvētas arī humanitārās zinātnes – valoda, literatūra, vēsture, juridiskās zinātnes, pedagoģija un psiholoģija.

Valodnieku un literātu referāti bija apvienoti kopējā sekcijā "Tradicionālais un novatoriskais valodas un literatūras izpētē" Kaut arī tajā piedalījās tikai referenti no Latvijas, konferences darba gaitā nolasīto jautājumu loks bija visai plašs.

Jāpiebilst, ka itin draudzīgi šajā sekcijā "sadzīvoja" un izraisīja diskusijas gan ar valodas vēsturi un dialektoloģiju

saistītie referāti (A. Braidaks, I. Kurzemniece, A. Stafeca), gan arī latviešu valodas kā dzimtās valodas un arī latviešu valodas kā otrās valodas mācīšanas problēmām veltīti ziņojumi.

Dzīvās diskusijas un arī satraukumu izraisīja latviešu valodas mācīšanai veltītie referāti. Referenti pauda savu nostāju arī pret mācību saturu un formu, saskatot ne mazumu problēmu. Visai neiepriecinošs bija secinājums, ka dzimtās valodas mācīšana ir strupceļā un gaidāmo eksāmenu prasības praktiski nav izpildāmas (D. Laiviniece, Liepājas Pedagoģijas akadēmija). Ar valodas (un ne tikai valodas) mācīšanu bija saistīts S. Austrumas (Izglītības satura un eksaminācijas centrs) referāts par postmodernismu kā cilvēcisko attiecību un izglītības sistēmas pavadoni. Referātā tika skarta tāda visai satraucoša problēma kā zemu noslīdējusi vērtību sistēma, kuras rezultātā skolēni tikai imitē, ka mācās, kaut gan praktiski liela daļa no viņiem nav spējīga uztvert emocionālu un filozofisku tekstu, spējot saprast tikai datorspēlei līdzīgus fragmentus (starp citu, Japānā sākot jau atteikties no datoriem mācību procesā, jo tie atradina no radoša darba). Mūsdienu skolēns savu identitāti meklē masu kultūrā, postmodernā runa pārorientējusies sarunvalodas slengā, tapusi postmoderni demokrātiska. Tādējādi skolēns demonstrē valodas zināšanu parodiju.

Latviešu valodas mācīšana cittautiešiem arī tika aplūkota vairākos referātos (D. Markus, Latvijas Universitāte; S. Lazdiņa, Rēzeknes Augstskola u. c.), diskusijas izvērtās par konkrētiem metodikas jautājumiem.

Otrajā konferences dienā tika nolasīti vairāki ļoti interesanti literatūrzinātniski referāti. Daži no tiem netieši bija saistīti arī ar valodu, piemēram, A. Juško-Štekeles referāts par nobeiguma formulām latgaliešu pasakās; konstatētas vairākas arhaiskas nobeiguma formulas, kuras saglabājušās Latgales novada pasakās un raksturīgas arī poļu, baltkrievu, retāk lietuviešu folklorai.

Ar lielu uzmanību klātesošie noklausījās N. Dainovičas (Daugavpils Pedagoģijas universitāte) referātu "Vārds Evaņģēlijā", kurš bija veltīts leksēmai *vārds* Jaunajā derībā.

Vārds tika aplūkots kā sakrāli semiotiskās telpas komponents, bet valoda kā vide, kurā cilvēks satiekas ar Dievu un pasauli.

Skaists brīdis bija izstādes "Svečturis 2000" atklāšana Rēzeknes augstskolas Pedagoģijas fakultātes Baltajā zālē, kad 300 svečturos iedegto sveču gaismā atkal atmirdzēja Latgales keramika kā viena no šī novada lielākajām bagātībām.

Anna Stafeka

Pasaules Lituānistu asociācijas konference Viļņā (2000. 1.-2. jūlijā)

Šī gada konferences tēma – "Lietuvieši un lituānistika aiz Lietuvas robežām 20. gs." – pulcināja vēsturniekus, filozofus, folkloristus, literātus un valodniekus no vairākām pasaules valstīm. Šoreiz gan bija jūtams spēku izsīkums: gan dalībnieku, gan referentu skaits, salīdzinot ar piecām iepriekšējām konferencēm, šķita ievērojami sarucis. Konference pirmo reizi notika bez Asociācijas priekšsēdētāja un tās dibinātāja prof Alberta Zalatorus (miris 1999. g.). Ikgadējās konferences dalībnieki tikšanos atklāja ar klusuma brīdi, godinot gaišas piemiņas cilvēku, enerģisku organizatoru un izcilu literatūrzinātnieku. Viņa stafeti pārņēma un konferences darbu vadīja jauns lietuviešu literāts, Viļņas universitātes Literatūras katedras vadītājs doc. Ģiedrus Viļūns.

Konferences divās dienās tika nolasīti 8 referāti, kas galvenokārt skāra lituānistikas attīstības jautājumus emigrācijā – ASV, Francijā, Zviedrijā, Ukrainā, Krievijā.

Valodas un valodniecības jautājumiem bija veltīti pāris priekšlasījumi:

Ģiedre Čepaitiene (Šauļu universitāte) runāja par lietuviešu valodas etiķetes aizsākumiem, analizējama pirmās lietuviešu vēsduļu rakstīšanas mācību grāmatas, kas izdotas ASV 1896. un 1909. gadā.

Alekseja Andronovs (Sanktpēterburgas universitāte) savā referātā "Baltu valodu studijas Sanktpēterburgā: tradīcijas un

atdzimšana" informēja par Krievijas baltistu asociācijas nodibināšanu, par aktivitātēm Maskavā, Sanktpēterburgā, par Pēterburgas arhīvos glabājamiem manuskriptiem.

Lielu interesei klausītājos izraisīja **Sigutes Radzevičienes** (Viļņas Pedagoģiskā universitāte) priekšlasījums "Lietuvieši un Zviedrijas iekšpolitika 20. gs. 5. desmitgadē", kur referente stāstīja par saviem jaunatklājumiem, strādājot Zviedrijas arhīvos un pētot 1946. gada Baltijas valstu leģionāru lietu.

Dažas konferences laikā noklausītās atziņas:

- "Nevienu svešu valodu cilvēks pilnībā nevar iemācīties."
(A. J. Greims, pēc J. A. Krištopaiša referāta)
- "Dažreiz var salauzt arī padomju tradīciju akmens sienu."
(A. Nepokupnijs)
- "Nav viss jau tik slikti."
(Kijevas TV pārraides nosaukums,
A. Nepokupnijs)

Laimute Balode

LATVIEŠU VALODNIECĪBA 1999

GRĀMATAS, BROŠŪRAS, TĒZES

Angļu-latviešu autoceļu terminu tehniskā vārdnīca. Saskaņota LZA Terminoloģijas komisijā. Rīga: 1999, 156.

Avotiņa Ruta: Madonas rajons. Kalni. Upes. Ezeri. Purvi. Meži. Ģeogrāfiska vietvārdu vārdnīca. Rīga: LU Reģionālās ģeogrāfijas un toponīmikas zinātniskā laboratorija, LR VZD Nacionālais mērniecības centrs, Kartogrāfijas daļa, 1999, 238.

Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 203.

Blinkena Aina: Biobibliogrāfija. Sast. Ina Druvieta. Redaktore Aina Miķelsone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 1999, 80.

Brēde Maija, Gurtaja Valentīna, Zauberga Ieva, Žigure Veneta, Veisbergs Andrejs: Runāsim latviski. 2.daļa. Rīga: SVK, 1999, 95.

Breidaks Antons: Ievads baltu valodniecībā. II daļa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 52.

Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. 1513 termini ar ekvivalentiem angļu, krievu un vācu valodā. Elektrolīnijas, transformatori, mērmaīņi, komutācijas aparāti, elektromašīnas, elektroenerģijas tarifi. Sast.: Arnis Daugulis, Valentīna Skujiņa, Ilgvars Staltmanis, Kārlis Timmermanis, Andris Zviedris. Rīga: Jumava, 1999, 463.

Ernstsone Vineta: Latviešu valodas slenga leksika. Disertācijas kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai (kopsavilkums latviešu, angļu, vācu val.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 44+50+60.

Ernstsone Vineta, Poriņa Vineta: Tu spēlē, lai runātu. Metodisks līdzeklis skolotājiem. 70 spēļu latviešu valodas apguvei cittautu mācībvalodas skolās. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 96.

Ernstsone Vineta, Poriņa Vineta: Tu spēlē, lai runātu. Skolēnu darba lapas latviešu valodas apguvei cittautu mācībvalodas skolās. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 44.

Fantons Dž.: Itāliešu valodas gramatika latviešiem. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 252.

Fantons Dž.: Latviešu-itāļu sarunvārdnīca. Rīga: Jumava, 1999, 254.

Grīnberga Iveta: Nāc mums līdzi! Latviešu valoda cittautu mācībvalodas sākumskolai. 1.mācību gads. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 104.

Grīnberga Iveta: Nāc mums līdzi! Latviešu valoda cittautu mācībvalodas sākumskolai. 1.mācību gads. Darba burtnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 71.

Grīnberga Iveta: Nāc mums līdzi! Latviešu valoda cittautu mācībvalodas sākumskolai. 1.mācību gads. Padomi skolotājiem un vecākiem. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 45.

Integrācijas problēmas mūsdienās. Starptautiskas zinātniskas konferences materiāli. I. Atb. par izdevumu A.Kļavinska, I.Muizniece, M.Upeniece. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1999, 85.

Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventspils, October 29 – 31, 1998. Edited by Jānis Silis. Ventspils, 1999, 121.

Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 288.

Jansone Ilga: Galvas un plecu segu nosaukumi latviešu valodā. Disertācijas kopsavilkums habilitētā filoloģijas doktora grāda iegūšanai; 3-27. Nomination of Head and Shoulder Coverings in Latvian; 28-48. Galvos bei pečių apdangalų pavadinimai latvių kalboje; 49-68. Rīga: LU, 1999,70.

Jūrdžs Andryvs: Myužeygays kalinders ar sayminiceybas iwirojumim por wyssu godu. Priekšvārds. Ievads. Īpatnējo vārdu vārdnīca (Anna Stafeca) , 792-812. Zinātniskā redaktore Dr. philol. Anna Stafeca. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 1999, 816.

Juridisko terminu vārdnīca. Darba grupas vadītājs I. Krastiņš. Rīga: Nordik, 1998, 302.

Kramiņa Ingrīda: Lingvodidaktiskās teorijas variatīvajā valodu apgūvē. Habilitācijas darba kopsavilkums; 1-24. Lingvo-

didaktiķeskije teorii obuķenija inostrannomu jazyku studentov s variativnymi celjami izuķenija jazyka; 25-31. *Linguo-Didactic Theories Underlying Multi-Purpose Language Acquisition*; 32-48. Rīga: LU, 1999, 48.

Krievu-latviešu dzelzceļa terminu vārdnīca. 1. izdevums. Aptuveni 22 200 terminu. Sagatavota Valentīnas Skujiņas zinātniskajā un literārajā redakcijā. Rīga: Latvijas dzelzceļš, 1998, 442.

Latviešu-angļu-krievu pārtikas terminu vārdnīca Rutas Galoburdas redakcijā. Redaktore: Inese Skrūzmane. Rīga: R.Galoburda, 1998, 471.

Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. Darba zinātniskā vadītāja: Benita Laumane. Komplektā 102 kartes. Rīga: Zinātne, 1999, 407.

Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 288.

Linguistica Lettica. Nr. 5. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 297.

Paegle Dzintra: Latviešu valodas mācībgrāmatu paaudzes. Pirmā paaudze 1874-1907. Teorija un prakse. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 103.

Paegle Dzintra: Vārds. Lasāmā grāmata un ievadījums valodas mācībā 3. klasei II daļa. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 144.

Paegle Dzintra: Vārds. Lasāmā grāmata un ievadījums valodas mācībā 4. klasei I daļa. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 136.

Paegle Dzintra: Vārds. Lasāmā grāmata un ievadījums valodas mācībā 4. klasei II daļa. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 144.

Paegle Dzintra: Vārds. Latviešu valodas burtnīca 4. klasei, 1. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 71.

Paegle Dzintra: Vārds. Latviešu valodas burtnīca 4. klasei, 2. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 71.

Paegle Dzintra: Vārds. Latviešu valodas burtnīca 3. klasei, 3. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 80.

Pischel Susanne: Vācu, latviešu un lietuviešu darījumu korespondences sastātāmā analīze (Vācu darījumu korespondences nominālu valodas līdzekļu atbilstmes latviešu un lietuviešu valodā). Disertācijas kopsavilkums filoloģijas doktora

grāda iegūšanai (kopsavilkums latviešu, vācu, lietuviešu val.). Rīga: LU, 1999, 18+25+33.

Poiša Maija: Vidzemes sēliskās izloksnes. II. Redaktors Dr. philol. Alberts Sarkanis. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 315.

Reidzāne Beatrise: Semantiskie procesi latviešu tautasdziesmās un mitoloģēmu semantika. Disertācijas kopsavilkums habilitētā filoloģijas doktora grāda iegūšanai; 1-28. Semantic Processes in the Latvian Folk Songs and Semantics of Mythologemes; 29-42. Semantičeskije processy v lатыškikh narodnyh pesnjah i semantika mifologem; 43-61. Rīga: LU, 1999, 61.

Savā zemē savu valodu. Latvijas iedzīvotāju 1988.gadā rakstītās vēstules, pieprasot latviešu valodai valsts valodas statusu. Priekšvārda autore un grāmatas sastādītāja: Aina Blinkena. Rīga: Vieda, 1999, 163.

Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 118.

Skujiņa Valentīna: Latīņu un grieķu cilmes vārddāļu vārdnīca. Rīga: Kamene, 1999, 233.

Skujiņa Valentīna: Latviešu valoda lietišķajos rakstos. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 150.

Skulte Ilva: Personu vārdi Bībeles tulkojumos latviešu valodā. Promocijas darba kopsavilkums (kopsavilkums latviešu, angļu, krievu val.). Rīga: LU, 1999, 32+45+57.

Sociālās nodrošināšanas terminu skaidrojošā vārdnīca angļu un latviešu valodā. Aptuveni 1600 terminu. LZA īst. loc. Valentīnas Skujiņas zinātniskā un terminoloģiskā redakcijā. Rīga: Kamene, 1998, 223.

Svešvārdu vārdnīca Jura Baldunčika redakcijā. Autori: Juris Baldunčiks, Kornēlija Pokrotniece. Redaktors: Aldis Lauzis. Rīga: Jumava, 1999, 870.

The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 274.

Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences

=====

tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 34.

Valoda - 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 108.

Valoda - 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 232.

Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 182.

Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 335.

Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Redakcijas kolēģijas vadītāja: Benita Laumane. Liepāja: LPA, 1999, 221.

“Wörter=Büchlein” (1705). Vārdnīciņa, kā dažas parastas lietas tiek dēvētas vācu, zviedru, poļu un latviešu valodā. 1705.g. Rīgā iznākušās vācu-zviedru-latviešu vārdnīcas faksimiliespiedums. Ar Pētera Vanaga komentāriem un latviešu vārdu indeksu. Stokholma: Memento, 1999, 111.

Veisbergs Andrejs: Idioms in Latvian. Riga: University of Latvia, 1999, 80.

Veisbergs Andrejs: The New Latvian-English Dictionary. Riga: EAI, 1999, 851.

RAKSTI

Āboltiņa Ilze: Zilbju robežas modeļi latviešu literārajā valodā. Materialy XXVIII mežvuzovskoi konferencii prepodavatelei aspirantov. Vypusk 1. Sekcija baltistiki. 2-4 marta 1999 g. Problemy fonetiki i akcentologii baltijskih jazykov. Tezisy dokladov. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo S-Peterburgskogo universiteta, 1999, 5.

=====

Ādamsons Eduards: Latvju milzis. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 5-7.

Alksnīte-Infantjeva Austra: Atceros profesoru Jāni Endzelīnu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 8-9.

Ancītis Valdemārs: Mazi vārdi par lielu cilvēku. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 10-19.

Andronovs Aleksejs: "Vajadzības izteiksme" latviešu valodas gramatiskajā tradīcijā (jeb the Fluctuating Fortunes of the Latvian Debitive). Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 154-177.

Arāja Maija: Leksikoloģijas apguves aspekti augstskolā. Valoda un literatūra kultūras aprītē. LU rakstu krājums. Rīga, 1999.

Augstkalne Rūta: Par J.Endzelīnu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 20-22.

Avotiņš Viktors: Asinis plūst, kā labāk sirdij. Nevis veikalam. (Intervija ar Valsts valodas centra vadītāju Dz. Hiršu). Neatkarīgā Rīta Avīze, 1999, 24. maijs, Nr. 119, 3.

Balode Laimute: Formal Structure of Baltic Dictionaries of Onomastics. XX Congreso International de Ciencias Onomasticas, Santiago de Compostela, 1999, 15-16.

Balode Laimute: Hüdronūmid XVI-XVII sajandi Lāti kaartidel. - Keel ja Kirjandus, 1999, Nr. 8, 568-571.

Balode Laimute: Latvian henkilönnimistä. (Par latviešu personvārdiem) Rozentāls-seura, Vuosikirja 1998, Helsinki, 1999, 38-39.

Balode Laimute: Latvian Hydronyms of Anthroponymik Origin. - Patroponimica Romanica. Band 17. Onomastik. Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung, Trier, 12.-17 April 1993. Band IV: Personennamen und Ortsnamen, 1999, 76-81.

Balode Laimute: Leksikografinēs paralelēs XX a. Latvījoje ir Lietuvoje. – Acta Baltica. Kaunas: Aesti, 1999, 6–11.

Balode Laimute: Onomastikas kongresā. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 293-295.

Balode Laimute: Pasaules lituānisti Viļņā. - Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 287-289.

Balode [uo] Laimute, Bušs Ojārs [o]: -o- un -uo- Latvijas vietvārdos. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 211-222.

Baltaiskalna Daiga: Konference "Likums, valoda un multilingvālās pilsētas" Vāsa (Somija) 1998. gada 10.-13. septembris. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 233-235.

Baltaiskalna Daiga: Lidmašīnas ir skaistas ar savu spēju lidot. Rīgas Balss, 1999, Nr. 109, 5.

Baltaiskalna Daiga: Sintaktiski stilistiskie spēcinājumi 18.gs. beigu latviešu rokraksta literatūrā. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 200-210.

Baltaiskalna Daiga: Vai latvietis izvēlas latviešu valodu? - Rīgas Balss, 1999, 11. maijs, Nr. 90, 5.

Baltaiskalna Daiga: Valodas politikas un lingvistisko attieksmju mijiedarbība. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 4-10.

Baltaiskalna Daiga: Valsts valodas statuss: vairāk simbolisks nekā reāls. - Rīgas Balss, 1999, 5. jūlijs.

Baltiņa Maija: Par stilistiskajām normām mūsdienu un vēsturiskajos kultūrtekstos. - Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 3.

Baltiņa Maija: Tulkojuma, teksta un stilistiskās paradigmas attieksmes. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventspils, October 29–31, 1998. Edited by Jānis Sīlis. Ventspils, 1999, 75–79.

Ban'giere Asnate: Nekotorye nabljudenija nad javlenijami anaptiksy v latyšskih govoraх. - Materialy XXVIII

mežvuzovskoi konferencii prepodavatelei i aspirantov. Vypusk 1. Sekcija baltistiki. 2-4 marta 1999 g. Problemy fonetiki i akcentologii baltijskih jazykov. Tezisy dokladov. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo S-Peterburgskogo universiteta, 1999, 10-11.

Baņģiere Asnate: Par anaptiksi latviešu valodas izloksnēs. Tarmēs: jaunuju kalbiniku darbai. Pranešimu tezēs. Šiauliai, 1999 m. balandžio 23 d. Sudarė: G. Kačiuškienė, R. Kvašytė, J. Švambarytė. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 4-5.

Baņģiere Asnate: Zemgalisko un dažu citu izloksņu anaptikses izpētes pamatposmi. Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 11-20.

Bankava Rota, Vinčela Zigrīda: Integration of New Information Technologies into Modern Language Studies. Latvijas Universitātes 80 gadu jubilejai veltītās 57 konferences materiāli. Rīga, 1999.gada 2.-20.februāris. LU zinātniskie raksti. 622. sējums. Rīga: LU, 1999, 38-44.

Bankavs Andrejs: Atceroties un pieminot Miķeli Valteru. Latvijas Vēstnesis, 1999, 6. maijs, Nr. 140, 5.

Bankavs Andrejs: Etudes romanes en Lettonie. XIV Skandināviska Romanistikongressen Stockholm 10-15 augusti. Stockholm, 1999, 74.

Bankavs Andrejs: Franču un latviešu valodas topoetnonīmu sastatījuma analīze. Integrācijas problēmas mūsdienās. Starptautiskas zinātniskas konferences materiāli. I. Atb. par izdevumu A.Kļavinska, I.Muizniece, M.Ūpeniece. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1999, 12-17.

Bankavs Andrejs: Franču valodas apmācība un nevalstiskās organizācijas. Zinātniski praktiskās konferences "Valoda: skolā, sabiedrībā, vidē" materiāli. Rīga: Rīgas pilsētas Skolu valde, Rīgas Skolotāju izglītību centrs, Bauskas PIC, 1999,9.

Bankavs Andrejs: Gallicistika Latvijas Universitātē. Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 37-38.

Bankavs Andrejs: Jēkabs Dravnieks – leksikogrāfs. - *Linguistica Lettica*, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 30 - 35.

Bankavs Andrejs: Latvijas romānistikas vēstures lappuses. Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 196-202.

Bankavs Andrejs: Le Canada et la Lettonie au XX-ième siècle. Rediscovering Canada. The Sixth Triennial Conference of the Nordic Association for Canadian Studies, the University of Iceland, Reykjavik 5-8 August 1999. Book of Abstracts, 3-4.

Bankavs Andrejs: Par Kanādu geizeru zemē. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 291-292.

Bankavs Andrejs: Perifrastiskie oikonīmi latviešu un lietuviešu valodā. Tekstas: forma ir turinys. Tarptautinēs konferencijās tezēs. 1999 m. lapkričio 11 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 7-9.

Bankavs Andrejs: [Grām. apskats] Plašs pētījums par Baltijas tautu valodām. (Les politiques linguistiques des Pays baltes. Terminogramme. Québec, Juillet 1998. 230 p.). Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 223-225.

Bankavs Andrejs: Rēzeknes starptautiskajā zinātniskajā konferencē. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 282-283.

Bankavs Andrejs: Romānistikas attīstība Latvijā. Latvijas Universitātes 80 gadu jubilejai veltītās 57. konferences materiāli. Rīga, 1999.gada 2.-20.februāris. LU zinātniskie raksti. 622. sējums. Rīga: LU, 1999, 58-66.

Bankavs Andrejs: Romānisti satiekas Stokholmā. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 292-293.

Bebre Dace: Trāpīgs termins ir kā laipa uz saprašanas. - Latvijas Vēstnesis, 1999, 17. febr., Nr. 45/46, 10.

Beitiņa Maigone: Sintakses izpētes iespējas izlokšņu tekstos. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 21-28.

Beldava Regīna: Termes gastronomiques francais: Approches d'un système. XIV Skandināviska Romanistikongressen Stockholm 10-15 augusti. Stockholm, 1999, 75.

Bērziņa Gita: Satīriskais dialogs antīkajā prozā: stilistiski relevantie elementi. - Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 4.

Bērziņa Gita: Satīriskais dialogs antīkajā prozā: stilistiski relevantie elementi.- Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 249-263.

Bibliography of Baltic Linguistics for 1996 and 1997 compiled by Norbert Ostrowski on the basis of materials supplied by Aleksey Andronov, Pietro U.Dini, Wolfram Euler, Juozas Karaciejus, Ilga Migla, Astrid Müncho, Wojciech Smoczyński, Bernhard Wälchli. - Linguistica Baltica. Volumen VII. Krakow, 1998, 317-366.

Birzgalis Māris: Valsts valodas inspekcija un tās septiņi gadi. Latvijas Vēstnesis, 1999, 5.maijs, Nr. 138/139, 5.

Birzniece Mirdza: Atmiņas par profesoru J.Endzelīnu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 23.

Bitūte-Murele Milda: Vārds tas ir svētums, gadsimtu pienests (O.Vācietis). Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 24-27.

Blinkena Aina: Adjektīvi G.Manceļa vārdnīcā "Lettus" Baltistica, 23(2). Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1999, 243-250.

Blinkena Aina (intervijā Īrisai Dainai): Dvēseliska tikšanās. Auseklis, 1999, 16. sept.

Blinkena Aina: Erhebungen lettischer Dialektdaten. Dialectologia et Geolinguistica. Journal of the International Society for Dialectology and Geolinguistics, 1999, 7. Ed.: Wolfgang Viereck. Alessandria (Italy), 1999, 3-7.

Blinkena Aina (intervijā Intai Kalniņai): Esmu daļa no Limbažiem. - Auseklis, 1999, 4.sept.

Blinkena Aina: Latviešu jaunās ortogrāfijas 90 gadi. Latvijas Vēstnesis, 1999, 27.maijs, Nr. 173,4-5.

=====

Blinkena Aina: Latviešu valoda atjaunotajā Latvijā. - LZA Vēstis Nr. 1./2./3.: A daļa, 53. sējums, 1999, 63-66.

Blinkena Aina: Latviešu valoda Eiropā. Zinātnes Vēstnesis, 1999, 24.maijs, Nr. 10 (176), 2., 3.

Blinkena Aina: Ne kungs, bet dzīvesbiedrs. - Lauku Avīze, 1999, 23. okt., Nr. 126, 6.

Blinkena Aina: Pa latviešu valodu kā laipu no sirds uz sirdi te, Latvijā. - Latvijas Vēstnesis, 1999, 5.maijs, Nr. 138/139, 4.

Blinkena Aina: Paliksim nomodā par savu valodu. Lauku Avīze, 1999, 25.nov., Nr. 140, 28; Latvijas Vēstnesis, 1999, 2. dec., Nr. 399, 1; Neatkarīgā Rīta Avīze, 1999, 9.dec., Nr. 287, 2.

Blinkena Aina: Par latviešu valodas tiesībām (vēstules par Valsts valodas likuma projektu). Lauku Avīze, 1999, 7. dec., Nr. 145, 5.

Blinkena Aina: Par valodu lietošanas dilemmu Latvijā. - Latvijas Vēstnesis, 1999, 10. febr., Nr. 38/39, 3.

Blinkena Aina (intervijā Dacei Terzenai): Valodu un sauli nedrīkst apturēt. - Lauku Avīze, 1999, 4.sept., Nr. 105, 9.

Blinkena Aina: Valodnieciskais darbs Rīgas Latviešu biedrībā (līdz 1940.gadam). Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 5-6.

Blinkena Aina: Valsts valodas prestižs integrācijas pamats. Latvijas Vēstnesis, 1999, 22. aprīlis, Nr. 123/124, 1. 7.

Blinkena Aina: Vārdu un dvēseles sudraba krājēja. M.Putniņa. Mirdz sudrabs dvēselē. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 3 - 7.

Bogoļubova Ņina: Endzelīna vadībā. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 28-29.

Boiko Kersti: Igaņu valodas savienojuma verbi ar prefiksāladverbiem *alla* un *alt* un šo verbu atbilstmes latviešu valodā (I daļa). - Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 144-193.

=====

Boiko Kersti: Igaņu valodas savienojuma verbi ar prefiksāladverbiem *alla* un *alt*. II daļa. - Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 96-153.

Boiko Kersti: Somugristikas attīstība Latvijā. Latvijas Universitātes 80 gadu jubilejai veltītās 57. konferences materiāli. Rīga, 1999.gada 2.-20.februāris. LU zinātniskie raksti. 622. sējums. Rīga: LU, 1999, 67-80.

Bonda Dzintra, Markus Dace: Fonētika un tās vieta valodniecības studiju programmās (Ohaijo Universitātes un Latvijas augstskolu salīdzinājums). Scientia est potentia. RPIVA II Zinātnisko rakstu krājums. Rīga: RPIVA "Vārti", 1999.

Bramane Rita: The Problem of LSL (Latvian as a Second Language) Students in Mixed Settings. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 281-285.

Bratuška Margarita: *** - Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 30-32.

Brēde Maija: Aizpildītās pauzes publiskās runas stilā. Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 7-8.

Brēde Maija: Aizpildītās pauzes publiskās runas stilā. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 154-161.

Brēde Maija: Kontrastīvie pētījumi fonētikā un fonoloģijā (angļu-latviešu val.). Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 39.

Brēde Maija: Phonosemantic Approach to Text Analysis (English-Latvian). Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb.

redaktors: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 11-17.

Brēde Maija: Prominence of Function Words. Sastatāmā un lietīšķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 7-17.

Brēde Maija: Sound Initiative Systems in Source and Target Language. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 29 - 38.

Breidaks Antons: Aorista un imperfekta relikti baltu valodās. Valoda - 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 34-38.

Breidaks Antons: Aorist and Imperfect Relics in East Baltic Dialects and Origin of Old Prussian *be*, *bēi*, *bei*. Colloquium Pruthenicum secundum. Ed.: Wojciech Smoczyński. Kraków: Universitas, 1998, 39-43.

Breidaks Antons: Latviešu valodas dialektu un izlokšņu grupu cilme un teritoriālā izplatība. Latvijas zemju robežas 1000 gados. Sast. Andris Caune. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 1999, 26-33.

Breidaks Antons: The Pronominal Inflexion of Plural Genitive *-ūs* in the Deep Subdialects of Latgale: Indo-European Source. Linguistique Balkanique, XXXVIII, 3. A la memoire du prof. Dr. Jordan Zaimov. Sofija, 1996, 217-220.

Breidaks Anton: K voprosu o latgalo-paleobalkanskih jazykovyh svjazjah. Linguistique Balkanique XXXVII (1994-1995), 1-2. Sofija: Academie Bulgare des sciences, 129-130.

Breidaks Anton: Vzaimnoje fonetičeskoje vlijanije latgal'skih govorov i litovskih govorov Latgalii. Materialy XXVIII mežvuzovskoi konferencii prepodavatelei i aspirantov. Vypusk 1. Sekcija baltistiki. 2-4 marta 1999 g. Problemy fonetiki i akcentologii baltijskih jazykov. Tezisy dokladov.

Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo S-Peterburgskogo universiteta, 1999, 11-12..

Breidaks Antons, Cimermanis Saulvedis: [rec.] Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. Rīga, Zinātne, 1999, 404 lpp, 102 kartes. - Latvijas Vēsture, 1999, Nr. 4. Rīga: LU, 1999, 162-165.

Brizna Ilga: Morphologisch-syntaktische Probleme bei der Übersetzung vom Lettischen ins Deutsche. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 39 - 48.

Broka Valija: Problems of the Translation of "Euroterms" into Latvian. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventspils, October 29 - 31, 1998. Edited by Jānis Silis. Ventspils, 1999, 102 - 106.

Buhārīna Anta: Latv. *jautrs* un liet. *jautrus* nozīmju attiecības. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 147 - 153.

Bušmane Brigita: Antoņina Reķēna (1928. 13.08.- 1998. 25. 02). - Baltistica XXXIII (1). Vilnius, 1998, 135 - 137; LZA Vēstis A, 1998, Nr. 4/6, 148-149.

Bušmane Brigita: *ījo*-celma lietvārdi latviešu valodas dialektu atlanta leksikas daļā. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 29 - 47.

Bušmane Brigita: Nokrejota piena nosaukumi latviešu valodas izloksnēs. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 6 - 19.

Bušmane Brigita: Profesorei M. Rudzītei veltītie dialektoloģijas lasījumi. - Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 241-243.

Bušmane Brigita: Substantīvs *panijas* un tā varianti latviešu valodas izloksnēs. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktors: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 93-98.

Bušmane Brigita: Valodnieciskā un kultūrvēsturiskā informācija latviešu valodas dialektu atlanta leksikas daļā. Valoda - 1997.

=====

Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 92-97.

Bušmane Brigita: Verbi ar nozīmi 'gatavot (sviestu)' latviešu valodas izloksnēs. - Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 60-73.

Bušmane Brigita, Kagaine Elga: Mūsu pēdējā tikšanās ar profesori Martu Rudzīti.- Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 275-277.

Bušs Ojārs: Ar mazākuma aizstāvības saukļiem pret mazākuma interesēm (par valodas politiku). Latvijas Vēstnesis, 1999, 18. febr., Nr. 47, 2.

Bušs Ojārs: Kad mēs beigsim apmelot paši sevi jeb Privātā dzīve un privātais uzņēmums Valsts valodas likumā. Brīvā Latvija, 1999, 6.-12. marts, Nr. 10, 7.

Bušs Ojārs: Keel muutub ka Lätimaal ("Muutuv keel"). - Keel ja Kirjandus, 1999, Nr. 8, 516-521.

Bušs Ojārs: Latviešu valodnieki slāvistu kongresā (līdzdalība un vērojumi). Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 231-233.

Bušs Ojārs: Mainās valoda, mainās teksti. Tekstas: forma ir turinys. Tarptautinēs konferencijās tezēs. 1999 m. lapkričio 11 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 14-15.

Bušs Ojārs: Nekotoryje fonetičeskije i morfoložičeskije javlenija pri obrazovanii latyšskih gipokorističeskikh lyčnyh imjon. Materialy XXVIII mežvuzovskoi konferencii prepodavatelei aspirantov. Vypusk 1. Sekcija baltistiki. 2-4 marta 1999 g. Problemy fonetiki i akcentologii baltijskikh jazykov. Tezisy dokladov. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo S-Peterburgskogo universiteta, 1999, 12-13.

Bušs Ojārs: Zur Dynamik der lettischen Personennamen lettischer Herkunft während der letzten fünfzig Jahre. - Onoma 34, 1999, 171-179.

Bušs Ojārs, Beitīņa Ligita: Daži Turaidas un Kubeseles novada vietvārdi (12.-13.gs.). Gaujas lībieši Latvijas kultūrvēsturē: apdzīvotības problēmas. Rīga: Nordik, 1999, 28-29.

=====

Bušs Ojārs, Beitiņa Ligita: Turaida ja teised muistsed Turaida pīrkonna kohanimed. – Keel ja Kirjandus, 1999, Nr. 8, 572-574.

Bušs Ojārs, Beitiņa Ligita: Turaida un dažī citi seni Turaidas novada vietvārdi. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 48-53.

Celmiņa Ieva: Liela koka paēnā. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 33-39.

Cimermanis Saulvedis: Jānis Endzelīns un latviešu etniskās vēstures jautājumi. - LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 50-58.

Ciproviča L.: Pieaugušo cittautiešu komunikācijas īpatnības latviešu valodas apgūvē. - Valoda - 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 164-170.

Cirša Līga: Drukas aizlieguma laika oriģinālmateriāli BFPC fondos. Integrācijas problēmas mūsdienās. Starptautiskas zinātniskas konferences materiāli. I. Atb. par izdevumu A.Kļavinska, I.Muizniece, M.Upeniece. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1999, 4-6.

Cīrule Ilze: Teksta specialitātē tulkošana un tās problēmas (mācot latviešu valodu kā svešo valodu Latvijas policijas akadēmijā). Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 278-281.

Čaklais Māris: Valoda kā integrācijas stūrakmens (intervija ar Inu Druvieti). - Rīgas Balss, 1999, 19.aprīlis.

Čepaitiene Giedre, Kvašīte Regīna, Župerka Kazimiers: Valodas etiķetes metalingvistika. Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 9-10.

Dainoviča N., Galuško V Kirchenglawische und lutherische Wortbedeutung (Versuch der vergleichenden Analyse). Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda,

teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktors: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 131-138.

Dambe Vallija: Atmiņas par profesoru akadēmiķi Jāni Endzelīnu.

Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 40-45.

Darītājam Jānim Kušķim valodas kopšanā. - Latvijas Vēstnesis, 1999, 18.maijs, Nr. 159/160, 9.

Dimante Irina: Salīdzināmi vēsturiskās metodes izmantošanas iespējas baltu un slāvu kontaktu izpētē. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619. sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 10-13.

Dimant Irina: Stanovlenie i evoljucija leksem protiv i pret v russkom i latyšskom jazykah. Valoda 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 70-75.

Draviņš Kārlis: Profesors Jānis Endzelīns. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 46-82.

Druvieta Ina: Integrētās Eiropas valodas politikas ekonomiskie aspekti. - Eiropas integrācija un Latvijas tautsaimniecība. Rīga: LZA EI, 1999, 18-23.

Druvieta Ina: Language Policy in a Changing Society: Problematic Issues of Implementation of Universal Linguistic Human Rights Standarts. Approaching Linguistic Human Rights. Ed. by M.Kontra, R.Phillipson, T.Skutnabb-Kangas, T.Varady. Budapest: Central European University Press, 1999, 263-276.

Druvieta Ina: Linguistic Integration of the Society through Naturalisation: the Case of Latvia. Multilingual Cities and Language Policies. Proceedings from the Sixth International Conference on Law and Language. Ed. by K.Herberts&J.G.Turi. Vaasa: Åbo Akademi, 1999, 339-349.

Druvieta Ina: Purism in Latvian Language Standardization: the First Period of National Independence. - Daugavpils

=====

Pedagoģiskās universitātes Zinātniskie raksti. 9. laidiens. Kontrastīvās lingvistikas problēmas. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 5-12.

Druvieta Ina: Translation and Interpreting as Part of Language Policy in Latvia. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 9.

Druvieta Ina: Vispārīgā valodniecība Latvijas Universitātē: vēsture un perspektīvas. Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 40-41.

Dubrovskā Tatjana: New Patterns of Noun Phrases in Russian as a Result of Linguistic Contacts with English. Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 50-54.

Dzintars Normunds: Atematiskie verbi Kurzemes kursiskajās izloksnēs. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 54-63.

Eglīte Pārsla: Latviešu valodas aizsardzības iespējas darba tirgus apstākļos. - LZA Vēstis Nr. 1./2./3.: A daļa, 53. sējums, 1999, 75-77.

Ernstsona Vineta: 3. Baltijas studiju konference Eiropā. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 283-287.

Ēvele Agnija: Es negribu sev Ģirtu vīru... (intervija ar Annu Stafecu par "Latviešu valodas dialektu atlantu"). Literatūras Avīze, 1999, jūnijs-jūlijs, Nr. 14.-15., 33-34.

Farneste Monta: Academic Writing as a Basis for Written Translation. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 87 - 92.

Fennel Trevor G.: Morphological Peculiarities in the Manuscripts of Fürecker's Latvian- German Dictionary. Baltu

=====

filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619. sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 60-67.

Freimane Inta: Latviešu valoda kā aizguvējvaloda - ieguvēja vai zaudētāja. 35. Artura Ozola dienas konference 1999. gada 18. martā. LZA Vēstis Nr. 1./2./3.: A daļa, 53. sējums, 1999, 137-138.

Freimane Inta: Rol' parallelizmov v oborote jazykovyh sredstv. Leksika - socialinēs raidos atspindys. Konferencijos pranešimai. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 1999, 29-39.

Gasūna T. Politique de l'éducation a dimension européenne. XIV Skandinaviska Romanistkongressen Stockholm 10-15 augusti. Stockholm, 1999, 87.

Gorohovskaja Eleonora: Problema rečevyh žanrov v obučenii. Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 332-336.

Gorohovskaja Eleonora: Rečevaja dejatel'nost' kak soderžanije obučenija. Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 212-221.

Grabis Rūdofls: Diženuma klātbūtne. - Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 83-101.

Graustiņa Māra: Translation Practices: a Translator's View. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventspils, October 29 - 31, 1998. Edited by Jānis Sīlis. Ventspils, 1999, 107 - 110.

Greitāne Inguma: Datortehnoloģija kā valodas pētīšanas virziens.

Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 48-52.

Grigorjevs Juris: Patskaņu akustisko īpašību saistība ar artikulācijas procesiem. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 77-116.

- =====
- Grigorjevs Juris*: Spektrogrāfijas metode un tās loma mūsdienu akustiskajā fonētikā. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619. sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 34-42.
- Grīšle Rasma*: Endzelīns un Gēte, un Elksne. Latvijas Vēstnesis, 1999, 29. okt., Nr. 356/357, 7.
- Grīšle Rasma*: Faktu un ētikas loma Endzelīna spriedumos un vai to uzturam spēkā. LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 124-125.
- Grīšle Rasma*: Jānis Endzelīns Universitātē (1920-1950). Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 42-43.
- Grīšle Rasma*: Pret noteikto galotņu sērgu. LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 82-85.
- Grīšle Rasma, Mīze Antra*: Endzelīna dzimtas uzvārds. LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 32.
- Grunte Māra*: Beļģijas valodas politikas pieredze var stiprināt latviešu valodas pozīcijas. - Izglītība un Kultūra, 1999, 15.aprīlis, Nr. 15, 3.
- Grunte Māra*: Īstenota Endzelīna ideja par dialektu atlantu. Izglītība un Kultūra, 1999, 18.marts, Nr. 11, 10.
- Grunte Māra*: Jubileja izceļ aktuālo. Mūžs latviešu valodai. Izglītība un Kultūra, 1999, 9.sept., Nr. 33, 8.
- Habadajeva Anželika*: Das Spiel als Methode und Transportmittel für ein geplantes Lernziel. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 324-327.
- Hirša Dzintra*: Latvijas atmoda pagātne, tagadne vai tikai nākotne? - Diena, 1999, 26.jūnijs, Nr. 146, 13.
- Hirša Dzintra*: Valodu likumi Latvijā pēdējā desmitgadē. Latvijas Vēstnesis, 1999, 5.maijs, Nr. 138/139, 4.
- Hirša Dzintra*: Valsts valoda Latvijā: nevis dilemma, bet aksioma. - Latvijas Vēstnesis, 1999, 18. febr., Nr. 47, 1.,2.
- Hirša Dzintra*: Vispirms zinātnisku un precīzu analīzi. Latvijas Vēstnesis, 1999, 22. aprīlis, Nr. 123/124, 7.

=====

Hramov Jurij: K etimologii slavjanskogo *vyžeb*. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktors: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 147-153.

Ikere Zaiga: The Pragmatic Aspect of Lexical Meaning. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktors: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 90-93.

Ikere Zaiga: Translating Philosophical Technical Terminology from English into Latvian. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 93 - 99.

Indāne Irma: Noderēja visu mūžu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 102-103.

Infantjevs Boriss: Ko es atceros par Jāni Endzelīnu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 104-106.

Ivbulis Viktors: Orientālistikas soļi Latvijas Universitātē. Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 44-45.

Jankevics Alfrēds: Izcila Personība... jebkurā rakursā. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 107-114.

Jansone Ilga: K. Firekera devums latviešu leksikogrāfijā. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 18-34.

Jansone Ilga: Komunikāciniai tekstai: suprantama ir nesuprantama. (Communicative texts: what is understood and what is not understood.) – Filologija 1999, Nr. 2(6). Kalbotyra. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 32 - 37 (36-37).

=====

Jansone Ilga: Latviešu valodas institūtam atgriežoties Latvijas Universitātes sastāvā. Latvijas Vēsture. Jaunie un jaunākie laiki, 1999, 3 (35). Rīga: LU, 1999, 5-15.

Jansone Ilga: Latviešu valodas institūts: vēsture un pētniecības virzieni. Integrācijas problēmas mūsdienās. Starptautiskas zinātniskas konferences materiāli. I. Atb. par izdevumu A.Kļavinska, I.Muizniece, M.Upeniece. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1999, 30-34.

Jansone Ilga: Latviešu valodas izlokšņu vārdnīca: teksta segmentu izvēle. Tekstas: forma ir turinys. Tarptautinēs konferencijās tezēs. 1999 m. lapkričio 11 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 24-26.

Jansone Ilga: Slāvu valodu ietekme uz galvas un plecu segu nosaukumu aizgūšanas procesu latviešu valodā. Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktors: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 99-107.

Jansone Ilga: Valodniecības attīstība Latvijā (1935-1946). Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 46-49.

Jansone Ilga: Vārdu košajā gobelēnā (par Latviešu valodas dialektu atlanta klajā nākšanu). Latvijas Vēstnesis, 1999, 17 marts, Nr. 83/84, 7.

Jermacāne I.: Substantīvu morfoloģiskās īpatnības XVIII gs. beigu un XIX gs. sākuma veclatgaliešu rakstu valodas pieminekļos. Valoda 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 12-16.

Jundina Natālija: Semantische Interpretation der Wortgruppen, die nomina actionis in ihrem Bestand haben. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktors: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 46-50.

=====

Kagine Elga: Izlokšņu vārdnīcas un to loma vēsturiskajā valodniecībā. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 65-75.

Kagine Elga: Lībiskās skaņas Vidzemes runā. Latvijas Vēstnesis, 1999, 1.apr., Nr. 104/105, 8.

Kagine Elga: Nozīmīgs ieguldījums latviešu dialektālajā leksikogrāfijā (par darbu: Reķēna A. "Kalupes izlokšnes vārdnīca I-II." R., Latviešu valodas institūts, 1998, 631+601). LZA Vēstis A, 1998, Nr. 4/6, 128-131.

Kagine Elga, Timuška Agris: Fundamentāls ieguldījums latviešu diahroniskajā valodniecībā (par darbu: Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. Rīga, 1999, 408). LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 139-141.

Kagine Elga, Timuška Agris: [rec.] Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. B.Bušmane, B. Laumane, A.Stafecka u.c. Darba zin. vad. B.Laumane. Rīga, Zinātne, 1999, 404 S. (+102 Karten, Rīga, Zinātne, 1995). – Linguistica Uralica, XXXV, 1999, 4. Tallinn: Eesti teaduste akadeemia, 1999, 303-307.

Kalme Vilma: Vārdu struktūra morfēmiskā un ortogrāfiskā aspektā. Valoda - 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 7-8.

Kalme Vilma: Vingrošanas terminu komponentu sintaktiskie sakari. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 76-80.

Kalnača Andra: Funkcionālās gramatikas metodoloģiskie principi. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 3-9.

Kalnača Andra: Lietvārdu locījumu formu paradigmatika latviešu valodā. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 81-97.

Kalnača Andra: Lietvārdu locījumu formu paradigmatika latviešu valodā. Instrumentālis. (Paradigmatic system of noun's case forms in Latvian. The instrumental case. Daiktavardžio linksnio formų paradigmatika latvių kalboje. Įnagininkas)

=====

Filologija 1999, Nr. 2(6). Kalbotyra. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 41-44 (44, 44-45).

Kalnača Andra: Verba personas kategorija un darbības vispārinājums. Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999. gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 11-12.

Kalnača Andra: Verba personas kategorija un darbības vispārinājums. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 60-71.

Kalnača Andra: Vokatīvs un lietvārda gramatisko formu konkurence latviešu valodā. Tekstas: forma ir turinys. Tarptautinēs konferencijās tezēs. 1999 m. lapkričio 11 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 27-28.

Kalniņa Marija: Akzentuierung und Tonführung der deutschsprachigen Sätze. Valoda 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kužņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 16-29.

Kalniņa Marija: Feststellung der phonetischen Interferenz im Lautsystem der deutschen und lettischen Sprache. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 259-265.

Kalpiņa Rudīte: Eiropa prasa precīzu valodu. Latvijas Vēstnesis, 1999, 9.febr., Nr. 36/37, 4.

Karulis Konstantīns: Jānis Endzelīns un latviešu valodas vēsture. - LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 95-98.

Kazakeviča Agita: Divdabja teiciena izpratne latviešu valodniecībā. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 98-110.

Kipere Zaiga: Jānis Kušķis - Kārļa Mīlenbaha balvas laureāts. Zinātnes Vēstnesis, 1999, 24.maijs, Nr. 10(176).

Kiršentāle Ingrīda: *** Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 115-117.

-
- Kļaviņa Sarma*: Etnolingvistikas pamatu licējs (par E.Sepīru). *Kentaurs*, XXI, Nr.18. Rīga: Minerva, 1999, 83-85.
- Kļaviņa Sarma*: Latviešu valoda kvantitatīvās lingvistikas spogulī. *Baltu filoloģija*. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 19-26.
- Kļaviņa Sarma*: Latviešu valodas katedras devums izglītībai un zinātnei trīs gadu desmitos (1964-1993). - Latvijas Universitātei - 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 50.
- Kļaviņa Sarma*: Plašs un dziļš skats uz valodu (par V.Humboltu). - *Kentaurs*, XXI, Nr. 18. Rīga: Minerva, 1999, 4-9.
- Kļaviņa Sarma*: Teoretičeskije osnovy kul'tury jazyka v trudah pražskogo lingvističeskogo kružka. - *Leksika - socialinēs raidos atspindys*. Konferencijōs pranešimai. Kaunas: Kauno technologijōs universitetas, 1999, 74-78.
- Kļaviņa Sarma*: Valodai un izglītībai veltīts mūžs. Valodniecei un pedagoģei Emīlijai Soidai - 75. *Izglītība un Kultūra*, 1999, 18.marts, Nr. 11, 7.
- Kļaviņa Sarma*: Zinātnieku atbildība par mūsu, latviešu, valodu. *LZA Vēstis* Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 71-74.
- Kļaviņš Ernests*: Profesors Jānis Endzelīns manu atmiņu lokos. - Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 118-122.
- Klestrova Ausma*: Parcelācija - Ojāra Vācieša dzejas savdabīga raksturotāja. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. *Rakstu krājums*. 3. *Liepāja*: LPA, 1999, 111-120.
- Klēvere Inga*: Par trūkstošajiem skaņu apzīmējumiem latviešu rakstībā. *Materialy XXVIII mežvuzovskoi konferencii prepodavatelei i aspirantov*. Vypusk 1. Sekcija baltistiki. 2-4 marta 1999 g. Problemy fonetiki i akcentologii baltijskih jazykov. Tezisy dokladov. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo S-Peterburgskogo universiteta, 1999, 18-20.
- Koroljova Jelena*: Dialektnyi slovar' odnoi sem'i slovar' novogo tipa. *Valoda* 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. *Leksika*. Redakcijas

kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 97-108.

Koroļova Jelena: Nazvanija bljud v staroobrjadčeskikh govorah Latgalii. Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 161-170.

Koroļova Svetlana: Situational Context Analysis as a Relevant Component of Translation Process and Translation Assessment Didactic Aspects. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 35-39.

Koroļova Svetlana: Translating LSP Texts: Text Analysis and Translation Assessment. Didactic Aspects. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 144 - 149.

Korsakas Juozas: Latvių-lietuvų kalbų teminės leksikos dažnumų gretinamasis tyrimas. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 121-125.

Koškins Igors: Strukturālisma metožu izmantošana literārās valodas vēstures pētīšanā. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619. sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 14-18.

Koškin Igor': Tradicionnyje formuly-sintagmy v drevnenovgorodskih gramotah i germanskije zaimstvovanija. Valoda - 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 146-154.

Krākope-Kļava Konstance: Manas atmiņas par profesoru J.Endzelīnu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 123-125.

Kramiņa Ingrīda: Linguistic and Methodological Principles Underlying Foreign Language Studies. Latvijas Universitātes 80 gadu jubilejai veltītās 57.konferences materiāli. Rīga,

1999.gada 2.-20. februāris. LU zinātniskie raksti. 622. sējums. Rīga: LU, 1999, 53-57.

Kramiņa Ingrīda: Linguistic Theories Underlying Multi-Purpose Language Learning.- Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 40-52.

Kramiņa Ingrīda: Translation as a Language Skill. - The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 150-159.

Kraume-Lohmatkina Lida: *** Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 126-127.

Kristovska Ineta: Vai Latvijā vajadzīga latviešu valoda? Integrācijas problēmas mūsdienās. Starptautiskas zinātniskas konferences materiāli. 1. Atb. par izdevumu A.Kļavinska, I.Muizniece, M.Upeniece. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1999, 26-29.

Kūlupe-Avotiņa Marija: Manas atmiņas par akadēmiķi profesoru Jāni Endzelīnu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 128.

Kurzemiece Ineta: Žogu nosaukumu darināšana latviešu valodā. – Tarmēs: jaunuju kalbininku darbai. Pranešimu tezēs. Šiauliai, 1999 m. balandžio 23 d. Sudarė: G. Kačiuškienė, R. Kvašytė, J. Švambarytė. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 9-11.

Kušķis Jānis: Anglomānija. - Skolotājs, 1999, Nr. 3(15), 62.

Kušķis Jānis: Augstie komisāri un latviešu valodas likums. Latvietis Latvijā, 1999, 2.-15.dec., Nr. 24(277), 2.

Kušķis Jānis: Členkors, finmins, baltbats, fizkultūra, medmāsa, specskola? - Skolotājs, 1999, Nr. 2, 103.

Kušķis Jānis: Dialektālā pamata atspulgs XVI un XVII gadsimta rakstu morfoloģijā. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 68-76.

Kušķis Jānis: Ekskluzīvs un citi angļismi. Latvietis Latvijā, 1999, 11.-24.febr., Nr. 3(6), 5.

- =====
- Kušķis Jānis*: Endzelīna valodnieciskais mantojums. Universitas, 1998/1999, Nr. 78 (242), 28-29.
- Kušķis Jānis*: Endzelīns. Latvietis Latvijā, 1999, 13.-26.janv. Nr. 1(40), 4.
- Kušķis Jānis*: Ģermānismu sērga. - Skolotājs, 1999, Nr. 5, 33.
- Kušķis Jānis*: Krievisks piesārņojums latviešu valodā. - Latvietis Latvijā, 1999, 22. apr.-5. maijs, Nr. 8 (11), 4; Latvietis Amerikā, 1999, 22. maijs, Nr.21, 3.: 15.: Brīvā Latvija, 1999, 21.-27. augusts, Nr. 32(621), 12.
- Kušķis Jānis*: Latviešu valodniecība Universitātē pēc J.Endzelīna (1950-1964). Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 51-52.
- Kušķis Jānis*: Neparēizs teikuma veidojums. - Latvietis Latvijā, 1999, 26.augusts-8.sept. Nr. 17(20), 4.
- Kušķis Jānis*: Nu ko? Latvietis Latvijā, 1999, 23.sept.-6.okt., Nr. 19(22), 6.
- Kušķis Jānis*: Par latvisku valodu. Latvietis Latvijā, 1999, 20. apr. -2. maijs, Nr. 10 (13), 5.
- Kušķis Jānis*: Par latvisku valodu. Latvietis Amerikā, 1999, 6.febr., Nr. 6, 3.; 17.
- Kušķis Jānis*: Sēliskās izloksnes Latvijā un to pētīšana. - Latvijas Vēstnesis, 1999, 28.maijs, Nr. 174. /176, 16.
- Kušķis Jānis*: Svešvārdi, cittautieši, latvieši. Skolotājs, 1999, Nr.1, 78.
- Kušķis Jānis*: Svešvārdi, cittautieši, latvieši. Latvietis Latvijā, 1999, 6. -19. maijs, Nr. 9(12), 5.
- Kušķis Jānis*: Svešvārdu lietojums (Augusta Degļava) romānā ("Rīga"). Rīgas kultūrvide 19. gadsimtā. A.Degļava romāns "Rīga" Rīga: Pētergailis, 1999, 70-78.
- Kušķis Jānis*: Vai latvieši Latvijā varēs runāt latviski? - Latvietis Latvijā, 1999, 12. -25.augusts, Nr. 16(18), 4.
- Kušķis Jānis*: Vai tā attīstās latviešu valoda? - Latvietis Latvijā, 1999, 4. -17. nov., Nr. 22(25), 5.
- Kušķis Jānis*: Vajadzības izteiksme. - Skolotājs, 1999, Nr. 4, 51.
- Kuzina Viktorija*: Lingvostatisko metožu izmantošanas iespējas daiļliteratūras tekstu analizē. Valoda 1999. Humanitārās

=====

fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 206-211.

Kuzina Viktorija: Valodas kultūra izglītībā. Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 90-94.

Kuznecov Anatolij: Perspektivy russkogo jazyka v Latvii. Valoda - 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 94-100.

Kuznecov Anatolij: Predikativnost' polnogo prilagatel'nogo v konstrukcijah s glagolom *byt'* Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 54-65.

Kvašīte Regīna: Astotā teksta konference Šauļos. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 244-246.

Kvašīte Regīna: Formos ir turinio santykiai blankuose. - Tekstas: forma ir turinys. Tarptautinēs konferencijās tezēs. 1999 m. lapkričio 11 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 32-33.

Kvašīte Regīna: Inostrannyje imena sobstvennyje v latyšskih tekstah. Nacional'no-kul'turnyj komponent v tekste i jazyke. Materialy II meždunarodnoi konferencii. Č. 3. Minsk, 1999, 26-29.

Kvašīte Regīna: Lietišķie termini dažādās vārdnīcās. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 85-99.

Kvašīte Regīna, Čepaitiene Giedre, Župerka Kazimiers: Metalingvistiskie valodas etiķetes komentāri. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 186-195.

Kvašyte Regina: Lietuva ir lietuviai Latvijos spaudoje kalbininko akimis. Kalbos aktualijos. V. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 35-38.

Kvašyte Regina: Lietuvių kalbos asmenvardžiai Latvijos spaudoje. - Acta Baltica. Kaunas: Aesti, 1999, 29-36.

Kvašyte Regina: Tarptautinių žodžių vartojimo tendencijos oficialiojoje kalboje. Pranas Skardžius bendrinės kalbos teoretikas ir ugdytojas. Vilnius, 1999, 27-29.

Ķirīte Marika: Ar ceļvedi svešo un seno vārdu mežā (par monogrāfiju: V.Skujīņa "Latīņu un grieķu cilmes vārddaju vārdnīca"). - Latvijas Vēstnesis, 1999, 3. dec., Nr. 400/403, 21.

Lāce Ella: Kalncempju izloksnes materiāli.- Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 264-273.

Lagzdiņa Sarmīte: Adverbien, Präpositionen oder Halbpräpositionen? - Linguistica Baltica. Volumen VII. Kraków, 1998, 151-166.

Latviešu valodniecība 1998. gadā. Sagat. I. Migla. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 251-286

Laumane Benita: Dažas adjektīva *vecs* semantiski ekspresīvo funkciju īpatnības. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 20-29.

Laumane Benita: *Vižņu* nosaukumi latviešu valodā. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 126-138.

Lauze Linda: Sarunvalodas izpētes sociolingvistiskie aspekti. Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 13-14.

Lauze Linda: Sarunvalodas izpētes sociolingvistiskie aspekti. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 196-206.

Leikuma Lidija: Izvaltas oikonīmi Latgales apdzīvoto vietu nosaukumu kontekstā. Zeme. Daba. Cilvēks. LU 57. konference. Rīga: LU, 1999, 91-92.

Leitāne Māra: Linguistische Textanalyse als Vorbereitung des Übersetzers. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods.

Ventspils, October 29 31, 1998. Edited by Jānis Sīlis. Ventspils, 1999, 86 - 95.

Liefländer-Koistinen Luise: Übersetzer- und Dolmetscherausbildung in Finnland. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 53-57.

Ločmele Gunta: An Interface between Translation Theory and Sociolinguistics: Historical Aspects. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 173 - 183.

Ločmele Gunta: Culture-related Issues of Advertisement Transfer in Latvia. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventspils, October 29 31, 1998. Edited by Jānis Sīlis. Ventspils, 1999, 80 - 85.

Ločmele Gunta: Historical Aspects of the Advertising Language: Subtext-related Features of English Advertising in the Second Half of the 20th Century. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 58-64.

Ločmele Gunta: Latviešu tulkotā reklāma: funkcionālie, stilistiskie un kultūras aspekti. Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 15-16.

Ločmele Gunta: Latviešu tulkotās reklāmas funkcionālie, stilistiskie un kultūras aspekti.- Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 207-214.

Ločmele Gunta: Translatoloģija Latvijas Universitātē: jaunākais posms. - Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 53.

Lochmele Gunta: Advertisement Transfer in Latvia: Aspects of Information Compression. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra.

Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 227-232.

Lokmane Ilze: Sintaktiskā redukcija kā tekstveides līdzeklis mūsdienu latviešu literārajā valodā. Tekstas: forma ir turinys. Tarptautinēs konferencijās tezēs. 1999 m. lapkričio 11 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 36-37.

Luika Rasma: "Es neesmu putna bērns... Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 129-131.

Lūse Alma: Profesors Endzelīns manā dzīvē. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 132-134.

Mackevica Ljubova: Die Rolle der Transformationstätigkeit im kommunikativen Deutschunterricht. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 321-324.

Makare Raita: Aktualizācija tekstā. Tekstas: forma ir turinys. Tarptautinēs konferencijās tezēs. 1999 m. lapkričio 11 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 40-41.

Makare Raita: Periodizācija kā stilistiskās izteiksmes līdzeklis. - Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 190-196.

Makare Raita: Tā saucamie pamazināmie vārdiņi. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 139-142.

Markus Dace: Dažas problēmas latviešu valodas konsonantu klasifikācijā. Dzimtā valoda un literatūra kultūras apītē. LU zinātniskie raksti. Rīga: LU, 1999.

Markus Dace: Functional Aspects of the Usage of Latvian Vowel and Consonant Length by Non-Latvians. Paradigmatika, sintagmatika ir kalbos funkcijos. Kaunas, 1999.

=====
Markus Dace: Functional Aspects of the Usage of Latvian Vowel and Consonant Length by Non-Latvians. Paradigmatika, sintagmatika ir kalbos funkcijos. Anotacija. Kaunas, 1999.

Markus Dace: Ielūkošanās Amerikas universitāšu profesoru asociācijā no Latvijas augstskolu profesoru asociācijas viedokļa. - Latvijas Vēsture, 1999, Nr. 2 (34).

Markus Dace: Issues of Latvia Usage. (Latviešu valodas lietojums. Latvių kalbos vartojimas). – Filologija 1999, Nr. 2(6). Kalbotyra. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 46-49 (49, 49-50).

Markus Dace: Jāņa Endzelīna runa 1953. gada 25. aprīlī un tās mūsdienīgums uzsvara jautājumā. LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 93-94.

Markus Dace: Konstantais un mainīgais latviešu valodas mācībā. Zinātniski praktiskās konferences “Valoda: skolā, sabiedrībā, vidē” materiāli. Rīga: Rīgas pilsētas Skolu valde, Rīgas Skolotāju izglītību centrs, Bauskas PIC, 1999.

Markus Dace: Latviešu valodas un literatūras skolotāju izglītošana LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātē. Scientia est potentia. RPIVA II Zinātnisko rakstu krājums. Rīga: RPIVA “Vārti”, 1999.

Markus Dace: Latviešu valodniecības attīstība LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātē. Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 54-55.

Markus Dace: Patskaņu kvantitāte: garie un īsie patskaņi latviešu valodā. Valoda - 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 4-7.

Markus Dace: Problēmas latviešu valodas patskaņu fonoloģiskajā klasifikācijā. Materialy XXVIII mežvuzovskoi konferencii prepodavatelei i aspirantov. Vypusk I. Sekcija baltistiki. 2-4 marta 1999 g. Problemy fonetiki i akcentologii baltijskih jazykov. Tezisy dokladov. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo S-Peterburgskogo universiteta, 1999, 24.

Markus Dace: XIV starptautiskais fonētisko zinātņu kongress Sanfrancisko.- *Linguistica Lettica*, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 289-291.

Markus Dace: Valsts valodas likums un tā īstenošana - skolotājs. *LZA Vēstis* Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 67-70.

Markus Dace: Ziemeļvidzemes izlokšņu skanīgums. - *Malienas Ziņas*, 1999, 9.sept.

Markus Dace: Zilbe baltu valodās: teorija un prakse. *LZA Vēstis* Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 78-81.

Markus Dace, Bond Dzintra: Learning American Pronunciation: A Case Study from Latvian. - 3rd Conference on Baltic Studies in Europe. Stockholm, 1999, June 17-20.

Markus Dace, Bond Dzintra: Stress and Length in Learning Latvian. Proceedings of the XIVth International Congress of Phonetic Sciences. San-Francisco, 1999, August 1-7. Abstracts.

Martinšone Irma: *** Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 135.

Maslova M.: The Author's Transformations of Phrasiological Units, Proverbs and Sayings (based on John Galsworthy's novel "The Forsyte Saga"). Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 138-144.

Medne Emma: *** Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 136-138.

Meiere D.: La storia degli studi italianistici in Lettonia. XIV Skandinavistiska Romanistkongressen Stockholm 10-15 augusti. Stockholm, 1999, 179.

Meiere D.: Itāļu valodas un literatūras studijas Latvijā. - Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 56-57.

Meļķis Didzis: Valsts, valoda, vēders un politika. (intervija ar Dzintru Hiršu, Ievu Zuicenu, Māri Birzgali, Inu Druvieti, Ojāru

Bušu, Dzintaru Ābiķi). - Latvijas Luterānis, 1999, 1.maijs, Nr.9, 1.,8., 9., 10.

Miezone Marija: Atmiņas par profesoru J.Endzelīnu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 139-150.

Migla Ilga: Frazeoloģismi R.Ezeras romānā "Aka" Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 211-217.

Migla Ilga: Ģermānistu dienas '98 Rīgā. - Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 236-238.

Milčonoka Everita: Apaļais galds "Baltu filoloģija" Sanktpēterburgas valsts universitātē, 1998. g. 10.-12.marts. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 196-200.

Milevič Inga: Jazyk portreta v originale i perevode (na materiale romana M.A.Bulgakova "Master i Margarita"). - Valoda - 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 125-131.

Milevič Inga: Semantičeskije polja v portretnyh opisanijah romana M.A.Bulgakova "Master i Margarita" Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 246-253.

Mordašova Janīna: Der Text als Ausgangspunkt für das selbständige Erlernen einer Fremdsprache. Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 193-196.

Mordašova Janīna: Widersprüche im sprachlichen System und handlungsorientierten Fremdsprachenunterricht. Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 317-320.

=====

Murane Svetlana: Bezekvivalentnyje glagoly zvučianija russkogo i latyškogo jazykov. Valoda 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 80-84.

Murane Svetlana: Leksičeskije primety menjajuščegosja vremeni v Tolkovom slovare russkogo jazyka konca XX veka. Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 117-125.

Mūrniece Baiba: Lingvostatistika autora valodas pētījumos. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 27-33.

Načisčione Anita: Applied Stylistics: Phraseological Stylistic Competence in Lexicography. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 203 - 211.

Načisčione Anita: The Reflection of the Stylistic Use of Phraseological Units in Dictionaries and Proverbs. Sastatāmā un lietiskā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 65-73.

Nūtiņa Daina: Jāņa Endzelīna devums latviešu valodas kopšanā un izglītībā. LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 86-92.

Nūtiņa Daina: Par dažiem valodas funkcionālajiem aspektiem. Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 17-18.

Ozola Ārija: Nevietā lietota nolieguma forma. Latvijas Luterānis, 1999, 17.aprīlis, Nr. 8, 15.

Ozola Ieva: Izņēmumi daļēji lokāmā divdabja lietošanā. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 143-149.

=====

Ozola Ieva: Profesores Antoņinas Reķēnas piemiņas konference Liepājā. - Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 246-250.

Ozola I.: The Use of Top-down Processes in Developing Listening Skills to the Intermediate Adult Students. Latvijas Universitātes 80 gadu jubilejai veltītās 57. konferences materiāli. Rīga, 1999.gada 2.-20.februāris. LU Zinātniskie raksti. 622. sējums. Rīga: LU, 1999, 30-37.

Ozoliņa Olga: Corrélation sémantique des latinismes et de leurs équivalents populaires dans le français du 14e au 20e siècle. XIV Skandinaviska Romanistkongressen Stockholm 10-15 augusti. Stockholm, 1999, 136.

Paegle Dzintra: Latviešu valodas mācībgrāmatas vēstures jautājumi (1940-1950). - Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 137-146.

Paparinska V.: Klasiskās filoloģijas vēsture Latvijas Universitātē. Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 58.

Par mūsu Valsts valodas likumu Latviešu valodas ekspertu komisija. Atbilde uz EDSO Augstā komisāra nacionālo minoritāšu jautājumos biroja 1999.gada 5.oktobra Notu par atsevišķiem jautājumiem sakarā ar Latvijas Valsts valodas likuma projektu. Latvijas Vēstnesis, 1999, 24. nov., Nr. 388/389, 4.

Par mūsu valodu mainīgajā pasaules ainā (par grāmatu: I.Druviete "Latviešu valodas politika ES kontekstā"). Latvijas Vēstnesis, 1999, 25. febr., Nr. 54, 1.; 3.

Pavide Silvija: Soziokulturelle Bedeutung und sprachliche Leistung der deutschen Pastoren für die Entsehung der lettischen Schriftlichkeit im 16.Jahrhundert.- Res Balticae, H. 5, 1999, 121-140.

Pavidis Silvija: Schwierigkeiten beim Übersetzen der deutschen Rechtstexte ins Lettische. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventspils, October 29 – 31, 1998. Edited by Jānis Silis. Ventspils, 1999, 14 - 19.

- =====
- Pavloviča J.*: Der Begriff des Lesens und seine Rolle im modernen Fremdsprachenunterricht. Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 196-199.
- Pavloskaja Larisa*: Sopostavlenije frazeologizmov s odnotipnymi komponentami v ruskom i latyšskom jazykah. - Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 142-147.
- Piese Vija, Zuicena Ieva*: Valsts valodas atestācija un Valodu likums. - Latvijas Vēstnesis, 1999, 5.maijs, Nr. 138/139, 4.
- Piļucka S.*: Some Phonostylistic Devices: Rhythm as a Distinctive Feature of English Poetic Utterance. Valoda - 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 157-162.
- Pitkevič Galina*: Alofoničeskaja struktura soglasnyh fonem russkogo i latyšskogo jazykov. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 27-36.
- Pitkevič Galina*: Pozicionnyje čeredovanija soglasnyh v ruskom i latyšskom jazykah. Materialy XXVIII mežvuzovskoi konferencii prepodavatelei i aspirantov. Vypusk 1. Sekcija baltistiki. 2-4 marta 1999 g. Problemy fonetiki i akcentologii baltijskih jazykov. Tezisy dokladov. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo S-Peterburgskogo universiteta, 1999, 27-28.
- Plaude Ilze*: Translation als interkulturelle Praxis zwischen Objektivismus und Relativismus. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: Universtity of Latvia, 1999, 212 - 224.
- Poiša Maija*: Dažu sēlisko izlokšņu fonētisko īpatnību atspoguļojums vietvārdos. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 150 - 153.

- Pokrotmiece Kornēlija*: Teici, teici, valodiņa... Literatūra un Māksla Latvijā, 1999, 2.sept., Nr. 10, 5.
- Pokrotmiece Kornēlija*: Vārddarināšanas jautājumi latviešu valodniecībā. – Acta Baltica. Kaunas: Aesti, 1999, 42 - 46.
- Polkovnikova Svetlana*: Rol' susčestvitel'nyh-derivatov v eksplikacii struktury značenija glagolov reči. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 125-133.
- Poriņa Vineta*: XIV pasaules socioloģijas kongress Kanādā. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 228-231.
- Priedīte Aija*: Dažas problēmas, mācot un mācoties latviešu valodu kā otru valodu (LAT 2). Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 170-175.
- Pūtele Iveta*: Dažas problēmas profesiju nosaukumu lietošanas praksē. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 74-84.
- Pūtele Iveta*: Dažas seno darītārvārdu īpatnības 17.-18.gs. rakstu avotos. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 154-159.
- Pūtele Iveta*: Internacionālie profesiju nosaukumi teksta internacionalizēšanas sastāvdaļa. (International Profession Names part of the internationalisation process of Text. Internacionālie profesiju pavadinimai teksto internacionalizavimosi proceso sudētinē dalis) – Filologija, 1999, Nr. 2(6). Kalbotyra. Šiauliai. Šiaulių universitetas, 1999, 68-72 (72, 72-73).
- Pūtele Iveta*: Latvian Profession Names in the Process of Society Development. Leksika socialinēs raidos atspindys. Konferencijās pranešimai. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 1999, 116-120.
- Putniņa Maiga*: Atmiņas par profesoru Jāni Endzelīnu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra

Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 151-159.

Putniņš Eduards: Atmiņas par profesoru Endzelīnu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 160-164.

Reķēna Antonīna: Dienvidlatgales izlokšņu un lietuviešu valodas paralēles ķermeņa daļu nosaukumos. Valoda 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 84-89.

Rozenberga Māra: Lazos historico-culturales de Letonia y España. XIV Skandinaviska Romanistkongressen Stockholm 10-15 augusti. Stockholm, 1999, 64.

Rozenberga Māra: Spāņu valoda Latvijā. - Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Henrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 59-60.

Rozenbergs Jānis [folklorists]: Aizdaugavas *leiši* latviešu tautas dziesmās un viņu etniskā piederība. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 5-19.

Rozenbergs Jānis [folklorists]: Par Vāczemes vārda cilmi un semantiku latviešu tautas dziesmās kultūrvēsturisko sakaru skatījumā. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 223-248.

Rozenbergs Jānis [valodnieks]: Daži leksikas jautājumi stilistikas un valodas kultūras aspektā. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 186-190.

Rozenbergs Jānis [valodnieks]: Dažas leksikas problēmas stilistika aspektā. Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 22-23.

=====

Rozenbergs Jānis [valodnieks]: Formas un satura potences tekstveidē. - Tekstas: forma ir turinys. Tarptautinēs konferencijās tezēs. 1999 m. Iapkrīcio 11 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 47-48.

Rozenbergs Jānis [valodnieks]: Vārdi kā teksta komponenti. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 160-166.

Rozenbergs Jānis [valodnieks], *Valdmanis Jānis*: Jūliju Kārkliņu pieminot (1924.-1982.). Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 277-281.

Rudziša Valda: Die Gesetexte im deutschen und lettischen GmbH-Recht. Eine kontrastive Analyse. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventspils, October 29 – 31, 1998. Edited by Jānis Silis. Ventspils, 1999, 20 - 32.

Rudzīte Marta: Dažas atmiņas. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 165-170.

Rudzīte Marta: Sēļu mājas un piebildes par tām. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 185-186.

Martas Rudzītes publikācijas (1985- 1994). Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 187-190.

Rudzīte Marta: Valodniecības pētījumi Latvijas Universitātē. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 178-184.

Rūķe-Draviņa Velta: Atmiņas par Jāni Endzelīnu un studiju gadiem Latvijas Universitātē. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 171-217.

Rumjanceva Ludmila: Teaching Learning Strategies in the EFL Classroom. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 292-298.

-
- Ruža Veronika*: Divdabja teiciena sintaktiskās potences. - Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 37-39.
- Sardiko Larisa*: EFL Primary School Teacher in Latvia. - Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 303-309.
- Sardiko Larisa*: Simulation/ Gaming in Teaching British Studies. - Valoda - 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 180-186.
- Sargsjane Nelli*: Speech Etiquette and Language Norm in English. - Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 233-236.
- Sarkans Ugis*: Mašīnmācīšanās metožu izmantošana latviešu valodas morfēmiskās analīzes projektā. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 43-47.
- Saule-Sleina Mērija*: Lielais valodnieks - darba un tautas kalps. - Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 218-224.
- Saveljeva Aļona, Tscveshkovskaya Valentina*: Video in High School. Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 309-317.
- Semjonova Marija*: *** Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 225-226.
- Sergejeva J.*: Zur Frage der interkulturellen Kompetenz. - Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda,

teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 144-146.

Sīlis Jānis: Certain Sociolinguistic Aspects of Translation and Interpreting. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventspils, October 29 - 31, 1998. Edited by Jānis Sīlis. Ventspils, 1999, 57 - 66.

Sīlis Jānis: Curriculum Development Strategies and Market Realities in Latvian: Pros and Cons, Doubts and Solutions. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April 29-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 237 - 251.

Syrica Galina: Asociativno-semantičeskije svjazi v portretnom tezauruse romanov F. Dostojevskogo. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 236-245.

Skesters Jazeps: Methodische Typologie der HV-Übungen in der Grundschule. Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 203-212.

Skujiņa Valentīna: Ar skaidriem terminiem ir skaidra doma. Latvijas Vēstnesis, 1999, 17. febr., Nr.45/46, 10.

Skujiņa Valentīna: Daba un vide, zinātne un zinības terminoloģiskā skatījumā. - Dabaszinātnes un skolotāju izglītība, I. Rīga: Vārti, 1999, 43-52.

Skujiņa Valentīna: Gadsimtu mijas acumirkļi. Dabas un vēstures kalendārs 2000. Rīga: Zinātne, 1999, 256-257.

Skujiņa Valentīna: Latyšskaja terminologija kak otraženije razvitija obščestva 90-ih godov v Latvii. Leksika socialinēs raidos atspindys. Konferencijās pranešimai. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 1999, 124-131.

Skujiņa Valentīna: Latviešu terminoloģija kā zinātnes nozare un studiju priekšmets. - LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 99-110.

Skujiņa Valentīna: Latvietis svešvārdu maldos. Dabas un vēstures kalendārs 2000. Rīga: Zinātne, 1999, 258-261.

Skujiņa Valentīna: Localisation and Internationalisation Problems in Computer Terminology. - TKE'99 Terminology and Knowledge Engineering. Ed. by Peter Sandrini. Proceedings of Fifth International Congress on Terminology and Knowledge Engineering 23-27 August 1999, Innsbruck Austria. Vienna TermNet, 1999, 582-593.

Skujiņa Valentīna: Nacionālais un internacionālais datortehnoloģijas attīstībā. - Latvijas Vēstnesis, 12. augustā, 4.

Skujiņa Valentīna: Nacionālās valodas, terminoloģijas un starptautiskā sadarbība. LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 111-114.

Skujiņa Valentīna: Novada vārds termina funkcijā. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 167-178.

Skujiņa Valentīna: Terminu modeļi J.Endzelīna caurlūkotajā elektrotehnikas vārdnīcā. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 100-109.

Skujiņa Valentīna: Valodai Latvijā un pasaulē. Latvijas Vēstnesis, 1999, 10.augusts, 8.

Skujiņa Valentīna: Viens rokas spiedienu. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 227-230.

Skulte Ilva: Bībeles personvārdu atveides īpatnības latviešu valodā. Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 40-46.

Skulte Ilva: Personvārds kā īpašvārds un tā nozīme. - Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 20-36.

Spektors Andrejs: Latviešu valodas datorlingvistikas resursi. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619. sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 53-59.

=====

Stafecka Anna: Grāmata par Vidzemes sēļu valodu (par grāmatu: Maija Poiša " Vidzemes sēliskās izloksnes"). - Literatūras Avīze, 1999, jūnijs-jūlijs, Nr. 14-15., 34.

Stafecka Anna: Izloksnes un rakstu valodas saskarsme Andriņa Jūrdža rokraksta kalendāros. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 179-185.

Stafecka Anna: *Nautrāni* netipisks vietvārds vai toponīmijas mīkla? Integrācijas problēmas mūsdienās. Starptautiskas zinātniskas konferences materiāli. I. Atb. par izdevumu A.Kļavinska, I.Muizniece, M.Upeniece. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 1999, 18-20.

Stafecka Anna: Stefana Baginska vieta latgaliešu rakstu valodas vēsturē. - Valoda - 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 202-206.

Stafecka Anna: Zinātniskā konference "Pētnieki un pētījumi" Viļņā. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 238- 241.

Stengrevica Melita: Dažas atmiņu drumslas. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 231-236.

Stengrevica Melita: Mūsu runātais vārds mūsdienu valodas kultūrā. - Latvijas Vēstnesis, 1999, 22.okt., Nr. 348/350, 14.

Stikāne Anastasija: "Man jūs neesat vajadzīgi" - Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 237-238.

Stradiņš Jānis: Jānis Endzelīns un mūsu Zinātņu akadēmija. LZA Vēstis Nr. 1./2./3.:A daļa, 53. sējums, 1999, 59-62.

Stradiņš Jānis: Zinību komisija, Kārlis Milēnbahs, latviešu rakstība, Akadēmija. Latvijas Vēstnesis, 1999, 27.maijs, Nr. 173., 4.

Strautiņa Vaira: Zilbe un pārnesumpārdale. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 186-188.

Strode Zane: Teici, teici, valodiņa... (interv. ar Vinetu Ernstsoni). - Universitātes Avīze, 1999, 31.maijs, Nr. 17, 8-9.

Šalme Arvils: Valodas komunikatīvās funkcijas un to eksponenti latviešu valodas mācību kursā iesācējiem. - Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 74-80.

Šaudiņa Vilma: Lituānismu prosodiskās īpatnības. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Leksikoloģija, fonētika, gramatika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 6-11.

Šaudiņa Vilma: Lietuvas pierobežas sēlisko izlokšņu lituānismu adaptācija: prosodiskais aspekts. Materialy XXVIII mežvuzovskoi konferencii prepodavatelei i aspirantov. Vypusk 1. Sekcija baltistiki. 2-4 marta 1999 g. Problemy fonetiki i akcentologii baltijskih jazykov. Tezisy dokladov. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo S-Peterburgskogo universiteta, 1999, 32-33.

Šaudiņa Vilma: Par dažiem izlokšņu lituānismiem. Valoda 1997. Humanitārās fakultātes VII Zinātniskie lasījumi. Fonētika un gramatika. Leksika. Redakcijas kolēģija: Antons Breidaks, Zaiga Ikere, Anatolijs Kuzņecovs. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 89-92.

Šķesters Jāzeps: Audiēšanas vingrinājumu metodiskās klasifikācijas pamatprincipi. Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 175-180.

Šķesters Jāzeps: Audzēkņu kolektīvā, grupu un individuālā darba integrācija mācību stundā. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 266-274.

Šlesere Austra: Lielam kokam lieli zari. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 239-248.

=====

Šnē Māra: Ieskats topošajā latviešu valodas putnu nosaukumu vārdnīcā. - Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 47-59.

Šostaka Olga: Interactive Language Teaching. Valoda - 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 187-193.

Šostaka Olga: Teaching practice in DPU. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 298-302.

Šulce Dzintra: Divlīdzskaņu un trislīdzskaņu iniciālis latviešu un lietuviešu valodā. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 189-197.

Timuška Agris: Eiropas valodu atlantā - mēs ar savu valodu. Latvijas Vēstnesis, 1999, 19.janv., Nr. 13./14, 6.

Timuška Agris: Skaitlenis "90" latviešu valodas un pārējo Eiropas valodu izloksnēs (ģeolingvistiski komentāri). - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 198-206.

Tišiņa Anitra: Atsevišķu īpašvārdu vieta mūsdienu latviešu literārajā valodā. - Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 3. Liepāja: LPA, 1999, 207-219.

Tišiņa Anitra: Krāsu nosaukumu vārdkopas latviešu literārajā valodā. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 37-46.

Tišiņa Anitra: Par personvārdu un organizāciju nosaukumu rakstību. - Latvijas Vēstnesis, 1999, 22. okt., Nr. 348/350, 14.

Tišiņa Anitra: Salikto krāsu nosaukumu atveide latviešu valodas skaidrojošajās vārdnīcās.- Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 36-47.

Tišiņa Anitra: *Sarkanais* Gundegas Repšes romānā "Sarkans" Tekstas: forma ir turinys. Tarptautinēs konferencijās tezēs. 1999 m. lapkričio 11 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 55-56.

Trofimova Natalija: Grammatiķeskaja terminologija v škol'nom kurse russkogo i latyšskogo jazykov. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un

kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 327-331.

Valdmanis Jānis: [In memoriam]. Terje Matiasens. 12.04.1938-9.01.1999. Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 226-227.

Valdmanis Jānis: Tematiskā struktūra sintaktiskās konstrukcijās ar cita runu. Tekstas: forma ir turinys. Tarptautinēs konferencijās tezēs. 1999 m. lapkričio 11 d. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1999, 59-60.

Valdmanis Jānis: TONIS valodas lietojuma REĢISTRĀ. Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 24-25.

Valdmanis Jānis: TONIS valodas lietojuma REĢISTRĀ. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 180-185.

Vanags Pēteris: Kursenieki un to valoda Latvijas un latviešu pētījumos un publikācijās. Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 117-136.

Vanags Pēteris: Latvian *rāms* 'pious, devout' an unnoticed Germanism in Early Latvian Texts. Linguistica Baltica. Volumen VII. Krakow, 1998, 199-206.

Vanags Pēteris: Sapūno ir Šulco gramatika. Compendium Grammaticae Lithvanicae (lit. apsk.). Baltu filoloģija. VIII. Zinātniskie raksti. 619.sējums. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU, 1999, 191-195.

Veisbergs Andrejs: Dzimtes kategorija latviešu vārdnīcās. Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 26-28.

Veisbergs Andrejs: Dzimtes kategorija latviešu vārdnīcās. Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 48-59.

Veisbergs Andrejs: Compounding in English and Latvian. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 81-99.

Veisbergs Andrejs: Gender in Latvian Monolingual and Bilingual Dictionaries. - The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April, 28-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 252 - 264.

Veisbergs Andrejs: Language Contacts, Translation, their Impact on Modern Latvian. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventspils, October 29 - 31, 1998. Edited by Jānis Sīlis. Ventspils, 1999, 67 - 74.

Veisbergs Andrejs: Latvia on the Verge of the Next Millennium. - Language Today, 17. 1999, 16-17.

Veisbergs Andrejs: Latvian Bilingual Lexicography: A Report. International Journal of Lexicography. Vol. 12. Nr. 3. 1999, 4-6.

Veisbergs Andrejs: Latvian Bilingual Lexicography Tradition and Change. Multiple Languages Multiple Perspectives. AFinLAYearbook 57. Turku, 1999, 252-257.

Veisbergs Andrejs: Latvian Interpreting Scene: Present and Future Trends. Translatorische Kompetenz. Abstracts, Gernersheim: University of Mainz, 1999, 35-36.

Veisbergs Andrejs: Latvian in the New World. - Geolinguistics. New York: CUNY, 1999.

Veisbergs Andrejs: Latvian Legal Language the Fourth Transition of the 20th Century. LSP'99. Perspectives for the New Millenium. Abstracts. Free University of Bolzano, 1999, 147.

Veisbergs Andrejs: Sastatāmā valodniecība Latvijā un LU. Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. Rīga: LU, 1999, 61-62.

Vīksna Dzintra: Aina Blinkena. – Pirmie desmit. Rīga: Austrumu latviešu biedrība, 1999, 119.

Vilciņš Tālvāldis: Profesora Jāņa Endzelīna sarakste ar staļinisma represētajiem Latvijas filologiem. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 257-304.

Vilsons Alfons: Prasīgums un cilvēcība. Jānis Endzelīns atmiņās, pārdomās, vēstulēs. Sastādītājas: Dzidra Barbare, Brigita Bušmane. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 249-256.

Vītola Inita: Interpunkcijas lietojums 20.gs. sākuma impresionisma prozā Latvijā. Valoda un literatūra kultūras apritē. LU Zinātniskie raksti. Rīga: LU, 1999, 172-204.

Vītola Inita: Interpunkcijas stilistiskās funkcijas konstruktīvi ekspresionistiskajā prozā. Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 100-111.

Vulāne Anna: Okazionālo salikteņu aktualizācija P.Ērmaņa dzejā. Valoda un literatūra kultūras apritē. LU Zinātniskie raksti. Rīga: LU, 1999, 159-171.

Zauberga Ieva: Hybridity as Inevitable Feature of Cross-Cultural Communication. The 2nd Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation. Riga, April, 28-30, 1999. Abstracts. Edited by Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga. Riga: University of Latvia, 1999, 265 - 274.

Zauberga Ieva: Jaunas pieejas nepieciešamība tulkoātāju profesionālās sagatavošanas programmās. Latvijas Universitātes 80 gadu jubilejai veltītās 57. konferences materiāli. Rīga, 1999.gada 2.-20.februāris. LU zinātniskie raksti. 622. sējums. Rīga: LU, 1999, 45-52.

Zauberga Ieva: Rethinking Translator's Reliability. Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods. Ventpils, October 29 – 31, 1998. Edited by Jānis Sīlis. Ventpils, 1999, 96 - 101.

Zauberga Ieva: Translation across Power Differentials. Sastatāmā un lietīškā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi.

Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 100-106.

Zauberga Ieva: Translatoloģijas pirmsākumi LU Svešvalodu fakultātē. Latvijas Universitātei 80: konferences referātu tēzes. Zin. redaktori: profesors Heinrihs Strods, profesors Māris Baltiņš, vēsturniece Irēna Ondzule. - Rīga: LU, 1999, 63-64.

Zauberga Ieva: Tulkojumvalodas stilistiski strukturālā neviendabība. Valodas funkcionālie un stilistiskie aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 126. dzimšanas dienas atceres zinātniskās konferences tēzes. 1999.gada 22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 29-30.

Zauberga Ieva: Tulkojumvalodas stilistiski strukturālā neviendabība. - Linguistica Lettica, Nr. 5. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1999, 215-222.

Zeile Pēteris: Latgale un latgalieši esme, doma, atmiņas un atziņas (Acta Latgalica 10.sēj. iznākš.). Latvijas Vēstnesis, 1999, 27.okt., Nr. 353/354, 6.

Zimņika V.: Bedeutung von landeskundlichem Wissen bei der Deutschlehrausbildung. Valoda 1998. Humanitārās fakultātes VIII Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 200-203.

Zuicena Ieva: Jaunākās tendences valodas mācīšanā. Valoda 1999. Humanitārās fakultātes IX Zinātniskie lasījumi. Valoda, teksts un kultūra. Metodika. Atb. redaktore: Svetlana Murāne, Vilma Šaudiņa. Daugavpils: DPU "Saule", 1999, 274 -277.

Zuicena Ieva: Sabiedrības integrācija un valsts valoda Latvijā. Latvijas Vēstnesis, 1999, 5.maijs, Nr. 138/139, 4.

Žīgure Veneta: Biežāk sastopamās kļūdas, apgūstot latviešu valodas elementārkursu. Sastatāmā un lietišķā valodniecība. VII. Kontrastīvie pētījumi. Redakcijas kolēģija: Andrejs Veisbergs, Maija Brēde, Ieva Zauberga. Rīga: LU, 1999, 107-113.

Župerka Kazimieras: Dėl gretinamosios latvių ir lietuvių kalbų stilistikos. - Linguistica Lettica. Nr. 4. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1999, 194-199.

Sastādījusi Dr. habil. philol. I. Migla

ZIŅAS PAR AUTORIEM

- AINA BLINKENA** (1929) Dr. habil. philol., LZA akadēmiķe
- MAIJA BRĒDE** (1945) Dr. philol., LU Moderno valodu fakultātes Sastatāmās valodniecības katedras asoc. profesore
- BRIGITA BUŠMANE** (1939) Dr. habil. philol., LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece
- IRĪNA DIMANTE** (1955) Mg. philol., LU Filoloģijas fakultātes Slāvu valodas katedras doktorante
- INESE ĒDELMANE** (1936) Dr. philol., LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece
- ANDRA KALNAČA** (1965) – Dr. philol., LU Filoloģijas fakultātes Baltu valodu katedras lektore
- IRENA KROPIENE** (1961) Viļņas universitātes (Irena Kruopienē) Vispārējās valodniecības katedras doktorante
- INETA KURZEMNIECE** (1970) LU Latviešu valodas institūta asistente, LU doktorante
- GUNTA LOČMELE** (1961) Dr. philol., LU Moderno valodu fakultātes Sastatāmās valodniecības katedras asoc. profesore
- LAIMDOTA OLDERE** (1952) Mg. philol., LU Latviešu valodas institūta asistente
- JĀNIS ROZENBERGS** (1927) – Dr. philol., LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves pētnieks
- DORISA ŠNĒ** (1931) – Mg. philol.
- MĀRA ŠNĒ** (1970) Mg. philol. LU Latviešu valodas institūta asistente, LU doktorante

=====

ANDREJS VEISBERGS (1960) Dr. habil. philol., LU
profesors, Moderno valodu fakultātes
Sastatāmās valodniecības katedras
vadītājs

LINGUISTICA LETTICA 6

Salikts LU Latviešu valodas institūtā
Iespiests Latvijas – Somijas SIA "Madonas poligrāfists"

Metiens 500 eks.